

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
МВС УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Криміналістичний вісник

Науково-практичний збірник

Виходить двічі на рік
Заснований у 2003 р.

**Збірник індексується в таких базах даних
і пошукових системах:**

Research Bible (ResearchBib)

Google Scholar

The Vernadsky National Library of Ukraine

Electronic repository NAIA

Library of the NAIA

Maxymovych Scientific Library,

Taras Shevchenko Kyiv National University

Київ

№ 1(41)
2024

Внесений до Переліку наукових фахових видань України за категорією «Б».
Галузь наук – юридичні, спеціальність – 081 «Право»
(наказ МОН України від 02.07.2020 № 886)

*Рекомендовано до друку науковою радою Експертної служби МВС України
(протокол від 26.06.2024 № 86)*

*Рекомендовано до друку вченою радою НАВС
(протокол від 28.05.2024 № 11)*

Редакційна колегія

- І. М. Охріменко**, доктор юридичних наук, професор – головний редактор
С. Г. Кримчук, доктор філософії в галузі права – перший заступник головного редактора
К. В. Дубонос, доктор філософії в галузі права – заступник головного редактора
О. В. Грищенко, кандидат юридичних наук – заступник головного редактора
К. М. Ковальов, доктор філософії в галузі права – заступник головного редактора
В. Ю. Шенітько, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
В. В. Арешонков, доктор юридичних наук, професор
П. М. Баранов, доктор геологічних наук, професор
С. С. Бичкова, доктор юридичних наук, професор
Г. П. Власова, доктор юридичних наук, професор
А. І. Гордєєв, доктор технічних наук, професор
В. Г. Дрозд, доктор юридичних наук, професор
Р. Я. Заяць, доктор юридичних наук, професор
В. Я. Конопельський, доктор юридичних наук, професор
В. В. Копча, доктор юридичних наук, професор
І. Ю. Костіков, доктор біологічних наук, професор
О. В. Кравчук, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор
М. С. Панов, доктор психологічних наук, професор
І. В. Пиріг, доктор юридичних наук, професор
Р. Л. Степанюк, доктор юридичних наук, професор
В. Г. Хахановський, доктор юридичних наук, професор
М. В. Шенітько, доктор юридичних наук, професор
В. В. Юсупов, доктор юридичних наук, професор
Р. С. Кірін, доктор юридичних наук, доцент
- О. А. Сьомченков**, доктор економічних наук, доцент
В. В. Федчишина, доктор юридичних наук, доцент
Ю. В. Циганюк, доктор юридичних наук, доцент
Д. В. Швець, доктор юридичних наук, доцент
Е. Б. Хачатуров, доктор юридичних наук, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
А. С. Бичков, доктор технічних наук, кандидат юридичних наук
М. С. Беднарчук, кандидат технічних наук, професор
В. А. Некрасов, кандидат юридичних наук, професор
П. Ю. Кравчук, кандидат юридичних наук, доцент
С. М. Лозова, кандидат психологічних наук, доцент
О. А. Мищук, кандидат хімічних наук, доцент
Т. А. Плугатар, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Д. П. Гуріна, кандидат юридичних наук
О. С. Климович, кандидат хімічних наук
Ю. Т. Лень, кандидат хімічних наук
С. С. Охріменко, кандидат юридичних наук
І. В. Павлюк, кандидат біологічних наук
М. Ю. Ромбовський, кандидат фізико-математичних наук
О. С. Соколов, кандидат юридичних наук
Б. Б. Теплицький, кандидат юридичних наук
Ю. В. Щербакова, кандидат біологічних наук
Ю. О. Чечіль, доктор філософії в галузі права
Р. Г. Аббасов
Д. Бейноравічюс, доктор юридичних наук, професор
Б. Шална, доктор технічних наук
М. Гунлор, доктор філософії в галузі державного управління
О. В. Хахановська – відповідальний секретар

К82 **Криміналістичний** вісник : наук.-практ. зб. / редкол.: І. М. Охріменко (голов. ред.) та ін. ; ДНДЕКЦ МВС України ; НАВС. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2024. № 1(41). 153 с. : іл.

У науково-практичному збірнику висвітлено історичні аспекти й актуальні питання теорії і практики кримінального, цивільного, господарського й адміністративного права та процесу, криміналістики та судової експертизи, окреслено юридичні, організаційні та методичні проблеми діяльності слідчих та експертів, запропоновано напрями їх вирішення.

Для фахівців із питань судово-експертного забезпечення правосуддя та техніко-криміналістичного супроводження протидії кримінальній протиправності, працівників прокуратури, оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, суддів, адвокатів, а також науковців, викладачів, здобувачів спеціалізованої освіти.

УДК 343.9

Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів статей.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних назв та іншої інформації несуть дописувачі.

У разі передруку матеріалів посилання на науково-практичний збірник «Криміналістичний вісник» обов'язкове

STATE SCIENTIFIC RESEARCH FORENSIC CENTER
OF THE MIA OF UKRAINE

NATIONAL ACADEMY OF INTERNAL AFFAIRS

Forensic Herald

Scientific and practical collected volume

Issued biannually
Established in 2003

**The collected volume is indexed in the following
databases and search engines:**

Research Bible (ResearchBib)
Google Scholar
The Vernadsky National Library of Ukraine
Electronic repository NAIA
Library of the NAIA
Maksymovych Scientific Library,
Taras Shevchenko Kyiv National University

Kyiv

No 1(41)
2024

Included in the List of scientific professional publications of Ukraine in category "B".
Branch of sciences – legal, specialty – 081 "Law"
(order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886, dated 02.07.2020)

*Recommended for publication by the Scientific Council of the Expert Service of the MIA of Ukraine
(record No 86, dated 26.06.2024)*

*Recommended for publication by Academic Council of the National Academy of Internal Affairs
(record No 11, dated 28.05.2024)*

Editorial Board

I. Ohrimenko , Dr. Sc. (Law), Professor – Chief Editor	V. Fedchyshyna , Dr. Sc. (Law), Associate Professor
S. Krymchuk , Ph. D. (Law) – First Deputy Editor-in-Chief	Yu. Tsyhaniuk , Dr. Sc. (Law), Associate Professor
K. Dubonos , Ph. D. (Law) – Deputy Editor-in-Chief	D. Shvets , Dr. Sc. (Law), Associate Professor
O. Gryshchenko , Cand. Sc. (Law) – Deputy Editor-in-Chief	E. Khachaturov , Dr. Sc. (Law), Cand. Sc. (Technology), Senior Researcher
K. Kovalov , Ph. D. (Law) – Deputy Editor-in-Chief	A. Bychkov , Dr. Sc. (Technology), Cand. Sc. (Law)
V. Shepitko , Dr. Sc. (Law), Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine	M. Bednarchuk , Cand. Sc. (Technology), Professor
V. Areshonkov , Dr. Sc. (Law), Professor	V. Nekrasov , Cand. Sc. (Law), Professor
P. Baranov , Dr. Sc. (Geology), Professor	P. Kravchuk , Cand. Sc. (Law), Associate Professor
S. Bychkova , Dr. Sc. (Law), Professor	S. Lozova , Cand. Sc. (Psychology), Associate Professor
G. Vlasova , Dr. Sc. (Law), Professor	O. Mytsuk , Cand. Sc. (Chemistry), Associate Professor
A. Hordieiev , Dr. Sc. (Technology), Professor	T. Pluhatar , Cand. Sc. (Law), Senior Researcher
V. Drozd , Dr. Sc. (Law), Professor	D. Hurina , Cand. Sc. (Law)
R. Zaiats , Dr. Sc. (Law), Professor	O. Klymovych , Cand. Sc. (Chemistry),
V. Konopelskyi , Dr. Sc. (Law), Professor	Yu. Len , Cand. Sc. (Chemistry)
V. Kopcha , Dr. Sc. (Law), Professor	S. Ohrimenko , Cand. Sc. (Law)
I. Kostikov , Dr. Sc. (Biology), Professor	I. Pavliuk , Cand. Sc. (Biology)
O. Kravchuk , Dr. Sc. (Public Administration), Cand. Sc. (Law), Professor	M. Rombovskyi , Cand. Sc. (Physics and Mathematics)
M. Panov , Dr. Sc. (Psychology), Professor	O. Sokolov , Cand. Sc. (Law)
I. Pyrih , Dr. Sc. (Law), Professor	B. Teplytskyi , Cand. Sc. (Law)
R. Stepaniuk , Dr. Sc. (Law), Professor	Yu. Shcherbakova , Cand. Sc. (Biology)
V. Khakhanovskyi , Dr. Sc. (Law), Professor	Yu. Chechil , Ph. D. (Law)
M. Shepitko , Dr. Sc. (Law), Professor	R. Abbasov
V. Yusupov , Dr. Sc. (Law), Professor	D. Beinoravichius , Dr. Sc. (Law), Professor
R. Kirin , Dr. Sc. (Law), Associate Professor	B. Šalna , Dr. Sc. (Technology)
O. Somchenkov , Dr. Sc. (Economics), Associate Professor	M. Gungor , Ph. D. (Public Administration)
	O. Khakhanovska – Executive Secretary

F82 **Forensic Herald** : scientific and practical collected volume / Editorial Board: I. Ohrimenko (Chief Editor) etc. ; SSRFC of the MIA of Ukraine ; National Academy of Internal Affairs. Kyiv : SSRFC of the MIA of Ukraine, 2024. No 1(41). 153 p. : ill.

The scientific and practical collected volume highlights the historical aspects and topical issues of the theory and practice of criminal, civil, economic and administrative law and process, criminalistics and forensic examination; legal, organizational and methodological problems of the activities of investigators and experts are outlined; directions for their solution are proposed.

Targeted at specialists on issues of forensic and expert provision of justice and technical and forensic support in countering criminal illegality, employees of the prosecutor's office, operational units, pre-trial investigation bodies, judges, lawyers, as well as scientists, teachers, applicants for specialized education.

UDC 343.9

The editorial board does not always share the views of the authors of the articles.

The contributors are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names and other information.

In case of reprinting the materials, the reference to the scientific and practical collected volume "Forensic Herald" is obligatory

ЗМІСТ CONTENTS

M. Shepitko	The way to justice restoration in counteraction to the crime of aggression 7
М. В. Шенітько	Напрями відновлення справедливості через протидію злочину агресії
P. Varanov, O. Slyvna, V. Korotaiev	Price lists for amber and their significance in market and planned regulation of the economy 19
П. М. Баранов, О. В. Сливна, В. М. Коротаєв	Прейскуранти на бурштин, їх значення в ринковому та плановому регулюванні економіки 32
A. C. Boyko-Gagarin, L. O. Dubyagina	Фальшивомонетництво в незалежній Україні: історичний аспект. Повідомлення 3. 2000–2023 рр.: про підроблення грошей у медіа, фальшиві російські рублі на тимчасово окупованих територіях після московської інтервенції 44
A. Voiko-Naharin, L. Dubiahyna	Counterfeiting in independent Ukraine: historical aspect. <i>Message 3. 2000–2023: media about the counterfeiting, fake russian rubles in the temporary occupied territories after the moscow intervention</i>
О. М. Малярчук, О. В. Воробей	Ювелірні вироби всесвітньовідомих брендів як об'єкти товарознавчої експертизи 57
О. Maliarchuk, O. Vorobey	Jewelery products of world-famous brands as an object of commodity examination
О. А. Гуменський, О. В. Хахановська	Семантико-текстуальна експертиза як одна з форм використання спеціальних знань для кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинюваних вербальним способом. Ситуативний контекст та інтенція мовця 76
О. Humenskyi, O. Khakhanovska	Semantic-textual expertise as one of the forms of using special knowledge for the qualification of criminal offenses committed verbally. Situation context and speaker's intention
П. Я. Цідило	Метод ідентифікації виробів із ніздрюватого бетону при встановленні цілого за частинами в межах трасологічного дослідження. 84
P. Tsidylo	The method of identification of aerated concrete products when installing the whole by parts as part of a traceological study

СТОРІНКАМИ МОНОГРАФІЇ

PAGES OF THE MONOGRAPH

A. C. Boyko-Gagarin	Фальшивомонетництво в Центральній і Східній Європі в добу Середньовіччя та раннього Нового часу (<i>Розділ 4. Польське королівство, Річ Посполита</i>). 96
A. Voiko-Naharin	Counterfeiting in Central and Eastern Europe in the Middle Ages and Early Modern Times (<i>Chapter 4. The Kingdom of Poland, Commonwealth of Nations</i>)

ЗНАМЕННІ ДАТИ

SIGNIFICANT DATES

V. M. Chysnikov

Професор М. П. Макаренко (1874–1945) – один із піонерів становлення та розвитку української криміналістики (до 150-річчя від дня народження)..... 138

V. Chysnikov

Professor M. P. Makarenko (1874–1945) – one of the pioneers of the establishment and development of Ukrainian criminal sciences (to 150th anniversary)

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

SCIENTIFIC LIFE

Всеукраїнський науково-практичний семінар «Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті»..... 145

National scientific and practical seminar "Criminology and forensic examination in the 21st century"

Науково-практичний збірник «Криміналістичний вісник» – переможець II Всеукраїнського (національного) конкурсу наукових та навчальних видань з права, безпеки та євроінтеграції «Юридика»..... 147

The scientific and practical collected volume "Forensic Herald" is the winner of the II National competition of scientific and educational publications on law, security and European integration "Yurydyka"

До уваги авторів 148

To the attention of the authors 151

M. Shepitko,*Dr. Sc. (Law), Professor,**Professor of Criminal Law Department**of Yaroslav Mudriy National Law University;**Leading Researcher of Academician Stashis Scientific**Research Institute for the Study of Crime**Problems; Secretary of Ukrainian National Group**of International Association of Penal Law*

77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, 61024, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>

email: shepitko.michael@gmail.com

THE WAY TO JUSTICE RESTORATION IN COUNTERACTION TO THE CRIME OF AGGRESSION

Abstract. The article is devoted to the search for the way to justice restoration in counteraction to the crime of aggression. In this context, international approaches to the definition of the crime of aggression in Ukraine, the crime of aggression in the Ukrainian legislation on criminal responsibility and the prosecution of crimes of aggression under national jurisdiction through case law study were investigated. This approach made it possible to consider the crime of aggression through the prism of international legal acts adopted by the League of Nations, the UN, the activities of international courts and tribunals, which contributed to the condemnation of the crime of aggression. The Rome Statute of the International Criminal Court became an important international legal act in condemning the crime of aggression. It was paid attention to the long-term Russian aggression against Ukraine with the correlation among the activities of international organizations, the international definition of the crime of aggression, the current national legislation and the activities of criminal justice bodies in Ukraine. At the same time, the methods of analysis and synthesis, deduction and induction, formal-legal, comparative-legal, historical-legal and other methods were applied, which in their combination made it possible to carry out a comprehensive study. The scientific novelty of the work consists in substantiating the possibility of bringing to criminal responsibility for certain manifestations of the crime of aggression not only in international institutions, but also in Ukraine. In addition, an important result of the study was the conclusion regarding the possibility of criminal liability within the jurisdiction of Ukraine not only of political leaders, but also of persons who played a special role in planning, preparing, unleashing or waging an aggressive war. At the same time, it is a prerogative to condemn political leaders within the limits of international jurisdiction. Study of Ukrainian judicial practice regarding registered criminal offenses under Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine indicates that its development continues. In 2015–2017, five verdicts were found for six criminals who were not political leaders. In the future, certain limits of the application of Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine. Coordination of the efforts of international and national criminal justice bodies regarding the prosecution of Russian political leaders for committing the crime of aggression also remains a promising direction.

Keywords: crime of aggression; war crimes; aggressive war; restoration of justice; justice; counteraction to criminal offences.

Introduction

The study of the crime of aggression and ways to restore justice in Ukraine became relevant only after the large-scale Russian aggression against Ukraine, which began on February 24, 2022. At the same time, aggressive Russian informational, economic and military policy was aimed at the occupation of the Autonomous Republic of Crimea, parts of the Donetsk and Luhansk regions was launched as minimum since 2014. However, it gained full strength with the beginning of a large-scale invasion threatening the destruction of Ukrainian state and people, which became one of the most dangerous challenges in ensuring peace in Europe and the world after the Second World War. The Russian aggression carried out is a threat not only against Ukraine, but also to other states and their alliances – the EU and NATO,

which share a common border with the aggressor state and provide assistance to Ukraine. This once again demonstrates the civilization gap between the aggressor and the countries that oppose such aggression directly or indirectly. Precisely because of the need to counter the crime of aggression against Ukraine, it is necessary to pay attention to the international legal and national definition of this crime, ways to restore justice in Ukraine, Europe and the world, since unpunished evil has the ability to return with new force.

1. International approaches in defining of crime of aggression in Ukraine

The conceptual development of the crime of aggression has come a long way to defining this phenomenon. After the First and Second World Wars,

several more localized wars, conflicts and crises, the international community came to the conclusion that it is necessary to respond and prosecute the guilty leaders for such aggression. The examples of international courts, the Nuremberg and Tokyo Tribunals, peace conferences, the establishment of the International Criminal Tribunal for Rwanda, and Kosovo Specialist Chambers have led to the concept of inevitable legal responsibility for international and war crimes, crimes against humanity, crime of aggression and genocide.

It is necessary to agree with Oleksandr Bazov that the concept of the crime of aggression began to take shape in the Middle Ages when solving the philosophical problem of “fair and unfair war” (Hugo Grotius, Francisco de Vitoria). The developments of the international community after the First World War within the framework of the League of Nations (the Covenant of the League of Nations, the League of Nations Declaration Concerning Wars of Aggression, etc.) (Bazov, 2018, s. 124). In the interwar period, an interesting international act that defined the crime of aggression was the London Convention, July 3, 1933 (Convention for the Definition of Aggression), signed by Romania, Estonian Republic, Latvian Republic, Polish Republic, Turkish Republic, Persia, USSR, Afghanistan and Finland. This act, which in some ways corresponds to modern international legal acts, used next definition: “the aggressor in an international conflict shall, subject to the agreements in force between the parties to the dispute, be considered to be the State which is the first to commit any of the following actions: 1) *Declaration of war upon another State*; 2) *Invasion by its armed forces, with or without a declaration of war, of the territory of another State*; 3) *Attack by its land, naval or air forces, with or without a declaration of war, on the territory, vessels or aircraft of another State*; 4) *Naval blockade of the coasts or ports of another State*; 5) *Provision of support to armed bands formed in its territory which have invaded the territory of another State, or refusal, notwithstanding the request of the invaded State, to take, in its own territory, all the measures in its power to deprive those bands of all assistance or protection*” (Art. 2) (Convention, 1933, July 3).

The European network of contact points in respect of persons responsible for genocide, crimes against humanity and war crimes (the Genocide Network) insists that attempts to criminalize the crime of aggression after First World War failed, but after Second World War this concept became topical with the establishment of the Nuremberg Tribunal (*The crime of aggression*, 2023, October, p. 7).

At the same time, these concepts worked in the context of victory and a “victor’s justice”. This approach and the weakness of international institutions make it impossible to administer justice in the ongoing

conflict and war, lack of access to the scenes where such crimes were committed, as well as to the persons who provoked and implemented such aggression. Today, a similar situation exists in Ukraine, as Russian aggression remains unstoppable, and the war of aggression continues to destroy Ukrainian identity, along with citizens, entire cities, towns, villages, its infrastructures, culture, history and language.

When defining the crime of aggression, Ukrainian legislation is primarily guided by the UN Charter. Thus, Article 1 of the UN Charter, which formulates the purposes and principles: “to maintain international peace and security, and to that end: to take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace, and for the suppression of acts of aggression or other breaches of the peace...” (*United Nations Charter [UN Charter]*, 1945, October 24). At the same time, Part 4 of Article 2 of the UN Charter provides that “all Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations”. The fact that “the Security Council shall determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression and shall make recommendations, or decide what measures shall be taken in accordance with Articles 41 and 42, to maintain or restore international peace and security” (Article 39) blocks the realization of the purposes of the UN Charter (*UN Charter*, 1945, October 24). The fact that the aggressor in the attack on Ukraine was a member state of the UN Security Council made it impossible for the UN to neutralize Russian aggression.

The signs of the crime of aggression continued to be defined in other international legal acts. According to Resolution 3314 (XXIX) of the UN General Assembly, December 14, 1974, the following concept of aggression is provided: “the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition” (Article 1 of the Resolution Annex). This resolution provides a list of actions that qualify as aggression regardless of a declaration of war:

“(a) *The invasion or attack by the armed forces of a State of the territory of another State, or any military occupation, however temporary, resulting from such invasion or attack, or any annexation by the use of force of the territory of another State or part thereof;*

(b) *Bombardment by the armed forces of a State against the territory of another State or the use of any weapons by a State against the territory of another State;*

(c) *The blockade of the ports or coasts of a State by the armed forces of another State;*

(d) An attack by the armed forces of a State on the land, sea or air forces, or marine and air fleets of another State;

(e) The use of armed forces of one State which are within the territory of another State with the agreement of the receiving State, in contravention of the conditions provided for in the agreement or any extension of their presence in such territory beyond the termination of the agreement;

(f) The action of a State in allowing its territory, which it has placed at the disposal of another State, to be used by that other State for perpetrating an act of aggression against a third State;

(g) The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein” (Definition of Aggression, 1974, December 14) (Article 3 of the Resolution Annex). Moreover, the list of such acts is not exhaustive (Article 4 of the Resolution Annex). It is important that the Rome Statute of the International Criminal Court reproduces this definition of aggression (Article 8bis). The European network of contact points in relation to persons responsible for genocide, crimes against humanity and war crimes (the Genocide Network) insists that “as per the definition of Article 8bis, individual criminal responsibility for the crime of aggression may only be incurred by members of State leadership, subject to a threshold requirement as to the type of UN Charter violation” (*The crime of aggression*, 2023, October, p. 10). In our opinion, this approach to the definition of the crime of aggression is key, as it allows us to distinguish the crime of aggression from other international and war crimes, crimes against humanity, and genocide.

Since 2014, and especially since 2022, Russian aggression has gained maximum strength, acquiring all the features mentioned in international acts, combining these actions with war crimes and other serious crimes. Elizabeth Pollmann also points out that Russia’s military attack on Ukraine meets all the necessary requirements under Article 8bis of the Rome Statute of the International Criminal Court (Pollman, 2023, p. 717).

Ukraine has made numerous attempts to implement the Rome Statute of the International Criminal Court both before and after the large-scale invasion, February 24, 2022, but has only managed to recognize its jurisdiction.

In particular, after the Russian invasion of Donetsk, Luhansk regions and the Autonomous Republic of Crimea, on February 25, 2014, Ukraine adopted a statement to the International Criminal Court on the recognition by Ukraine of the jurisdiction of the International Criminal Court over crimes against humanity committed by senior state officials,

which led to particularly grave consequences and mass murder of Ukrainian citizens during peaceful protests between November 21, 2013 and February 22, 2014 (No 790-VII). On February 4, 2015, the Verkhovna Rada adopted a resolution (No 145-VIII) in the form of a statement “On Ukraine’s recognition of the jurisdiction of the International Criminal Court over crimes against humanity and war crimes committed by senior officials of the Russian Federation and leaders of the terrorist organizations “DPR” and “LPR”, which led to particularly grave consequences and mass murder of Ukrainian citizens”. Subsequently, the International Criminal Court published the Office of the Prosecutor Annual Reports on the events on Independence Square, in Crimea and Eastern Ukraine (*International Criminal Court Report*, 2016, 2017, 2018, 2019). On December 14, 2020, the International Criminal Court published the Report of the Office of the Prosecutor on the Preliminary Examination Activities 2020, in which the Office concluded its preliminary analysis of subject-matter jurisdiction and found “reasonable basis to believe that crimes under the Statute has been committed both in the context of the situations in Crimea and Eastern Ukraine” (*Report on Preliminary*, 2020, December 14). The situation regarding criminal prosecution for aggression changed with the beginning of Russia’s unprovoked large-scale invasion against Ukraine on February 24, 2022. When the Russian army launched an aggressive attack from the territory of Russia and Belarus from the north, east and south, the international community became aware of the war’s goals of destroying Ukraine and Ukrainians. The Russian troops’ advance to the borders of the EU and NATO countries still do not seem to be the end of the war, which is accompanied by regular threats to the UK, Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, the US, Finland and other countries.

Since the beginning of the large-scale invasion, 41 states have appealed to the International Criminal Court, whose jurisdiction Ukraine has recognized, for an investigation, which has immediately started in Ukraine (*Statement of ICC Prosecutor*, 2022, March 11; *Iryna Venediktova ta Prokuror*, 2022, Kviten 13). In general, the International Criminal Court has taken an active position in the prosecution of war criminals, documenting of war crimes and crimes against humanity evidence, and has also issued arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova for the war crime of unlawful deportation of population (children) and that of unlawful transfer of population (children) from occupied areas of Ukraine to the Russian Federation (*Situation in Ukraine*, 2023, March 17). At the same time, it seems that the International Criminal Court ignores the problem of prosecuting political leaders for the crime of aggression, obviously pointing to the

procedural features of the Rome Statute. Because of this declaration of Nuremberg Palace of Justice calls: 1) upon the international community to ensure the prosecution of crimes of aggression; 2) upon the international community to support the establishment of a tribunal to prosecute crimes of aggression as defined under international law committed on the territory of Ukraine; 3) upon States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court to amend the jurisdictional provisions governing the crime of aggression to align them with those applicable to the other crimes within the jurisdiction of the International Criminal Court (*Nuremberg Declaration*, 2023, May 8).

At the same time, the necessity of coordination between national and international justice systems is important today (it is possible that separate international courts / tribunals will be established to address the situation in Ukraine. For example, on April 28, 2022, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe called for the creation of an ad hoc International Criminal Tribunal to prosecute those responsible for the crime of aggression against Ukraine – *PACE calls for the setting up*, 2022, April 28). Therefore, it was no coincidence that President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy made a statement on April 3, 2022, regarding the “foundation of a special justice mechanism in Ukraine to investigate and prosecute every crime of the occupiers” (*Volodymyr Zelenskyy initiates*, 2022, April 3).

President Zelenskyy’s statement to establish a special justice mechanism in Ukraine is linked to the obvious need to create special investigative teams at both the interstate and inter-country levels. This approach is combined with the creation of the Joint Investigation Team (JIT), that was formed by Lithuania, Poland and Ukraine, March 25, 2022. Later Estonia, Latvia, Slovakia, Romania and also the Office of the Prosecutor at the International Criminal Court (ICC) and Europol with the support of Eurojust joined to JIT (*Joint investigation team*, 2023, March 24; *Eurojust and the war*, n.d.). This period Ukrainian law enforcement system has found itself in a rather difficult situation of necessity: 1) recording a huge amount of evidence; 2) carrying out procedural actions according to pre-war criminal procedural mechanisms; 3) lack of sufficient personnel to perform such tasks (due to the fulfillment of the duty of state defense, violation of the oath, lack of sufficient qualifications, etc.); 4) conducting criminal prosecution in situations of absence or death of perpetrators or witnesses of crimes; 5) lack of access of investigative teams to the crime scenes due to hostilities or mining of such places.

It should be noted that the intensity of the crimes, the international and public outcry leads to the search for signs of genocide. For example, on April 14, 2022,

the Verkhovna Rada of Ukraine adopted a statement “On the Commitment of Genocide in Ukraine by the Russian Federation” (No 2188-IX), which was the result of the discovery by law enforcement agencies of the Bucha Massacre after the de-occupation of the territorial communities of the Kyiv region, the facts of violence against civilians in Mariupol and other cities, statements by Russian Federation officials on the denazification and destruction of the Ukrainian people, religion, children deportation, bans on the use of the Ukrainian language and the destruction of culture.

2. Crime of aggression in Ukrainian criminal legislation

The Criminal Code of Ukraine uses the term “aggression” / “aggressor” 52 times in its General and Special Parts, defining certain criminal offenses or their consequences. In the General Part, “aggression” was mentioned as a situation that excludes the criminal unlawfulness of an act – “fulfillment of the duty to protect the Motherland, independence and territorial integrity of Ukraine” with an indication of “an act... aimed at repelling and deterring the armed aggression of the Russian Federation or the aggression of another country, if it caused harm to the life or health of the person carrying out such aggression...” (the article was included in the Criminal Code of Ukraine on March 15, 2022). In most cases, “aggression” / “aggressor” is mentioned in the Special Part of the Criminal Code under the following sections:

1) Criminal offenses against the foundations of national security:

a) *public denial of armed aggression against Ukraine* (“Collaborative activity”, Article 111¹ of the Criminal Code of Ukraine) (the article was included in the Criminal Code of Ukraine on March 03, 2022);

b) *assistance to the aggressor state* (Article 111² of the Criminal Code of Ukraine) (the article was included in the Criminal Code of Ukraine on April 14, 2022);

c) *dissemination of information about the placement or movement of weapons or the Armed Forces of Ukraine to a state that is perpetrating aggression against Ukraine* (Part 3 of Article 1142 of the Criminal Code of Ukraine) (the article was included in the Criminal Code of Ukraine on March 24, 2022).

2) Criminal offenses against public order and morality:

a) *desecration of the graves of the victims of persons who participated in deterring the armed aggression of the Russian Federation or another state recognized as the aggressor* (Part 2 of Article 297 of the Criminal Code of Ukraine).

3) Criminal offenses in the field of protection of state secrets, inviolability of state borders, provision of conscription and mobilization:

a) *illegal crossing of the state border of Ukraine* (Article 332² of the Criminal Code of Ukraine) (the article was included in the Criminal Code of Ukraine on October 18, 2018).

4) Military criminal offenses:

a) *insulting the honor and dishonor of a serviceman* (Article 435¹ of the Criminal Code of Ukraine) the article was included in the Criminal Code of Ukraine on March 03, 2022).

5) Criminal offenses against peace, human security and international legal order:

a) *public calls for aggressive war* (“Propaganda of war”, Article 436 of the Criminal Code of Ukraine);

b) *justification, recognition as legitimate, denial of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, glorification of its participants* (Article 436² of the Criminal Code of Ukraine) (the article was included in the Criminal Code of Ukraine on March 03, 2022);

c) *planning, preparation, resolution and waging of an aggressive war* (Article 437 of the Criminal Code of Ukraine).

6) Final and transitional provisions of the Criminal Code of Ukraine:

a) *civilians can not be punished for using firearms against persons who carry out armed aggression against Ukraine* (paragraph 22) (the article was included in the Criminal Code of Ukraine on March 03, 2022).

It should be noted that the most articles of the Criminal Code of Ukraine that use the term “aggression” / “aggressor” were included in it with the beginning of Russian large-scale invasion against Ukraine (i.e., after February 24, 2022). This once again demonstrates the lack of a prepared legislative response to possible aggression by Russia or other countries. This seems rather strange, since February 2014, Ukraine has already been attacked by the Russian army, which that time had already occupied parts of Donetsk and Luhansk regions and annexed the Autonomous Republic of Crimea.

The accelerated amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine were similar. Thus, section IX¹ – “Special type of pre-trial investigation, trial under martial law” was significantly revised and revised (starting from March 03, 2022) and a new section IX² – “Peculiarities of cooperation with the International Criminal Court” was included (the section was included in the Criminal Procedure Code of Ukraine on May 03, 2022). Similarly, the inclusion of the last section on the peculiarities of cooperation with the International Criminal Court is also an important, but belated decision. It should be recalled that Ukraine has been actively cooperating with the International Criminal Court since 2014.

The Criminal Code of Ukraine does not include a direct definition of the crime of aggression (following

the example of the Rome Statute of the International Criminal Court). However, given the scale, systematic and organized nature of the crimes committed during the Russian invasion to Ukraine since 2014 and especially since 2022, the closest crime that reflects the core of the crime of aggression is “Planning, preparation, waging and conducting of an aggressive war” (Article 437 of the Criminal Code of Ukraine). Next definition of this crime is included to Criminal Code of Ukraine:

1. *Planning, preparation or waging of an aggressive war or armed conflict, or conspiring for any such purposes shall be punishable by imprisonment for a term of seven to twelve years.*

2. *Conducting an aggressive war or aggressive military operations shall be punishable by imprisonment for a term of ten to fifteen years.*

Nikola Hajdin paid attention that “Germany, Poland, Ukraine, and others that do not explicitly include the element of leadership in their penal code”. But in the same time, he sure, that “the crime of aggression is “reserved” for prosecuting leaders who formulate or execute state policy and despite some states “reluctance to include the leadership element in their domestic legislations explicitly, any future prosecutions have to take the leadership requirement into consideration in line with customary international law” (Hajdin, 2022, March 17).

In our opinion, the very existence of “Planning, preparation, waging and conducting of an aggressive war” in the Criminal Code of Ukraine (Article 437) is intended to demonstrate the link to persons who organize the commission of an act of aggression, and not to perpetrators of individual acts during the war or on the battlefield. Otherwise, perpetrators who committed military crimes, war crimes and other crimes can be punished for crime of aggression in the same time. Article 437 of the Criminal Code of Ukraine does not provide criminal liability of the leaders of the aggressor state. Patrycja Grzebyk suggests taking advantage of this circumstance. For example, she points out that in Eastern Europe “only Croatia (though to a limited extent), Czechia, Estonia, Lithuania, North Macedonia and Slovenia have introduced a leadership clause into their legislation as a result of the ratification of the Rome Statute. Legislation in the remaining states does not preclude prosecution of a broader range of persons in comparison to ICC standards, that is, persons not necessarily classified as leaders who control over or direct the political or military action of a state” (Grzebyk, 2023, s. 456). This approach is quite interesting and may expand the circle of perpetrators (other than leaders). However, in this case, it is necessary to keep in mind the limits in establishing the perpetrators of “Planning, preparing, waging and conducting an aggressive war” (Article 437).

Otherwise, there is no point in establishing criminal liability for other international and war crimes in the way proposed by Ukrainian criminal legislation.

According to the General Prosecutor's Office, since the beginning of the large-scale Russian aggression against Ukraine, *such crimes (under Article 437 of the Criminal Code of Ukraine) have been registered (since February 24, 2022) – 94 (Zlochyny, vchyneni pid chas, n.d.)*. However, similar statistics have been demonstrated by the General Prosecutor's Office since 2014 in terms of the *number of registered crimes under Article 437 of the Criminal Code of Ukraine*:

2014 – 1 (reports of suspicion – 0, indictments – 0);
 2015 – 38 (reports of suspicion – 23, indictments – 10);
 2016 – 11 (reports of suspicion – 8, indictments – 0);
 2017 – 21 (reports of suspicion – 17, indictments – 10);
 2018 – 4 (reports of suspicion – 3, indictments – 2);
 2019 – 6 (reports of suspicion – 2, indictments – 2);
 2020 – 4 (reports of suspicion – 3, indictments – 2);
 2021 – 8 (reports of suspicion – 5, indictments – 3);
 2022 – 67 (reports of suspicion – 6, indictments – 0);
 2023 – 25 (reports of suspicion – 7, indictment – 1) (Statystyka, n.d.).

According to the Unified State Register of Judgments 2015–2017, only 5 verdicts were passed under Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine regarding planning, preparing, waging and conducting an aggressive war (*Yedynyi derzhavnyi reiestr, n.d.*).

Article 437 of the Criminal Code of Ukraine cannot be considered to correspond to the crime of aggression as defined in UN General Assembly resolution 3314 (XXIX) of December 14, 1974, or the Rome Statute of the International Criminal Court. However, it is the establishment of criminal liability for planning, preparing, waging and conducting an aggressive war that leads law enforcement to believe that these are different acts than, for example, war propaganda (Article 436 of the CC of Ukraine) or violation of the laws and customs of war / war crimes (Article 438 of the Criminal Code of Ukraine). Similarly, the commission of planning, preparing, waging and conducting an aggressive war as a crime should be punished persons who initiated, planned, incited, or ensured the outbreak of an aggressive war, etc. It is clear that combatants (Article 43 of the Protocol Additional to the Geneva Conventions of August 12, 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) of June, 8, 1977) as representatives of the armed forces of the aggressor state are not inherently capable of committing such acts, unlike the political leadership of the aggressor state and other persons whose actions are directly aimed at committing an act of aggression.

3. Prosecution of the crime of aggression in the national jurisdiction: case law study

The research of the verdicts under Article 437 of the Criminal Code of Ukraine demonstrates different approaches to understanding the crime of aggression between national and international jurisdiction. According to 5 verdicts (2015–2017), 6 persons were brought to criminal responsibility under the following articles:

Part 2 of Article 437 of the Criminal Code of Ukraine (waging an aggressive war or aggressive military actions) – 6 persons;

Part 1 of Article 258³ of the Criminal Code of Ukraine (participation in a terrorist organization) – 6 persons;

Part 1 of Article 263 of the Criminal Code of Ukraine (carrying, storage, acquisition, transfer or sale of firearms, ammunition, explosives or explosive devices without a permit provided by law) – 6 persons;

Part 2 of Article 332¹ of the Criminal Code of Ukraine (violation of the procedure for entering and leaving the temporarily occupied territory of Ukraine with the intent to harm the interests of the state) – 1 person.

3.1. First verdict

On September 25, 2015, the Dzerzhynskiy City Court of Donetsk region convicted a person for committing the following acts. This person arrived from Russia to Donetsk (Ukraine), where he joined the terrorist organization “Donetsk People's Republic”, which is controlled by officials of the Russian Armed Forces. The verdict states that while participating in the said terrorist organization, this person performed the duties of the “head of the missile and artillery armament service” of the terrorist organization's structural unit. He accounted, stored and issued weapons and ammunition used by members of the terrorist organization to wage aggressive war and commit crimes against the military of the Armed Forces of Ukraine. Later, this person received a task from an unidentified member of the terrorist organization “Donetsk People's Republic” “commander of a military unit” to deliver firearms and ammunition by road from Donetsk to Yasne village of Dokuchaevsk city council of Donetsk region, where he was detained together with an accomplice (*Dzerzhynskiy miskiy sud, 2015, Veresen 25*).

3.2. Second verdict

Another verdict issued by the Dzerzhynskiy City Court of Donetsk region found that the accused participated in the “KOT” unit of the Donetsk People's Republic terrorist organization, acting with the aim of conducting aggressive military operations against the Armed Forces of Ukraine, performed the duties of “deputy commander of the counterintelligence unit of

the “MGB DPR” for the organization of the activities of the said unit, namely, personally carried out organizational activities for transportation to Donetsk and distributed firearms among unidentified pre-trial investigation members of the said unit (*Dzerzhynskiy miskiyi sud*, 2016, Lypen 04).

3.3. Third verdict

According to the verdict issued by the Krasnoarmiyskiy City District Court of Donetsk Region, the accused person joined the “DPR” military unit, was a member of the military engineering unit of the “DPR” terrorist organization as a platoon commander and was engaged in the construction and strengthening of checkpoints, equipping firing positions and other engineering structures in Sloviansk. Later, in the “OPLOT” battalion, he was engaged in the construction and strengthening of checkpoints, equipping firing positions and other engineering structures, and was on duty with weapons at checkpoints of the “DPR” terrorist organization located in Donetsk. The accused person engaged in armed resistance, unlawful opposition and obstruction of the performance of official duties by law enforcement officers, military personnel and other representatives of the Anti-Terrorist Operation forces of the Ukrainian government (*Krasnoarmiiskiy miskraionnyi sud*, 2017, Sichen 27).

3.4. Fourth verdict

According to the verdict issued by the Dzerzhynskiy City Court of Donetsk region, the accused person, acting as a scout of a separate reconnaissance company of the “DPR” terrorist organization, was on combat duty and monitored the servicemen of the Armed Forces of Ukraine involved in the Anti-Terrorist Operation, and collected information on the number of personnel, equipment, weapons and other data for organizing their fire damage (*Dzerzhynskiy miskiyi sud*, 2017, Liutyi 08).

3.5. Fifth verdict

According to the last verdict issued by the Krasnoarmeyskiy City District Court of Donetsk Region, it was established that the accused person collected and transmitted information about the location of the Armed Forces of Ukraine, i.e., adjusted the fire of the militants, thus directly participated as a co-perpetrator in the conduct of an aggressive war against Ukraine (*Krasnoarmiiskiy miskraionnyi sud*, 2017, Veresen 22).

3.6. Case law study in the context of the crime of aggression. Summary

Such practice of the Ukrainian courts is quite specific, as it is limited to the actions of ordinary

individuals (not leaders), who can be named as combatants. At the moment, the application of Article 437 of the Criminal Code of Ukraine in the described situations demonstrates the search for the correct interpretation of this rule. In our opinion, it cannot be argued that the accused persons under Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine, by the described actions, committed or were capable of committing a crime of aggression in accordance with international rules and principles.

It should be noted that the approaches of law enforcement agencies and courts of Ukraine have changed significantly since Russian large-scale invasion, February 24, 2022. This is confirmed by the approaches of the General Prosecutor’s Office of Ukraine, which reported on the existence of a “main case on aggression of the Russian Federation”, which includes 683 suspects-representatives of the military and political leadership of the Russian Federation i.e. ministers, members of parliament, military command, officials, heads of law enforcement agencies and propagandists (*Spysok pidozriuvanykh*, n.d.). However, this list looks rather curious, as it includes, for example, only two ministers (Ministers of Defense and Interior), and does not include the main suspect in the aggression, the President of the aggressor state, who launched the invasion of Ukraine in 2014 and 2022. An interesting approach was the inclusion of “instigators of war and propagandists of the Kremlin” in this list. This approach demonstrates that among the propagandists of war (the Criminal Code of Ukraine provides for a separate Article 436 “Propaganda of War”) there are warmongers who directly caused the war and created the conditions for its outbreak in 2014 and 2022. It should be noted that in the main case on the aggression of the Russian Federation, nobody has the status of an accused person, and no one criminal proceedings have been brought to court. At the same time, it is important that the materials collected in this main case can be used in international criminal courts to convict those guilty of committing the crime of aggression against Ukraine.

Conclusions

The beginning of Russia’s large-scale invasion of Ukraine changed the situation not only politically, socially, but also legally. Starting in 2014, it was generally accepted within the national jurisdiction that the terrorist organizations “DPR” and “LPR” were operating in the Donetsk and Luhansk regions of Ukraine with the support of the Russian Federation. At the same time, the Autonomous Republic of Crimea was annexed by the Russian Federation. In 2022, the President of Russia announced the launch of a “special military operation” in Ukraine to “denazify” and “dematerialize” the state, which led to the

destruction of Ukrainian identity, infrastructure, and deaths of thousands of civilian and military victims. Moreover, the Russian president issued an ultimatum to demilitarize NATO states that were formerly part of the Warsaw Pact. Since then, it has become clear that all the actions of the aggressor state since 2014 are causally related to the consequence and the main purpose of destroying the Ukrainian people and the Ukrainian state, as well as violating the unity of the EU and NATO. That is why restoration of Ukrainian international borders is necessary for the preservation of the EU and NATO. The prosecution of those responsible for the crime of aggression is important in shaping the future development prospects on the continent.

The research of the prosecution of the crime of aggression of Ukrainian jurisdiction provided an opportunity to look through the prism of the following issues: 1) International approaches in defining of crime of aggression in Ukraine; 2) The crime of aggression in Ukrainian criminal legislation; 3) The case law study of prosecution of the crime of aggression in Ukrainian jurisdiction.

The specifics of the international and national definitions of the crime of aggression indicate different approaches. A particular difference is the wording of the persons who can be punished for the crime of aggression. While international legal acts demonstrate that the political leaders of the aggressor state should be held accountable for the crime of aggression, Ukrainian and some other legislation does not limit the circle of guilty persons. Therefore, in our opinion, the proposal to bring to criminal responsibility within the Ukrainian jurisdiction not only political leaders, but also persons who played a special role in

the planning, preparing, waging or conducting of an aggressive war should be used.

A study of the Ukrainian judicial practice on the registered crimes on the Article 437 of the Criminal Code of Ukraine shows that it continues to develop. In the period of 2015–2017, Ukrainian courts sentenced 6 perpetrators in 5 verdicts. It should be noted that these individuals cannot be considered political leaders who started or participated in the aggressive war. However, in the future, certain limits of the application of this article should be found in judicial practice. Today, a large number of criminal proceedings are investigated by the law enforcement agencies of Ukraine. Also it is necessary to pay attention to “the main case on aggression of the Russian Federation”, which includes 683 suspects-representatives of the military and political leadership of the Russian Federation. At the same time, the main political figure of the Russian Federation is left out of the consideration of the crime of aggression or other crimes. Instead, the International Criminal Court demonstrated an active position in attempts of justice restoration and issued an arrest warrant against Vladimir Putin for the war crime of unlawful deportation of population (children), but not for the crime of aggression. It would be obviously a promising direction to coordinate the efforts of international and national criminal justice authorities to accuse Russian political leaders of committing the crime of aggression.

Acknowledgements

None.

Conflict of interest

None.

References

- [1] Bazov, O. (2018). Deiaki pytannia shchodo vyznachennia zlochynu ahresii v mizhnarodnomu kryminalnomu pravi [Several issues related to definition of a crime of aggression in International criminal law]. *Public Law*, 1(29), 123–133 [in Ukrainian].
- [2] *Convention for the Definition of Aggression*. (1933, July 3). <https://www.iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Convention-for-the-Definition-of-Aggression-1933.pdf>
- [3] *Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)*. (1974, December 14). <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>
- [4] Dzerzhynskiy miskiy sud Donetskoj oblasti. (2015, Veresen 25). *Vyrok* (kryminalna sprava No 225/5523/15-k) [Dzerzhynskiy City Court of Donetsk region. (2015, September 25). *Verdict* (criminal case No 225/5523/15-k)] [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51687905>
- [5] Dzerzhynskiy miskiy sud Donetskoj oblasti. (2016, Lypen 04). *Vyrok* (kryminalna sprava No 225/6623/15-к) [Dzerzhynskiy City Court of Donetsk region. (2016, July 4). *Verdict* (criminal case No 225/6623/15-k)] [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58821642>
- [6] Dzerzhynskiy miskiy sud Donetskoj oblasti. (2017, Liutyi 08). *Vyrok* (kryminalna sprava No 225/311/17-к) [Dzerzhynskiy City Court of Donetsk region. (2017, February 08). *Verdict* (criminal case No 225/311/17-k)] [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64703343>
- [7] Eurojust and the war in Ukraine. (n.d.). *European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*. <https://www.eurojust.europa.eu/eurojust-and-the-war-in-ukraine>
- [8] Grzebyk, P. (2023). Crime of Aggression against Ukraine. The Role of Regional Customary Law. *Journal of International Criminal Justice*, 21(3), 435–459. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqad035>

- [9] Hajdin, N. (2022, March 17). The Leadership Clause in the Crime of Aggression and Its Customary International Law Status. *Just Security*.
<https://www.justsecurity.org/80696/the-leadership-clause-in-the-crime-of-aggression-and-its-customary-international-law-status/>
- [10] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2016. (2016). *A First Printed Criminalist*, 13, 125–135.
- [11] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2017. (2017). *A First Printed Criminalist*, 15, 87–95.
- [12] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2018. (2018). *A First Printed Criminalist*, 17, 98–108.
- [13] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2019. (2019). *A First Printed Criminalist*, 19, 135–143.
- [14] Iryna Venediktova ta Prokuror Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu pobuvaly na mistsiakh vchynennia voiennykh zlochyniv RF na Kyivshchyni [Iryna Venediktova and Prosecutor of International Criminal Court are visited Russian war crime scene in Kyiv region]. (2022, Kvitin 13). *Ofis Heneralnoho prokurora* [in Ukrainian].
<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/irina-venediktova-ta-prokuror-mizhnarodnogo-kryminalnogo-sudu-pobuvali-na-miscyax-vcinennya-vojennix-zlociniv-rf-na-kiyivshhyni>
- [15] Joint investigation team into alleged core international crimes in Ukraine: one year of international collaboration. (2023, March 24). *European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*.
<https://www.eurojust.europa.eu/news/joint-investigation-team-alleged-core-international-crimes-ukraine-one-year-international>
- [16] Krasnoarmiiskyi miskraionnyi sud Donetskoj oblasti. (2017, Sichen 27). *Vyrok* (kryminalna sprava No 235/9919/15-k) [Krasnoarmeyskyi City District Court of Donetsk Region. (2017, January 27). *Verdict* (criminal case No 235/9919/15-k)] [in Ukrainian].
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/64316400>
- [17] Krasnoarmiiskyi miskraionnyi sud Donetskoj oblasti. (2017, Veresen 22). *Vyrok* (kryminalna sprava No 235/9442/15-k) [Krasnoarmeyskyi City District Court of Donetsk Region. (2017, Septembe 22). *Verdict* (criminal case No 235/9442/15-k)] [in Ukrainian].
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/69051733>
- [18] Nuremberg Declaration on the Crime of Aggression. (2023, May 08). *International Nuremberg Principles Academy*.
<https://www.nurembergacademy.org/news/detail/b75fc3207d3463bbf20b452732f6bb0e/nuremberg-declaration-on-the-crime-of-aggression-680/>
- [19] PACE calls for the setting up of an ad hoc international criminal tribunal to hold to account perpetrators of the crime of aggression against Ukraine. (2022, April 28). *Parliamentary Assembly*.
<https://pace.coe.int/en/news/8699/pace-calls-for-the-setting-up-of-an-ad-hoc-international-criminal-tribunal-to-hold-to-account-perpetrators-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine>
- [20] Pollman, E. (2023). The crime of aggression and the case of Ukraine. *American Yearbook of International Law*, 1(1), 694–729.
DOI: <https://doi.org/10.12681/ayil.33049>
- [21] Report on Preliminary Examination Activities 2020. (2020, December 14). *International Criminal Court*.
<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-eng.pdf>
- [22] Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. (2023, March 17). *International Criminal Court*.
<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>
- [23] Spysok pidozriuvanykh mahistralnoi spravy “24 liutoho” [List of suspects in the main case of “24th February”]. (н.д.). *Ofis Heneralnoho prokurora* [in Ukrainian].
<https://gp.gov.ua/detectable>
- [24] Statement of ICC Prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Additional Referrals from Japan and North Macedonia; Contact portal launched for provision of information. (2022, March 11). *International Criminal Court*.
<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-additional-referrals-japan-and>
- [25] Statystyka [Statistics]. (n.d.). *Ofis Heneralnoho prokurora* [in Ukrainian].
<https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
- [26] *The crime of aggression in the national laws of EU Member States, Genocide Network Observer States and Ukraine: Genocide Network Paper*. (2023, October). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
<https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-crime-of-aggression-national-laws.pdf>
- [27] United Nations Charter. (1945, October 24). *United Nations*.
<https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
- [28] Volodymyr Zelenskyy initiates creation of a special mechanism to help bring to justice those involved in crimes against

the Ukrainian people. (2022, April 3). *Official website of the President of Ukraine*.

<https://www.president.gov.ua/en/news/volodimir-zelenskij-iniciyuye-stvorennya-specialnogo-mehaniz-74057>

- [29] *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Judgments]*. (n.d.) [in Ukrainian].
<https://reyestr.court.gov.ua/>
- [30] Zlochyny, vchyneni pid chas povnomasshtabnoho vtornhennia [Crimes committed during full-scale invasion of the RF]. (n.d). *Ofis Heneralnoho prokurora* [in Ukrainian]. Retrieved January 16, 2024, from
<https://gp.gov.ua/>

List of used sources

- [1] Базов О. В. Деякі питання щодо визначення злочину агресії в міжнародному кримінальному праві. *Публічне право*. 2018. № 1. С. 123–133.
- [2] Convention for the Definition of Aggression. 1933. 3 July.
URL: <https://www.iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Convention-for-the-Definition-of-Aggression-1933.pdf>
- [3] *Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)*. 1974. 14 December.
URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>
- [4] Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 25.09.2015 (кримінальна справа № 225/5523/15-к).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51687905>
- [5] Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 04.07.2016 (кримінальна справа № 225/6623/15-к).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58821642>
- [6] Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 08.02.2017 (кримінальна справа № 225/311/17-к).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64703343>
- [7] Eurojust and the war in Ukraine. *European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*. [n.d.].
URL: <https://www.eurojust.europa.eu/eurojust-and-the-war-in-ukraine>
- [8] Grzebyk P. Crime of Aggression against Ukraine. The Role of Regional Customary Law. *Journal of International Criminal Justice*. 2023. No 21(3). P. 435–459.
DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqad035>
- [9] Hajdin N. The Leadership Clause in the Crime of Aggression and Its Customary International Law Status. *Just Security*. (2022, March 17).
URL: <https://www.justsecurity.org/80696/the-leadership-clause-in-the-crime-of-aggression-and-its-customary-international-law-status/>
- [10] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2016. *Криміналіст періодований*. 2016. № 13. С. 125–135.
- [11] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2017. *Криміналіст періодований*. 2017. № 15. С. 87–95.
- [12] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2018. *Криміналіст періодований*. 2018. № 17. С. 98–108.
- [13] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2019. *Криміналіст періодований*. 2019. № 19. С. 135–143.
- [14] Ірина Венедіктова та Прокурор Міжнародного кримінального суду побували на місцях вчинення воєнних злочинів РФ на Київщині. *Офіс Генерального прокурора*. 2022. 13 квіт.
URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/irina-venediktova-ta-prokuror-miznarodnogo-kriminalnogo-sudu-pobuvali-na-miscyax-vcinennya-vojennix-zlociniv-rf-na-kiyivshhini>
- [15] Joint investigation team into alleged core international crimes in Ukraine: one year of international collaboration. *European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*. 2023. 24 March.
<https://www.eurojust.europa.eu/news/joint-investigation-team-alleged-core-international-crimes-ukraine-one-year-international>
- [16] Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 27.01.2017 (кримінальна справа № 235/9919/15-к).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64316400>
- [17] Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 22.09.2017 (кримінальна справа № 235/9442/15-к).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69051733>
- [18] Nuremberg Declaration on the Crime of Aggression. *International Nuremberg Principles Academy*. 2023. 08 May.
URL: <https://www.nurembergacademy.org/news/detail/b75fc3207d3463bbf20b452732f6bb0e/nuremberg-declaration-on-the-crime-of-aggression-680/>
- [19] PACE calls for the setting up of an ad hoc international criminal tribunal to hold to account perpetrators of the crime of aggression against Ukraine. *Parliamentary Assembly*. 2022. 28 April.
URL: <https://pace.coe.int/en/news/8699/pace-calls-for-the-setting-up-of-an-ad-hoc-international-criminal-tribunal-to-hold-to-account-perpetrators-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine>
- [20] Pollman E. The crime of aggression and the case of Ukraine. *American Yearbook of International Law*. 2023. No 1(1). P. 694–729.

DOI: <https://doi.org/10.12681/ayil.33049>

- [21] Report on Preliminary Examination Activities. *International Criminal Court*. 2020. 14 December.
URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-eng.pdf>
- [22] Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. *International Criminal Court*. 2023. 17 March.
URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>
- [23] Список підозрюваних магістральної справи «24 лютого». *Офіс Генерального прокурора*. [н.д].
URL: <https://gp.gov.ua/detectable>
- [24] Statement of ICC Prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Additional Referrals from Japan and North Macedonia; Contact portal launched for provision of information. *International Criminal Court*. 2022. 11 March.
URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-additional-referrals-japan-and>
- [25] Статистика. *Офіс Генерального прокурора*. [n.d.].
URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
- [26] The crime of aggression in the national laws of EU Member States, Genocide Network Observer States and Ukraine : Genocide Network Paper. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. October. 28 p.
URL: <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-crime-of-aggression-national-laws.pdf>
- [27] United Nations Charter. *United Nations*. 1945. 24 October.
URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
- [28] Volodymyr Zelenskyy initiates creation of a special mechanism to help bring to justice those involved in crimes against the Ukrainian people. *Official website of the President of Ukraine*. 2022. 03 April.
URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/volodimir-zelenskij-iniciyuye-stvorennya-specialnogo-mehaniz-74057>
- [29] Єдиний державний реєстр судових рішень. [н.д.].
<https://reyestr.court.gov.ua/>
- [30] Злочини, вчинені під час повномасштабного вторгнення. *Офіс Генерального прокурора*. [n.d.]. (дата звернення: 16.01.2024).
URL: <https://gp.gov.ua/>

The article was received by the editors 03.05.2024

М. В. Шепітько,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого; провідний науковий
співробітник НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташица; секретар
Української групи Міжнародної асоціації
карного права*

вул. Григорія Сковороди, 77, м. Харків, 61024, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>

email: shepitko.michael@gmail.com

НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЧЕРЕЗ ПРОТИДІЮ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ

Анотація. Статтю присвячено пошуку напрямів відновлення правосуддя через протидію злочину агресії. У цьому контексті досліджено міжнародні підходи до визначення злочину агресії в Україні, злочину агресії в українському законодавстві про кримінальну відповідальність і переслідування за злочини агресії за національною юрисдикцією через судову практику (case law study). Такий підхід уможливив розгляд злочину агресії крізь призму міжнародно-правових актів, ухвалених Лігою Націй, ООН, діяльності міжнародних судів і трибуналів, що сприяли засудженню злочину агресії. Важливим міжнародно-правовим актом у засудженні злочину агресії став Римський статут Міжнародного кримінального суду. Зважаючи на тривалу російську агресію проти України, актуалізовано питання співвідношення діяльності міжнародних організацій, міжнародного визначення злочину агресії з чинним національним законодавством та діяльністю органів кримінальної юстиції в Україні. При цьому застосовано методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та інші методи, що дозволили у своєму поєднанні здійснити комплексне дослідження. Наукова новизна доробку полягає в обґрунтуванні можливості притягнення до кримінальної відповідальності за окремі прояви злочину агресії не тільки в міжнародних інституціях, а й в Україні. Крім того, важливим результатом дослідження став висновок щодо можливості кримінальної відповідальності в межах юрисдикції України не лише політичних лідерів, а й осіб, які відігравали особливу роль у плануванні, підготовці, розв'язуванні чи веденні агресивної війни. Водночас прерогативою є засудження політичних лідерів у межах міжнародної юрисдикції. Дослідження української судової практики щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 437 Кримінального кодексу України свідчить про те, що розвиток її триває. У 2015–2017 рр. було відшукано п'ять обвинувальних вироків щодо шести злочинців, які не є політичними лідерами. У майбутньому в судовій практиці мають бути знайдені певні межі застосування ст. 437 Кримінального кодексу України. Перспективним напрямом також лишається координація зусиль міжнародних і національних органів кримінальної юстиції щодо обвинувачення російських політичних лідерів у вчиненні злочину агресії.

Ключові слова: злочин агресії; воєнні злочини; агресивна війна; відновлення справедливості; правосуддя; протидія кримінальним правопорушенням.

P. Baranov,

*Dr. Sc. (Geology), Professor,
Senior Forensic Expert of Commodity, Gemological
Research Department, Commodity, Gemological,
Economic, Construction, Land Research and
Evaluation Activities Laboratory,
Dnipro Scientific Research Forensic Center,
MIA of Ukraine*

1 Tupyk Budivelnii, Dnipro, 49033, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3367-4277>

email: pn2dsbaranov@gmail.com

phone: +38(097)291-68-13

O. Slyvna,

*Cand. Sc. (Geology),
Forensic Expert of Commodity, Gemological
Research Department, Commodity, Gemological,
Economic, Construction, Land Research
and Evaluation Activities Laboratory,
Dnipro Scientific Research Forensic Center,
MIA of Ukraine*

1 Tupyk Budivelnii, Dnipro, 49033, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-1938>

V. Korotaiev,

*Cand. Sc. (Law), Associate Professor,
Head, Dnipro Scientific Research Forensic Center,
MIA of Ukraine*

1 Tupyk Budivelnii, Dnipro, 49033, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0269-0389>

PRICE LISTS FOR AMBER AND THEIR SIGNIFICANCE IN MARKET AND PLANNED REGULATION OF THE ECONOMY

Abstract. This article examines the role of state price lists in both planned and market economies. State price lists regulate amber economic activity at all levels, including extraction, processing, and sale. In market economies, however, state price lists are meaningless, as the owners of deposits themselves form price lists for each specific object. The current price lists for amber in Ukraine do not include information on the main properties that determine its value, such as colour, transparency, inclusions, and quality of polishing. This lack of information makes it impossible to provide an objective and comprehensive expert evaluation of a particular sample of raw amber. Furthermore, the approved price lists are not linked to specific Ukrainian amber deposits and occurrences. The purpose of this article is to develop an algorithm for creating alternative price lists for raw amber based on real market data and to establish a database. The research methodology is based on general scientific methods such as analytical, dialectical, comparative legal, systemic and structural, comparative and evaluative, as well as special methods such as gemological, economic, integrated development environment, SQL, and C# programming languages. When creating price lists for amber products, it is common to consider the costs of raw materials, manufacturing technology, and sales. The authors propose a methodology for determining the cost of raw materials based on solving an inverse problem. Specifically, the price of raw materials required for a product is calculated based on the price of the product, which already includes the costs of manufacturing technology and sales. This approach introduces scientific novelty to the field. The methodology being considered is based on current data from the real amber market. An alternative method for forming price lists is proposed, which is also based on modern amber market data. The process of creating price lists involves several stages: identifying the product type, determining its consumer properties, establishing the cost of production and manufacturing technology, calculating the yield of usable materials, and determining the cost of raw materials. To ensure objectivity and reliability, the “Amber1” software is used. The data bank, which is created and constantly updated, along with the declarative SQL programming language, offers numerous opportunities for obtaining information on the analysis of the contemporary amber market and its pricing. The results obtained have practical significance for expert studies, research, and education in higher education. They are also relevant to

economic, financial, and gemological activities, as well as to the improvement of national legislation in law-making and law enforcement.

Keywords: amber; price list; cost; price; algorithm formation; programming languages; software; pricing properties; expert assessment.

Introduction

The current price lists for amber in Ukraine still serve regulatory functions in the economy, which does not meet modern requirements for objective and comprehensive expert evaluation. This is inconsistent with the basic principles of forensic examination. Additionally, the price lists contain ambiguous terminology, which is unacceptable in an expert assessment, and do not accurately reflect the prices of Ukrainian amber. The prices are based on European prices set by the owners of amber mining and processing enterprises. Meanwhile, the owners of amber deposits in Ukraine lack both the means and the inclination to produce their own price lists, as they are required to follow the documents (price lists) approved by the Ministry of Finance of Ukraine. Consequently, to prevent any unnecessary issues, they have opted to establish auctions.

Considering the above, professional services are compelled to create their own alternative price lists based on real data from the Ukrainian amber market to conduct a comprehensive and dependable gemological examination. To enhance the objectivity and reliability of expert evaluation of amber, the authors of this scientific article have created a computer program. The program's database offers extensive opportunities to obtain information on the analysis of the current amber market and its pricing.

Materials and methods

During the preparation of this article, a comprehensive analysis of scientific works of domestic and foreign authors was conducted, which directly or indirectly studied the issues raised in the article (in particular, Rippa, & Yang, 2017; Bredikhina, & Vasylychuk, 2020; Belichenko et al., 2021; Bilham, 2021; Pustovoitova, 2021; Belichenko et al., 2022; Dunne et al., 2022; Gierlowski, n.d.). Nevertheless, there is a lack of in-depth work on this particular focus.

The purpose of this article is the development of an algorithm for the creation of alternative price lists for raw amber on the basis of the real market of products and the creation of a database for them. The article defines the following tasks to achieve this goal: to analyse the consumer characteristics of different types of amber products (colour, weight, size, inclusions and cracks, transparency, processing quality, price); to create and fill databases based on the results of processing commercial websites on the Internet, trading platforms, domestic and foreign exhibitions; to develop an algorithm for compiling

alternative price lists for raw amber based on solving the inverse problem to calculate the price of raw materials required for these products, given the prices of the products.

In order to carry out these tasks, the authors analysed the Internet resources of domestic and foreign mining, processing and trading companies for the sale of goods, promotion of online websites and shops. The main part of the work is based on the practical results of the research carried out in the last five years.

The sequence of the study is determined by the logic of setting these tasks, the current legislation and the analysis of its application.

Results and discussion

In the world practice, mining companies that carry out their economic activities in specific deposits, taking into account market realities and draw up pricelists for raw amber (*Amber Raw Buyers Directory*, n.d.; *Natural Raw Amber Price List*, n.d.; *Raw amber price index*, n.d.). The cost and income of amber extraction are influenced by various factors such as mining and geological conditions, development and extraction methods, techniques and technologies. These factors subsequently translate into specific price parameters (Bilham, 2021). The obtained value indicators are systematised into price lists for each type of raw material, depending on market needs.

In countries where the economy is regulated by the state, authorised state authorities approve price lists. In a planned economy, amber price lists are used to increase the country's mineral resource base. This mechanism is suitable for a planned economy.

Price lists are issued separately for wholesale, retail, and procurement products based on technical specifications such as technical characteristics of raw materials, products, unit of measurement, and price.

Prices for serial or mass-produced products are typically set without specifying their validity period. Retail prices are used when selling goods through state and cooperative retailers. These prices, minus trade discounts and surcharges, are used to make payments between suppliers and trading companies and organizations. Wholesale prices for production goods are used in settlements between suppliers and purchasing companies and organizations. All suppliers and trading organizations must comply with these prices.

Thus, in a planned economy, the state controls the entire process of extracting, producing, and selling

goods. This justifies the existence of permanent price lists.

Currently, the pricing process for amber in Ukraine lacks market orientation. This is because the state is responsible for expert evaluation and preparation of price lists for precious stones, organogenic stones, and semi-precious stones, as mandated by Ukrainian legislation on state regulation of mining. The State Gemological Centre of Ukraine (SGCU) is responsible for the production, use, and storage of precious metals and stones, as well as the regulation of operations involving them (*Verkhovna Rada Ukrainy [VRU]*, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehuliuвання vydobutku, st.15, ch. 4).

This scientific budgetary institution is under the management of the Ministry of Finance of Ukraine. It is not involved in amber extraction, nor does it participate in the processes of its further technological processing and sale.

According to the Regulation on the State Gemological Centre of Ukraine (*Ministerstvo finansiv Ukrainy [MFU]*, 2004, Lypen 19, Polozhennia pro Derzhavnyi hemolohichniy tsentr Ukrainy (nova redaktsiia), p. 3, pidp. 3.1) the institution operates as a gemological centre. Under section 3.1, one of the activities of the organisation is scientific and technical expertise, which includes the assessment of the estimated value of raw materials and finished products of precious stones.

The SGCU publishes a quarterly information and reference publication called the “Directory of Prices of Precious and Decorative Stones” (*MFU. Derzhavnyi hemolohichniy tsentr Ukrainy*, 2021, Dovidnyk tsin) which summarises information on the dynamics of price indicators for precious stones in raw materials and products on the markets. The analysis is based on prices commonly found on the European market, which may not accurately reflect the specifics of domestic amber deposit development. Current price lists are often criticized for their lack of objectivity and general expediency.

Currently, the issue is further complicated by the illegal extraction of amber in Ukraine (Bredikhina, & Vasylchuk, 2020; Movchan et al., 2021; Pustovoitova, 2021). Therefore, the establishment of a legal framework for pricing raw amber and the creation of regulatory price lists are not in the interests of the black market.

It is important to note that engaging in illegal activities related to the extraction, sale, purchase, transfer, shipment, or processing of amber in significant quantities is considered a serious crime under Part 2 of Article 240¹ of the Criminal Code of Ukraine (Mostepaniuk, & Pavlovska, 2020). A “significant amount” should be interpreted as amber worth one hundred times or more than the tax-free

minimum income of citizens. In this case, determining the value of amber is significant. Amber, in its raw, unprocessed, and processed forms, belongs to the group of precious stones of organic formation (*VRU*, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehuliuвання vydobutku) and to minerals of national importance (*Derzhspozhyvstandart Ukrainy*, 2007, Hruden 17, Natsionalnyi klasifikator Ukrainy).

Conducting such evaluation, which is based on the principles of objectivity and completeness of research (*VRU*, 1994, Liutyi 25, Pro sudovu ekspertyzu, st. 3), is entrusted to the subjects of gemological forensic examination. The independence and validity of a forensic expert’s conclusion are ensured, among other things, by criminal liability for providing a deliberately false conclusion (*VRU*, 2001, Kvitin 05, Kryminalnyi kodeks Ukrainy, Article 384).

In Ukraine, the expert evaluation activities of the amber market are regulated by two main documents, the legitimacy of which is ambiguous. The first document is the “National Standard of Ukraine for Raw Amber. General technical conditions” (DSTU 8847:2019), which is purely technical in nature and establishes the basic principles of amber classification and the main requirements for storage, transportation, labelling, packaging, control and acceptance of amber, and, secondly, price lists for amber, which, as noted above, are formed by the SGCU in the bulletin “Dovidnyk tsin koshtovnoho ta dekoratyvnoho kaminnia”.

At the same time, it should be noted that in connection with the reform of Ukraine’s legislation on standardisation (*VRU*, 2019, Veresen 20, Pro vnesennia zmin; *Derzhavne pidpriemstvo “Ukrainskyi naukovodoslidnyi i navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti”*, 2019, Kvitin 17, Pro pryiniattia natsionalnykh standartiv), terms such as “world standards”, “state standard”, “technical conditions” are used to regulate legal relations in the field of state regulation of extraction production, use, storage, in particular, of precious stones and control over operations with them, are either replaced by the terms “indicator”, “current legislation” or removed altogether. Therefore, it so happened that the said standard was adopted on 17 April 2019 and entered into force on 1 July 2020, and the law on “de-standardisation” (*VRU*, 2019, Veresen 20, Pro vnesennia zmin), adopted on 20 September 2019, entered into force on 16 October 2020. That is, the current law (*VRU*, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehuliuвання vydobutku) does not provide for any standards in this area.

The main drawback of the price list, which is directly related to the expert assessment of raw amber (*MFU. Derzhavnyi hemolohichniy tsentr Ukrainy*, 2021, Dovidnyk tsin), is the lack of connection with mining enterprises and the lack of reference to

specific Ukrainian deposits. Additionally, the price list contains terminology with double meanings or specific interpretations, which is unacceptable in an expert assessment.

Based on the current price lists, amber quality is assessed according to weight, texture, shape, surface, fissures, and inclusions. However, the terminology used in the price lists can pose challenges for experts and appraisers. The ambiguity of concepts can affect the objectivity of determining amber quality and, consequently, its value.

Consider the issue of ambiguous terminology in the aforementioned documents.

Texture. The four quality groups of amber are characterised by a massive texture (*Tekhnichnyi komitet standartyzatsii "Iuvelirna promyslovist"* (TK 186), 2019, Burshtyn-syrovyna. Zahalni tekhnichni umovy (DSTU 8847:2019). The term "massive texture" is a geological term used by producing geologists to describe dense and heavy rocks during field descriptions. Therefore, it is incorrect to use this term to describe a light gemstone. Texture, in the classical sense, refers to the pattern of a material and can be homogeneous, mottled or landscape. It should be used as a decorative term and as one of the main classifying properties.

Shape. The term "volumetric form" in geometry refers to objects that have three dimensions: length, width, and height. However, it is not appropriate to apply this term to amber as a criterion. Instead, we should use the concept of aspect ratio. For instance, an aspect ratio of 1:1:1 represents an isometric shape, 1:1:3 represents an elongated shape, and 1:2:0,2 represents a flat shape.

Surface. Raw amber does not have a smooth surface and can only be achieved through technological means. Samples of amber can have various surface textures such as rough, pitted, or cavernous, and may also have an oxidation crust.

Oxidation crust. It has been observed that Ukrainian amber is often covered with a "shirt" that can be classified into two groups: a crust of disintegrated (destroyed) amber and an oxidation film. When examining samples with an oxidation film, it is possible to make a preliminary assessment based on transparency, visible cracks, and inclusions. However, if the sample has a disintegrated crust, it is practically impossible to examine its main decorative properties and internal defects such as cracks and inclusions.

Color and transparency. All four groups of amber are described using the same criteria, including "any colour" and "from transparent to opaque". This can lead to debate over the specification of these characteristics.

Inclusions. Information about the presence of inorganic and organic inclusions in amber is given in percentage terms. At the same time, inclusions such

as inclusions are not described at all, although their presence increases the value of amber many times, and sometimes tens or hundreds of times.

Thus, it is not possible to provide an objective assessment of raw amber based on the criteria provided in the price lists. Therefore, determining the real value of amber is impossible.

According to the Law of Ukraine (VRU, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehuliuвання vydobutku), amber, as a precious stone of organogenic origin, should be controlled by the state, and its value should be determined by unambiguous clear regulations, similar to precious metals (MFU).

According to the Fond derzhavnoho maina Ukrainy (2001, Traven 21, Pro zatverdzhennia Poriadku), owners of mineral deposits (subsoil users) are required to create their own price lists for the raw materials they extract. These price lists should take into account the costs of extraction, primary processing, and sorting. This is a common practice observed worldwide.

However, Ukrainian subsoil users face pressure from government agencies, such as the SGCU, which issue price lists of unclear origin. This complicates economic relations regarding amber.

In the past, SGCU price lists were calculated based on the actual colour, weight, size, and yield of amber used in jewellery production.

According to the International Amber Association (Poland), the most valuable natural amber is that which showcases its unique colour beauty while maintaining the natural shape of the samples (Gierlowski, n.d.).

It is evident that amber pricing is influenced by factors beyond its inherent value, such as the supply and demand ratio, which is ultimately determined by the market strategy of leading amber mining and processing companies.

Therefore, amber valuation, as noted by other scholars (Belichenko et al., 2017; Belichenko et al., 2022), is a significant and pressing issue in valuation and expert activity in Ukraine. At the same time, the inconsistency in approaches to price determination necessitates the development of alternative price lists for raw amber based on data from the modern amber market (Baranov et al., 2022).

The amber market consists of two main segments: the market for products and the market for raw materials.

The product segment is well advertised (Belichenko et al., 2021; Baranov, & Slyvna, July 2023). On the commercial websites of top companies, high-quality illustrations of their product range are displayed, accompanied by information on the aesthetic features such as colour, purity, inclusions, cracks, and quality of processing. Additionally, geometric and economic characteristics such as size, weight, and cost are also provided. However, it is important to note that any claims

of healing properties of amber should be clearly marked as subjective evaluations. At the same time, sellers are guided by the preferences of different categories of buyers, particularly amber enthusiasts. These buyers consider amber products as jewels and take into account not only their cost but also their quality, origin, and naturalness. Other buyers may perceive products based on subjective evaluations such as “good – not good”, “cheap – expensive”, or “like – dislike”, focusing on the sensual and emotional factor. However, it is important to maintain objectivity and avoid subjective evaluations unless clearly marked as such. However, the final and crucial assessment of the product for further market analysis is made by the buyer.

The segment of raw materials is not extensively advertised on the internet (*Międzynarodowe Targi Bursztynu i Bizuterii AMBERIF*, n.d.; Rippa, & Yang, 2017), but it is managed by professionals and amber experts who shape the information, advertising, and pricing policies in the amber market. With a strong understanding of technological and economic market laws, as well as quality and cost considerations for raw materials and products, individuals may be hesitant to share their expertise, prioritising business interests.

The analysis results indicate that there is no correlation between the two market segments. The available price lists do not provide a clear understanding of how the cost of raw materials is formed.

It is known that the cost of raw materials consists of the costs of exploration, production, and government fees (Bilham, 2021). Making such calculations can be challenging, particularly when there have been significant changes in the state's economy, such as a shift from planned to market regulation. Therefore,

in the current business environment in Ukraine, it is nearly impossible to create price lists at a private enterprise and have them approved at the state level, as there are already legally established price lists. However, there are doubts about their objectivity and necessity. In light of this, subsoil users are compelled to engage in non-traditional amber trading through auctions, which incurs additional costs and requires time to organize. While price lists for raw materials are readily available on the internet and other trading platforms, as is common practice throughout the civilized world, they do not apply to this situation.

In this research article, the authors attempt to create alternative price lists for amber to clarify the formation of prices for raw materials. They are likely to receive criticism from extractive and processing companies and spark a broad discussion, but this is the most effective way to uncover the truth.

It should be noted that these price lists provide prices for raw materials for each type of product.

The general scheme for creating price lists is as follows: product type – consumer properties – product price – processing method – calculation of product yield – prices for raw materials.

Each type of product has specific requirements for the quality of its raw materials. These requirements include the shape, sample size, weight, and colour of the product, as well as the presence or absence of cracks and inclusions (see Table 1). These criteria are the properties of the finished products. Properties of amber are consumer properties of products (color, presence or absence of cracks, presence of inclusions) and calculations based on size and weight parameters (weight, size) and raw material prices.

Table 1

**Consumer properties for specific amber products
(real products on the websites of online stores)**
(Etsy: amber, n.d.; Yantar Polissia, n.d.)

Products	The shape, the size, mm	Weight of the product, g	Colour	Cracks	Inclusions	Price, \$
Necklace-balls	Isometric, 12	36,8	Landscape	None	None	583
Healing beads	Irregular (20x11x7)	60	Cognac	None	None	21,94
Cameos	Flat (29x18x10)	4,4	Honey	None	None	24,28
Cabochons	Oval, sphere (16x11x5)	0,55	Red	None	Single	70,95
Figurines	Elongated (50x30x31)	25,8	Honey	None	None	151,55

Table 1 shows that the initial shape of the raw amber sample is the defining property. It is ideal to have a fraction of raw materials with the required shape for manufacturing a specific product. For the manufacture of a ball, the isometric shape of raw

amber samples is used. It is important to note that the size of the sample determines the number of blanks that can be produced. It is possible to make the same ball from a sample of a different shape, as long as its size allows.

For instance, a flat sample measuring 10x10x3 cm can produce 9 blanks for isometric balls measuring 3x3x3 cm, or 20 blanks for cabochons measuring 5x3x1 cm.

It is important to consider the economic justification for choosing a sample of a particular shape, as a heavier sample will be more expensive.

For instance, let's calculate the cost of raw amber needed to produce 38 beads of 12 mm and above, weighing a total of 36,8 g: $36,8 \text{ g} \cdot 3,33 = 123 \text{ g}$ of usable material, which requires 123 g of raw material (based on a yield of 30 %). To create a single bead, 3,21 g of raw material is required ($123 \text{ g}/38$).

If a fraction of 2 to 5 g is used, the cost of raw materials will be \$22 (calculated using DSTU price lists) for one bead: $0,18 \text{ \$/g} \cdot 123 \text{ g} = \22 ; for 5 to 10 g of raw material, which can produce two beads, the cost will be \$43: $0,35 \text{ \$/g} \cdot 123 \text{ g} = \43 . And if you take one sample weighing 123 g (the cost of the 100–200 fraction is 2,94 \$/g) and then make 38 blanks from it, the cost of raw materials will be $2,94 \text{ \$/g} \cdot 123 \text{ g} = \361 .

Therefore, it is economically beneficial to select a fraction that closely matches the size and weight of the final product, at the lowest possible cost.

Table 2 shows the revised price list for raw materials based on the indicators mentioned earlier (refer to Table 1).

Table 2

**Price list for raw amber
for the manufacture of some products according to Table 1
(example)**

Grade	Form of raw material, fraction weight, g	Weight of raw materials, g	Amber colour	Price of raw material, \$/kg	Price of raw materials in the product, \$	Product, size, mm
1	Isometric 3,21	123	Landscape	1460	175	Necklace-balls, 12
4	Irregular (20x11x7)	84	Cognac	180	15	Healing beads (20x11x7)
1	Flat (32x2x12)	8,8	Honey	1380	12	Cameos (29x18x10)
2	Oval, sphere (19x13x52)	1,38	Red	20 560	28	Cabochons (16x11x5)
1	Elongated (54x34x35)	64,5	Honey	940	61	Figurines (50x30x31)

Raw amber (Table 2) possesses consumer properties (Table 1) and is classified into four grades based on the presence of cracks and inclusions:

grade 1 – without cracks and inclusions;

grade 2 – umbrella cracks, single inclusions;

grade 3 refers to cracks that do not compromise the integrity of the sample, and inclusions up to 50 %;

grade 4, on the other hand, refers to cracks and inclusions that exceed 50 % of the sample.

The shape of the fraction determines the type of product, with an isometric shape being suitable for the manufacture of balls, statuettes, and other types of products, provided the size allows it.

The weight of the fraction determines the size of each type of product, taking into account the product yield. For balls, the yield is only 30 %. To calculate the weight of raw materials required to make a ball, multiply the weight of the ball by 3,33.

The current price list includes fractions and prices for weights up (mass group, g) to 2, 2 to 5, 5 to 10, 10 to 20, 20 to 50, 50 to 100, 100 to 200, 200 to 300, 300 to 500, and 500 to 1000. However, this data is not very

informative for a designer or technologist, since even in small weight fractions there is a discrepancy of 5 and 10 g, which makes a big difference to the weight of the ball and its cost. For example, a 10 g sample can be used to produce a bullet almost 2 times larger than a 5 g sample. In the first case, the weight of the bullet will be 2,99 g, and in the second – 1,53 g.

The colour of amber is a consumer property inherited from the raw material. According to the results of research (Kirin et al., 2023), there are four main colours that affect the value of amber: honey, landscape, chromatic (lemon, cognac, green) and achromatic (grey-black).

These properties (primarily shape, size, weight, colour, defects) have a significant impact on the price dynamics of both products and raw materials. Colour is the leader in this regard.

The price of raw materials (\$/kg) is derived from analysis and calculations based on market prices for products. It can be real, real with marketing tricks, and commission. Therefore, the most reliable information on raw material prices is available on the websites of

branded shopping centres or stores. In any case, the results demonstrate the capabilities of the approach to compiling price lists with extended information.

It should be noted that the use of such price lists requires access to the decorative properties of raw materials, i.e. amber samples should be polished and polished.

Thus, the research and the results obtained allow us to propose an algorithm for creating alternative price lists, which involves two stages.

At the first stage, a database is compiled, which includes the parameters of products and amber properties: size, weight, colour, grade, inclusions, cracks, and purity. The second stage involves calculating the weight of raw materials required for the manufacture of a particular product and the cost of these raw materials.

The “Amber1” software, developed in C#, Visual Studio, and SQL, can help solve this problem quickly (Baranov et al., 2022; Baranov et al., 2023). The basis of this software product is the principle of inheriting

amber properties from the product to the raw material, which already includes the calculation of the cost of manufacturing products, the cost of its sale and the yield of usable amber. Based on the entered parameters of similar products, using the formulas written into the code syntax, a table (price list) is generated with specific amber properties and prices for specific raw materials intended for the manufacture of a particular type of product.

The sequence of compiling price lists for raw amber, which has been tested on products presented on well-known online trading platforms (Amazon, Prom, etc.), involves the following steps: obtaining information about products from an electronic resource; entering the results into the database; processing the results by the program and generating price lists for a certain type of product and raw materials for their manufacture.

The software calculates the cost and weight of raw materials, and the results are presented in the form of a ready-made table (see, for example, Table 3).

Table 3

**Price list for balls
according to the calculated data of the SGCU price list (example)**

Settlement data (websites of online stores in Poland)					SGCU price list	
Amber grade	Colour	Weight of raw materials, g	Price of raw material, \$/kg	Diam, mm	Fraction weight, g	Price UA, \$/kg
1	Lemon	19	844	20	10 до 20	875
1	Lemon	25	858	23	20 до 50	1806
1	Lemon	60	1772	32	50 до 100	2366
1	Lemon	134	2361	42	100 до 200	2940
1	Honey	9,39	3623	17,14	10 до 20	875
1	Honey	15,92	4124	20,37	10 до 20	875
1	Honey	17,65	4128	21,15	10 до 20	875
1	Honey	17,75	4702	21,7	10 до 20	875
2	Lemon	22,64	371	23	20 до 50	1806
2	Black	31,3	441	25	20 до 50	1806
3	Green	11,32	510	18	10 до 20	875

With the help of certain SQL queries, you can solve a variety of market analysis tasks, i.e. the previous table can be expanded by adding the diameter of the ball, the weight of the product, the weight of the fraction from the price lists, etc.

Conclusions

The article discusses the use of state price lists in planned and market economies. In planned economies, state price lists regulate economic activity related to amber, including extraction, processing, and sale. In market economies, deposit owners create

price lists for each specific object and agree on prices for both raw materials and products, making state price lists unnecessary. The current price lists for amber in Ukraine lack data on key price-determining characteristics such as colour, transparency, inclusions, and polishing quality. This omission makes it impossible to provide an objective and comprehensive expert evaluation of a particular raw amber sample. Furthermore, the approved price lists are not linked to specific Ukrainian amber deposits and occurrences, which further reduces the likelihood of a reasonable assessment.

The article presents a methodology for calculating the cost of raw materials by solving the inverse problem. This involves calculating the price of raw materials required for a product based on the product's price, which includes the costs of manufacturing technology and sales. Additionally, the author proposes an algorithm for creating alternative price lists based on data from the modern amber market. The process for creating the proposed price lists involves determining the type of product, its consumer properties, cost, and manufacturing technology, as well as calculating the

yield of usable materials and the cost of raw materials. The objectivity and reliability of the results is due to the “Amber1” software, which provides a wide range of information on the analysis of the modern amber market and its pricing.

Acknowledgements

None.

Conflict of interest

None.

References

- [1] Amber Raw Buyers Directory: List of Amber Raw Importers. (n.d.). *TradeWheel.com*.
<https://www.tradewheel.com/buyers/amber-raw/>
- [2] Baranov, P. M., Kirin, R. S., Korotaiev, V. M., & Slyvna, O. V. (2022). Kompiuterna prohrama “Amber1: Vyznachnyk vartosti burshtynu-syrtsiu” (avtorske pravo No 113069 vid 25.05.2022). *Biuletyn “Avtorske pravo i sumizhni prava”*, 71, 111 [in Ukrainian].
<https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright>
- [3] Baranov, P., Korotaiev, V., & Slyvna, O. (2023). Features of pricing of amber products in modern conditions. *Forensic Herald*, 2(40), 68–76, 77–87.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-68>
- [4] Baranov, P. M., & Slyvna, O. V. (2023, July 18–21). Rynok suvenirnykh zrazkiv burshtynu. In *Science and development of methods for solving modern problems: The 28th International scientific and practical conference*. Melbourne, 32–35 [in Ukrainian].
DOI: 10.46299/ISG.2023.1.28
- [5] Belichenko, O. P., Ladhun, V. I., & Tatarintseva, K. V. (2017). *Atestatsiia ta ekspertna otsinka dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho pokhodzhennia (burshtyn): navch. posib*. Kyiv: DHTsU, 20 s. [in Ukrainian].
- [6] Belichenko, O. P., Ladhun, Yu. I., Tatarintsev, K. V., Haievskiy, Yu. D., Maksiuta, O. V., & Kravchenko, M. O. (2021). Suchasnyi stan ta dynamika rozvytku rynku burshtynu. *Koshtovne ta dekoratyvne kaminnia*, 1, 20–26 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ktdk_2021_1_6
- [7] Belichenko, O. P., Tatarintseva, K. V., Ladhun, Yu. I., Haievskiy, Yu. D., Maksiuta, O. V., & Kravchenko, M. O. (2022). Naukove obruntuвання rozroblennia ta onovlennia tekhnichnykh umov i metodychnykh dokumentiv DHTsU z atestatsii ta ekspertnoi otsinky dorohotsinnoho kaminnia, dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho utvorennia. *Koshtovne ta dekoratyvne kaminnia*, 4, 15–18 [in Ukrainian].
- [8] Bilham, N. T. (2021). Responsible mining and responsible sourcing of minerals: opportunities and challenges for cooperation across value chains. *Geological Society, London, Special Publications*, 508, 161–186.
DOI: <https://doi.org/10.1144/sp508-2020-130>
- [9] Bredikhina, V. L., & Vasylychuk, Ya. S. (2020). Suchasni problemy pravovoho rehuliuвання vydobuvannia burshtynu [Modern problems of legal regulation of amber mining]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 7, 213–217 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/54>
- [10] Derzhavne pidpriumstvo “Ukrainskyi naukovo-doslidnyi i navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti”. (2019, Kviten 17). *Pro pryiniattia natsionalnykh standartiv, pryiniattia zminy do natsionalnoho standartu, skasuvannia mizhderzhavnogo standartu: nakaz* (No 95) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095774-19#Text>
- [11] Derzhspozhyvstandart Ukrainy. (2007, Hruden 17). *Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy. Klasyfikator korysnykh kopalyn (KKK) DK 008:2007* (na zaminu DK 008-96): pryiniato ta nadano chynnosti nakazom (No 357) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va357609-07#Text>
- [12] Dunne, E. M., Raja, N. B., Stewens, P. P., Zin-Maung-Maung-Thein, & Zaw, K. (2022). Ethics, law, and politics in palaeontological research: The case of Myanmar amber. *Communications biology*, 5(1), 1023.
DOI: <https://doi.org/10.1038/s42003-022-03847-2>
- [13] Etsy: amber. (n.d.). *etsy.com*.
https://www.etsy.com/search?q=amber&ref=auto-1&as_prefix=amber
- [14] Gierlowski, W. (n.d.). The evaluation of amber gemstones. *Amberica West*.
<https://www.americawest.com/gierlowski2/>
- [15] Kirin, R. S., Baranov, P. M., Korotaiev, V. M., & Shevchenko, S. V. (2023). Algorithm for the formation of price lists for raw amber taking into account individual consumer characteristics. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 1, 20–25.

DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/020>

- [16] Międzynarodowe Targi Bursztynu i Bizuterii AMBERIF, 2023. (n.d.). *Amberif*. <https://amberif.pl/>
- [17] Ministerstvo finansiv Ukrainy. Fond derzhavnoho maina Ukrainy. (2001, Traven 21). *Pro zatverdzhennia Poriadku otsinky dorohotsinnykh metaliv, dorohotsinnoho kaminnia, dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho utvorennia, napivdorohotsinnoho ta dekoratyvnoho kaminnia pid chas pryvatyzatsii (korporatyzatsii): nakaz* (No 242/855) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0494-01#Text>
- [18] Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2004, Lypen 19). *Polozhennia pro Derzhavnyi hemolohichnyi tsestr Ukrainy (nova redaktsiia): zatv. nakazom* (No 465) (u redaktsii nakazu vid 16 lypnia 2012 r. No 837) [in Ukrainian]. <http://www.gems.org.ua/ua/s.php>
- [19] Ministerstvo finansiv Ukrainy. Derzhavnyi hemolohichnyi tsestr Ukrainy. (2021). *Dovidnyk tsin koshtovnoho ta dekoratyvnoho kaminnia*, 1(48) [in Ukrainian].
- [20] Mostepaniuk, L. O., & Pavlovska, A. A. (2020). Analiz skladu zlochynu, peredbachenoho statteiu 240-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Analysis of corpus delict, foreseen by the Article 240-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*, 2(12), 126–133 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.2.12>
- [21] Movchan, R. O., Vozniuk, A. A., Kamensky, D. V., Dudorov, O. O., & Andrushko, A. V. (2021). Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 6, 113–117. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-6/113>
- [22] Natural Raw Amber Price List. (n.d.). *world-amber.com*. <http://world-amber.com/natural-raw-amber-price-list/>
- [23] Pustovoitova, Ya. V. (2021). Problemy suchasnoho stanu protydii nezakonnomu vydobutku dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho utvorennia [Problems of the current state of control of illegal extraction of precious stones of organogenic formation]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4(52), 68–73 [in Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248143](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248143)
- [24] Raw amber price index. (n.d.). *Leamber Consortium*. <http://www.leamber.com/raw-amber-price-index>
- [25] Rippa, A., & Yang, Y. (2017). The Amber Road: Cross-Border Trade and the Regulation of the Burmite Market in Tengchong, Yunnan. *TRaNS: Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia*, 5(2), 243–267. DOI: 10.1017/trn.2017.7
- [26] Tekhnichnyi komitet standartyzatsii "Iuvelirna promyslovist" (TK 186). (2019). *Burshtyn-syrovyna. Zahalni tekhnichni umovy [Amber in Raw Material. General technical specifications] (DSTU 8847:2019)* [in Ukrainian]. http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=82574
- [27] Verkhovna Rada Ukrainy. (1994, Liutyi 25). *Pro sudovu ekspertyzu [On Judicial Examination]: Zakon Ukrainy* (No 4038-XII) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [28] Verkhovna Rada Ukrainy. (1997, Lystopad 18). *Pro derzhavne rehuliuвання vydobutku, vyrobnytstva i vykorystannia dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnia ta kontrol za operatsiiamy z nymy [On State Regulation of Mining, Production and Use of Precious Metals and Precious Stones and Control over Transactions with Them]: Zakon Ukrainy* (No 637/97-VR) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр#Text>
- [29] Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, Kviten 05). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy* (No 2341-III) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
- [30] Verkhovna Rada Ukrainy. (2019, Veresen 20). *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy "Pro standartyzatsiiu": Zakon Ukrainy* (No 124-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-20#n195>
- [31] Yantar Polissia. (n.d.). *Internet-mahazyn "Yantar Polissia"*. <https://yantar.ua/ua>

List of used sources

- [1] Amber Raw Buyers Directory: List of Amber Raw Importers. *TradeWheel.com*. [n.d.]. URL: <https://www.tradewheel.com/buyers/amber-raw/>
- [2] Баранов П. М., Кірін Р. С., Коротаєв В. М., Сливна О. В. Комп'ютерна програма «Amber1: Визначник вартості бурштину-сирцю» (авторське право № 113069 від 25.05.2022). *Бюлетень «Авторське право і суміжні права»*. 2022. № 71. С. 111. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright>
- [3] Baranov P., Korotaiev V., Slyvna O. Features of pricing of amber products in modern conditions. *Forensic Herald*. 2023. No 2(40). P. 68–76, 77–87.

DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-68>

- [4] Баранов П. М., Сливна О. В. Ринок сувенірних зразків бурштину. Science and development of methods for solving modern problems : *The 28th International scientific and practical conference* (Melbourne, 18–21 July 2023). Melbourne : International Science Group, 2023. P. 32–35.
DOI: 10.46299/ISG.2023.1.28
- [5] Беліченко О. П., Ладжун В. І., Татарінцева К. В. Атестація та експертна оцінка дорогоцінного каміння органогенного походження (бурштин) : навч. посіб. Київ : ДГЦУ, 2017. 20 с.
- [6] Беліченко О. П., Ладжун Ю. І., Татарінцев К. В., Гаєвський Ю. Д., Максjuta О. В., Кравченко М. О. Сучасний стан та динаміка розвитку ринку бурштину. *Коштовне та декоративне каміння*. 2021. № 1. С. 20–26.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ktdk_2021_1_6
- [7] Беліченко О. П., Татарінцева К. В., Ладжун Ю. І., Гаєвський Ю. Д., Максjuta О. В., Кравченко М. О. Наукове обґрунтування розроблення та оновлення технічних умов і методичних документів ДГЦУ з атестації та експертної оцінки дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення. *Коштовне та декоративне каміння*. 2022. № 4. С. 15–18.
- [8] Bilham N. T. Responsible mining and responsible sourcing of minerals: opportunities and challenges for cooperation across value chains. *Geological Society, London, Special Publications*. 2021. No 508. P. 161–186.
DOI: <https://doi.org/10.1144/sp508-2020-130>
- [9] Бредіхіна В. Л., Васильчук Я. С. Сучасні проблеми правового регулювання видобування бурштину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 213–217.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/54>
- [10] Про прийняття національних стандартів, прийняття зміни до національного стандарту, скасування міждержавного стандарту : наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 17.04.2019 № 95.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095774-19#Text>
- [11] Національний класифікатор України. Класифікатор корисних копалин (ККК) ДК 008:2007 (на заміну ДК 008-96) : прийнято та надано чинності наказом Держспоживстандарту України від 17.12.2007 № 357.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va357609-07#Text>
- [12] Dunne E. M., Raja N. B., Stewens P. P., Zin-Maung-Maung-Thein Zaw K. Ethics, law, and politics in palaeontological research: The case of Myanmar amber. *Communications biology*. 2022. No 5(1). P. 1023.
DOI: <https://doi.org/10.1038/s42003-022-03847-2>
- [13] Etsy: amber. *etsy.com*. [n.d].
URL: https://www.etsy.com/search?q=amber&ref=auto-1&as_prefix=amber
- [14] Gierlowski W. The evaluation of amber gemstones. *Amberica West*. [n.d].
URL: <https://www.americawest.com/gierlowski2/>
- [15] Kirin R. S., Baranov P. M., Korotaiev V. M., Shevchenko S. V. Algorithm for the formation of price lists for raw amber taking into account individual consumer characteristics. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2023. No 1. P. 20–25.
DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/020>
- [16] Międzynarodowe Targi Bursztynu i Biżuterii AMBERIF, 2023. *Amberif*. [n.d].
URL: <https://amberif.pl/>
- [17] Про затвердження Порядку оцінки дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного та декоративного каміння під час приватизації (корпоратизації) : наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 21.05.2001 від № 242/855.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0494-01#Text>
- [18] Положення про Державний гемологічний центр України (нова редакція) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 19.07.2004 № 465 (у редакції наказу від 16 липня 2012 р. № 837).
URL: <http://www.gems.org.ua/ua/s.php>
- [19] Довідник цін коштовного та декоративного каміння / ред. А. М. Ткаленко. Київ : ДГЦУ, 2021. № 1(48).
- [20] Мостепанюк Л. О., Павловська А. А. Аналіз складу злочину, передбаченого статтею 240-1 Кримінального кодексу України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2(12). С. 126–133.
DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.2.12>
- [21] Movchan R. O., Vozniuk A. A., Kamensky D. V., Dudorov O. O., Andrushko A. V. Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. No 6. P. 113–117.
DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-6/113>
- [22] Natural Raw Amber Price List. *world-amber.com*. [n.d].
URL: <http://world-amber.com/natural-raw-amber-price-list/>
- [23] Пустовойтова Я. В. Проблеми сучасного стану протидії незаконному видобутку дорогоцінного каміння органогенного утворення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 4(52). С. 68–73.
DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248143](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248143)

- [24] Raw amber price index. *Le'amber Consortium*. [n.d.].
URL: <http://www.leamber.com/raw-amber-price-index>
- [25] Rippa A., Yang Y. The Amber Road: Cross-Border Trade and the Regulation of the Burmite Market in Tengchong, Yunnan. *TRaNS: Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia*. 2017. No 5(2). P. 243–267.
DOI: 10.1017/trn.2017.7
- [26] ДСТУ 8847:2019. Бурштин-сировина. Загальні технічні умови. Чинний від 17.04.2019. Технічний комітет стандартизації «Ювелірна промисловість» (ТК 186), 2019.
URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=82574
- [27] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [28] Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр#Text>
- [29] Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
- [30] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію» : Закон України від 20.09.2019 № 124-ІХ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-20#n195>
- [31] Янтар Полісся. Інтернет-магазин «Янтар Полісся». [n.d.].
URL: <https://yantar.ua/ua>

The article was received by the editors 25.10.2023

П. М. Баранов,

доктор геологічних наук, професор,
старший судовий експерт відділу товарознавчих
та гемологічних досліджень
лабораторії товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності,

Дніпропетровський науково-дослідний експертно-

криміналістичний центр МВС України

тупик Будівельний, 1, м. Дніпро, 49033, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3367-4277>

email: pn2dsbaranov@gmail.com

тел.: +38(097)291-68-13

О. В. Сливна,

кандидат геологічних наук,
судовий експерт відділу товарознавчих
та гемологічних досліджень

лабораторії товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності,

Дніпропетровський науково-дослідний експертно-

криміналістичний центр МВС України

тупик Будівельний, 1, м. Дніпро, 49033, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-1938>

В. М. Коротаєв,

кандидат юридичних наук, доцент,
директор, Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України

тупик Будівельний, 1, м. Дніпро, 49033, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0269-0389>

ПРЕЙСКУРАНТИ НА БУРШТИН, ЇХ ЗНАЧЕННЯ В РИНКОВОМУ ТА ПЛАНОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У науковій статті розглянуто роль державних преїскурантів у планових (регулюють господарську діяльність бурштину на всіх рівнях – видобуток, перероблення та реалізація) і ринкових (державні преїскуранти не мають сенсу, немає потреби в їх створенні, оскільки власники родовищ самі формують прайс-листи для кожного конкретного об'єкта) економіках. В Україні чинні преїскуранти на бурштин не містять даних про основні цінотвірні властивості (колір, прозорість, наявність включень та інклюд, якість полірування), що не дає змоги дати об'єктивну та повну експертну оцінку конкретному зразку бурштину-сирцю. Крім того, затверджені преїскуранти не прив'язані до конкретних українських родовищ і проявів бурштину. Тому метою статті є розроблення алгоритму складання альтернативних преїскурантів на бурштин-сирець на основі реального ринку виробів, формування банку даних. В основу методологічних досліджень покладено загальнонаукові (аналітичний, діалектичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, порівняльно-оцінний) і спеціальні (гемологічний, економічний, комплексне інтегроване середовище розроблення, мови програмування SQL, C#) методи. З огляду на те, що, створюючи преїскуранти на вироби з бурштину, зазвичай зважають на витрати на сировину, технологію виготовлення та реалізацію, наукова новизна полягає в тому, що автори запропонували методику визначення вартості сировини на основі розв'язання оберненої задачі, тобто ґрунтуючись на ціні виробу, у якій вже передбачено витрати на технологію його виготовлення та реалізацію, розраховується ціна сировини, необхідної для цього виробу. В основу розглянутої методики покладено сучасні дані реального ринку бурштину. Запропоновано альтернативний варіант формування преїскурантів, в основу яких також покладено дані сучасного ринку бурштину. Алгоритм створення преїскурантів складається з таких етапів: визначення виду виробу, визначення його споживчих властивостей, встановлення вартості виробу і технології його виготовлення, розрахунок виходу придатного та визначення вартості сировини. Об'єктивність та надійність результатів зумовлено програмним забезпеченням "Amber1". Створений та постійно поповнюваний банк даних, а також декларативна мова програмування SQL передбачають широкі можливості для отримання інформації в галузі аналізу сучасного ринку бурштину та його ціноутворення. Практична значущість здобутих результатів полягає в можливості їх використання під час експертних досліджень, а також у науково-дослідній і навчальній діяльності науковцями та здобувачами вищої освіти, у господарській і фінансово-економічній діяльності суб'єктів гемологічних

відносин, у правотворчій і правозастосовній діяльності органів державної влади у процесі вдосконалення національного законодавства.

Ключові слова: бурштин; преїскурант; вартість; ціна; алгоритм формування; мови програмування; програмне забезпечення; цінотвірні властивості; експертна оцінка.

УДК 343.9+549.8

П. М. Баранов,

доктор геологічних наук, професор,
старший судовий експерт відділу товарознавчих
та гемологічних досліджень
лабораторії товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності,

Дніпропетровський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України

тупик Будівельний, 1, м. Дніпро, 49033, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3367-4277>

email: pn2dsbaranov@gmail.com

тел.: +38(097)291-68-13

О. В. Сливна,

кандидат геологічних наук,
судовий експерт відділу товарознавчих
та гемологічних досліджень
лабораторії товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності,

Дніпропетровський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України

тупик Будівельний, 1, м. Дніпро, 49033, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-1938>

В. М. Коротаєв,

кандидат юридичних наук, доцент,
директор, Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
тупик Будівельний, 1, м. Дніпро, 49033, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0269-0389>

ПРЕЙСКУРАНТИ НА БУРШТИН, ЇХ ЗНАЧЕННЯ В РИНКОВОМУ ТА ПЛАНОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У науковій статті розглянуто роль державних прејскурантів у планових (регулюють господарську діяльність бурштину на всіх рівнях – видобуток, перероблення та реалізація) і ринкових (державні прејскуранти не мають сенсу, немає потреби в їх створенні, оскільки власники родовищ самі формують прайс-листи для кожного конкретного об'єкта) економіках. В Україні чинні прејскуранти на бурштин не містять даних про основні цінотвірні властивості (колір, прозорість, наявність включень та інклюд, якість полірування), що не дає змоги дати об'єктивну та повну експертну оцінку конкретному зразку бурштину-сирцю. Крім того, затверджені прејскуранти не прив'язані до конкретних українських родовищ і проявів бурштину. Тому метою статті є розроблення алгоритму складання альтернативних прејскурантів на бурштин-сирець на основі реального ринку виробів, формування банку даних. В основу методологічних досліджень покладено загальнонаукові (аналітичний, діалектичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, порівняльно-оцінний) і спеціальні (гемологічний, економічний, комплексне інтегроване середовище розроблення, мови програмування SQL, C#) методи. З огляду на те, що, створюючи прејскуранти на вироби з бурштину, зазвичай зважають на витрати на сировину, технологію виготовлення та реалізацію, наукова новизна полягає в тому, що автори запропонували методику визначення вартості сировини на основі розв'язання оберненої задачі, тобто ґрунтуючись на ціні виробу, у якій вже передбачено витрати на технологію його виготовлення та реалізацію, розраховується ціна сировини, необхідної для цього виробу. В основу розглянутої методики покладено сучасні дані реального ринку бурштину. Запропоновано альтернативний варіант формування прејскурантів, в основу яких також покладено дані сучасного ринку бурштину. Алгоритм створення прејскурантів складається з таких етапів: визначення виду виробу, визначення його споживчих властивостей, встановлення вартості виробу і технології його виготовлення, розрахунок виходу придатного та визначення вартості сировини. Об'єктивність та надійність результатів зумовлено програмним забезпеченням “Amber1”.

Створений та постійно поповнюваний банк даних, а також декларативна мова програмування SQL передбачають широкі можливості для отримання інформації в галузі аналізу сучасного ринку бурштину та його ціноутворення. Практична значущість здобутих результатів полягає в можливості їх використання під час експертних досліджень, а також у науково-дослідній і навчальній діяльності науковцями та здобувачами вищої освіти, у господарській і фінансово-економічній діяльності суб'єктів геологічних відносин, у правотворчій і правозастосовній діяльності органів державної влади у процесі вдосконалення національного законодавства.

Ключові слова: бурштин; преїскурант; вартість; ціна; алгоритм формування; мови програмування; програмне забезпечення; ціноутвірні властивості; експертна оцінка.

Вступ

Чинні преїскуранти на бурштин в Україні до тепер виконують регулятивні функції економіки, що не відповідає сучасним вимогам до його експертного оцінювання і не узгоджується з основними принципами судової експертизи: об'єктивністю та повнотою досліджень. Крім того, преїскуранти рясніють термінологією, яка має подвійне значення, що неприпустимо в експертному оцінюванні, і до того ж не відображують реальних цін на український бурштин, оскільки сформовані за європейськими цінами, які задають власники підприємств із видобування та оброблення бурштину. Водночас у власників родовищ бурштину в Україні немає ні можливості, ні бажання створювати свої преїскуранти, оскільки вони мають керуватися документами (преїскурантами), затвердженими Міністерством фінансів України. Тому, щоб уникнути зайвих проблем, вони пішли шляхом створення аукціонів.

Зважаючи на викладене, експертні служби для проведення повної та достовірної геологічної експертизи змушені створювати свої альтернативні преїскуранти, основою яких є дані реального українського ринку бурштину. Для підвищення об'єктивності та надійності експертного оцінювання бурштину автори цієї наукової статті розробили комп'ютерну програму, база даних якої забезпечує широкі можливості для одержання інформації в галузі аналізу сучасного ринку бурштину та його ціноутворення.

Матеріали та методи

Під час підготовки статті проведено комплексний аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, які прямо чи опосередковано досліджували питання порушеної проблематики (in particular, Ripra, & Yang, 2017; Bredikhina, & Vasylchuk, 2020; Belichenko et al., 2021; Bilham, 2021; Pustovoitova, 2021; Belichenko et al., 2022; Dunne et al., 2022; Gierlowski, n.d.). Проте сьогодні бракує ґрунтовних праць саме зазначеної спрямованості.

Мета статті – розробити алгоритм складання альтернативних преїскурантів на бурштин-сирець на основі реального ринку виробів і формування банку даних для них. Для досягнення поставленої мети в межах цієї статті виконати такі завдання: проаналізувати споживчі властивості виробів різних типів із бурштину (колір, вага,

розмір, наявність включень і тріщин, прозорість, якість оброблення, ціна); створити та наповнити бази даних за результатами опрацювання комерційних сайтів в Інтернеті, торговельних майданчиків, вітчизняних та закордонних виставок; розробити алгоритм складання альтернативних преїскурантів на бурштин-сирець на основі розв'язання оберненої задачі, щоб, зважаючи на ціни виробів, розрахувати ціну сировини, необхідної для цих виробів.

Для виконання поставлених завдань проаналізовано інтернет-ресурси вітчизняних і зарубіжних видобувних, переробних і торговельних підприємств для реалізації товарів, просування онлайн-сайтів і магазинів. Основна частина роботи базується на практичних результатах досліджень, що провадилися упродовж останніх п'яти років.

Послідовність проведення цього дослідження зумовлена логікою постановки зазначених завдань, чинним законодавством, а також аналізом його застосування.

Результати та обговорення

У світовій практиці преїскуранти на бурштин-сирець формують видобувні підприємства, які провадять свою господарську діяльність на конкретних родовищах, з огляду на ринкові реалії (*Amber Raw Buyers Directory*, n.d.; *Natural Raw Amber Price List*, n.d.; *Raw amber price index*, n.d.). Відомо, що на собівартість видобутку та подальший дохід впливають гірничо-геологічні умови родовища бурштину, способи, техніки та технології його розроблення та видобування, які згодом перетворюються на певні цінові параметри (Bilham, 2021). Усі отримані вартісні показники систематизують у таблиці-преїскуранті на кожен вид сировини залежно від потреб ринку.

Преїскуранти у країнах із державним регулюванням економіки затверджують уповноважені органи державної влади. За планового господарювання преїскуранти на бурштин використовують як інструмент для примноження мінерально-сировинної бази країни. Цей механізм цілком влаштовує планову економіку.

Згідно з технічними умовами (технічна характеристика сировини, виробу, одиниця виміру та ціна) преїскуранти видають окремо на гуртову, роздрібну та закупівельну продукцію.

Ціни на продукцію серійного чи масового виробництва встановлюють зазвичай без зазначення терміну їх дії. Прейскурантні роздрібні ціни застосовують під час продажу товарів через державну та кооперативну роздрібну торгівлю. За цими самими цінами, за вирахуванням торговельних знижок-надбавок, здійснюють розрахунки постачальників із підприємствами та організаціями, що торгують. Прейскурантні гуртові ціни на товари виробничого призначення застосовують під час розрахунків постачальників із підприємствами та організаціями-покупцями. Дотримання цін обов'язкове для всіх постачальників продукції і торговельних організацій.

Отже, за планової економіки весь процес видобування, виробництва, реалізації товару здійснює і контролює держава, тобто наявність постійних преїскурантів є логічним і виправданим.

Наразі в Україні процес ціноутворення бурштину позбавлений ринкової орієнтації, оскільки повноваження експертного оцінювання та складання преїскурантів дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння відповідно до законодавства України про державне регулювання видобування, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними надано Державному гемологічному центру України (далі – ДГЦУ) (*Verkhovna Rada Ukrainy [VRU]*, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehulivannia vydobutku, st.15, ch. 4).

Цей суб'єкт господарювання є науковою бюджетною установою, яка належить до сфери управління Міністерства фінансів України і не здійснює видобування бурштину, не бере участі у процесах його подальшого технологічного перероблення, реалізації.

Водночас відповідно до Положення про Державний гемологічний центр України (*Ministerstvo finansiv Ukrainy [MFU]*, 2004, Lypen 19, Polozhennia pro Derzhavnyi hemolohichniy tsentr Ukrainy (nova redaktsiia), р. 3, підп. 3.1) одним із видів його діяльності є наукова та науково-технічна експертиза, зокрема діагностика, оцінка прогностичної вартості дорогоцінного каміння у вигляді сировини та готових виробів.

Узагальнюючи інформацію про динаміку цінних показників на дорогоцінне каміння у сировині та виробках на ринках реалізації товарів, ДГЦУ випускає щоквартальне інформаційно-довідкове видання – бюлетень «Довідник цін дорогоцінного та декоративного каміння» (*MFU. Derzhavnyi hemolohichniy tsentr Ukrainy*, 2021, Dovidnyk tsin). У його основу покладено аналіз цін зазвичай на європейському ринку, що, безумовно, не відображає специфіки розроблення вітчизня-

них бурштинових родовищ. Чинні преїскуранти часто піддаються справедливій критиці не тільки щодо їхньої спеціальної об'єктивності, а й щодо їхньої загальної доцільності.

Сьогодні проблема ускладнюється ще й тим, що видобування бурштину на території України триває в незаконний спосіб (Bredikhina, & Vasylichuk, 2020; Movchan et al., 2021; Pustovoitova, 2021), а отже формування правового поля у сфері ціноутворення на бурштин-сирець, створення нормативних преїскурантів перебувають поза інтересами чорного бізнесу та окремо від нього.

Слід також наголосити, що вчинення незаконного видобування, збуту, придбання, передачі, пересилання, перевезення, перероблення бурштину у значних розмірах становить кваліфікований склад злочину згідно з ч. 2 ст. 240¹ Кримінального кодексу України (Mostepaniuk, & Pavlovska, 2020). Під таким «значним розміром» слід розуміти вартість бурштину, яка у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тобто і в цьому разі встановлення вартості бурштину відіграє неабияку роль, оскільки бурштин у сировині, необробленому та обробленому вигляді належить до групи дорогоцінного каміння органогенного утворення (VRU, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehulivannia vydobutku) та до корисних копалин загальнодержавного значення (*Derzhspozhyvstandart Ukrainy*, 2007, Hruden 17, Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy).

Проведення такого оцінювання, що ґрунтується на принципах об'єктивності та повноти досліджень (VRU, 1994, Liutyi 25, Pro sudovu ekspertyzu, st. 3), покладається на суб'єктів гемологічної судової експертизи. Водночас незалежність судового експерта та обґрунтованість його висновку забезпечується, серед іншого, кримінальною відповідальністю за надання завідомо неправдивого висновку (VRU, 2001, Kviten 05, Kryminalnyi kodeks Ukrainy, st. 384).

Нині в Україні експертно-оціночну діяльність бурштинового ринку регулюють два основних документи, легітимність яких убачається неоднозначною. Це, по-перше, Національний стандарт України «Бурштин-сировина. Загальні технічні умови» (ДСТУ 8847:2019), що має суто технічний характер і встановлює основні принципи класифікації бурштину та основні вимоги щодо зберігання, транспортування, маркування, пакування, контролювання та приймання бурштину, та, по-друге, преїскуранти на бурштин, які, як зазначалося вище, формуються ДГЦУ в бюлетені «Довідник цін дорогоцінного та декоративного каміння».

Водночас слід наголосити, що у зв'язку з реформуванням законодавства України про стандартизацію (VRU, 2019, Veresen 20, Pro vnesennia

zmin; *Derzhavne pidpriemstvo "Ukrainskyi naukovodoslidnyi i navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti"*, 2019, Kvitin 17, Pro pryiniattia natsionalnykh standartiv) такі терміни, як «світові стандарти», «державний стандарт», «технічні умови» для вноормування правовідносин у сфері державного регулювання видобутку, виробництва, використання, зберігання, зокрема, дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ним або замінено на терміни «показник», «чинне законодавство», або взагалі вилучено. Тож, склалося так, що зазначений стандарт був прийнятий 17 квітня 2019 р. та набрав чинності 1 липня 2020 р., а закон про «дестандартизацію» (VRU, 2019, Veresen 20, Pro vnesennia zmin), ухвалений 20 вересня 2019 р., набрав чинності 16 жовтня 2020 р. Тобто наразі чинний Закон (VRU, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehulivannia vydobutku) не передбачає наявності будь-яких стандартів у цій сфері.

Головним недоліком преїскуранта, який має безпосередній стосунок до експертного оцінювання бурштину-сирцю (MFU. *Derzhavnyi hemolohichniy tsentr Ukrainy*, 2021, Dovidnyk tsin), слід визнати відсутність зв'язку з гірничодобувними підприємствами та прив'язки до конкретних українських родовищ. Крім того, цей преїскурант рясніє термінологією, яка має подвійне значення або специфічне трактування, що неприпустимо в експертному оцінюванні.

Основними критеріями в оцінюванні якості бурштину згідно з чинними преїскурантами є: маса, текстура, форма, поверхня зразка, тріщинуватість, наявність включень. Але вже в самій термінології преїскурантів закладено проблеми, з якими стикається експерт чи оцінювач. Насамперед це неоднозначність понять, що впливає на об'єктивність визначення якості бурштину, а отже і на його вартість.

Розгляньмо проблеми двозначності термінології, що спостерігаються у згаданих вище документах.

Текстура. Для чотирьох якісних груп бурштину характерна масивна текстура (*Tekhnichniy komitet standartyzatsii "Iuvelirna promyslovisht"* (TK 186), 2019, Burshtyn-syrovyna. *Zahalni tekhnichni umovy* (DSTU 8847:2019). Масивна текстура – це суто геологічний термін, яким послуговуються геологи-виробники, коли складають польовий опис гірських порід. Під масивною текстурою вони розуміють масивну, щільну, важку гірську породу. Тому використовувати термін «масивна текстура» для найлегшого дорогоцінного каміння є неправильним. У класичному розумінні текстура являє собою малюнок, він може бути однорідним, плямистим, пейзажним, тобто це суто декоративний термін, який і має використовуватись як одна з головних класифікаційних властивостей.

Форма. Термін «об'ємна форма» з погляду геометрії характеризує предмети, що мають три виміри (довжину, ширину і висоту). Проте застосовувати цей термін щодо бурштину як критерій нелогічно. У цьому разі слід послуговуватися таким поняттям, як співвідношення сторін. Наприклад, 1:1:1 – ізометрична форма, 1:1:3 – витягнута, 1:2:0,2 – плоска форма тощо.

Поверхня. Рівної поверхні в необробленого бурштину не існує, її можна створити тільки в технологічний спосіб. Є зразки з гладкою поверхнею, шорсткою, ямчастою, кавернозною тощо.

Кірка окиснення. Український бурштин укритий, засвідчує практика, «сорочкою», за складом якої вирізняють дві групи зразків: із кіркою дезінтегрованого (зруйнованого) бурштину та плівкою окиснення. Якщо для зразків із плівкою окиснення є можливість у першому наближенні провести експертизу (прозорість, проглядаються тріщини та включення), то за наявності дезінтегрованої кірки експертиза практично неможлива через відсутність доступу до його основних декоративних властивостей і внутрішніх дефектів (тріщин, включень).

Колір і прозорість. Усі чотири групи бурштину характеризуються однаково, як-от: «будь-яких кольорів», «від прозорого до непрозорого», що робить зазначення цих критеріїв дискусійним.

Включення. Інформація про наявність у бурштині неорганічних та органічних включень подається у відсотковому співвідношенні. Водночас такі включення, як інклюзи взагалі не описано, хоча їх наявність підвищує вартість бурштину в разі, а іноді в десятки та сотні разів.

Отже, надати об'єктивну оцінку бурштину-сирцю за наведеними вище критеріями, передбаченими в преїскурантах, не має змоги, тому і визначити реальну вартість бурштину неможливо.

Проте згідно із Законом України (VRU, 1997, Lystopad 18, Pro derzhavne rehulivannia vydobutku) бурштин як дорогоцінне каміння органогенного походження має контролюватися державою, а його цінність визначатися недвозначними чіткими нормативними документами на зразок дорогоцінних металів (MFU. *Fond derzhavnoho maina Ukrainy*, 2001, Traven 21, Pro zatverdzhennia Poriadku).

З викладеного випливає, що власники родовищ корисних копалин (надрокористувачі) мають створювати свої прайс-листи на сировину, яку вони видобувають, зважаючи на витрати на видобування, первинне оброблення та сортування. Така практика сьогодні спостерігається в усьому світі. Але українські надрокористувачі перебувають під пресом державних структур в особі ДГЦУ, які випускають преїскуранти незрозумілого походження, що й ускладнює усі процеси економічних взаємовідносин стосовно бурштину.

Свого часу преїскуранти ДГЦУ склалися саме в розрахунковий спосіб, ґрунтуючись на реальних показниках кольору, маси, розміру, виходу придатного при виробництві виробів із бурштину для ювелірних прикрас.

Фахівці, які представляють Міжнародну асоціацію бурштину (Польща), також зазначають, що серед природних бурштинів найбільш цінні ті, у яких майстрам вдається виявити їхню неповторну красу кольору і водночас зберегти подібність природної форми зразків (Gierlowski, n.d.).

Разом із тим зрозуміло, що на ціноутворення бурштину впливають й інші чинники, такі як співвідношення попиту та пропозиції, що зрештою залежить від стратегії поведінки на ринку компаній-лідерів із видобування та перероблення бурштину.

Тож, із викладеного випливає, що оцінювання бурштину, і таку позицію поділяють інші науковці (Belichenko et al., 2017; Belichenko et al., 2022), є однією з актуальних і гострих проблем оцінювальної та експертної діяльності в Україні. Водночас неузгодженість підходів до визначення цін зумовлює необхідність розроблення альтернативних преїскурантів (Baranov et al., 2022) на бурштин-сирець, які ґрунтуватимуться на даних сучасного бурштинового ринку.

Ринок бурштину охоплює два основних сегменти – ринок виробів і ринок сировини.

Сегмент виробів добре розрекламований (Belichenko et al., 2021; Baranov, & Slyvna, 2023, July). На комерційних сайтах провідних фірм спостерігаємо якісні ілюстрації асортименту виробів, супроводжувані інформацією про естетичні (колір, чистота, включення, тріщини, інклюзи, якість оброблення) і навіть так звані лікувальні властивості бурштину, а також геометричні й економічні характеристики (розмір, маса, вартість). При цьому орієнтуються на уподобання різних категорій покупців – насамперед шанувальників бурштину, які, розглядаючи вироби як коштовності, зважають не тільки на їхню вартість, а й на якість, походження, натуральність тощо. Деякі сприймають вироби з позиції «гарно – не гарно», «дешево – дороге», «подобається – не подобається», орієнтуючись на чуттєво-емоційний чинник. І хай там що, а саме покупець, придбаваючи товар, виносить остаточну і дуже важливу для подальшого аналізу ринку оцінку виробу.

Сегмент сировини є порівняно скромно рекламованим напрямом в інтернет-просторі (*Międzynarodowe Targi Bursztynu i Biżuterii AMBERIF*, n.d.; Rippra, & Yang, 2017). Проте і в ньому беруть участь професіонали та знавці бурштину, які формують інформаційну, рекламну та цінову політику на ринку виробів. Прекрасно володіючи технологічними та економічними за-

конами ринку, розуміючись на закономірностях, пов'язаних із якістю сировини та виробами, вартістю сировини та виробами, вони не поспішають ділитися своїм досвідом, зважаючи насамперед на інтереси бізнесу.

Результати детального аналізу засвідчують, що між цими двома сегментами ринку немає взаємозв'язку, а наявні прайс-листи, або преїскуранти, не дають чіткого розуміння, як формується вартість сировини.

Відомо, що вартість сировини складається з витрат на геолого-розвідувальні роботи, видобуток і державні збори (Bilham, 2021). Здійснити такі розрахунки вкрай складно, особливо якщо відбулися кардинальні зміни у структурі економіки держави (планове регулювання змінилося на ринкове). Тому в сучасних умовах господарської діяльності в Україні скласти преїскуранти на приватному підприємстві, а потім їх затвердити на державному рівні практично неможливо, оскільки вже існують преїскуранти, закріплені законодавчо. Щоправда їхня об'єктивність і необхідність викликає деякі сумніви.

Зважаючи на це, надкористувачі змушені вдаватися до нетрадиційної торгівлі бурштину через аукціони, що потребує певних витрат і часу на їхню організацію. Звичайно простіше мати доступ до прайс-листів на сировину, що в широкому доступі в Інтернеті та на інших торговельних майданчиках, як це узвичаєно в усьому цивілізованому світі.

З огляду на таку ситуацію автори цієї наукової статті зробили спробу створити альтернативні преїскуранти на бурштин, з яких було б зрозуміло, звідки і як формуються ціни на сировину. Безумовно, вони спричинять критику від видобувних і переробних підприємств, провокуватимуть широку дискусію. Але то найліпший шлях відшукати істину.

Варто зазначити, що такі преїскуранти (прайс-листи) надають ціни на сировину для кожного виду виробів.

Загалом схема складання преїскурантів така: вид виробу – споживчі властивості – ціна виробу – спосіб оброблення – розрахунок виходу придатного – ціни на сировину.

Кожен вид виробів, як свідчить практика, висуває вимоги до якості сировини, тобто критерії якості сировини – форма, розмір зразка, маса виробу, колір бурштину, наявність або відсутність тріщин і включень у ньому є споживчими властивостями готових виробів (див. табл. 1). Властивості бурштину – це, по суті, споживчі властивості виробів (колір, наявність або відсутність тріщин, наявність включень), розрахунки за розмірно-ваговими параметрами (маса, розмір) і цінами на сировину.

Таблиця 1

**Споживчі властивості для конкретних виробів із бурштину
(реальні вироби на сайтах інтернет-магазинів)
(Etsy: amber, n.d.; Yantar Polissia, n.d.)**

Вироби	Форма, розмір, мм	Маса виробу, г	Колір	Тріщини	Включення	Ціна, \$
Намисто-кулі	Ізометрична, 12	36,8	Пейзажний	Немає	Немає	583
Намисто лікувальне	Неправильна (20x11x7)	60	Коньячний	Немає	Немає	21,94
Камеї	Плоска (29x18x10)	4,4	Медовий	Немає	Немає	24,28
Кабошони	Овал, сфера (16x11x5)	0,55	Червоний	Немає	Одиничні	70,95
Статуетки	Подовжена (50x30x31)	25,8	Медовий	Немає	Немає	151,55

Як видно (табл. 1), визначальною властивістю бурштину-сирцю є вихідна форма зразка. Ідеальним варіантом вважають наявність фракції сировини потрібної форми виготовлення конкретного виробу. Наприклад, для виготовлення кулі це ізометрична форма зразків бурштину-сирцю. Така само куля може бути виготовлена і зі зразка іншої форми, якщо дозволяє її розмір. Приміром, зі зразка плоскої форми (10x10x3 см) можна виготовити 9 заготовок для куль ізометричної форми (3x3x3 см). Водночас із такого самого плоского зразка (10x10x3 см) можна отримати 20 заготовок для кабошонів розміром (5x3x1 см).

Водночас важливо розуміти, наскільки економічно виправданий вибір зразка тієї чи тієї форми з огляду на те, що чим більша маса зразка, тим він дорожчий.

Обраховано, як приклад, вартість бурштину-сирцю, необхідного для виготовлення бус-куль масою

36,8 г і кількістю 38 намистин розміром від 12 мм: $36,8 \text{ г} \cdot 3,33 = 123 \text{ г}$, де величина 3,33 показує, у скільки разів маса сировини більше виходу придатного (100/30). Для виготовлення однієї намистини маса сировини становитиме 3,21 г (123 г/38).

Якщо взяти фракцію від 2 до 5 г, то згідно з преїскурантами ДСТУ вартість сировини становитиме $0,18 \text{ $/г} \cdot 123 \text{ г} = \22 ; від 5 до 10 г (з одного зразка можна виготовити дві заготовки) – $0,35 \text{ $/г} \cdot 123 \text{ г} = \43 . А коли взяти один зразок масою 123 г (вартість фракції 100–200 – 2,94 \$/г), а потім із нього виготовити 38 заготовок, тоді вартість сировини становитиме $2,94 \text{ $/г} \cdot 123 \text{ г} = \361 .

Отже, економічно вигідним є вибір такої фракції, що близька за своїми розмірно-ваговими параметрами до готового виробу, тобто найнижча за ціною.

І якщо зазначені вище показники (див. табл. 1) переглянути стосовно сировини, то прайс-лист матиме такий вигляд (табл. 2).

Таблиця 2

**Прайс-лист на бурштин-сирець
для виготовлення деяких виробів за даними табл. 1
(приклад)**

Сорт	Форма сировини, вага фракції, г	Маса сировини, г	Колір бурштину	Ціна сировини, \$/кг	Ціна сировини для виробу, \$	Виріб, розмір, мм
1	Ізометрична 3,21	123	Пейзажний	1460	175	Намисто-кулі, 12
4	Неправильна (20x11x7)	84	Коньячний	180	15	Намисто лікувальне (20x11x7)
1	Плоска (32x2x12)	8,8	Медовий	1380	12	Камеї (29x18x10)
2	Овал, сфера (19x13x52)	1,38	Червоний	20 560	28	Кабошони (16x11x5)
1	Видовжена (54x34x35)	64,5	Медовий	940	61	Статуетки (50x30x31)

Бурштин-сирець (табл. 2), що має споживчі властивості (табл. 1), залежно від наявності тріщин і включень у ньому поділяють на чотири сорти:

1 сорт – без тріщин і включень;

2 сорт – тріщини-парасольки, поодинокі включення;

3 сорт – тріщини, що не порушують цілісності зразка, включення до 50 %;

4 сорт – тріщини і включення понад 50 % зразка.

Як зазначено вище, форма фракції визначає вид виробу, тобто ізометрична форма придатна для виготовлення куль і, якщо дозволяє розмір, статуеток та інших видів виробів.

Маса фракції визначає розмір кожного виду виробу, зважаючи на вихід придатного. Так, для куль вихід придатного становить лише 30 %. Тому, якщо відома вага кулі, вагу необхідної сировини для її виготовлення множать на 3,33.

Чинні сьогодні прайс-листи містять зазначені фракції (масові групи, г) та їхні ціни, що можуть використовуватись у розрахунках: до 2; 2 до 5; 5 до 10; 10 до 20; 20 до 50; 50 до 100; 100 до 200; 200 до 300; 300 до 500; 500 до 1000. Проте ці дані малоінформативні для дизайнера або технолога, оскільки навіть у невеликих вагових фракціях спостерігається розбіжність у 5 і 10 г, що є великою різницею для маси кулі та її вартості. Наприклад, зі зразка масою 10 г можна виготовити кулю майже в 2 рази більшу, ніж із 5 г. У першому випадку маса кулі становитиме 2,99 г, у другому – 1,53 г.

Колір бурштину – споживча властивість, що успадковується від вихідної сировини. Як засвідчили результати досліджень (Kirin et al., 2023), вирізняють чотири основні кольори, які впливають на вартість бурштину: медовий, пейзажний, хроматичний (лимонний, коньячний, зелений) та ахроматичний (сіро-чорний).

Зазначені властивості (насамперед форма, розмір, маса, колір, дефекти) істотно впливають на динаміку цін як на виробу, так і сировину. Лідером у цьому є колір.

Ціну сировини (\$/кг) отримують на підставі аналізу та розрахунків, зважаючи на ринкові ціни на виробу. Вона може бути реальною, реальною з маркетинговими ходами, а також комісійною. Тому найбільш достовірною інформацією про ціни на сировину міститься на сайтах фірмових торговельних центрів чи магазинів. У будь-якому разі здобуті результати демонструють можливості самого підходу до складання прайс-листів із розширеною інформацією.

Слід зазначити, що використання таких прайс-листів передбачає наявність доступу до декоративних властивостей сировини, тобто зразки бурштину мають бути відшліфовані та відполіровані.

Отже, проведені дослідження та отримані результати дозволяють запропонувати алгоритм створення альтернативних прейскурантів, що передбачає два етапи. На першому складають базу даних, до якої вносять параметри виробів і властивості бурштину: розмір, маса, колір, сорт, включення, тріщини, чистота. На другому розраховують масу сировини, необхідної для виготовлення конкретного виробу, та вартість цієї сировини.

Оперативно вирішити це завдання дозволяє програма “Amber1”, розроблена з огляду на C#, Visual Studio, SQL (Baranov et al., 2022; Baranov et al., 2023). В основі цього програмного продукту лежить принцип успадкування властивостей бурштину від виробу до сировини, де вже закладено обчислення витрат на виготовлення виробів, витрати на його реалізацію та вихід придатного. За введеними параметрами подібних виробів, із застосуванням формул, вписаних у синтаксис коду, формується таблиця (прайс-лист) із конкретними властивостями бурштину та цінами на конкретну сировину, призначену для виготовлення конкретного виду виробу.

Послідовність складання прайс-листів на бурштин-сирець, що випробувана на виробках, представлених на відомих торговельних інтернет-майданчиках світу (Amazon, Prom та ін.), передбачає такі етапи: отримання інформації про виробу з електронного ресурсу; внесення результатів до бази даних; оброблення результатів програмою та формування прайс-листів для певного виду виробів і сировини для їх виготовлення.

Програма забезпечує розрахунок вартості та маси сировини, результати надаються у вигляді готової таблиці (див., наприклад, табл. 3).

За допомогою певних запитів у SQL можна вирішити найрізноманітніші завдання з аналізу ринку, тобто попередню таблицю можна розширити, додавши діаметр кулі, вагу виробу, вагу фракції з прейскурантів та ін.

Висновки

Висвітлено роль державних прейскурантів у планових та ринкових економіках. У першому випадку вони регулюють господарську діяльність бурштину на всіх рівнях: видобуток, перероблення та реалізація. У другому – державні прейскуранти не мають сенсу, немає необхідності в їх створенні, оскільки власники родовищ самі формують прайс-листи для кожного конкретного об'єкта. Надалі вони самі оформлюють технічні умови і узгоджують ціни, як на сировину, так і на виробу. Констатовано, що в прейскурантах на бурштин, які зараз існують в Україні, відсутні дані про основні цінотвірні властивості (колір, прозорість,

**Прайс-лист для куль
за розрахунковими даними преїскуранта ДГЦУ
(приклад)**

Розрахункові дані (сайти інтернет-магазинів Польщі)					Преїскурант ДГЦУ	
Сорт бурштину	Колір	Маса сировини, г	Ціна сировини, \$/кг	Діаметр, мм	Маса фракції, г	Прайс UA, \$/кг
1	Лимонний	19	844	20	10 до 20	875
1	Лимонний	25	858	23	20 до 50	1806
1	Лимонний	60	1772	32	50 до 100	2366
1	Лимонний	134	2361	42	100 до 200	2940
1	Медовий	9,39	3623	17,14	10 до 20	875
1	Медовий	15,92	4124	20,37	10 до 20	875
1	Медовий	17,65	4128	21,15	10 до 20	875
1	Медовий	17,75	4702	21,7	10 до 20	875
2	Лимонний	22,64	371	23	20 до 50	1806
2	Чорний	31,3	441	25	20 до 50	1806
3	Зелений	11,32	510	18	10 до 20	875

наявність включень та інклюз, якість полірування), без яких неможливо дати об'єктивну та повну експертну оцінку конкретному зразку бурштину-сирцю. Крім того, затверджені преїскуранти не прив'язані до конкретних українських родовищ та проявів бурштину, що теж зменшує вірогідність його обґрунтованого оцінювання.

Започатковано методику визначення вартості сировини на основі розв'язання оберненої задачі, коли, ґрунтуючись на ціні виробу, яку складають витрати на технологію його виготовлення та реалізацію, розраховується ціна сировини, необхідної для цього виробу. Крім того, запропоновано алгоритм створення альтернативного варіанта преїскурантів, в основу яких покладено дані реального сучасного ринку бурштину. Алгоритм

створення запропонованих преїскурантів складається з таких етапів: визначення виду виробу; визначення його споживчих властивостей; встановлення вартості виробу та технології його виготовлення; розрахунок виходу придатного та вартості сировини. Об'єктивність та надійність результатів зумовлено програмним забезпеченням "Amber1" із широкими можливостями для отримання інформації в галузі аналізу сучасного ринку бурштину та його ціноутворення.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Amber Raw Buyers Directory: List of Amber Raw Importers. (n.d.). *TradeWheel.com*.
<https://www.tradewheel.com/buyers/amber-raw/>
- [2] Baranov, P. M., Kirin, R. S., Korotaiev, V. M., & Slyvna, O. V. (2022). Kompiuterna prohrama "Amber1: Vyznachnyk vartosti burshtynu-syrtsiu" (avtorske pravo No 113069 vid 25.05.2022). *Biuletен "Avtorske pravo i sumizhni prava"*, 71, 111 [in Ukrainian].
<https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright>
- [3] Baranov, P., Korotaiev, V., & Slyvna, O. (2023). Features of pricing of amber products in modern conditions. *Forensic Herald*, 2(40), 68–76, 77–87.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-68>
- [4] Baranov, P. M., & Slyvna, O. V. (2023, July 18–21). Rynok suvenirnykh zrazkiv burshtynu. In *Science and development of methods for solving modern problems: The 28th International scientific and practical conference*. Melbourne, 32–35 [in Ukrainian].
DOI: 10.46299/ISG.2023.1.28
- [5] Belichenko, O. P., Ladhun, V. I., & Tatarintseva, K. V. (2017). *Atestatsiia ta ekspertna otsinka dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho pokhodzhennia (burshtyn): navch. posib*. Kyiv: DHTsU, 20 s. [in Ukrainian].
- [6] Belichenko, O. P., Ladhun, Yu. I., Tatarintsev, K. V., Haievskiy, Yu. D., Maksiuta, O. V., & Kravchenko, M. O. (2021). Suchasnyi stan ta dynamika rozvytku rynku burshtynu. *Koshtovne ta dekoratyvne kaminnia*, 1, 20–26 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ktdk_2021_1_6

- [7] Belichenko, O. P., Tatarintseva, K. V., Ladzhun, Yu. I., Haievskiy, Yu. D., Maksiuta, O. V., & Kravchenko, M. O. (2022). Naukove obgruntuvannya rozroblennia ta onovlennia tekhnichnykh umov i metodychnykh dokumentiv DHTsU z atestatsii ta ekspertnoi otsinky dorohotsinnoho kaminnia, dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho utvorennia. *Koshtovne ta dekoratyvne kaminnia*, 4, 15–18 [in Ukrainian].
- [8] Bilham, N. T. (2021). Responsible mining and responsible sourcing of minerals: opportunities and challenges for cooperation across value chains. *Geological Society, London, Special Publications*, 508, 161–186.
DOI: <https://doi.org/10.1144/sp508-2020-130>
- [9] Bredikhina, V. L., & Vasylichuk, Ya. S. (2020). Suchasni problemy pravovoho rehuliuвання vydobuvannya burshtynu [Modern problems of legal regulation of amber mining]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 7, 213–217 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/54>
- [10] Derzhavne pidpriemstvo “Ukrainskyi naukovo-doslidnyi i navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti”. (2019, Kviten 17). *Pro pryiniattia natsionalnykh standartiv, pryiniattia zminy do natsionalnogo standartu, skasuvannya mizhderzhavnogo standartu: nakaz* (No 95) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095774-19#Text>
- [11] Derzhspozhyvstandart Ukrainy. (2007, Hruden 17). *Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy. Klasyfikator korysnykh kopalyn (KKK) DK 008:2007* (na zaminu DK 008-96): pryiniatio ta nadano chynnosti nakazom (No 357) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va357609-07#Text>
- [12] Dunne, E. M., Raja, N. B., Stewens, P. P., Zin-Maung-Maung-Thein, & Zaw, K. (2022). Ethics, law, and politics in palaeontological research: The case of Myanmar amber. *Communications biology*, 5(1), 1023.
DOI: <https://doi.org/10.1038/s42003-022-03847-2>
- [13] Etsy: amber. (n.d.). *etsy.com*.
https://www.etsy.com/search?q=amber&ref=auto-1&as_prefix=amber
- [14] Gierlowski, W. (n.d.). The evaluation of amber gemstones. *America West*.
<https://www.americawest.com/gierlowski2/>
- [15] Kirin, R. S., Baranov, P. M., Korotaiev, V. M., & Shevchenko, S. V. (2023). Algorithm for the formation of price lists for raw amber taking into account individual consumer characteristics. *Naukovyi Visnyk Natsionalnogo Hirnychoho Universytetu*, 1, 20–25.
DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/020>
- [16] Międzynarodowe Targi Bursztynu i Biżuterii AMBERIF, 2023. (n.d.). *Amberif*.
<https://amberif.pl/>
- [17] Ministerstvo finansiv Ukrainy. Fond derzhavnogo maina Ukrainy. (2001, Traven 21). *Pro zatverdzhennia Poriadku otsinky dorohotsinnykh metaliv, dorohotsinnoho kaminnia, dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho utvorennia, napivdorohotsinnoho ta dekoratyvnoho kaminnia pid chas pryvatyzatsii (korporatyzatsii): nakaz* (No 242/855) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0494-01#Text>
- [18] Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2004, Lypen 19). *Polozhennia pro Derzhavnyi hemolohichnyi tsentr Ukrainy (nova redaktsiia): zatv. nakazom* (No 465) (u redaktsii nakazu vid 16 lypnia 2012 r. No 837) [in Ukrainian].
<http://www.gems.org.ua/ua/s.php>
- [19] Ministerstvo finansiv Ukrainy. Derzhavnyi hemolohichnyi tsentr Ukrainy. (2021). *Dovidnyk tsin koshtovnoho ta dekoratyvnoho kaminnia*, 1(48) [in Ukrainian].
- [20] Mostepaniuk, L. O., & Pavlovska, A. A. (2020). Analiz skladu zlochynu, peredbachenoho statteiu 240-1 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Analysis of corpus delict, foreseen by the Article 240-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*, 2(12), 126–133 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.2.12>
- [21] Movchan, R. O., Vozniuk, A. A., Kamensky, D. V., Dudorov, O. O., & Andrushko, A. V. (2021). Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnogo Hirnychoho Universytetu*, 6, 113–117.
DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-6/113>
- [22] Natural Raw Amber Price List. (n.d.). *world-amber.com*.
<http://world-amber.com/natural-raw-amber-price-list/>
- [23] Pustovoitova, Ya. V. (2021). Problemy suchasnoho stanu protydii nezakonnomu vydobutku dorohotsinnoho kaminnia orhanohennoho utvorennia [Problems of the current state of control of illegal extraction of precious stones of organogenic formation]. *Visnyk Natsionalnogo tekhnichnoho universytetu Ukrainy “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”*. *Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4(52), 68–73 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248143](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248143)
- [24] Raw amber price index. (n.d.). *Leamber Consortium*.
<http://www.leamber.com/raw-amber-price-index>
- [25] Rippa, A., & Yang, Y. (2017). The Amber Road: Cross-Border Trade and the Regulation of the Burmite Market in Tengchong, Yunnan. *TRaNS: Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia*, 5(2), 243–267.
DOI: 10.1017/trn.2017.7
- [26] Tekhnichnyi komitet standartyzatsii “Iuvelirna promyslovist” (TK 186). (2019). *Burshtyn-syrovyna. Zahalni tekhnichni*

- umovy [Amber in Raw Material. General technical specifications] (DSTU 8847:2019) [in Ukrainian].
http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=82574
- [27] Verkhovna Rada Ukrainy. (1994, Liutyi 25). *Pro sudovu ekspertyzu [On Judicial Examination]*: Zakon Ukrainy (No 4038-XII) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [28] Verkhovna Rada Ukrainy. (1997, Lystopad 18). *Pro derzhavne rehulivannia vydobutku, vyrobnytstva i vykorystannia dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnia ta kontrol za operatsiiamy z nymy [On State Regulation of Mining, Production and Use of Precious Metals and Precious Stones and Control over Transactions with Them]*: Zakon Ukrainy (No 637/97-VR) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр#Text>
- [29] Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, Kviten 05). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 2341-III) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
- [30] Verkhovna Rada Ukrainy. (2019, Veresen 20). *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy "Pro standartyzatsiiu"*: Zakon Ukrainy (No 124-IX) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-20#n195>
- [31] Yantar Polissia. (n.d.). *Internet-mahazyn "Yantar Polissia"*.
<https://yantar.ua/ua>

Список використаних джерел

- [1] Amber Raw Buyers Directory: List of Amber Raw Importers. *TradeWheel.com*. [n.d.].
 URL: <https://www.tradewheel.com/buyers/amber-raw/>
- [2] Баранов П. М., Кірін Р. С., Коротаєв В. М., Сливна О. В. Комп'ютерна програма «Amber1: Визначник вартості бурштину-сирцю» (авторське право № 113069 від 25.05.2022). *Бюлетень «Авторське право і суміжні права»*. 2022. № 71. С. 111.
 URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright>
- [3] Baranov P., Korotaiev V., Slynva O. Features of pricing of amber products in modern conditions. *Forensic Herald*. 2023. No 2(40). P. 68–76, 77–87.
 DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-68>
- [4] Баранов П. М., Сливна О. В. Ринок сувенірних зразків бурштину. Science and development of methods for solving modern problems: *The 28th International scientific and practical conference* (Melbourne, 18–21 July 2023). Melbourne: International Science Group, 2023. P. 32–35.
 DOI: 10.46299/ISG.2023.1.28
- [5] Беліченко О. П., Ладжун В. І., Татарінцева К. В. Атестація та експертна оцінка дорогоцінного каміння органогенного походження (бурштин): навч. посіб. Київ: ДГЦУ, 2017. 20 с.
- [6] Беліченко О. П., Ладжун Ю. І., Татарінцев К. В., Гаєвський Ю. Д., Максюта О. В., Кравченко М. О. Сучасний стан та динаміка розвитку ринку бурштину. *Коштовне та декоративне каміння*. 2021. № 1. С. 20–26.
 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ktdk_2021_1_6
- [7] Беліченко О. П., Татарінцева К. В., Ладжун Ю. І., Гаєвський Ю. Д., Максюта О. В., Кравченко М. О. Наукове обґрунтування розроблення та оновлення технічних умов і методичних документів ДГЦУ з атестації та експертної оцінки дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення. *Коштовне та декоративне каміння*. 2022. № 4. С. 15–18.
- [8] Bilham N. T. Responsible mining and responsible sourcing of minerals: opportunities and challenges for cooperation across value chains. *Geological Society, London, Special Publications*. 2021. No 508. P. 161–186.
 DOI: <https://doi.org/10.1144/sp508-2020-130>
- [9] Бредіхіна В. Л., Васильчук Я. С. Сучасні проблеми правового регулювання видобування бурштину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 213–217.
 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/54>
- [10] Про прийняття національних стандартів, прийняття зміни до національного стандарту, скасування міждержавного стандарту: наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 17.04.2019 № 95.
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095774-19#Text>
- [11] Національний класифікатор України. Класифікатор корисних копалин (ККК) ДК 008:2007 (на заміну ДК 008-96): прийнято та надано чинності наказом Держспоживстандарту України від 17.12.2007 № 357.
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va357609-07#Text>
- [12] Dunne E. M., Raja N. B., Stewens P. P., Zin-Maung-Maung-Thein Zaw K. Ethics, law, and politics in palaeontological research: The case of Myanmar amber. *Communications biology*. 2022. No 5(1). P. 1023.
 DOI: <https://doi.org/10.1038/s42003-022-03847-2>
- [13] Etsy: amber. *etsy.com*. [n.d.].
 URL: https://www.etsy.com/search?q=amber&ref=auto-1&as_prefix=amber
- [14] Gierlowski W. The evaluation of amber gemstones. *Amberica West*. [n.d.].

- URL: <https://www.ambericawest.com/gierlowski2/>
- [15] Kirin R. S., Baranov P. M., Korotaiev V. M., Shevchenko S. V. Algorithm for the formation of price lists for raw amber taking into account individual consumer characteristics. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2023. No 1. P. 20–25.
DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/020>
- [16] Międzynarodowe Targi Bursztynu i Biżuterii AMBERIF, 2023. *Amberif*. [n.d].
URL: <https://amberif.pl/>
- [17] Про затвердження Порядку оцінки дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного та декоративного каміння під час приватизації (корпоратизації) : наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 21.05.2001 від № 242/855.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0494-01#Text>
- [18] Положення про Державний гемологічний центр України (нова редакція) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 19.07.2004 № 465 (у редакції наказу від 16 липня 2012 р. № 837).
URL: <http://www.gems.org.ua/ua/s.php>
- [19] Довідник цін коштовного та декоративного каміння / ред. А. М. Ткаленко. Київ : ДГЦУ, 2021. № 1(48).
- [20] Мостепанюк Л. О., Павловська А. А. Аналіз складу злочину, передбаченого статтею 240-1 Кримінального кодексу України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2(12). С. 126–133.
DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.2.12>
- [21] Movchan R. O., Vozniuk A. A., Kamensky D. V., Dudorov O. O., Andrushko A. V. Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. No 6. P. 113–117.
DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-6/113>
- [22] Natural Raw Amber Price List. *world-amber.com*. [n.d].
URL: <http://world-amber.com/natural-raw-amber-price-list/>
- [23] Пустовойтова Я. В. Проблеми сучасного стану протидії незаконному видобутку дорогоцінного каміння органогенного утворення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 4(52). С. 68–73.
DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248143](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248143)
- [24] Raw amber price index. *Leamber Consortium*. [n.d].
URL: <http://www.leamber.com/raw-amber-price-index>
- [25] Rippa A., Yang Y. The Amber Road: Cross-Border Trade and the Regulation of the Burmite Market in Tengchong, Yunnan. *TRaNS: Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia*. 2017. No 5(2). P. 243–267.
DOI: 10.1017/trn.2017.7
- [26] ДСТУ 8847:2019. Бурштин-сировина. Загальні технічні умови. Чинний від 17.04.2019. Технічний комітет стандартизації «Ювелірна промисловість» (ТК 186), 2019.
URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=82574
- [27] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [28] Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр#Text>
- [29] Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
- [30] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію» : Закон України від 20.09.2019 № 124-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-20#n195>
- [31] Янтар Полісся. Інтернет-магазин «Янтар Полісся». [n.d].
URL: <https://yantar.ua/ua>

P. Baranov,

*Dr. Sc. (Geology), Professor,
Senior Forensic Expert of Commodity, Gemological
Research Department, Commodity, Gemological,
Economic, Construction, Land Research and
Evaluation Activities Laboratory,
Dnipro Scientific Research Forensic Center,
MIA of Ukraine*

1 Tupyk Budivelnyi, Dnipro, 49033, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3367-4277>

email: pn2dsbaranov@gmail.com

phone: +38(097)291-68-13

O. Slyvna,

*Cand. Sc. (Geology),
Forensic Expert of Commodity, Gemological
Research Department, Commodity, Gemological,
Economic, Construction, Land Research
and Evaluation Activities Laboratory,
Dnipro Scientific Research Forensic Center,
MIA of Ukraine*

1 Tupyk Budivelnyi, Dnipro, 49033, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-1938>

V. Korotaiev,

*Cand. Sc. (Law), Associate Professor,
Head, Dnipro Scientific Research Forensic Center, MIA of Ukraine*

1 Tupyk Budivelnyi, Dnipro, 49033, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0269-0389>

PRICE LISTS FOR AMBER AND THEIR SIGNIFICANCE IN MARKET AND PLANNED REGULATION OF THE ECONOMY

Abstract. This article examines the role of state price lists in both planned and market economies. State price lists regulate amber economic activity at all levels, including extraction, processing, and sale. In market economies, however, state price lists are meaningless, as the owners of deposits themselves form price lists for each specific object. The current price lists for amber in Ukraine do not include information on the main properties that determine its value, such as colour, transparency, inclusions, and quality of polishing. This lack of information makes it impossible to provide an objective and comprehensive expert evaluation of a particular sample of raw amber. Furthermore, the approved price lists are not linked to specific Ukrainian amber deposits and occurrences. The purpose of this article is to develop an algorithm for creating alternative price lists for raw amber based on real market data and to establish a database. The research methodology is based on general scientific methods such as analytical, dialectical, comparative legal, systemic and structural, comparative and evaluative, as well as special methods such as gemological, economic, integrated development environment, SQL, and C# programming languages. When creating price lists for amber products, it is common to consider the costs of raw materials, manufacturing technology, and sales. The authors propose a methodology for determining the cost of raw materials based on solving an inverse problem. Specifically, the price of raw materials required for a product is calculated based on the price of the product, which already includes the costs of manufacturing technology and sales. This approach introduces scientific novelty to the field. The methodology being considered is based on current data from the real amber market. An alternative method for forming price lists is proposed, which is also based on modern amber market data. The process of creating price lists involves several stages: identifying the product type, determining its consumer properties, establishing the cost of production and manufacturing technology, calculating the yield of usable materials, and determining the cost of raw materials. To ensure objectivity and reliability, the “Amber1” software is used. The data bank, which is created and constantly updated, along with the declarative SQL programming language, offers numerous opportunities for obtaining information on the analysis of the contemporary amber market and its pricing. The results obtained have practical significance for expert studies, research, and education in higher education. They are also relevant to economic, financial, and gemological activities, as well as to the improvement of national legislation in law-making and law enforcement.

Keywords: amber; price list; cost; price; algorithm formation; programming languages; software; pricing properties; expert assessment.

А. С. Бойко-Гагарін,

доктор історичних наук,
доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
старший зберігач фондів відділу «Музей грошей»,
Управління зв'язків з громадськістю та фінансової обізнаності,
Департамент комунікацій, Національний банк України
вул. Лаврська, 9, корп. 15, м. Київ, 01015, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>
email: boiko.gagarin@gmail.com
тел.: +38(066)043-54-10

Л. О. Дубягина,

старший науковий співробітник
сектору редакційно-видавничої та бібліотечної роботи
відділу науково-організаційної роботи
лабораторії науково-організаційного забезпечення
судово-експертної діяльності,
Державний науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2782-6692>

ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВО В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ:**ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ****ПОВІДОМЛЕННЯ З****2000–2023 рр.: ПРО ПІДРОБЛЕННЯ ГРОШЕЙ У МЕДІА,
ФАЛЬШИВІ РОСІЙСЬКІ РУБЛІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ ПІСЛЯ МОСКОВСЬКОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ**

Анотація. У цьому повідомленні розглядаються основні тенденції у фальшуванні грошей в Україні в новому тисячолітті. Українська гривня і далі технічно вдосконалюється. Підвищується ступінь її захисту. Але і після 2000 р. спостерігаються спроби підроблення банкнот гривні як в Україні, так і за її межами. Зразками для підроблення стають і нові деноміновані рублі Росії, проте уведені в обіг рублі Білорусі в Україні практично не трапляються. Разом із підробленням паперових грошових знаків із розвитком цифрових технологій і майданчиків спілкування в Інтернеті змінюються і канали збуту підробок. Особливостей зазнав грошовий обіг на тимчасово окупованих територіях Півдня України, які після повномасштабного вторгнення російських військ 24 лютого 2022 р. не оминув і факт поширення фальшивих російських рублів на Херсонщині, Запоріжжі та Донеччині. Методологічною основою цього дослідження є комплекс загальнонаукових методів: емпіричний (порівняння, вимірювання); емпірично-теоретичний (аналіз і синтез, історичний і логічний, абстрагування, індукція і дедукція); теоретичні (викладення матеріалів від абстрактного до конкретного, інтерпретація, опис тощо). Зважаючи на специфіку дослідження, вагоме місце посідає застосування нумізматичних методів. Наукова новизна полягає у висвітленні новітніх способів поширення фальшивих грошей через соціальні мережі, зокрема й «Телеграм», нанесення настінних написів за допомогою аерозольної фарби тощо. Крім того, розкрито основні тенденції та цікаві факти з історії фальшування грошей в Україні від 2000 р. до сьогодення, що в контексті двох попередніх повідомлень окреслює основні тенденції та процеси, пов'язані з фальшуванням грошей в Україні від здобуття незалежності й дотепер, у фокусі їх історичної складової та колекціонування. Констатовано, що спроба введення окупантами в обіг рубля на територіях тимчасово окупованого Півдня України та Херсонщини була невдалою. Головна причина цього – низький рівень готовності населення окупованих населених пунктів співпрацювати з окупаційною владою та сприяти використанню грошової одиниці ворога. Гучні заяви про перехід Херсонщини та Запоріжжя у рублеву зону можна розцінити не більш як чергові спроби вислужитись новопризначених керівників серед колаборантів перед їхніми очільниками в Кремлі. Невдалі процеси введення рубля у грошовий обіг тимчасово окупованих територій супроводжувався також частими повідомленнями про виявлення фальшивих грошей московського окупанта. Практична значущість полягає у можливості використання викладених матеріалів у дослідженнях історії грошового обігу та кримінальної протиправності, вивчення особливостей кримінальної протиправності в

умовах окупації та війни. Описані сучасні методи спроб поширення злочинцями фальсифікатів грошей стануть у пригоді в розробленні методів протидії їм.

Ключові слова: фальшивомонетництво; підроблення грошей; підроблення національної валюти; медіа; фальшиві гривні; фальшиві російські рублі; збут підроблених грошей.

Вступ

Повідомлення 3 являє собою логічне продовження та доповнення наукової думки, висловленої у статтях «Фальшивомонетництво в незалежній Україні: історичний аспект. Повідомлення 1. 1991–1994 рр.: побутування радянського рубля і введення в обіг карток споживача; поява іноземної валюти та її фальшування; уведення купонів багаторазового використання» (Криміналістичний вісник. 2023. № 1(39). С. 125–148) та «Фальшивомонетництво в незалежній Україні: історичний аспект. Повідомлення 2. 1994–2000 рр.: побутування українського купонокарбованця та введення в обіг гривні, фальшування банкнот гривні та монет копійок; поява серед іноземної валюти євро, нові методи шахрайства» (Криміналістичний вісник. 2023. № 2(40). С. 110–122).

На розвиток порушеної проблематики для подальших наукових розвідок становитимуть інтерес сучасні тенденції окресленого напрямку, досліджувані вітчизняними (in particular, Buhai, & Skurativska, 2020; Lutsyk, 2020; Boiko-Naharin, 2018; Samoilo, & Pecherska, 2020; Hora, & Porovych, 2021; Hora et al., 2023) і зарубіжними фахівцями (for example, Pachón et al., 2021; Huang et al., 2022; Slim, 2022; Wlotnicki, 2023; Karataser, 2023).

Матеріали та методи

Під час підготовки цієї статті ґрунтовно проаналізовано науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених, які прямо чи опосередковано вивчали питання, пов'язані з фальшивомонетництвом, зокрема в незалежній Україні. Крім того, в контексті порушеної проблематики проаналізовано публікації в соціальних медіа, у місцевих інформаційних джерелах упродовж травня – липня 2022 р., що регулярно повідомляли про підготовку окупантами до друку та поширення фальшивих рублевих банкнот.

Наукове пізнання процесів фальшивомонетництва не зводиться лише до переліку фактів виявлення підробок, чим характерна більшість присвячених цій темі праць. Поглиблене вивчення передбачає концептуальне та теоретичне осмислення, потребує використання численних наукових методів і різнопланових джерел. Тож, у процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових методів: емпіричний (порівняння, вимірювання); емпірично-теоретичний (аналіз і синтез, історичний і логічний, абстрагування, індукція і дедукція); теоретичні (викладення матеріалів від

абстрактного до конкретного, інтерпретація, опис тощо). Зважаючи на специфіку дослідження, вагоме місце посідає застосування нумізматичних методів.

Для визначення розміру досліджених підробок із музейних і приватних зібрань застосовано методи фізичного вимірювання з використанням електронних пристроїв, зокрема штангенциркуля, а також оптичного обладнання – мікроскопу моделі МБС-10 із оптичним збільшенням до 50–100-кратного розміру. Дослідження паперових грошових знаків в умовах багатократного оптичного збільшення дозволяє встановити будову штрихів, структуру поверхні паперу, метод виготовлення, вимірювання ступеня поглинання фарб папером. Крім загального огляду грошового знаку ефективним для виявлення особливостей рельєфу та дрібних деталей є візуальний огляд у ко-со-спрямованому світлі під кутом падіння світла менше 90°. Такий огляд дає можливість установити спосіб друку. Дослідження об'єкта за наскрізного проходження світла застосовується для виявлення водяних знаків паперових грошових знаків чи цінних паперів. Видимість внутрішніх деталей паперу зумовлене візуальним фіксуванням зміни інтенсивності світла в різних частинах поля знаку. Цей метод є дієвим для виявлення пошкоджень, реставрації, заміни частин, імітації водяних знаків тощо. Для освітлення предметів ефективніше застосовувати світло холодних променів, що не викривляє оптичне сприйняття дійсних кольорів людським оком і фототехнікою (фотоапаратом, сканером). У середовищі колекціонерів застосування тактильного сприйняття паперу та його вигляд у променях світла під кутом також застосовується для уникнення придбання антикварних підробок. Хронологічний метод застосовано для визначення особливостей появи та побутування фальшивих грошей того чи того типу в окремому регіоні, а також за спроби визначення часу виготовлення зразків підроблених грошей.

Мета статті – окреслити особливості висвітлення процесів фальшування грошей у XXI ст. в Україні, а також увести в науковий обіг факти виявлення фальшивого російського рубля на тимчасово окупованих територіях після повномасштабного вторгнення. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати повідомлення в медіа про виявлення фальшивих грошей, кримінальні провадження за такими фактами, а також процеси державної протидії

фальшуванню грошей, визначити особливості цих публікацій; висвітлити процес рублевої окупації територій Півдня України в контексті появи на тимчасово окупованих територіях фальшивих російських грошей.

Результати та обговорення

Аналізуючи публікації в сучасних медіа, спостерігаємо переважання повідомлень про виявлення випадків збуту підроблених грошей, а не їх безпосереднього виготовлення. З-поміж гучних подій – викриття факту ввезення з Угорщини підробок 500 гривень (*V Uhorschyni drukuvaly falshyvi dolary*, 2015, Serpen 03), що змусило Національний банк України розмістити інформацію на сайті.

Вагомим інформаційним потенціалом у вивченні сучасного стану грошового обігу в Україні вирізняється офіційна сторінка Національного банку України (Shevchuk O., 2019), на дані з якої нерідко посилаються портали новин, повідомляючи про фальшивомонетництво (Shevchuk O., & Voiko-Naharin, 2020).

Так, редакція інтернет-видання «Точка доступу» унаочнила дані Національного банку України про відсоткове співвідношення номіналів виявлених підроблених грошей у національній валюті, засвідчуючи лідерство серед підробок (61 %) із вилучених фальшивих грошей банкнот 500 гривень зразка 2006 р., а також динаміку зростання і зменшення кількості виявлених підробок за номіналами. Крім того, зауважено, що серед загальної кількості готівки частка фальшивих банкнот становила 0,00036 % (тобто на мільйон справжніх банкнот припадало 3,6 фальшивих). І водночас, ґрунтуючись на статистиці, констатовано, що в Україні проти країн ЄС та США показник виявлення фальшивих грошей значно нижчий (*Natsbank opryliudnyv*, 2018, Berezen 05).

Київська преса (*V Uhorschyni drukuvaly falshyvi dolary*, 2015, Serpen 03) повідомляла про затримання в Угорщині двох фальшивомонетників, які підготували 1000 спеціальних паперових аркушів для друкування фальшивих 200-гривневих банкнот у приватній друкарні в Мікшольці. Затримані зізналися, що вже як пів року виготовляли фальшиві гривні та долари на таємне замовлення з України.

Інформація прес-служби Національного банку України про найчастіше потрапляння підроблених 500 гривень поширювалася й іншими медіа. Для прикладу, 16 березня 2018 р. в інтернет-виданні *pogliad.ua* (Zadnistrovskiy, 2018, Berezen 16) і на чернівецькому порталі *0372.ua* (Simachenko, 2018, Berezen 16) повідомлялося про виготовлення таких підробок із застосуванням копіювальної та комп'ютерної техніки, зокрема лазерних і стру-

минних принтерів, і значно меншої їх частки – поліграфічним способом. При цьому висловлювалися припущення, що громадяни, які виявили такі підробки, намагаються «збути» їх самостійно, а отже по допомогу до поліції звертаються не часто.

В Україні за результатами 2017 р. більшість фальшивих гривневих банкнот, вилучуваних з обігу, становлять купюри номіналом 500 гривень зразка 2006 р. Їхня частка в загальній кількості фальшивих банкнот зросла до 61 %. Реакція на таке повідомлення прес-служби Національного банку України з'явилась у пресі. Водночас набула популярності інформація про статистику появи фальшивих банкнот (станом на 2015 р. на мільйон купюр виявлено 2,7 фальшивих гривень проти 50 для євро). Називалися місця найчастіше зафіксованого збуту підроблених грошей в Україні – аптеки, міський транспорт, АЗС, магазини і ринки. Констатовалося, що в супермаркетах кількість спроб збуту менша, адже в крупних мережах працюють касири, спеціально навчені відрізняти фальшивки, водночас більшість кас оснащена засобами перевіряння справжності банкнот (*Falshivye piatisotki*, 2016, Oktiabr 11, s. 6).

За даними Національного банку України (рис. 1), кількість вилучених фальшивих банкнот гривні 2017 р. становила 0,00036 % загальної кількості готівки, що перебувала в грошовому обігу. При цьому на мільйон справжніх банкнот гривні припадало майже 3,6 їхніх підробок. Для порівняння, у країнах Євросоюзу за підсумками 2017 р. цей показник становив приблизно 33 підроблені банкноти євро. Частка вилучених з обігу фальшивих банкнот номіналом 100 гривень 2017 р. проти 2016 р. зменшилась до 17 %, 50 гривень – до 13 %, 200 гривень – до 7 %, решта (1, 2, 5, 10 і 20 гривень) становила 2 %, зазначають у Національному банку України (*Natsbank opryliudnyv*, 2018, Berezen 05). Більшість вилучених фальшивих банкнот (81 %) виготовляли з використанням копіювальної або комп'ютерної техніки, зокрема струминних і лазерних принтерів, 19 % фальшивок надруковано поліграфічним способом (*Natsionalnyi bank konstatuie*, 2018, Berezen 03).

Національний банк України також наводить дані (рис. 1) про наявність в обігу фальшивої іноземної валюти. Більшість вилучених з обігу підроблених банкнот – долари США (78 %), євро (16 %) і російські рублі (6 %). При цьому найчастіше підробляли іноземні банкноти номіналів: 100 доларів – 94 %, 200, 100 і 50 євро – 40, 21 і 29 % відповідно, а також 5000 і 1000 російських рублів – 71 і 21 %.

Список лідерів серед прототипів фальшування іноземних банкнот надає популярний портал *Liga.net* (Shevchuk S., 2018, April 27) і констатує

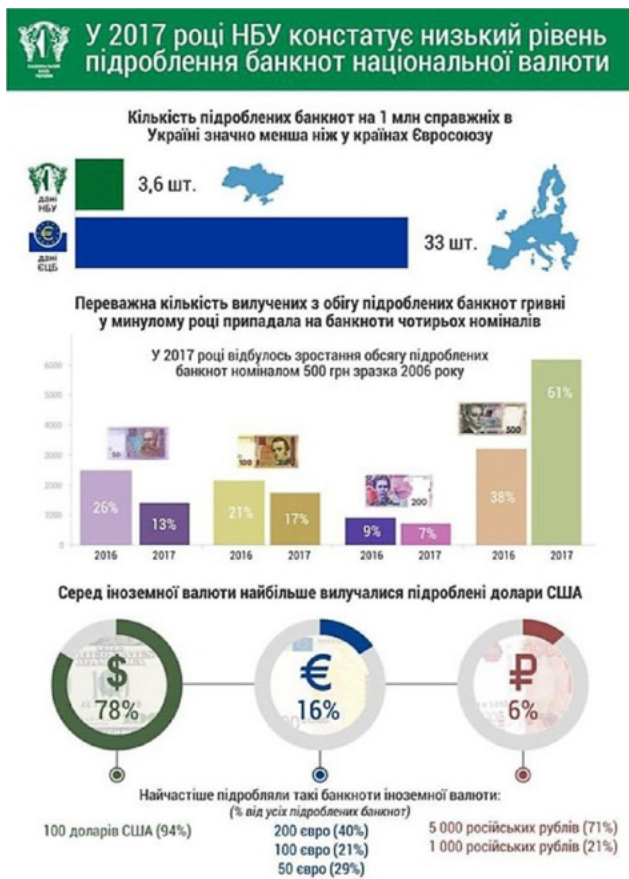

Рис. 1 (Natsbank opryliudnyv, 2018, Berezen 05)

зміну тенденцій в орієнтирах фальшивомонетників, які поступово переходять із фальшування американського долара, підвищуючи свій інтерес до гривні. Проте різко зникає зацікавленість до фальшування євро та російського рубля. За популярністю прототипом для підроблення спочатку названо американські 100 доларів, далі 200 та 50 євро, наприкінці досить дороговартісні банкноти 5000 російських рублів і 100 євро.

На порталі «Народна правда» процитовано (Zhelizniak, 2018, Liutyi 18) інтерв'ю «Сьогодні» з речницею Департаменту захисту економіки Національної поліції України Наталією Калинською. Вона зазначала, що фальшиві банкноти найвищого номіналу в 500, 200 та 100 гривень наразі можна отримати навіть у банкоматах, технічне обладнання яких часто не спроможне виявити підробки. У такому разі потрібно залучати експерта, який здійснить їх огляд в оснащених спеціальній лабораторії. Речниця також згадала про часті випадки шахрайства та обману з використанням сувенірних грошей, які зловмисники намагаються видати за справжні, а також назвала регіони найбільшого поширення підробок – західні області України.

Дійсно, матеріали сайтів багатьох медіа містять свідчення про виявлення фальшивих грошей на Західній Україні. Так, портал 24tv.ua цитує заступника начальника управління – начальника відділу протидії злочинам у фінансовій, банків-

ській сферах та зовнішньоекономічній діяльності Департаменту захисту економіки Національної поліції України Руслана Стрембіцького (*U politsii rozpovily*, 2018, Liutyi 11), який назвав області найчастішого виявлення підробок, серед них Одеська, Закарпатська, Львівська та Волинська. Правоохоронець також стисло окреслив основні відмінні риси фальшивих банкнот: відсутність частини водяних знаків, невідповідність фактури паперу та різниця відчуттів під час дотику.

Інформаційно-аналітичний інтернет-портал Uzhorod.net.ua повідомляє (*Na Zakarpatti*, 2018, Liutyi 13) про масове виявлення фальшивих гривень у банкоматах, що перетворює Закарпатську область на лідера за кількістю випадків виявлення фальшивих грошей. Популярність на шпальтах одразу кількох порталів новин Закарпаття здобув волинянин, який намагався збути фальшиві гроші в Мукачевому. Правоохоронцям також стало відомо, що двоє мешканців Ківерців Волинської області збувають у різних обмінних пунктах міста фальшиві швейцарські франки (*Volynianyn u Mukachevi*, 2018, Liutyi 20), виготовлені за допомогою струминного принтера. Загальну суму збитків оцінено в понад 156 тис. грн (*U Mukachevi cholovik*, 2018, Liutyi 20).

На Волині також відомі непоодинокі випадки вчинення незаконних оборотів із підробленими грошовими знаками мешканцями інших областей України. Наприклад, фальшивомонетники із Дніпропетровщини (*Na Volyni sudyly falshyvomonetnykiv*, 2018, Berezen 22) збували фальшиві 500-гривневі банкноти на автомобільних заправках у Любомльському районі. Під час затримання у них вилучили 12 500 фальшивих гривень зазначеними банкнотами. Вироком Любомльського районного суду чоловіків визнано винними в незаконному перевезенні, зберіганні з метою збуту та в збуті підроблених грошей, а також замаху на збут підробленої національної валюти, вчинених за попередньою змовою групою осіб, і призначено покарання (раніше судимому – у вигляді 7 років і 6 місяців позбавлення волі, раніше не судимому – 6 років позбавлення волі). Жертвою фальшивих грошей став депутат селищної ради с. Іваничі Роман Чипинюк, який отримав фальшиві 100 гривень переказом у логістичній компанії «Нова пошта» (*Volynskomu deputatu na Novii Poshti*), 2018, Berezen 21).

Значні суми підроблених грошей і вагомі партії фальшивих банкнот фігурували в матеріалах кримінального провадження щодо фальшивомонетників української столиці. У Києві 30 січня 2018 р. служба безпеки АТ КБ «Приватбанк» затримала чоловіка, який намагався внести до каси банку 300 тис. фальшивих гривень як оплату за

придбаний автомобіль. Керівник служби безпеки зазначив, що отримані клієнтом банку при обміні 11 тис. доларів США у нелегального мініяйла паперові вироби, імовірно, сувенірні, тому збувальнику загрожує обвинувачення лише у вчиненні шахрайства (*U Kyievi sluzhba bezpeky PryvatBanku*, 2018, Sichen 30). З більшою зухвалістю діяв 25-річний киянин, який, домовившись із власником обмінного пункту через Інтернет, намагався збути 11 тис. фальшивих доларів США, упакувавши їх на банківський зразок, при чому частина із них були справжніми (Stets, 2018, Verezen 22).

Проаналізувавши матеріали вітчизняних медіа, можна засвідчити, що найбільш популярними є повідомлення про найпоширеніші прототипи підробок, а також пов'язані з кількістю виявлених фальсифікатів статистичних даних. Як джерела інформації агентства новин частіше ґрунтуються на офіційних повідомленнях Національного банку України, за явах речника Національної поліції України.

Регіонами найбільшої концентрації виявлення фальшивих грошей сьогодні є Західна Україна й Одещина. У процесі затримання збувальників та виробників фальшивих грошей зафіксовано й нестандартні випадки, як-от: спроби підтвердити ігровими грошима свою платоспроможність під час перетину кордону, оформлення грошових переказів через сервіси логістичної компанії тощо. Незахищеними від отримання фальшивих грошей

стали також користувачі банківського готівкового обладнання – платіжних терміналів і банкоматів.

Переважну кількість підробок виготовлено за допомогою струминних принтерів, найбільш популярними прототипами для фальшивомонетників виявилися банкноти номіналом 500 гривень і 100 доларів США, на Закарпатті зафіксовано випадок спроби збуту швейцарських франків, проте євро та російські рублі втрачають привабливість для зловмисників.

Отже, можна констатувати, що значного поширення в Україні набуває такий вид шахрайства, як спроба розрахунку сувенірними грошима. Показово, що серед опрацьованих інформаційних джерел не зафіксовано фактів виявлення фальшивих монет в Україні.

Широко відомі випадки спроби збуту сувенірних паперових грошей як справжніх. Так, у продажу сувенірних крамниць спостерігаємо різну друковану продукцію, що зовні майже ідентична грошовим знакам, за деяким винятком, приміром наявності сторонніх написів на банкноті (рис. 2). Сталими лишаються основні елементи малюнка – портрет, позначення номіналу, легенда тощо. В інформаційному просторі в цьому контексті, як зазначалося вище, привернула увагу ситуація, що сталася з волинським депутатом, який на «Новій пошті» отримав грошовий переказ із фальшивою банкнотою.

Рис. 2

Сувенірна продукція із копіюванням дизайну 500-гривневих банкнот із написом «СУВЕНИР» і «ПОДАРОК»

Сучасні технології вносять свої «прогресивні» корективи у процес реалізування підроблених грошей. Так, паралельно зі збуванням наркотичних засобів і психотропних речовин, заборонених медичних препаратів засобами су-

часних соціальних мереж і сервісів спілкування, зокрема «Телеграм» (який використовує систему шифрування повідомлень, надаючи зловмисникам надію на складність їх пошуку та викриття), серед пропозицій трапляється інформація

і щодо купівлі фальшивих гривень, імовірно за заниженою ціною проти номінальної на великій партії. Зазвичай такі повідомлення наносять на стіни, огорожі аерозольною фарбою або методом зафарбовування спеціального трафарету із додаванням телеграм-адреси (рис. 3), за якою спокушений вчинити кримінальне правопорушення може зв'язатися з кураторами. Прикметно, що часто свідомі громадяни зафарбовують такі повідомлення раніше працівників комунальних служб або відповідного реагування правоохоронних органів.

Рис. 3

Пропозиція збуту фальшивих гривень через телеграм-канал. Київ, вул. Ревуцького, 2019 р.

Отже, із появою у XVII ст. паперових грошей особливої ваги набуває їхній захист. Нові платіжні інструменти створювали з використанням різних елементів захисту – підписів посадових осіб, серії та номеру тощо. Водяний знак, що трапляється

серед найперших засобів захисту, відомий ще з XIII ст. як товарний знак виробників паперу.

У 70–80 рр. минулого століття набули широкого застосування кольорові принтери, копіювальні апарати, сканери, що надало фальшивомонетникам більших можливостей. Емітенти та виробники валют знайшли нові способи захисту готівки. Швейцарська фірма «Сісра S. А.» почала виготовляти спеціальну фарбу на основі воску, яку важко відтворити. Відтоді більшість банкнотних фабрик світу, зокрема Банкнотно-монетний двір Національного банку України, використовують її для друкування грошей.

Система захисту сучасної української валюти не поступається провідним світовим валютам. Кожна із банкнот України має понад 20 елементів захисту різних типів: стрічки, водяні знаки, рельєфний друк. Поєднання багатьох різних позначок і технологій ускладнює фальшування банкноти. Як наслідок, рівень підроблення української валюти стабільно низький – 2020 р. в Україні 5,5, а в ЄС 17 підроблених банкнот на мільйон справжніх. Рівень підроблення банкнот національної валюти в Україні лишається низьким і 2023 р. За інформацією Національного банку України: «за результатами моніторингу 2023 року підробки банкнот гривні нового зразка становлять лише 18 % від загальної кількості підробок, вилучених у банківській системі України. Відповідно на 1 млн справжніх банкнот гривні нового зразка кількість підроблених становила лише 0,4 банкноти» (*Riven pidroblennia banknot, 2024, Verezen 04*).

Найбільш захищена українська банкнота 1000 гривень (рис. 4).

Рис. 4

Сучасна банкнота 1000 гривень 2023 р., уведена в обіг 2019 р., з найбільш ефективними елементами захисту від підроблення. Фото із сайту Національного банку України

Банкнотно-монетний двір Національного банку України постійно працює над удосконаленням технології виробництва гривні. Станом на сьогодні розроблено її чотири технологічні покоління. Останніми десятиліттями на українських грошах використовуються оптично-змінні елементи, відтворені за технологією Spark. Це невеличкі блискучі зображення, що змінюють колір

залежно від кута потрапляння світла. Новим захисним елементом, який технологічно важко відтворити, є «віконна» стрічка, частково введена в товщу паперу.

Аби номінали банкнот гривні можна було розрізнити навіть у темряві, вони мають різний розмір і рельєфні елементи. Графічні знаки відповідають певному номіналу банкноти гривні.

Наприклад, трикутник використовують на банкнотах номіналом 20 гривень.

Банкотно-монетний двір Національного банку України – єдина установа, яка має право виготовляти готівку нашої національної валюти.

Щоб швидко перевірити банкноту, достатньо зробити три прості кроки:

перевірити банкноту на дотик. Банкнотний папір тактильно відрізняється від звичайного, крім того, спостерігається рельєфність зображень із лицьового боку;

подивитися на банкноту проти світла. Перевірити водяні знаки – якщо розглядати банкноту проти світла, з'являється портрет історичного діяча та цифрове позначення номіналу. Перевірити наскрізний елемент. Усі елементи цифрового позначення номіналу банкноти, якщо їх розглядати проти світла, збігаються, доповнюють один одного. Цифрове позначення має бути без розривів і зсувів;

змінити кут нахилу банкноти. Коли змінюють кут нахилу банкноти, змінюється напрямок руху фонового зображення стрічки та спостерігається кінетичний ефект на елементі, відтвореному за технологією Spark – поступові зміни та переходи кольорів.

Разом із виготовленням фальшивих грошових знаків також набувало поширення фінансове шахрайство, завдаючи збитків у процесі грошових розрахунків і платежів.

Уже з 1999 р. зафіксовано перші випадки підроблення пластикових платіжних карток в Україні (*Natsionalnyi bank Ukrainy*, 1999, Cherven 29). У доповнення до основних тенденцій у підробленні знаків грошової оплати в незалежній Україні варті уваги процеси фальсифікації цінних паперів, державних лотерей, знаків поштової оплати (поштових марок), документів, які засвідчують оплату вартості проїзду в громадському транспорті тощо.

Утім, підроблення недержавних цінних паперів, білетів будь-якої грошово-речової лотереї відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України має кваліфікуватися як шахрайство, спрямоване на право власності та майно, а не на грошово-кредитну систему (*Verkhovnyi Sud Ukrainy*, 1996, Kviten 12).

Проте слід наголосити, що сьогодні, в умовах повномасштабної війни проти України, на окупованих росіянами територіях через загарбницьку та агресивну політику, зокрема й фінансову, в окремих регіонах спостерігається гуманітарна катастрофа.

Тож, відповідно до постанови Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24 лютого 2022 р. № 18 заборонено будь-які валютні операції з використанням білоруського чи російського рубля, а також перекази чи використання платіжних засобів систем, що

працюють в РФ та РБ – російськими та білоруськими картками заборонено розраховуватись в Україні та здійснювати ними перекази. Рахунки українських банків у рублях заморожені.

Унаочнімо основні факти виявлення фальшивих рублів на тимчасово окупованих територіях України, висвітливши зібраний матеріал у вигляді хроніки.

22 березня 2022 р. У соціальних мережах із посиланням на британську розвідку поширюється інформація, що на Пермській друкарській фабриці запущено процес друкування фальшивих рублів на загальну суму 2,5 млрд. Відповідну вказівку начебто безпосередньо надав директор ФДУП «Гознак» Аркадій Трачук. Перший заступник голови Херсонської облради Юрій Соболевський вважає, що фальшивими рублями окупанти планують розраховуватись із колаборантами в Херсонській, Миколаївській і Запорізькій областях.

24 березня. У Генічеську почали складати списки для видачі заробітних плат і пенсій у рублях. На ринках і в магазинах міста продають товари ще за гривні. Інформаційні джерела не відкидають, що «грошова допомога» виплачується фальшивими грошима.

4 травня. Коментарі щодо введення рубля і тиску на населення Генічеська і Каховки на своїй сторінці у фейсбуку розмістив Юрій Соболевський. Він повідомив про складнощі, які постають перед окупантами, коли ті намагаються зібрати масовку для знімання пропагандистських роликів, натрапляють вони і на спротив, пропонуючи співпрацю підприємцям. Перший заступник облради також акцентував увагу на дивному курсі рубля проти гривні на окупованих територіях, який у середньому коливається в межах 1 до 2, що є додатковим грабунком населення. Крім того, повідомив про виявлення в області фальшивих російських рублів, які значно відрізняються за якістю. Окупанти, за отриманою інформацією, використовують фальшиві рублі для спроб купівлі в місцевого населення предметів розкоші та ліквідних товарів, побутової техніки та ювелірних прикрас. Депутат закликав місцеве населення категорично не приймати в оплату за товари та послуги російську валюту.

26 травня. Побойочись відмови мешканців тимчасово окупованих територій брати до оплати рублі, окупаційна влада погрожує штрафами та розправою, на ринках почали з'являтися провокатори, які намагаються розраховуватись російськими грошима, погрожуючи в разі відмови поскаржитися до військової комендатури. Коментуючи пости в соціальних мережах про введення рубля, місцеві мешканці висловлюють непевність щодо «якості» нібито надрукованих у Росії

спеціально для Херсонщини рублів, про що вже неодноразово повідомлялось у медіа.

9 червня. За статистичними даними пошукових систем, найчастішим запитом від мешканців Херсону постає питання щодо отримання готівки. Адаже термінали через відсутність зв'язку не працюють, у банкомати готівку не доставляють, офіційного підкріплення готівкою не відбувається. Мешканці Херсону повідомляють про появу випадків шахрайства з переказами між картками та виявлення фальшивих рублів.

14 червня. Влада Мелітополя, підтримувана окупаційними військами, підтверджує появу в місті фальшивих рублів, але звинувачує в цьому українську сторону, наголошуючи, що в такий спосіб Київ начебто намагається перешкодити рублю як стабільному та офіційному засобу платежу на тимчасово окупованих територіях.

До речі, аналогічна ситуація спостерігалась у 2014 р. в окупованій Донеччині – влада так званої ДНР ввела в обіг фальшиві рублі та звинуватила в цьому Україну. Для «картинки» в медіа навіть провели показову спецоперацію із залученням так званого Центрального республіканського банку та міліції.

23 червня. Мешканці Бердянська повідомляють про отримання пенсії фальшивими рублями – онука місцевої пенсіонерки повідомила в соціальних мережах, що її бабуся отримала виплату в розмірі 10 000 рублів двома 5000-рублевими банкнотами, одна з яких виявилася несправжньою.

20 липня. Знову повідомляють, що в Мелітополі окупанти видавали пенсії фальшивими російськими рублями, адже нестача коштів для її виплати спричинена крадіжками отриманих із Москви сум.

Спроба введення в обіг рубля на територіях тимчасово окупованого Півдня України та Херсонщини була невдалою. Основна причина цього – низький рівень готовності населення окупованих населених пунктів співпрацювати з окупаційною владою та сприяти використанню населенням грошової одиниці ворога. Водночас у переповнених туристами містах Європи російський рубль не приймають в обмінних пунктах.

На окупованих територіях новостворені воюючою адміністрацією провадять руйнівну еконо-

мічну політику, запроваджують у кілька разів завищені податки, кошти від сплати яких надходять переважно до кишень проросійських колаборантів та окупаційної влади.

Гучні заяви про перехід Херсонщини та Запоріжжя в рублеву зону можна розцінити не більш як чергові спроби вислужитися новопризначених керівників серед колаборантів перед їхніми очільниками в Кремлі.

Висновки

У результаті аналізу публікацій у медіа протягом 2015–2021 рр. засвідчено переважання повідомлень про виявлення випадків збуту підроблених грошей, а не їх безпосереднього виготовлення. Констатовано, що серед гучних подій є викриття факту ввезення з Угорщини підробок 500 гривень. Наголошено, що сучасні технології вносять свої «прогресивні» корективи у процес збування підроблених грошей. Так, паралельно зі збуванням наркотичних засобів і психотропних речовин, заборонених медичних препаратів засобами сучасних соціальних мереж і сервісів спілкування, зокрема «Телеграм», поширюються пропозиції купівлі фальшивих гривень за заниженою ціною. Аргументовано, що сучасна українська валюта захищена на рівні провідних світових валют. Кожна із сучасних банкнот України має понад 20 елементів захисту різних типів: стрічки, водяні знаки, рельєфний друк. Поєднання багатьох різних позначок і технологій ускладнює фальшування банкноти. Як наслідок, рівень підроблення української валюти стабільно низький. Узагальнено інформацію про появу на тимчасово окупованих територіях фальшивих російських грошей і в науковий обіг уведено відомі факти у вигляді хроніки для фіксування зазначених даних для майбутніх поколінь.

Подяки

Висловлюємо щирі подяки за допомогу у збиранні інформації та наданні матеріалів члену International banknote society, колекціонеру та краєзнавцю Євгену Лихацькому.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Błotnicki, M. (2023). Considerations devoted to the Polish solution of the statutory threat of punishment for counterfeiting money or its surrogate and crimes related to such counterfeiting against the background of European solutions – *de lege lata* remarks and postulates *de lege ferenda*. *Juridical Tribune*, 12(4), 521–537. DOI: <https://doi.org/10.24818/tbj/2022/12/4.06>
- [2] Boiko-Naharin, A. S. (2018). Repliki inwestytsiinykh monet Ukrainy – potreba kolektsiinoho rynku chy falshyvomonetnytstvo? [The copies of the Ukrainian modern coins – the need of the collector's market or the crime counterfeit?]. *Numizmatyka i falerystyka*, 4, 4–5 [in Ukrainian].

- [3] Buhai, N. O., & Skurativska, A. V. (2020). Vprovadzhennia e-hryvni yak innovatsiinoho platizhnoho instrumentu [Introduction of the e-hryvnia as an innovative payment instrument]. *Internauka. Serii: Ekonomichni nauky*, 11 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-11-6586>
- [4] Falshivye piatisotki. Kak raspoznat poddelnye kupiury i chto delat, esli popalis? (2016, Oktiabr 11). *Itogi i fakty*, 6 [in Russian].
- [5] Hora, I. V., & Popovych, I. I. (2021). Kompleksne doslidzhennia okremykh ob'ektiv sudovo-tekhnichnoi ekspertyzy dokumentiv pry vyrishenni pytannia shchodo vstanovlennia davnosti yikh vykonannia [Comprehensive study of objects of judicial and technical examination of documents in solving issues regarding the establishment of their making]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 63, 288–292 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.50>
- [6] Hora, I., Kolesnyk, V., & Popovych, I. (2023). Aktualni pytannia sudovoi tekhniko-kryminalistychnoi ekspertyzy dokumentiv [Current issues of forensic forensic examination of documents]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 75(2), 163–170 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.26>
- [7] Huang, S.-Y., Mukundan, A., Tsao, Y.-M., Kim, Y., Lin, F.-C., & Wang, H.-C. (2022). Recent Advances in Counterfeit Art, Document, Photo, Hologram, and Currency Detection Using Hyperspectral Imaging. *Sensors*, 22(19), 7308.
DOI: <https://doi.org/10.3390/s22197308>
- [8] Karataser, B. (2023). Counterfeiting Money and Anti-Counterfeit Measures. *Advances in Finance, Accounting, and Economics*, 51–67.
DOI: <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-5007-9.ch003>
- [9] Lutsyk, M. V. (2020). Naslidky ta ryzyky vprovadzhennia yevro yak natsionalnoi valiuty v Ukraini [Consequences and risks of euro implementation as a national currency in Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii: Ekonomichni nauky*, 1, 90–99 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2020-1-90-99>
- [10] Natsbank opryliudnyv vrazhaiuchi dani pro falshyvi hroshi v Ukraini (INFOHRAFIKA). (2018, Berezen 05). *Tochka dostupu* [in Ukrainian].
<https://dostyp.com.ua/novini/natsbank-opriliudniv-vrazhaiuchi-dani-pro-fal-shivi-ghroshi-v-ukrayini-infografika/>
- [11] Natsionalnyi bank konstatuie nyzkyi riven pidroblennia banknot natsionalnoi valiuty u 2017 rotsi. (2018, Berezen 03). *Natsionalnyi bank Ukrainy* [in Ukrainian].
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-konstatuye-nizkiy-riven-pidroblennya-banknot-natsionalnoyi-valyuti-u-2017-rotsi>
- [12] Natsionalnyi bank Ukrainy. (1999, Cherven 29). *Lyst* (No 11-311/331) [in Ukrainian].
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_331500-99#Text
- [13] Na Volyni sudyly falshyvomonetnykiv iz Dnipropetrovshchyny. (2018, Berezen 22). *VolynPost* [in Ukrainian].
<http://www.volynpost.com/news/109582-na-volyni-sudyly-falshyvomonetnykiv-iz-dnipropetrovshchyny>
- [14] Na Zakarpatti pochastishaly vyjavlennia falshyvykh hroshei u bankomatak. (2018, Liutyi 13). *Uzhgorod.net.ua* [in Ukrainian].
<http://uzhgorod.net.ua/news/121273>
- [15] Pachón, C. G., Ballesteros, D. M., & Renza, D. (2021). Fake banknote recognition using deep learning. *Applied Sciences*, 11(3), 1281.
DOI: <https://doi.org/10.3390/app11031281>
- [16] Riven pidroblennia banknot hryvni u 2023 rotsi zalyshavsia nyzkym. (2024, Berezen 04). *Natsionalnyi bank Ukrainy* [in Ukrainian].
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/riven-pidroblennya-banknot-grivni-u-2023-rotsi-zalishavsya-nizkim>
- [17] Samoilo, O. F., & Pecherska, I. O. (2020). Pryznachennia i vykonannia sudovo-tekhnichnykh ekspertyz dokumentiv pid chas rozsliduvannia zlochniv, poviazanykh z pidrobkoiu hroshovykh znakiv Ukrainy [Appointment and execution of forensic technical examinations of documents during the investigation of crimes related to counterfeiting of money signs]. *Molodyi vchenyi*, 5(81), 244–247 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-50>
- [18] Shevchuk, O. (2019). Informatsiini mozhlyvosti sait Natsionalnoho banku Ukrainy v doslidzhenni problem istorii hroshovoho obihu v Ukraini [Information possibilities of the National Bank of Ukraine web-site in research of the history problems of monetary circulation in Ukraine]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia. Serii: Istorychni nauky*, 8, 320–335 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-8-320-335>
- [19] Shevchuk, O., & Boiko-Haharin, A. (2020). Saity novyn yak dzherelo do vyvchennia falshyvomonetnytstva v Ukraini [News web-sites as the source for study of counterfeiting in Ukraine]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia. Serii: Istorychni nauky*, 10, 423–439 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-10-423-439>
- [20] Shevchuk, S. (2018, Aprel 27). Top-5 valiutnykh falshivok. Kakie banknoty poddelyvaiut chashche vsego. *Liga.net* [in Russian].

- <http://finance.liga.net/personal/article/top-5-valyutnyh-falshivok-kakie-banknoty-poddelyvayut-chasche-vsego>
- [21] Simachenko, A. (2018, Berezen 16). V Ukraini naichastishe pidrobliaut same naivyshchyi nominal – 500 hryven. *0372.ua* [in Ukrainian].
<https://www.0372.ua/news/1982976/v-ukraini-najcastise-pidroblaut-same-najvisij-nominal-500-griven>
- [22] Slim, A. (2022). La MDBC e-hryvnia: une monnaie banque centrale en projet. *Revue d'économie financière*, 147, 101–114.
DOI: <https://doi.org/10.3917/ecofi.147.0101>
- [23] Stets, A. (2018, Berezen 22). Meshkanets Kyieva namahavsia zdaty v obminnyku 11 tys. falshyvykh dolariv. *ZAXID.NET* [in Ukrainian].
https://zaxid.net/meshkanets_kiyeva_namagavsya_zdati_v_obminniku_11_tys_falshivih_dolariv_n1452253
- [24] U Kyievi sluzhba bezpeky PryvatBanku vyluchyla velyku partiuu falshyvoi hryvni. (2018, Sichen 30). *Volyn24* [in Ukrainian].
<https://www.volyn24.com/news/97863-u-kyievi-sluzhba-bezpeky-pryvatbanku-vyluchyla-velyku-partiyu-falshyvoi-gryvni>
- [25] U Mukachevi cholovik z Volyni namahavsia zbuty pidrobleni hroshi. (2018, Liutyi 20). *Zaholovok.com.ua (Zakarpattia. Pro holovne)* [in Ukrainian].
<http://zaholovok.com.ua/u-mukachevi-cholovik-z-volyni-namagavsya-zbuti-pidrobleni-groshi>
- [26] U politsii rozpovily, u yakykh oblastiakh Ukrainy naichastishe vyavliaut pidrobleni hroshi. (2018, Liutyi 11). *24tv.ua* [in Ukrainian].
https://24tv.ua/u_politsiyi_rozpovili_u_yakih_oblastyah_ukrayini_naychastishe_viyavlyayut_pidrobleni_groshi_n925081
- [27] Verkhovnyi Sud Ukrainy. (1996, Kviten 12). *Pro praktyku rozghliadu sudamy kryminalnykh sprav pro vyhotovlennia abo zbut pidroblenykh hroshei chy tsinnykh paperiv: postanova Plenumu (No 6)* [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-96#Text>
- [28] Volynianyn u Mukachevi obminiuvav falshyvi hroshi. (2018, Liutyi 20). *Volyn24* [in Ukrainian].
<https://www.volyn24.com/news/99109-volynianyn-u-mukachevi-obminyuvav-falshyvi-groshi>
- [29] Volynskomu deputatu na «Novii Poshti» daly hroshovy perekaz iz falshyvoiu banknotoiu. (2018, Berezen 21). *Volyn24* [in Ukrainian].
<https://www.volyn24.com/news/100905-volynskomu-deputatu-na-novij-poshti-daly-groshovyj-perekaz-iz-falshyvoiu-banknotoiu>
- [30] V Uhorschyni drukuvaly falshyvi dolary ta hryvni na zamovlennia z Ukrainy. (2015, Serpen 03). *Ekonomichna pravda* [in Ukrainian].
<https://www.epravda.com.ua/news/2015/08/3/553678/>
- [31] Zadnistrovskiy, O. (2018, Berezen 16). Naibilshe shakhray v Ukraini pidrobliaut piatsotky. *pogliad.ua* [in Ukrainian].
<https://pogliad.ua/news/money/naybilshe-shakhray-v-ukrayini-pidroblyayut-p-yatsotki-351946>
- [32] Zhelizniak, O. (2018, Liutyi 18). Ukrainu zapolonyly falshyvi hroshi. *Narodna pravda* [in Ukrainian].
<https://narodna-pravda.ua/2018/02/18/ukrayinu-zapolonyly-falshyvi-groshi/>

Список використаних джерел

- [1] Błotnicki M. Considerations devoted to the Polish solution of the statutory threat of punishment for counterfeiting money or its surrogate and crimes related to such counterfeiting against the background of European solutions – *de lege lata* remarks and postulates *de lege ferenda*. *Juridical Tribune*. 2023. No 12(4). P. 521–537.
DOI: <https://doi.org/10.24818/tbj/2022/12/4.06>
- [2] Бойко-Гагарін А. С. Репліки інвестиційних монет України – потреба колекційного ринку чи фальшивомонетництво? *Нумізматика і фалеристика*. 2018. № 4. С. 4–5.
- [3] Бугай Н. О., Скуратівська А. В. Впровадження е-гривні як інноваційного платіжного інструменту. *Інтернаука. Серія : Економічні науки*. 2020. № 11.
DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-11-6586>
- [4] Фальшивые пятисотки. Как распознать поддельные купюры и что делать, если попались? *Итоги и факты*. 2016. 11 окт. С. 6.
- [5] Гора І. В., Попович І. І. Комплексне дослідження окремих об'єктів судово-технічної експертизи документів при вирішенні питання щодо встановлення давності їх виконання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. № 63. С. 288–292.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.50>
- [6] Гора І., Колесник В., Попович І. Актуальні питання судової техніко-криміналістичної експертизи документів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. № 75(2). С. 163–170.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.26>
- [7] Huang S.-Y., Mukundan A., Tsao Y.-M., Kim Y., Lin F.-C., Wang H.-C. Recent Advances in Counterfeit Art, Document, Photo, Hologram, and Currency Detection Using Hyperspectral Imaging. *Sensors*. 2022. No 22(19). P. 7308.
DOI: <https://doi.org/10.3390/s22197308>
- [8] Karataser B. Counterfeiting Money and Anti-Counterfeit Measures. *Advances in Finance, Accounting, and Economics*.

2023. P. 51–67.
DOI: <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-5007-9.ch003>
- [9] Луцик М. В. Наслідки та ризики впровадження євро як національної валюти в Україні. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Економічні науки*. 2020. № 1. С. 90–99.
DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2020-1-90-99>
- [10] Нацбанк оприлюднив вражаючі дані про фальшиві гроші в Україні (ІНФОГРАФІКА). *Точка доступу*. 2018. 05 берез.
URL: <https://dostyp.com.ua/novini/natsbank-opriliudniv-vrazhaiuchi-dani-pro-fal-shivi-ghroshi-v-ukrayini-infografika/>
- [11] Національний банк констатує низький рівень підроблення банкнот національної валюти у 2017 році. *Національний банк України*. 2018. 03 берез.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-konstatuye-nizkiy-riven-pidroblennya-banknot-natsionalnoyi-valyuti-u-2017-rotsi>
- [12] Лист Національного банку України від 29.06.1999 № 11-311/331.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_331500-99#Text
- [13] На Волині судили фальшивомонетників із Дніпропетровщини. *ВолиньPost*. 2018. 22 берез.
URL: <http://www.volynpost.com/news/109582-na-volyni-sudyly-falshyvomonetnykiv-iz-dnipropetrovschyny>
- [14] На Закарпатті почастішали виявлення фальшивих грошей у банкоматах. *Uzhgorod.net.ua*. 2018. 13 лют.
URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/121273>
- [15] Pachón C. G., Ballesteros D. M., Renza D. Fake banknote recognition using deep learning. *Applied Sciences*. 2021. No 11(3). P. 1281.
DOI: <https://doi.org/10.3390/app11031281>
- [16] Рівень підроблення банкнот гривні у 2023 році залишався низьким. *Національний банк України*. 2024. 4 берез.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/riven-pidroblennya-banknot-grivni-u-2023-rotsi-zalishavsya-nizkim>
- [17] Самойлова О. Ф., Печерська І. О. Призначення і виконання судово-технічних експертиз документів під час розслідування злочинів, пов'язаних з підробкою грошових знаків України. *Молодий вчений*. 2020. № 5(81) С. 244–247.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-50>
- [18] Шевчук О. Інформаційні можливості сайту Національного банку України в дослідженні проблем історії грошового обігу в Україні. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія : Історичні науки*. 2019. № 8. С. 320–335.
DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-8-320-335>
- [19] Шевчук О., Бойко-Гагарін А. Сайти новин як джерело до вивчення фальшивомонетництва в Україні. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія : Історичні науки*. 2020. № 10. С. 423–439.
DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-10-423-439>
- [20] Шевчук С. Топ-5 валютних фальшивок. Какие банкноты подделывают чаще всего. *Liga.net*. 2018. 27 апр.
URL: <http://finance.liga.net/personal/article/top-5-valyutnyh-falshivok-kakie-banknoty-poddelyvayut-chasche-vsego>
- [21] Сімаченко А. В Україні найчастіше підробляють саме найвищий номінал – 500 гривень. *0372.ua*. 2018. 16 берез.
URL: <https://www.0372.ua/news/1982976/v-ukraini-najcastise-pidroblaut-same-najvisij-nominal-500-griven>
- [22] Slim A. La MDDB e-hryvnia: une monnaie banque centrale en projet. *Revue d'économie financière*. 2022. No 147. P. 101–114.
DOI: <https://doi.org/10.3917/ecofi.147.0101>
- [23] Стець А. Мешканець Києва намагався здати в обміннику 11 тис. фальшивих доларів. *ZAXID.NET*. 2018. 22 берез.
URL: https://zaxid.net/meshkanets_kiyeva_namagavsya_zdati_v_obminniku_11_tis_falshivih_dolariv_n1452253
- [24] У Києві служба безпеки ПриватБанку вилучила велику партію фальшивої гривні. *Волинь24*. 2018. 30 січ.
URL: <https://www.volyn24.com/news/97863-u-kyievi-sluzhba-bezpeky-pryvatbanku-vyluchyla-velyku-partiyu-falshyvoi-gryvni>
- [25] У Мукачеві чоловік з Волині намагався збути підроблені гроші. *Zaholovok.com.ua (Закарпаття. Про головне)*. 2018. 20 лют.
URL: <http://zaholovok.com.ua/u-mukachevi-cholovik-z-volini-namagavsya-zbuti-pidrobleni-groshi>
- [26] У поліції розповіли, у яких областях України найчастіше виявляють підроблені гроші. *24tv.ua*. 2018. 11 лют.
URL: https://24tv.ua/u_politsiyi_rozpovili_u_yakih_oblastyah_ukrayini_naychastishe_viyavlyayut_pidrobleni_groshi_n925081
- [27] Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 № 6.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-96#Text>
- [28] Волинянин у Мукачеві обмінював фальшиві гроші. *Волинь24*. 2018. 20 лют.
URL: <https://www.volyn24.com/news/99109-volynianyn-u-mukachevi-obminyuvav-falshyvi-groshi>
- [29] Волинському депутату на «Новій Пошті» дали грошовий переказ із фальшивою банкнотою. *Волинь24*. 2018. 21 берез.

URL: <https://www.volyn24.com/news/100905-volynskomu-deputatu-na-novij-poshti-daly-groshovyj-perekaz-iz-falshyvoyu-banknotoyu>

- [30] В Угорщині друкували фальшиві долари та гривні на замовлення з України. *Економічна правда*. 2015. 03 серп.
URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2015/08/3/553678/>
- [31] Задністровський О. Найбільше шахраї в Україні підробляють п'ятсотки. *rogljad.ua*. 2018. 16 берез.
URL: <https://rogljad.ua/news/money/naubilshe-shahrayi-v-ukrayini-pidroblyayut-p-yatsotki-351946>
- [32] Желізняк О. Україну заповнили фальшиві гроші. *Народна правда*. 2018. 18 лют.
URL: <https://narodna-pravda.ua/2018/02/18/ukrayinu-zapolonyly-falshyvi-groshi/>

Стаття надійшла до редакції 27.02.2024

A. Boiko-Haharin,

Dr. Sc. (History),

Associated Professor of Art Expertise University Department,

National Academy of Managing Staff of Culture and Arts

9 Lavrska Str., Kyiv, 01015, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>

email: boiko.gagarin@gmail.com

phone: +38(066)043-54-10

L. Dubiahyna,

Senior Research Fellow

Sector of Editorial and Publishing and Library Work

Department of Scientific and Organizational Work

Laboratory of Scientific and Organizational Support,

for Forensic Activity,

State Scientific Research Forensic Centre,

MIA of Ukraine

4 Velyka Okruzhna Str., Kyiv, 03170, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2782-6692>

COUNTERFEITING IN INDEPENDENT UKRAINE:

HISTORICAL ASPECT

MESSAGE 3

2000–2023: MEDIA ABOUT THE COUNTERFEITING, FAKE RUSSIAN

RUBLES IN THE TEMPORARY OCCUPIED TERRITORIES

AFTER THE MOSCOW INTERVENTION

Abstract. This article tells about the main trends in money counterfeiting in Ukraine in the new millennium. The Ukrainian hryvnia continues to improve technically. The degree of its protection increases. But even further, after 2000, attempts to forge hryvnia banknotes were observed both in Ukraine and abroad. The new rubles of Russia are also became the samples for counterfeiting, but forged Belarusian rubles were practically not been found in Ukraine. Along with the counterfeiting of paper money, the development of digital technologies and communication platforms of Internet, the sales channels for counterfeiters are also changing. Money circulation in the temporarily occupied territories of the South of Ukraine after the full-scale invasion of Russian troops on February 24, 2022, did not escape the fact of the spread of fake Russian rubles in Kherson, Zaporizhzhia, and Donetsk regions. The methodological basis of this study is a complex of general scientific methods: empirical (comparison, measurement); empirical and theoretical (analysis and synthesis, historical and logical, abstraction, induction and deduction); theoretical (presentation of materials from abstract to concrete, interpretation, description, etc.). Considering the specifics of the research, the use of numismatic methods occupies an important place. The scientific novelty consists in highlighting the latest ways of spreading fake money through the social networks, including Telegram, applying wall inscriptions with the help of aerosol paint, etc. In addition, the main trends and interesting facts from the history of money counterfeiting in Ukraine from 2000 to the present are revealed, which, in the context of the two previous reports, outlines the main trends and processes related to money counterfeiting in Ukraine from independence to the present, in focus of their historical component and collecting. It was established that the occupiers attempt to introduce the ruble into circulation in the temporarily occupied territories of the South of Ukraine and the Kherson region was unsuccessful. The main reason for this is the low level of readiness of the population of the occupied territories to cooperate with the occupying authorities and promote the use of the enemy's currency. Loud statements about the transition of Kherson and Zaporizhzhia regions to the ruble zone can be regarded as another attempt by the newly appointed leaders to curry favor among collaborators in front of their leaders in the Kremlin. The unsuccessful process of introducing the ruble into the currency of the temporarily occupied territories was also accompanied by frequent reports of the discovery of fake money of the moscowian occupier. The practical significance lies in the possibility of using the presented materials in researching the history of money circulation and criminal illegality, studying the peculiarities of criminal illegality in the conditions of occupation and war. The described modern methods of attempts by criminals to spread counterfeit money will be useful in developing methods of countering them.

Keywords: counterfeiting; money forgery; national currency forgery; media; fake Ukrainian hryvnias; fake Russian rubles; counterfeit money sale.

О. М. Малярчук,

*здобувач ступеня доктора філософії
кафедри криміналістичного забезпечення
та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2,
Національна академія внутрішніх справ,
судовий експерт відділу товарознавчих досліджень
лабораторії інженерно-транспортних
та товарознавчих досліджень,
Державний науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5612-7399>*

О. В. Воробей,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичного забезпечення
та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2,
Національна академія внутрішніх справ
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7106-148X>*

ЮВЕЛІРНІ ВИРОБИ ВСЕСВІТНЬОВІДОМИХ БРЕНДІВ ЯК ОБ'ЄКТИ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. У статті порушено питання дослідження ювелірних виробів як об'єктів товарознавчої експертизи, що потребують комплексного підходу і залучення вузькопрофільних фахівців, оцінювачів, ювелірів, гемологів, хіміків. Зазначено, що такі вироби можуть належати до високого ювелірного мистецтва, мають велику вартість і потребують усебічного дослідження з особливою увагою до деталей. Мета статті полягає у визначенні особливостей ювелірних виробів відомих світових брендів як об'єктів товарознавчої експертизи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема діалектичний, системний аналіз, синтез, теоретичне узагальнення. Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні послідовності дослідження брендового ювелірного виробу та визначення його вартості, що починається лише після того, як судовий експерт у галузі товарознавства визначить оригінальність його походження. Крім того, висвітлено можливості і перспективи використання спеціальних знань у формі судової товарознавчої експертизи під час дослідження брендового ювелірного виробу та визначення його вартості; проаналізовано особливості елітних ювелірних виробів на прикладі ексклюзивних прикрас класу люкс кращих ювелірних брендів світового масштабу – Van Cleef & Arpels, Cartier, Boucheron, Tiffany & Co, Graff, Chopard, Bulgari (Bvlgari). Компанії для оприлюднення своїх унікальних колекцій прикрас послуговуються інтернет-ресурсом, що свідчить про певну інформаційну забезпеченість завдань товарознавчої експертизи. Практична значущість дослідження полягає в розробленні основ і рекомендацій, які можуть застосовувати експерти під час дослідження ювелірних виробів відомих брендів.

Ключові слова: судова товарознавча експертиза; ювелірний виріб; дорогоцінне каміння; дорогоцінний метал; високе ювелірне мистецтво; бренд; визначення вартості; вартість; оцінка.

Вступ

В Україні останніми роками спостерігається тенденція до зростання кількості призначень товарознавчих експертиз, мета яких полягає у визначенні вартості виробів із дорогоцінних металів. Серед них незрідка трапляються ювелірні вироби відомих світових брендів (далі – бренд). Водночас значно збільшилась кількість кримінальних правопорушень проти власності, предметом яких є саме ювелірні вироби. Так, за результатами аналізу даних відділу товарознавчих досліджень (далі

– ВТД) лабораторії інженерно-транспортних та товарознавчих досліджень (далі – ЛІТТД) Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (далі – ДНДЕКЦ МВС України), 2023 р. експерти відділу виконали 161 товарознавче експертне провадження, з яких 22 (14 %) – експертизи ювелірних виробів. Серед них 14 (64 % від кількості експертиз ювелірних виробів) – експертизи, об'єктами яких були брендові ювелірні вироби. Тож, постає потреба у швидкому, ефективному та якісному застосуванні

спеціальних знань у цьому напрямі для прискорення розслідувань і притягнення винних до відповідальності, що сприятиме підтриманню режиму законності в державі.

Теоретичне підґрунтя цього дослідження формують праці вчених-криміналістів, які зробили значний внесок у дослідження проблемних питань теорії криміналістики і судової експертології, серед них: В. М. Бараняк, М. Ю. Барна, В. Д. Берназ, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, А. І. Лозовий, Є. Д. Лук'янчиков, Є. І. Макаренко, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько та ін. У різні періоди проблематику товарознавчих досліджень та, зокрема, досліджень ювелірних виробів вивчали такі науковці і практики, як: Т. М. Артюх, П. М. Баранов, В. А. Бітаєва, О. С. Донцова, О. О. Желавська, В. В. Індутний, Є. Г. Коваленко, М. М. Назимок, К. А. Піркович, Ю. Д. Суліменко, О. В. Шевченко, О. К. Шликова та ін. Сьогодні в цьому напрямі працюють вітчизняни і зарубіжна наукова спільнота, а також практики, висвітлюючи, серед інших, такі питання: теоретичні та методологічні аспекти судової товарознавчої експертизи (Buzyna, & Kravchenko, 2020); основні причини, що тягнуть за собою збільшення кількості клопотань і повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи (Kotenko, & Talurova, 2020); можливості судової товарознавчої експертизи в межах кримінального провадження (Olefir, 2019); особливості формування професійних компетентностей судового експерта-товарознавця (Petrova, & Dontsova, 2020); застосування спеціальних знань і методів у судовій товарознавчій експертизі (Kostorna, & Zuieva, 2021); поняття товарознавчої експертизи, її цілі та завдання (Sereda, 2021); специфіка проведення товарознавчої експертизи в Україні (Sivchuk, 2021); актуалізація методичного забезпечення судової товарознавчої експертизи (Lysenko et al., 2022); правові та методологічні основи оцінювання якості товару як об'єкта судової товарознавчої експертизи (Soloviova, & Menshykh, 2022), а також прогнозування ринкового попиту на ювелірні вироби (Pavlova, & Lukianenko, 2019); товарознавча експертиза ювелірних виробів (Indutnyi et al., 2021); дизайн ювелірних виробів у секторі розкоші: мистецтво, ремесло, технології та стійкість (Manlow, 2021); методи та засоби товарознавчої експертизи ювелірних виробів (Soloviova, 2021); засоби композиційної виразності в ювелірному дизайні (Kolosnichenko et al., 2022); аналіз сучасних індійських ювелірних виробів (Shokrpor, & Mehdirpour Moghaddam, 2022); дослідження концепції дизайну ювелірних виробів (Wu, 2022).

Проте й досі постають проблемні питання під час проведення товарознавчої експертизи, об'єк-

тами якої є вироби з дорогоцінних металів, зокрема дослідження та визначення вартості прикрас, створених відомими світовими брендами. Окреслене й зумовлює актуальність обраної тематики і визначає мету дослідження.

Матеріали та методи

Мета статті полягає у визначенні особливостей ювелірних виробів відомих світових брендів як об'єктів товарознавчої експертизи. Для досягнення зазначеної мети потрібно вирішити такі завдання: висвітлити можливості і перспективи використання спеціальних знань у формі судової товарознавчої експертизи під час дослідження брендового ювелірного виробу та визначення його вартості; проаналізувати особливості елітних ювелірних виробів на прикладі ексклюзивних прикрас класу люкс кращих ювелірних брендів світового масштабу; розробити послідовність дослідження брендового ювелірного виробу та визначення його вартості.

Методологічний інструментарій обрано, зважаючи на поставлену мету, специфіку об'єкта та предмета дослідження. Його основу становить загальний діалектичний метод наукового пізнання реальних явищ, а також зв'язок із теорією та практикою проведення судових товарознавчих експертиз ювелірних виробів.

Для вивчення особливостей елітних ювелірних виробів проаналізовано й унаочнено ексклюзивні прикраси класу люкс кращих ювелірних брендів світового масштабу, серед яких такі ювелірні дома, як: Van Cleef & Arpels; Cartier; Boucheron; Tiffani & Co; Graff; Chopard; Bulgari (Bulgari). Компанії для оприлюднення своїх унікальних колекцій прикрас послуговуються інтернет-ресурсом, що свідчить про певну інформаційну забезпеченість завдань товарознавчої експертизи. Для розроблення послідовності дослідження ювелірного виробу відомої ювелірної компанії та визначення вартості, що має розпочатися лише після того, як судовий експерт у галузі товарознавства визначить оригінальність його походження, проаналізовано й узагальнено особливості, притаманні брендовим коштовностям як об'єктам товарознавчої експертизи.

Результати та обговорення

Під час розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень часто постає потреба в застосуванні спеціальних (Lukianchukov, et al., 2019; Yusupov, 2023) товарознавчих (Olefir, 2019; Kostorna, & Zuieva, 2021) знань. Спеціальні знання у галузі товарознавства, що використовують у формі товарознавчої експертизи (Sereda, 2021, s. 321), являють собою дослідження споживчих властивостей

товарів за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, за їхніми кількісними характеристиками, що провадить експерт, здійснюючи дослідження та на підставі інформації, яка міститься на маркуванні товарів та (або) в їхніх супровідних документах. Предметом судової товарознавчої експертизи є фактичні дані, які встановлюють у процесі вивчення матеріалів судового провадження, і надані об'єкти, що характеризують товари, послуги, роботу, товарні властивості, фактичний стан товарів, вартість товарів, інша інформація для споживачів.

Об'єктами судової товарознавчої експертизи, як вважають науковці (Arkhyrov, & Artiukh, 2008, s. 21–23), є товари (вироби), зразки (проби), які реально існують або існували в минулому, а також документи (матеріали кримінальних проваджень і цивільних справ), у яких викладені відомості про товарні характеристики досліджуваних об'єктів і різноманітні ситуації, що стосуються операцій, пов'язаних із товаром (умови упакування, маркування, зберігання, транспортування, експлуатації, інші обставини, що мають значення в конкретному кримінальному провадженні чи цивільній справі). Тож, об'єктами судової товарознавчої експертизи (Shevchenko, 2017, s. 134) є матеріальні товари, до яких належать (Honcharenko (Red.), 2010, s. 241): різні вироби товарного походження, зразки (проби), матеріали кримінальних проваджень і цивільних справ, у яких викладено товарні характеристики досліджуваних об'єктів та інша інформація про обставини зміни споживчих властивостей; машини, великі машинні комплекси й обладнання; сировина, нафтопродукти, лісоматеріали, мінеральні добрива; споживчі властивості різноманітної сировини, допоміжних матеріалів, тари і засобів пакування; продукція промислово-технічного призначення; ювелірні вироби, їх частини та брутхт ювелірних виробів тощо.

Товарознавчу експертизу призначають у межах кримінального провадження в разі, коли об'єкт дослідження є товаром – об'єктом матеріального світу, що містить інформацію, яка має значення для розслідування та є необхідною для вирішення експертного завдання. При проведенні товарознавчих експертиз ювелірних товарів об'єктами дослідження є ювелірні вироби, їхні частини, складові ювелірних виробів, брутхт. Водночас товарознавча експертиза ювелірних виробів покликана, наголошують фахівці (Yashchyshyna, 2020, Kviten 2–3, s. 68), забезпечити виявлення дефектів, недопущення на ринок фальсифікованих і неякісних товарів, а також визначення їх ринкової вартості або вартості брутхту.

Згідно з п. 3.1 розд. 3 ДСТУ 3375-96 «Вироби золотарські. Терміни та визначення» ювелірним

(золотарським) є «виріб культурно-побутового призначення з коштовних металів; із застосуванням коштовних металів; виріб з некоштовних металів у разі застосування різних видів художнього оброблення, таких як скань, зернь, чернь, фініфть, риткування, карбування, кування, алмазне гранування, виріб зі стопів, що імітують коштовні метали, за умови високохудожнього його виконання в поєднанні з коштовними, напівкоштовними і кольоровими каменями природного чи штучного походження, перлами, коралами, бурштином, перламутром, склом, кришталем, рогом, кістю; високохудожній виріб з каменю, бурштину, рогу, кості». Тож, до ювелірних виробів (Mykytiuk et al., 2016, Sichen 29) належать прикраси та предмети побуту з благородних металів у поєднанні з коштовним, напівкоштовним і виробним камінням (мінерали та гірські породи з цінними властивостями, використовувані для виготовлення художніх і декоративних виробів – Biletskyi, 2023, Liutyi 14), а також художні вироби з недорогоцінних металів та інших матеріалів, що виконані з великою художньою майстерністю та відповідають високим естетичним вимогам.

Розглядають товарознавчу експертизу ювелірних виробів (Artiukh, 2003) як дослідження товару з оцінюванням комплексу показників споживчих властивостей і наданням компетентного експертного висновку. Під кутом зору практичної діяльності експертів криміналістичних центрів товарознавча експертиза ювелірних виробів – це експертна діяльність з оцінювання виробу, що полягає в дослідженні його кількісних, якісних і вартісних характеристик, наявності / відсутності дефектів, причин їх виникнення, визначенні ступеня зносу, відповідності умовам нормативної документації, умовам договору та, як результат, оформленні мотивованого висновку експерта, що містить у собі відповіді на запитання, поставлені на вирішення експерту. Тож, товарознавча експертиза ювелірних виробів спрямована на отримання фактичних даних щодо їх товарних характеристик і стану виробів, які експерт встановлює під час дослідження на основі спеціальних знань у галузі товарознавства ювелірних виробів.

Товарознавча експертиза ювелірних виробів, вважають науковці (Artiukh, 2005, Nazymok et al., 2009), вирішує ідентифікаційні завдання, до яких належить таке коло запитань (Nazymok et al., 2009, s. 11–12): До якого класу або групи однорідних товарів (виробів) відносяться представлені на дослідження виробу? Чи є надані для експертного дослідження предмети ювелірними виробами з дорогоцінним камінням, якщо так, то якими саме? Які якісні характеристики дорогоцінних каменів в ювелірних виробках (вид огранки, колір, чистота,

розмір, маса, якість огранки)? Яка вага кожного з дорогоцінних каменів у ювелірних виробках? Яка загальна вага дорогоцінного каміння у ювелірних виробках? З якого металу (металів) виготовлені надані для дослідження ювелірні вироби? Якщо надані для дослідження ювелірні вироби виготовлені з дорогоцінних металів, то з яких саме і яка їхня проба? Яка вага дорогоцінних металів у кожному з наданих на дослідження ювелірних виробках? Яка загальна вага наданих для дослідження ювелірних виробів, а також яка вага кожного з них окремо? Чи містяться на ювелірних виробках клейма, іменники, підписи, якщо так, то які саме, яких інспекцій, виробників тощо? Які клейма, заводські чи кустарні, містяться на ювелірних виробках?» Чи відповідає наданий на дослідження виріб виробам зазначеної на маркуванні фірми? тощо.

Водночас вирізняють такі види ідентифікації: «асортиментну (групову, видову), якості, кількісну (партійну), документальну або/і інформаційну, атрибутивну» (Artiukh, 2005, s. 168–169; Nazumok et al., 2009, s. 12). За таких підходів усі завдання належать лише до однієї групи.

З позиції теорії криміналістики завдання судової експертизи доцільно поділяти на ідентифікаційні та неідентифікаційні. Ідентифікаційні спрямовані на ототожнення об'єкта за його відображенням. Якщо особливих ознак недостатньо, розв'язання ідентифікаційного завдання завершується встановленням групової належності об'єкта – належності об'єкта до деякої множини (групи) однорідних об'єктів на основі вивчення властивих усім об'єктам цієї групи загальних ознак. Визначення єдиного джерела походження об'єктів являє різновид встановлення групової належності. Виконуючи діагностичні завдання, виявляють механізм події: час, спосіб і послідовність дій, подій, явищ, причинні зв'язки між ними; природу, якісні та кількісні характеристики об'єктів, їх властивості й ознаки, які не піддаються безпосередньому сприйняттю, тощо. Класифікаційні завдання розглядають як окремі випадок діагностичних. Спрямовані вони на встановлення відповідності об'єкта певним, заздалегідь заданим характеристикам і віднесення його на цій підставі до певного класу, роду, виду (Lukianchukov, Ye., & Lukianchukov, B. (Uklad.), 2023, s. 7–8).

Убачається, що завдання товарознавчої експертизи ювелірних виробів, ґрунтуючись саме на основних концептуальних положеннях загальної теорії (методології) криміналістики, доцільно поділяти на такі групи:

ідентифікаційні (встановлення загальних ознак виробу; найменування виробу; походження – місто, підприємство, виробник, країна походження за даними, зазначеними на бирках; попередне

встановлення за даними, зазначеними на бирках, виду дорогоцінного сплаву, виду дорогоцінного каміння; встановлення методу та способу виготовлення; соціального та функціонального призначення виробу);

класифікаційні (встановлення належності виробу до групи (виду) ювелірних виробів; виду сплаву металів; конструктивних особливостей виробу тощо);

діагностичні (встановлення відповідності якості та комплектності виробів вимогам нормативних документів або зразкам; відповідності (невідповідності) характеристик об'єктів маркувальним даним, відображеним в ярликах, етикетках, клеймах; встановлення наявності дефектів, їх виду та впливу на якість виробу та його властивості; встановлення підприємства-виробника, часу та способу виготовлення виробу тощо).

Для проведення товарознавчої експертизи ювелірних виробів застосовують такі методи дослідження (Soloviova, 2021, s. 93):

Органолептичний – для визначення форми, кольору виробу, наявності клейм, а також кольору, форми, прозорості, огранювання вставок, наявності в них включень;

інструментальний (вимірювальний) – для визначення геометричних розмірів, маси виробів і вставок, відбитків клейм;

розрахунковий – для визначення з використанням формул маси і форми огранювання вставки відповідно до її геометричних розмірів;

експрес-метод – за його допомогою контролюють пробу металу;

вартісний метод дослідження – для визначення показників якості виробів у вартісних одиницях на відповідний період.

Звернувшись до історії, можна констатувати, що ювелірні прикраси привертати до себе увагу, відколи людям стали доступні дорогоцінні метали (Wicker, 2019). Наразі нічого не змінилося, ринок ювелірних прикрас збільшується кількістю пропозицій, а список компаній, що спеціалізуються на ювелірній справі, поповнюється майже щороку, і кожна з них має свою багату історію, особливості, індивідуальний почерк, стиль та послі. А серед кращих ювелірних брендів світового масштабу (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras*, n.d.; Zaiarniuk, n.d.) особливої уваги заслуговують такі.

«*Van Cleef & Arpels*» (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras*, n.d.; Zaiarniuk, n.d.; Van Cleef & Arpels, n.d.) – один із найкращих французьких брендів, що починає свій шлях від 1906 р. Ювелірні прикраси створюють із дорогоцінних матеріалів і металів, які ретельно відбирають за найсуворішими критеріями. Особливість

цієї компанії – перед виготовленням виробів майстер вручну промальовує попереднє креслення, за яким роблять чорнові прикраси з кришталю, олов'яного сплаву, аби візуально уявити, як насправді виглядатиме готовий майбутній виріб. Їхня візитна картка – флористичні й анімалістичні мотиви. Виріб, за яким ідентифікують бренд, – намисто «Alhambra» у формі чотирилистої конюшини (рис. 1). Саме цей символ часто спостерігаємо на виробках бренду.

Рис. 1
Підвіска «Alhambra»

Сам ювелірний дім (*Van Cleef & Arpels, n.d.*) своїми характерними особливостями вважає:

рух та асиметрію – у кожному виробі простежується віртуозна гра з об'ємами та формами, асиметричність;

увагу до кожної деталі – майстри прискіпливо доводять до досконалості кожен елемент виробу дому, створюючи гнучкі з'єднання, майстерно приховують замки та кріплення. На окремих виробках наявні елегантні деталі у вигляді візерунків або поетичних сцен, що зображені на звороті прикрас;

метаморфозу – технічну інновацію та вміння створювати прикраси, що трансформуються. Прикладом цієї характерної особливості є кільце «Passe-Partout» (рис. 2) і «Zip» (рис. 3), які можна подовжувати і вкорочувати, перетворювати на браслети і пояси, доповнювати знімними брошами;

поєднання матеріалів – більшість коштовностей виготовлені з платини або білого золота та мають яскравий, унікальний дизайн (рис. 4 і 5). Також у виробках трапляється дорогоцінне та виробне каміння, що гармонійно поєднується з іншими благородними матеріалами, такими як перламутр, народжуючи чудову гру світла та демонструючи вишукані комбінації кольорів.

У разі придбання оригінального виробу компанія надає послуги з догляду за виробом, персоналізації та особистого регулювання. Для годинників пропонує багаторічне обслуговування. До

кожного виробу додає елегантний футляр, фірмову коробку, пакет і сертифікат автентичності.

Рис. 2
Кільце «Passe-Partout». Трансформується у браслет

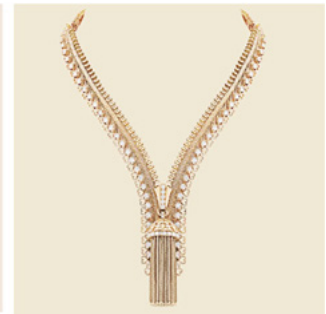

Рис. 3
Кільце «Zip». Трансформується у браслет

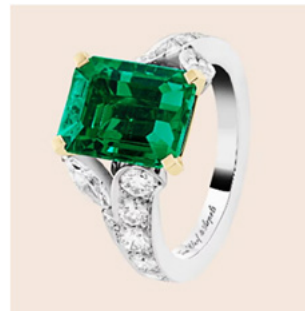

Рис. 4
Каблучка «Jasmin»

Рис. 5
Годинник «Lady Arpels Papillon Extraordinaire»

«*Cartier*» (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras, n.d.; Cartier, n.d.; Zaiarniuk, n.d.*) – всесвітньовідома французька компанія, заснована 1847 р. Виробляє прикраси високого ювелірного мистецтва. Їхня візитна картка – висока якість матеріалів, особливий спосіб огранювання, що зберігається в таємниці, і стильний дизайн, який буде актуальний у будь-яку епоху. У своїх роботах компанія застосовує тільки дорогоцінне каміння високої якості. Рослинні й анімалістичні мотиви, складні геометричні форми і тяжіння до мінімалізму – фірмовий почерк майстрів компанії. Саме Cartier стала засновником аксесуара прямокутної форми. Компанія часто використовує у своїх прикрасах комбінацію золота різних відтінків – колекція прикрас «Trinity» (рис. 6). Обличчям ювелірного дому також є дорогоцінні вироби у вигляді комах, диких тварин, колекції прикрас «Love» (рис. 7), «Juste un Clou» (рис. 8), «Panthere de Cartier» (рис. 9 і 10).

Рис. 6
Каблучка «Trinity». Золото трьох кольорів, діаманти

Рис. 7
Браслет «Love»

Рис. 8
Браслет «Juste un Clou»

Рис. 9
Браслет «Panthere de Cartier».
Біле золото, діаманти, смарагди, онікс

Рис. 10
Підвіска «Panthere de Cartier».
Біле золото, діаманти

Характерними ідентифікаційними ознаками виробів Cartier (*Guarantee & Authenticity, n.d.*; *Yak pereviryty hodynyk Cartier na spravzhnist, n.d.*; *How To Spot A Fake Cartier LOVE Bracelet, n.d.*) є наявність:

фірмової упаковки з матеріалів високої якості, з логотипом Cartier;

сертифікат справжності;

логотипи та клейма – вироби мають такі позначки, як логотип «Cartier», серійний номер (для сучасних виробів), розмір (для браслетів і каблучок); усі шрифти, які використовують для нанесення позначок, мають однакову глибину;

якість матеріалу – коштовні прикраси Cartier виготовляють на високому рівні, часто з 18-каратного золота.

«**Boucheron**» (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras, n.d.*; *Boucheron, n.d.*) – французька компанія, заснована 1858 р., випускає тільки елітні прикраси, які виготовляють із дорогоцінних металів і каміння найвищої якості. Перевагою продукції є не тільки якісні матеріали, а й унікальний дизайн. Асортимент компанії – каблучки, браслети, намиста, кулони, сережки, брошки, годинники. Найвідоміші колекції прикрас:

«Serpent Bohème» (*Akvapraz – zvezda novoї kollekcii ukrashenii Boucheron, 2021, Iiun 4*) – незвичайна колекція, головною особливістю прикрас якої є використання форм змії. Колекцію створено на основі полірованого білого і жовтого золота з використанням діамантових паве. Також характерна її риса – чіткі та правильні геометричні форми. Слід наголосити: сьогодні в цій колекції використовують аквапраз – напівпрозоре натуральне каміння, виявлене 2015 р. в Зімбабве, що становить основну новинку колекції. Вироби з використанням цього каміння виготовлені з білого золота, а сам камінь окантований діамантами круглого огранювання (рис. 11);

«Animaux de Collection» (*Animaux de Collection, n.d.*; *Boucheron Animaux de Collection, n.d.*) – друга колекція прикрас, яку вважають візитною картою бренду. Virізняється своєю оригінальністю, елегантністю, легкістю, адже кожний виріб створений в анімалістичному стилі з особливою увагою до деталей (рис. 12). Майстри використовують поєднання золота та дорогоцінного каміння – смарагдів, діамантів, сапфірів, оніксу, турмаліну, цаворитів, морганіту, кварцу тощо, різних кольорів і форм.

Рис. 11
Колекція Boucheron «Serpent Boheme»

Ювелірний дім пропонує своїм клієнтам можливість післяпродажного обслуговування придбаного виробу, створення власного дизайну бажаної прикраси та її автентифікацію. Оригінальний юве-

лірний виріб супроводжується сертифікатом, має код виробу, передбачено також фірмову упаковку.

«**Tiffani & Co**» (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras, n.d.*; *Zaiarniuk,*

Рис. 12
Колекція Boucheron «Animaux de Collection»

n.d.; *Tiffany&Co.*, n.d.) – цей бренд бере свій початок від 1937 р., але виготовляє прикраси тільки з 1942 р. Бірюзова колірна гама – фірмовий, корпоративний логотип, що супроводжує всі паковальні матеріали. Ювелірному дому притаманний власний особливий стиль і якість, він виготовляє прикраси з платини, золота та срібла в поєднанні з дорогоцінним камінням. Вироби вирізняються своєю функціональністю, ергономічністю, вишуканістю, лаконічністю та розкішним дизайном, що не дозволить сплутати їх із виробами інших ювелірних домів. Культовими колекціями бренду вважають:

«Tiffany Keys» (*Tiffany Collections*, n.d.; *Vinokur*, n.d.) – золоті підвіски у формі ключика з білого, рожевого, жовтого золота з діамантами, окремі елементи яких виконані у формі корони, трилисника, форми квітки лілії з трьома пелюстками, калейдоскопа (рис. 13) тощо;

«Tiffany T» (*Vinokur*, n.d.) – вироби з виразними лініями у формі літери Т – графічний символ, декорований діамантами. Візитна картка цієї серії прикрас – незамкнуті кільця та браслети з фірмовим атрибутом (рис. 14). У колекції використовують 18-каратне золото та стерлінгове срібло 925 проби.

Рис. 13
Колекція прикрас «Tiffany Keys»

Рис. 14
Колекція прикрас «Tiffany T»

Ще однією легендарною прикрасою від ювелірного дому є каблучка «Tiffani Setting» (рис. 15), дизайн якої створений 1886 р. (*Vinokur*, n.d.; *The Tiffany® Setting Engagement Ring in Platinum*, n.d.). Каблучка вирізняється інноваційним дизайном. Завдяки особливій конструкції огранка діаманта піднята над обідком, що дає змогу демонструвати все багатство діамантових переливів.

Рис. 15
Каблучка «Tiffani Setting»

«**Graff**» (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras, n.d.; Zaiarniuk, n.d.; Graff, n.d.; Diamantova kazka Graff: vid Londona do Kyieva, 2021, Sichen 22*) – британський бренд, створений 1960 р. в Лондоні. Виробляє тільки ексклюзивні прикраси класу люкс. Є офіційним постачальником дорогоцінного каміння для королівської сім'ї Британії. Кожна робота уособлює розкіш і зроблена з розмахом. Відомий своєю унікальною ювелірною технікою, високою майстерністю, скрупульозністю, увагою до деталей, бездоганною якістю діамантів. Фірмова риса прикрас – ефект рухливості діаманта, завдяки якому інкрустація виходить більш блискучою і невагомою. Майстри також використовують техніку невидимої вставки: знизу в каміння вбудовані спеціальні пази, за які вони кріпляться до золотої решітки в основі прикраси і стають невидимими для оточення. Вироби відомі своєю оригінальністю, складним багаторівневим дизайном і великою кількістю деталей. У процесі виготовлення кожен елемент ретельно очищають і полірують – не менше як тричі. Славиться своїми діамантами (кольоровими та білими), які всі проходять через Південноафриканську діамантову корпорацію. Повне залучення до виробничого процесу (від поставок сировини аж до створення прикрас) є ще одним підтвердженням елітності виготовлених виробів. До того ж це перша компанія, яка ставить унікальний ідентифікаційний номер на своїх діамантах, що свідчить про високу якість продукції і унеможливує ризик підроблення. Кожен камінь має свій особливий ідентифікаційний номер, помітний тільки за 10-кратного збільшення.

Компанія відкрила світові низку знаменитих діамантів із найвищими характеристиками кольору та чистоти (*Famous Diamonds, n.d.*), наприклад камінь «Graff Venus» – діамант у формі серця вагою 118,78 карата, «Graff Lesedi La Rona» вагою 302,37 карата – найбільший діамант найвищого кольору та прозорості, сертифікований GIA, і найбільший у світі діамант квадратної смарагдової огранки, майстерно огранований і відполірований провідною світовою командою гемологів і майстрів полірування Graff nf «Golden Empress» – жовтий діамант вагою 132,55 карата, що став фірмовим знаком Graff. Крім того, компанія стала першою, яка зробила неможливе: під час полірування необробленого алмаза в 269 каратів, що був знайдений у Ботсвані, отримала два (*The Eternal Twins, n.d.*) абсолютно бездоганних, з ідентичним D кольором (*GIA 4Cs Color, n.d.; Kolir diamantiv ta sertyfikaty yakosti, 2018, Hruden 23; Diamond Buying and the Four Cs, Part 2: Diamond Color, n.d.*) діаманти вагою по 50,23 карата – «Graff Eternal Twins». Як результат зазначеного, формуючи ціни на прикраси, зважають на їхню вагу, тип металу та ціну дорогоцінного каміння.

Також чималою часткою у вартості є гонорар іменитих майстрів. Середня ціна на фірмове намисто становить майже 500 тис. євро.

Візитною карткою бренду став найдорожчий у світі станом на 2023 р. діамантовий годинник «Hallucination» (рис. 16) за \$55 млн – жіночий годинник, виготовлений із платини, інкрустований різнокольоровими діамантами загальною вагою 110 каратів (*Van Halem, 2014; Hallucination: damskyi hodynnyk vartistiu \$55 milioniv, 2015, Hruden 28*).

Рис. 16
Жіночий годинник «Hallucination»

«**Chopard**» (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras, n.d.; Zaiarniuk, n.d.; Chopard, n.d.; Chasy ta prykrasy Chopard: vid nevelykoi manufaktury do vsesvitnoi slavy, 2022, Berezen 20*) – швейцарська компанія, яка з 1860 р. пододала шлях від невеликої годинникової майстерні до всесвітньовідомого ювелірно-годинникового дому, що також виготовляє ювелірні вироби. Ювелірні прикраси цього бренду – зразок витонченого європейського стилю, який гармонійно поєднує швейцарський шик і німецький мінімалізм. Компанія створила унікальну колекцію прикрас «Happy diamonds» (рис. 17), особливість якої полягає в тому, що вироби мають сапфірове скло, під яким «вільно плавають» діаманти. Дизайнер компанії Рональд Куровський 1976 р. представив власний сміливий та інноваційний підхід до виготовлення годинників, запропонувавши не закріплювати діаманти на корпусі, а дозволити їм вільно пересуватися циферблатом. Оригінальний дизайн годинника з діамантами, що вільно переміщуються між двома прозорими сапфіровими пластинами скла, був одразу захищений патентом. Рухливі діаманти з огранкою на циферблатах стали відмінною рисою компанії. Сьогодні в колекцію входять каблучки, підвіски, браслети, годинники, що мають свій унікальний дизайн. Виготовляють їх із дорогоцінного металу найвищої якості. Вони мають вставки дорогоцінного каміння.

Колекцією, що складається з виробів високого ювелірного мистецтва, є «Red Carpet Collection». Її оновлюють з року в рік (рис. 18–20). Художній директор компанії Кароліна Шойфеле щороку до дня проведення кінофестивалю в Каннах створює новий дизайн виробів, що поповнюють колекцію (*Chopard Official Partner to the Cannes Film Festival, n.d.; Red Carpet Collection 2021, n.d.; Red Carpet Collection 2022, n.d.; Red Carpet Collection 2023, n.d.*).

До колекції входять брошки, кольє, каблучки, сережки, підвіски, годинники, чокери, створені з особливою розкішшю та увагою до деталей. Виро-

би мають вставки діамантів, смарагдів, сапфірів, танзанітів, іншого каміння різних кольорів, розмірів (що можуть досягати 100 каратів) та огранювання (груша, маркіз, брилет, коло, багет тощо). Прикраси цієї колекції виготовляють із металу найвищої якості – тонованого титану, платини, 18-каратного «етичного» золота, що має сертифікат Fairmined тощо (*Chopard commits to 100% ethical gold*, 2018, April 13).

Відрізнити оригінальний виріб від підробки можна за такими критеріями:

вироби мають персональний номер і логотип, нанесений лазерним гравіюванням; перевірити справжність наручного годинника за його серійним номером можна, звіривши номер годинника з номером, зазначеним у сертифікаті компанії-виробника, зазначене число на корпусі та в гарантійному документі має бути однаковим;

Рис. 17
Колекція прикрас «Happy diamonds»

Рис. 18
Колекція прикрас «Red Carpet Collection» 2021 р.

Рис. 19
Колекція прикрас «Red Carpet Collection» 2022 р.

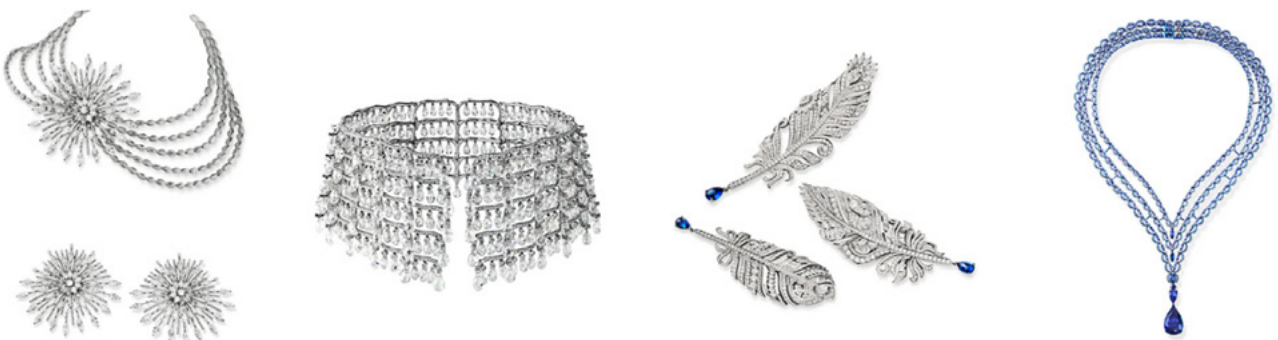

Рис. 20
Колекція прикрас «Red Carpet Collection» 2023 р.

компанія використовує високопробні дорогоцінні метали, тому в документах має зазначатись, який саме; до того ж цей бренд – принциповий прихильник 18-каратного золота, платини 950 проби, високоміцних матеріалів і натурального дорогоцінного каміння, крім діамантів дизайнери застосовують натуральні рубіни, сапфіри, смарагди для оздоблення не лише корпусів, а й браслетів, за традицією, самоцвіти використовують для інкрустації жіночих ювелірних годинників;

гарантійний сертифікат – обов'язковий для виробів, оздоблених діамантами та іншим дорогоцінним камінням, їхню кількість, характеристики та вагу (карат) обов'язково зазначають у сертифікаті; у репліках використовують дешевші матеріали, наприклад фіаніти, які не мають високої ювелірної цінності, а замість золота та платини – позолоту, що легко відрізнити і визначити досвідчений ювелір;

якість упаковки – усередину коробки кладуть гарантійний сертифікат та інструкцію у вигляді невеличкої книжки, якщо її немає в електронному вигляді на офіційному сайті (*Chopard yak vidriznyty pidrobku, n.d.*).

«Bulgari» або «Bvlgari» (*Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras, n.d.; Zaiarniuk, n.d.; Bulgari, n.d.*) – італійський бренд, створений 1884 р. Сотіріо Булгарі. Візитна картка ювелірної компанії – помітний шик, престиж,

квіткові мотиви в брошках і намистах. Кожна прикраса – справжній витвір мистецтва. На кожному виробі – унікальне клеймо, що є своєрідним підписом. Під цим брендом створюють браслети, обручки, сережки, намиста, підвіски, годинники тощо. Каталог прикрас складається як з масивних моделей, так і з тендітних і витончених прикрас, виготовлених на основі діамантів, перлин, срібла, платини, золота. Будь-яка колекція – ретельно продумане поєднання форми та кольору. Дизайнери бренду в прикрасах поєднують помітні, сміливі рішення. Наприклад, блакитний сапфір із діамантами, зелений смарагд із рожевою шпінеллю. Дизайн коштовностей цієї марки легко пізнаваний – чіткість ліній, геометричні орнаменти, масивність і різнобарв'я каменів.

Найпопулярніші, упізнавані колекції: «Bvlgari Bvlgari» (рис. 21) – її особливою рисою є гравіювання виробів логотипом на обідку та «Serpenti» (рис. 22, 23) – лінійка прикрас, створена за зміїними мотивами. До колекції входять каблучки, колье, браслети, сережки, годинники, які мають витончені лінії, вигини та форми. Кожен виріб складається з окремих платинових або золотих лусочок, міцно скріплених між собою та інкрустованих різним камінням – оніксом, рожевим коралом, перламутром, нефритом, діамантами (*Bvlgari – nemaie mezhi doskonalosti, 2011, Liutyi 9*).

Рис. 21
Колекція прикрас «Bvlgari Bvlgari»

Рис. 22
Колекція прикрас «Serpenti»

Рис. 23
Кольє «Serpenti Ocean Treasure»

Оригінальним виробам бренду притаманне: фірмове пакування в гарний футляр, техніч-

ний стан якого не має викликати сумнівів щодо якості; для годинників коробки комплектуються інструкцією з використання та гарантійною картою з QR-кодом для реєстрації на сайті, паперових сертифікатів чи пластикової карти (з 2018 р.), у яких продруковано номер годинника, референс тощо;

наявність на виробі серійного номера, що можна перевірити на сайті Bvlgari. Індивідуальний числовий код, зазначений на корпусі, має збігатися з позначкою у пластиковій карті. Цей номер відобразиться в характеристиках моделі на сайті;

чіткі, рівні та гранично акуратні гравіювання на корпусі (*Yak perevirnyty hodynnyk Bvlgari na spravzhnist, n.d.*).

Слід наголосити, що дослідження ювелірного виробу відомої ювелірної компанії та визначення вартості судовий експерт у галузі товарознавства розпочинає лише після визначення оригінальності його походження.

Ознаками оригінальності такого об'єкта дослідження може бути наявність:

супровідних документів і бирок ювелірного дому, а саме: гарантійного талона; сертифікатів; інструкції з користування та догляду; паспорта виробу;

фірмову упаковку (виготовляють із матеріалів високої якості та позначають логотипами компанії); клейм та іменників на виробі, його серійного номера, референсу на годинниках;

брендування виробу – нанесення на нього логотипів компанії у вигляді тиснення (гравіювання) з дотриманням глибини, акуратності, граничних форм і чіткості.

За відсутності таких ознак судовий експерт відповідно до ч. 1 ст. 7 та ч. 2 ст. 9 Закону України «Про судову експертизу» має право клопотати про залучення до проведення судової товарознавчої експертизи вузькопрофільних фахівців як судових експертів, які мають значний досвід продажу, оцінювання та ремонту елітних (лімітованих) ювелірних виробів усесвітньовідомих торговельних марок. Адже ринок такого майна обмежений і вирізняється специфічними властивостями.

У разі підтвердження оригінальності походження судовий експерт розпочинає дослідження брендового ювелірного виробу та визначення його вартості за послідовністю, що передбачає такі етапи:

1. Вивчення та аналіз маркування, клейм, таврування, упаковки, супровідної документації (якщо така наявна), стану збереження досліджуваного ювелірного виробу.

Судовому експерту потрібно детально дослідити наявність логотипів як на упаковці, так і на самому виробі, визначити наявність та якість нанесення клейм та інших позначень, що ідентифікують виріб (серійного номера, іменника). Також окрему увагу слід приділити вивченню супровідної документації, а саме доданих сертифікатів, паспорта, інструкцій із догляду та користування. Якщо виріб надійшов для дослідження в новому стані – звернути увагу на наявність фірмової упаковки та на маркувальні дані на товарному ярлику.

2. Ідентифікація за загальними критеріями: назва виробу, вид і якість матеріалів, спосіб і метод виготовлення, форма, конструкція, типовість, показники якості, стан і наявність дефектів.

До дослідження ювелірних виробів відомих світових брендів підходять комплексно, адже таким виробам притаманна висока якість матеріалів

виготовлення та вставок каміння. Тому для визначення виду, маси, якості та вартості вставок, наявних у виробі, доцільно призначати гемологічну експертизу. Її головна мета, наголошують фахівці (Kyva et al., 2019, Kviton 4–5, s. 25), – «ідентифікація каміння та його справжності (природне або штучне), виявлення ознак облагороджування, імітацій та підроблення, визначення якісних і товарних характеристик, родовища або країни походження, способу оброблення, відповідності якості виробу з каміння стандартам та технічним умовам, прогностичної вартості каміння в ювелірних та інших виробках, у сировині, колекційних та музейних експонатах тощо». Для встановлення виду дорогоцінного металу та його вмісту у виробі необхідно призначити експертизу матеріалів, речовин і виробів. Завдяки таким підходам можна всебічно дослідити об'єкт і визначити його відповідність критеріям якості, які зазначає виробник, що також дає змогу відрізнити оригінальний виріб від підробки, та визначити його вартість повним обсягом.

3. Маркетингове дослідження ринку. На цьому етапі визначають і збирають джерела інформації про об'єкт оцінювання та ідентичні вироби, тобто вироби тієї самої компанії, які реалізуються на ринку.

4. Вибір найбільш обґрунтованого підходу вартісного оцінювання. Встановлення вартості ювелірного виробу.

Аналіз стану ринку ювелірних виробів в Україні свідчить (Pavlova, & Lukianenko, 2019, s. 35–36), що ювелірні вироби «користуються попитом незалежно від економічної ситуації та періодів розвитку ринку. Але, зрозуміло, що величина попиту буде залежати від приросту реальних доходів населення». Ринкова вартість на ювелірні вироби формується, зазначають фахівці (Molchanov, 2020, s. 181), співвідношенням попиту та пропозиції в певному місці, у певний час, у певних умовах; вона може бути схильна до помітних коливань, оскільки залежить від кон'юнктури ринку (і виробника. – О. М. і О. В.), моди, реклами, відкриття нових родовищ дорогоцінного каміння, появи синтетичних аналогів і імітацій каменів, інших чинників, але водночас завжди залишається досить високою і має постійну тенденцію до зростання в часі.

Процес визначення вартості регламентовано Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. № 2658-III та Національним стандартом № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. № 1440. Згідно зі згаданим стандартом «оцінювач застосовує, як правило, кілька методичних підходів, що найбільш повно відповідають визначеним

меті оцінки, виду вартості за наявності достовірних інформаційних джерел для її проведення» (*Kabinet Ministriv Ukrainy [KMU], 2003, Veresen 10, Natsionalnyi standart No 1, p. 36*).

Для визначення вартості ювелірних виробів усесвітньовідомих ювелірних брендів доцільно послуговуватися порівняльним методичним підходом, зважаючи на те, що «порівняльний підхід передбачає аналіз цін продажу та пропонування подібного майна з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки» (*KMU, 2003, Veresen 10, Natsionalnyi standart No 1, p. 47; Kokhanska, 2019*). Проте для визначення вартості саме брендів ювелірних прикрас у межах застосування процедур порівняльного методичного підходу судовий експерт проводить маркетингове дослідження ринку, за результатами якого визначає організації, які могли реалізовувати чи реалізують відповідну продукцію, та надсилає запити про надання цінової інформації станом на дату оцінювання. Як наслідок, вартість виробу визначається за офіційно отриманою інформацією, що надійшла у відповідь, методом порівняння цін і розрахунку їхнього середнього показника.

Проблемним завданням є визначення вартості виробів, що були у використанні та мають дефекти. В Інформаційному листі ДНДЕКЦ МВС України щодо особливостей визначення вартості ювелірних виробів з дорогоцінних металів унаочнено (*Chechil et al., 2018, dodatok 2*) показники зносу ювелірних виробів, що коливаються від 5 до 90 %. Проте цей підхід застосовувати до оцінювання брендів ювелірних виробів у зв'язку з їхньою високою вартістю та цінністю, що вирізняє їх серед інших, некоректно. Адже, коли вираховують знос ювелірного виробу відомого бренду, вартість зазнає великих втрат через різницю між цінностями звичайного ювелірного виробу та виробу, що належить до високого ювелірного мистецтва. Тобто питання щодо відсоткового зняття зносу з брендів ювелірних виробів потребує якнайшвидшого врегулювання.

5. Документальне оформлення експертного висновку щодо оціночної вартості ювелірного виробу.

Отже, дослідження та визначення вартості ювелірних виробів досить складний і багатоетап-

ний процес, оскільки вартість таких ювелірних прикрас складається не лише з фактичної ціни на витрати коштовного металу та на вставки дорогоцінного каміння. У вартість також входять витрати, що передбачають індивідуальну роботу майстра, високі технології виготовлення, особливості дизайну, якість матеріалів, післяпродажне обслуговування, гарантію, автентичність виробу.

Висновки

Дослідження ювелірних виробів відомих ювелірних брендів являє собою комплексний процес, що потребує залучення вузькопрофільних фахівців, оцінювачів, ювелірів, гемологів, хіміків. Адже такі вироби можуть належати до виробів високого ювелірного мистецтва, мають велику вартість і потребують всебічного дослідження з особливою увагою до деталей. Ціноутворювальними чинниками брендів ювелірних виробів є вартість дорогоцінного металу та вставок коштовного каміння, відбірна якість матеріалів, індивідуальна робота майстра, застосування високих технологій виготовлення, унікальність дизайну, післяпродажне обслуговування, гарантія якості, автентичність виробу. Головна особливість дослідження ювелірних виробів усесвітньовідомих ювелірних брендів полягає у визначенні оригінальності їхнього походження, оскільки це головний чинник, що формує ціну на виріб. Вироби відомих ювелірних компаній супроводжуються сертифікатами, паспортами, вирізняються серійним номером, референсом (для годинників), мають фірмову упаковку, передбачають брендуння як самого виробу, так і його комплектації.

Подяки

Автори висловлюють щирі вдячність заступнику завідувача ВТД ЛІТТД ДНДЕКЦ МВС України Анні Василівні Яценко та головному судовому експерту сектору організаційно-методичного забезпечення ЛІТТД ДНДЕКЦ МВС України Марії Сергіївні Степаненко за допомогу в аналізуванні статистичних даних, оприлюднених у цьому дослідженні.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Akvapraz – zvezda novoi kollekcii ukrashenii Boucheron. (2021, Iiun 4). *VOGUE* [in Russian]. <https://vogue.ua/ru/article/fashion/brend/boucheron-predstavlyayut-novinki-kollekciyu-serpent-boheme-44797.html>
- [2] Animaux de Collection. (n.d.). *boucheron.com*. <https://www.boucheron.com/en/jewelry/jewelry-collection/animaux-de-collection.html>
- [3] Arkhyrov, V. V., & Artiukh, T. M. (2008). Metodolohichni zasady sudovo-tovarovnavchoi ekspertyzy. *Visnyk KNTEU*, 1, 21–28 [in Ukrainian].

- [4] Artiukh, T. M. (2003). *Diahnostyka ta ekspertyza koshtovnostei*: pidruchnyk. Kyiv: Alterpres. 458 s. [in Ukrainian].
- [5] Artiukh, T. M. (2005). *Tovarovnavcha ekspertyza yuvelirnykh koshtovnostei. Teoriia ta praktyka*: monohrafiia. Kyiv: KNTEU, 304 s. [in Ukrainian].
<https://dspace.nuft.edu.ua/items/42f744d5-355f-41b5-b5d0-380cf7a444e>
- [6] Biletskyi, V. S. (2023, Liutyi 14). Vyrobnii kameni. *Elektronna versiia Velykoi ukrainskoi entsyklopedii* [in Ukrainian].
https://vue.gov.ua/%D0%92%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D1%96_%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96
- [7] Boucheron. (n.d.). *boucheron.com*.
<https://www.boucheron.com/en/?glCountry=BE&glCurrency=EUR>
- [8] Boucheron Animaux de Collection. (n.d.). *wempe.com*.
<https://www.wempe.com/en-int/jewelry/boucheron/animaux-de-collection/>
- [9] Bulgari. (n.d.). *bulgari.com*.
<https://www.bulgari.com/en-us/jewelry>
- [10] Buzyna, S., & Kravchenko, R. (2020). Teoretychni ta metodolohichni aspekty sudovoi tovaroznavchoi ekspertyzy [Theoretical and Methodological Aspects of Forensic Commodity Expertise]. *Molodyi vchenyi*, 11(87), 272–275 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-58>
- [11] Bvlgari – nemaie mezhi doskonalosti. (2011, Liutyi 9). *Yuvelirna Karta* [in Ukrainian].
<https://diamant.ua/articles/bvlgari-net-predela-sovershenstvu/>
- [12] Cartier. (n.d.). *cartier.com*.
<https://www.cartier.com/en-us/home>
- [13] Chasy ta prykrasy Chopard: vid nevelykoi manufakturny do vsesvitnoi slavy. (2022, Berezen 20). *Crystal Group* [in Ukrainian].
<https://crystalgroup.ua/uk/publikaciyi/chasy-i-ukrasheniya-chopard-ot-nebolshoj-manufakturny-do-vsemirno-izvestnogo-brenda/>
- [14] Chechil, Yu. O., Horishnii, Ye. I., Kulik, A. V., & Sulimenko, Yu. D. (2018). *Informatsiyni lyst shchodo osoblyvostei vyznachennia vartosti yuvelirnykh vyrobiv z dorohotsinnykh metaliv*. Kyiv: DNDEKTs MVS Ukrainy, 19 s. [in Ukrainian].
- [15] Chopard. (n.d.). *chopard.com*.
<https://www.chopard.com/en-us>
- [16] Chopard commits to 100% ethical gold. (2018, April 13). *chopard.com*.
<https://www.chopard.com/en-hk/our-magazine/chopard-commits-100-ethical-gold-chopard.html>
- [17] Chopard Official Partner to the Cannes Film Festival. (n.d.). *chopard.com*.
<https://www.chopard.com/en-us/cannes-film-festival.html>
- [18] Chopard yak vidriznyty pidrobku. (n.d.). *Watches Master* [in Ukrainian].
<https://watches-master.ua/uk/chasy/news/chopard-kak-otlichit-poddelku>
- [19] Diamantova kazka Graff: vid Londona do Kyieva. (2021, Sichen 22). *Yuvelirna Karta* [in Ukrainian].
[https://diamant.ua/articles/yuvelirnye-izdeliya-graff-ot-londona-do-kieva/#:~:text=%D0%92%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%83%20%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%83%20Graff%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%B9,%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%20%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B2.\)](https://diamant.ua/articles/yuvelirnye-izdeliya-graff-ot-londona-do-kieva/#:~:text=%D0%92%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%83%20%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%83%20Graff%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%B9,%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%20%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B2.))
- [20] Diamond Buying and the Four Cs, Part 2: Diamond Color. (n.d.). *International Gem Society*.
<https://www.gemsociety.org/article/diamond-color/>
- [21] Famous Diamonds. (n.d.). *graff.com*.
<https://www.graff.com/international-en/famous-diamonds.html>
- [22] GIA 4Cs Color. (n.d.). *gia.edu*.
<https://www.gia.edu/gia-about/4cs-color#:~:text=GIA's%20color%2Dgrading%20scale%20for,defined%20range%20of%20color%20appearance>
- [23] Graff. (n.d.). *graff.com*.
<https://www.graff.com/international-en/home/>
- [24] Guarantee & Authenticity. (n.d.). *cartier.com*.
<https://www.cartier.com/en-sa/faq-guarantee.html>
- [25] Hallucination: damskyi hodynnyk vartistiu \$55 milioniv (2015, Hruden 28). *vikna.if.ua* [in Ukrainian].
<https://vikna.if.ua/cikavo/46805/view>
- [26] Honcharenko, V. H. (Red.). (2010). *Ekspertyzy u sudovii praktytsi*: nauk.-prakt. posib. (2-he vyd., pererob. i dopov.). Kyiv: Yurinkom Inter. 400 s. [in Ukrainian].
- [27] How To Spot A Fake Cartier LOVE Bracelet. (n.d.). *mygemma.com*.
<https://mygemma.com/blogs/news/how-to-spot-a-fake-cartier-love-bracelet>

- [28] Indutnyi, V., Merezhko, N., & Pirkovich, K. (2021). Tovaroznavcha ekspertyza yuvelirnykh vyrobiv [Commodity expertise of jewelry]. *Tovary i rynky*, 3(39), 60–74 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021\(39\)04](https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021(39)04)
- [29] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2003, Veresen 10). *Natsionalnyi standart No 1 «Zahalni zasady otsinky maina i mainovykh prav»*: zatv. postanovoiu (No 1440) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text>
- [30] Kokhanska, N. O. (2019). Osoblyvosti zastosuvannya porivnialnoho metodychnoho pidkhodu pry provedenni sudovoi tovaroznavchoi ekspertyzy [Peculiarities of application of comparative methodical when performing forensic expert examination of the product]. *Molodyi vchenyi*, 12(76), 167–171 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-38>
- [31] Kolir diamantiv ta sertyfikaty yakosti. (2018, Hruden 23). *3carata.com.ua* [in Ukrainian].
<https://www.3carata.com.ua/ua/the-color-of-diamonds-and-frames.html>
- [32] Kolosnichenko, M. V., Ostapenko, N. V., Prykhodko-Kononenko, I. O., & Polevska, Ye. V. (2022). Means of compositional expression in the jewelry design. *SWorldJournal*, 12(01), 83–88.
DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2022-12-01-011>
- [33] Kostorna, O., & Zuiyeva, O. (2021). Zastosuvannya spetsialnykh znan ta metodiv pry zdiisnenni sudovoi tovaroznavchoi ekspertyzy. *Molodyi vchenyi*, 2(90), 224–226 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-45>
- [34] Kotenko, S., & Talypova, L. (2020). Osnovni prychny, shcho tiahnut za soboiu zbilshennia kilkosti klopotan ta povidomlen pro nemozhlyvist provedennia sudovoi tovaroznavchoi ekspertyzy. *Molodyi vchenyi*, 8(84), 235–239 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-47>
- [35] Kyva, L. V., Moroz, S. H., & Yehorova, T. M. (2019, Kviten 4–5). Sudovo-hemolohichna ekspertyza yak novyi vyd ekspertnoi diialnosti. V *Aktualni problemy teorii i praktyky ekspertyzy tovariv*: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. Poltava, 24–26 [in Ukrainian].
<http://journal.puet.edu.ua/files/zconf2019.pdf>
- [36] Lukianchikov, Ye. D., Lukianchikov, B. Ye., & Petriaiev, S. Yu. (2019). Vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Use of special skills in criminal proceedings]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*. *Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4(44), 125–130 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199742](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742)
- [37] Lukianchikov, Ye. D., & Lukianchikov, B. Ye. (Uklad.). (2023). *Sudova ekspertyza*: navch. posib. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 99 s. [in Ukrainian].
https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/57387/3/KNMZ_Sudova_ekspertyza_2023.pdf
- [38] Lysenko, N. V., Martosenko, M. H., & Shurduk, I. V. (2022). Aktualizatsiia metodychnoho zabezpechennia sudovoi tovaroznavchoi ekspertyzy [Actualization of the methodical support for commodity forensic expertise]. *Tovaroznavchyi visnyk*, 1(15), 212–224 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2022-15-19>
- [39] Manlow, V. (2021). Jewelry Design in the Luxury Sector: Artistry, Craft, Technology and Sustainability. In I. Coste-Manière & M. Á. Gardetti (Eds.), *Sustainable Luxury and Jewelry* (pp. 145–177). Springer.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-16-2454-4_8
- [40] Molchanov, V. I. (2020). Osnovni pryntsyipy ta metody vyznachennia vartosti yuvelirnykh vyrobiv pry provedenni sudovykh tovaroznavchykh ekspertyz [Basic principles and methods determination of cost of jewelry when performing forensic expert examination of the product]. *Molodyi vchenyi*, 3(79), 180–185 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-39>
- [41] Mykytiuk, O., Fediv, V., & Olar, O. (2016, Sichen 29). Yuvelirna sprava i fizychni vlastyvoli materialiv. *Sait Bukovynskoho derzhavnoho medychnoho universytetu* [in Ukrainian].
<https://www.bsmu.edu.ua/blog/4061-yuvelirna-sprava-i-fizichni-vlastivosti-materialiv/>
- [42] Nazymok, M. M., Shlykov, O. K., & Artiukh, T. M. (2009). *Probirnyi kontrol. Ekspertna otsinka yuvelirnykh vyrobiv z dorohotsinnykh metaliv*: navch. posib. Kyiv: Volia. 243 s. [in Ukrainian].
- [43] Olefir, Yu. S. (2019). Mozhlyvosti sudovoi tovaroznavchoi ekspertyzy v mezhakh kryminalnoho provadzhennia [The opportunities of merchandising forensic examination within the criminal proceedings]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 2(32), 46–52 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-32-2-46>
- [44] Pavlova, V. A., & Lukianenko, V. V. (2019). Prohnozuvannia rynkovoho popytu na yuvelirni vyroby. *Akademichnyi ohliad*, 2(51), 28–36 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2019-2-51-3>
- [45] Petrova, I. A., & Dontsova, O. S. (2020). Osoblyvosti formuvannia profesiinykh kompetentnosti sudovoho eksperta-tovaroznavtsia [Peculiarities of forensic commodity expert professional competencies formation]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 21(1), 165–178 [in Ukrainian].
DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_11
- [46] Red Carpet Collection 2021. (n.d.). *chopard.com*.
<https://www.chopard.com/en-us/high-jewellery-universe/red-carpet-2021.html>

- [47] Red Carpet Collection 2022. (n.d.). *chopard.com*.
<https://www.chopard.com/en-us/high-jewellery-universe/red-carpet-2022.html>
- [48] Red Carpet Collection 2023. (n.d.). *chopard.com*.
<https://www.chopard.com/en-us/high-jewellery-universe/red-carpet-2023.html>
- [49] Sereda, D. (2021). Poniattia tovaroznavchoi ekspertyzy, yii tsili ta zavdannia. *Molodyi vchenyi*, 11(99), 319–322 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-70>
- [50] Shevchenko, O. V. (2017). *Vykorystannia spetsialnykh tovaroznavchykh znan pid chas dosudovoho rozsliduvannia* [Dysertatsiia kandydata yurydychnykh nauk, Natsionalna akademiia vnutrishnykh sprav]. Kyiv. 317 s. [in Ukrainian].
<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d98763bb-23dc-4972-a52b-f8ee188e34ef/content>
- [51] Shokrpour, S., & Mehdipour Moghaddam, Z. (2022). Analysis of Contemporary Indian Jewelry with the Dialogism approach of Mikhail Bakhtin (Case study: Indian Jewelry in 2020). *Kimiya-Ye-Honar*, 11(43), 7–22.
DOI: <https://doi.org/10.52547/kimiahonar.11.43.7>
- [52] Sivchuk, I. (2021). Spetsyfika provedennia tovaroznavchoi ekspertyzy v Ukraini. *Theoretical and Practical Research in Law*, 92–99 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.46299/isg.2021.mono.legal.ii-92-99>
- [53] Soloviova, H. (2021). Metody ta zasoby provedennia tovaroznavchoi ekspertyzy yuvelirnykh vyrobiv. *Molodyi vchenyi*, 4(92), 277–279 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-60>
- [54] Soloviova, H., & Menshykh, T. (2022). Pravovi ta metodolohichni osnovy otsinky yakosti tovaru yak obiekta sudovoi tovaroznavchoi ekspertyzy. *Molodyi vchenyi*, 1(101), 212–214 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-1-101-44>
- [55] The Eternal Twins. (n.d.). *graff.com*.
<https://www.graff.com/international-en/famous-diamonds/the-eternal-twins.html>
- [56] The Tiffany® Setting Engagement Ring in Platinum. (n.d.). *tiffany.com*.
<https://www.tiffany.com/engagement/engagement-rings/the-tiffany-setting-engagement-ring-in-platinum-GRP10862/>
- [57] Tiffany Collections. (n.d.). *tiffany.com*.
<https://www.tiffany.com/collections/>
- [58] Tiffany&Co. (n.d.). *tiffany.com*.
<https://www.tiffany.com/>
- [59] Van Cleef & Arpels. (n.d.).
<https://www.vancleefarpels.com/ua/ua/home.html>
- [60] Van Halem, V. (2014, July 2). Graff Diamonds Hallucination, The \$55 Million Quartz Watch. *ablogtowatch.com*.
<https://www.ablogtowatch.com/graff-diamonds-hallucination-55-million-dollar-quartz-watch/>
- [61] Vinokur, D. (n.d.). Ukrasheniia-legendy: Tiffany. *zlato.ua* [in Russian].
<https://zlato.ua/news/market-news/jewelry-legend-tiffany/>
- [62] Wicker, N. L. (2019). Mapping Gold in Motion: Women and Jewelry from Early Medieval Scandinavia. In T. Chapman Hamilton & M. Proctor-Tiffany (Eds.), *Moving Women Moving Objects (400–1500)* (pp. 13–32). Leiden: Brill.
DOI: https://doi.org/10.1163/9789004399679_003
- [63] Wu, J. (2022) Research on the Design Concept of Pandora Jewelry and Its Enlightenments to Entry Lux Jewelry Design. *Art and Design Review*, 10, 204–220.
DOI: 10.4236/adr.2022.102015
- [64] Yak perevirtyty hodynnyk Bvlgari na spravzhnist. (n.d.). *Watches Master* [in Ukrainian].
<https://watches-master.ua/uk/chasy/news/chasy-bvlgari:po-kakim-kriteriyam-kopiya-otlichaetsya-ot-poddelki>
- [65] Yak perevirtyty hodynnyk Cartier na spravzhnist. (n.d.). *Watches Master* [in Ukrainian].
<https://watches-master.ua/uk/chasy/news/cartier-kak-otlichit-poddelku>
- [66] Yashchyshyna, H. O. (2020, Kviten 2–3). Osoblyvosti ekspertnoho doslidzhennia yuvelirnykh vyrobiv. V *Aktualni problemy teorii i praktyky ekspertyzy tovariv*: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. Poltava, 65–69 [in Ukrainian].
- [67] Yusupov, V. V. (2023). Spetsialni znannia pry provedenni kryminalnogo provadzhennia ta v inshykh vydakh sudochynstva [Special knowledge in conduct of criminal proceedings and in other types of justic]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, 3, 486–490 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>
- [68] Yuvelirni brendy: TOP 15 vidomykh brendiv yuvelirnykh prykras. (n.d.). *Zoloty Standart. Yuvelirnyi hipermarket* [in Ukrainian].
<https://zolotoy-standart.com.ua/ua/articles/polezno-znat/top-15-izvestnykh-brendov-yuvelirnykh-ukrasheniy/> (data zvernennia 20.10.2023)
- [69] Zaiarniuk, O. (n.d.). Naividomishi yuvelirni brendy: TOP-10 yuvelirnykh domiv svitu. *Stolychna Yuvelirna Fabryka™* [in Ukrainian].
<https://stolychnashop.com.ua/ua/news/yuvelirnyy-slovar/samye-izvestnye-yuvelirnye-bre/>

Список використаних джерел

- [1] Аквапраз – звезда новой коллекции украшений Boucheron. *VOGUE*. 2021. 4 июня.
URL: <https://vogue.ua/ru/article/fashion/brend/boucheron-predstavlyayut-novinki-kollekciyu-serpent-boheme-44797.html>
- [2] Animaux de Collection. *boucheron.com*. [n.d.].
URL: <https://www.boucheron.com/en/jewelry/jewelry-collection/animaux-de-collection.html>
- [3] Архипов В. В., Артюх Т. М. Методологічні засади судово-товарознавчої експертизи. *Вісник КНТЕУ*. 2008. № 1. С. 21–28.
- [4] Артюх Т. М. Діагностика та експертиза коштовностей : підручник. Київ : Альтерпрес, 2003. 458 с.
- [5] Артюх Т. М. Товарознавча експертиза ювелірних коштовностей. Теорія та практика : монографія. Київ : КНТЕУ, 2005. 304 с.
URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/items/42f744d5-355f-41b5-b5d0-380cfd7a444e>
- [6] Білецький В. С. Виробні камені. *Електронна версія Великої української енциклопедії*. 2023. 14 лют.
URL: https://vue.gov.ua/%D0%92%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D1%96_%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96
- [7] Boucheron. *boucheron.com*. [n.d.].
URL: <https://www.boucheron.com/en/?glCountry=BE&glCurrency=EUR>
- [8] Boucheron Animaux de Collection. *wempe.com*. [n.d.].
URL: <https://www.wempe.com/en-int/jewelry/boucheron/animaux-de-collection/>
- [9] Bulgari. *bulgari.com*. [n.d.].
URL: <https://www.bulgari.com/en-us/jewelry>
- [10] Бузина С. О., Кравченко Р. В. Теоретичні та методологічні аспекти судової товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*. 2020. № 11(87). С. 272–275.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-58>
- [11] Bvlgari – немає межі досконалості. *Ювелірна Карта*. 2011. 9 лют.
URL: <https://diamant.ua/articles/bvlgari-net-predela-sovershenstvu/>
- [12] Cartier. *cartier.com*. [n.d.].
URL: <https://www.cartier.com/en-us/home>
- [13] Часи та прикраси Chopard: від невеликої мануфактури до всесвітньої слави. *Crystal Group*. 2022. 20 берез.
URL: <https://crystalgroup.ua/uk/publikaciyi/chasy-i-ukrasheniya-chopard-ot-nebolshoj-manufactory-do-vsemirno-izvestnogo-brenda/>
- [14] Чечіль Ю. О., Горішний Є. І., Кулік А. В., Суліменко Ю. Д. Інформаційний лист щодо особливостей визначення вартості ювелірних виробів з дорогоцінних металів. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 19 с.
- [15] Chopard. *chopard.com*. [n.d.].
URL: <https://www.chopard.com/en-us>
- [16] Chopard commits to 100% ethical gold. *chopard.com*. 2018. 13 april.
URL: <https://www.chopard.com/en-hk/our-magazine/chopard-commits-100-ethical-gold-chopard.html>
- [17] Chopard Official Partner to the Cannes Film Festival. *chopard.com*. [n.d.].
URL: <https://www.chopard.com/en-us/cannes-film-festival.html>
- [18] Chopard як відрізнити підробку. *Watches Master*. [n.d.].
URL: <https://watches-master.ua/uk/chasy/news/chopard-kak-otlichit-poddelku>
- [19] Діамантова казка Graff: від Лондона до Києва. *Ювелірна Карта*. 2021. 22 січ.
URL: [https://diamant.ua/articles/yuvelirnye-izdeliya-graff-ot-londona-do-kieva/#:~:text=%D0%92%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%83%20%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%83%20Graff%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%B9,%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%20%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B2.\)](https://diamant.ua/articles/yuvelirnye-izdeliya-graff-ot-londona-do-kieva/#:~:text=%D0%92%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%83%20%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%83%20Graff%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%B9,%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%20%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B2.))
- [20] Diamond Buying and the Four Cs, Part 2: Diamond Color. *International Gem Society*. [n.d.].
URL: <https://www.gemsociety.org/article/diamond-color/>
- [21] Famous Diamonds. *graff.com*. [n.d.].
URL: <https://www.graff.com/international-en/famous-diamonds.html>
- [22] GIA 4Cs Color. *gia.edu*. [n.d.].
URL: <https://www.gia.edu/gia-about/4cs-color#:~:text=GIA's%20color%2Dgrading%20scale%20for,defined%20range%20of%20color%20appearance>
- [23] Graff. *graff.com*. [n.d.].
URL: <https://www.graff.com/international-en/home/>
- [24] Guarantee & Authenticity. *cartier.com*. [n.d.].
URL: <https://www.cartier.com/en-sa/faq-guarantee.html>
- [25] Hallucination: дамський годинник вартістю \$55 мільйонів. *vikna.if.ua*. 2015. 28 груд.

- URL: <https://vikna.if.ua/cikavo/46805/view>
- [26] Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / ред. В. Г. Гончаренко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 400 с.
- [27] How To Spot A Fake Cartier LOVE Bracelet. *mygemma.com*. [n.d.].
URL: <https://mygemma.com/blogs/news/how-to-spot-a-fake-cartier-love-bracelet>
- [28] Індутний В., Мережко Н., Піркович К. Товарознавча експертиза ювелірних виробів. *Товари і ринки*. 2021. № 3(39). С. 60–74.
DOI: [https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021\(39\)04](https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021(39)04)
- [29] Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text>
- [30] Коханська Н. О. Особливості застосування порівняльного методичного підходу при проведенні судової товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*. 2019. № 12(76). С. 167–171.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-38>
- [31] Колір діамантів та сертифікати якості. *3carata.com.ua*. 2018. 23 груд.
URL: <https://www.3carata.com.ua/ua/the-color-of-diamonds-and-frames.html>
- [32] Kolosnichenko M. V., Ostapenko N. V., Prykhodko-Kononenko I. O., Plevska Ye. V. Means of compositional expression in the jewelry design. *SWorldJournal*. 2022. No 12(01). С. 83–88.
DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2022-12-01-011>
- [33] Косторна О., Зуєва О. Застосування спеціальних знань та методів при здійсненні судової товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*. 2021. № 2(90). С. 224–226.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-45>
- [34] Котенко С., Талипова Л. Основні причини, що тягнуть за собою збільшення кількості клопотань та повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*. 2020. № 8(84). С. 235–239.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-47>
- [35] Кива Л. В., Мороз С. Г., Єгорова Т. М. Судово-гемологічна експертиза як новий вид експертної діяльності. *Актуальні проблеми теорії і практики експертизи товарів* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 4–5 квіт. 2019 р.). Полтава : ПУЕТ, 2019. С. 24–26.
URL: <http://journal.puet.edu.ua/files/zconf2019.pdf>
- [36] Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряев С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 4(44). С. 125–130.
DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199742](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742)
- [37] Судова експертиза : навч. посіб. / уклад. : Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 99 с.
URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/57387/3/KNMZ_Sudova_ekspertyza_2023.pdf
- [38] Лисенко Н. В., Мартосенко М. Г., Шурдук І. В. Актуалізація методичного забезпечення судової товарознавчої експертизи. *Товарознавчий вісник*. 2022. № 1(15). С. 212–224.
DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2022-15-19>
- [39] Manlow V. Jewelry Design in the Luxury Sector: Artistry, Craft, Technology and Sustainability : Sustainable Luxury and Jewelry / eds. : I. Coste-Manière, M. Á. Gardetti. Singapore : Springer. 2021. P. 145–177.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-16-2454-4_8
- [40] Молчанов В. І. Основні принципи та методи визначення вартості ювелірних виробів при проведенні судових товарознавчих експертиз. *Молодий вчений*. 2020. № 3(79). С. 180–185.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-39>
- [41] Микитюк О., Федів В., Олар О. Ювелірна справа і фізичні властивості матеріалів. *Сайт Буковинського державного медичного університету*. 2016. 29 січ.
URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/4061-yuvelirna-sprava-i-fizichni-vlastivosti-materialiv/>
- [42] Назимок М. М., Шликов О. К., Артюх Т. М. Пробірний контроль. Експертна оцінка ювелірних виробів з дорогоцінних металів : навч. посіб. Київ : Воля, 2009. 243 с.
- [43] Олефір Ю. С. Можливості судової товарознавчої експертизи в межах кримінального провадження. *Криміналістичний вісник*. 2019. № 2(32). С. 46–52.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-32-2-46>
- [44] Павлова В. А., Лук'яненко В. В. Прогнозування ринкового попиту на ювелірні вироби. *Академічний огляд*. 2019. № 2(51). С. 28–36.
DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2019-2-51-3>
- [45] Петрова І. А., Донцова О. С. Особливості формування професійних компетентностей судового експерта-товарознавця. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 21(1). С. 165–178.
DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_11
- [46] Red Carpet Collection 2021. *chopard.com*. [n.d.].

- URL: <https://www.chopard.com/en-us/high-jewellery-universe/red-carpet-2021.html>
- [47] Red Carpet Collection 2022. *chopard.com*. [n.d.].
URL: <https://www.chopard.com/en-us/high-jewellery-universe/red-carpet-2022.html>
- [48] Red Carpet Collection 2023. *chopard.com*. [n.d.].
URL: <https://www.chopard.com/en-us/high-jewellery-universe/red-carpet-2023.html>
- [49] Середа Д. Поняття товарознавчої експертизи, її цілі та завдання. *Молодий вчений*. 2021. № 11(99). С. 319–322.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-70>
- [50] Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 317 с.
URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d98763bb-23dc-4972-a52b-f8ee188e34ef/content>
- [51] Shokrpor S., Mehdi pour Moghaddam Z. Analysis of Contemporary Indian Jewelry with the Dialogism approach of Mikhail Bakhtin (Case study: Indian Jewelry in 2020). *Kimiya-Ye-Honar*. 2022. No 11(43). P. 7–22.
DOI: <https://doi.org/10.52547/kimiahonar.11.43.7>
- [52] Sivchuk I. Специфіка проведення товарознавчої експертизи в Україні. *Theoretical and Practical Research in Law*. 2021. С. 92–99.
DOI: <https://doi.org/10.46299/isg.2021.mono.legal.ii-92-99>
- [53] Соловійова Г. Методи та засоби проведення товарознавчої експертизи ювелірних виробів. *Молодий вчений*. 2021. № 4(92). С. 277–279.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-60>
- [54] Соловійова Г., Меньших Т. Правові та методологічні основи оцінки якості товару як об'єкта судової товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*. 2022. № 1(101). С. 212–214.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-1-101-44>
- [55] The Eternal Twins. *graff.com*. [n.d.].
URL: <https://www.graff.com/international-en/famous-diamonds/the-eternal-twins.html>
- [56] The Tiffany® Setting Engagement Ring in Platinum. *tiffany.com*. [n.d.].
URL: <https://www.tiffany.com/engagement/engagement-rings/the-tiffany-setting-engagement-ring-in-platinum-GRP10862/>
- [57] Tiffany Collections. *tiffany.com*. [n.d.].
URL: <https://www.tiffany.com/collections/>
- [58] Tiffany&Co. *tiffany.com*. [n.d.].
URL: <https://www.tiffany.com/>
- [59] Van Cleef & Arpels. [n.d.].
URL: <https://www.vancleefarpels.com/ua/ua/home.html>
- [60] Van Halem V. Graff Diamonds Hallucination, The \$55 Million Quartz Watch. *ablogtowatch.com*. 2014. 2 July.
URL: <https://www.ablogtowatch.com/graff-diamonds-hallucination-55-million-dollar-quartz-watch/>
- [61] Винокур Д. Украшения-легенды: Tiffany. *zlato.ua*. [n.d.].
URL: <https://zlato.ua/news/market-news/jewelry-legend-tiffany/>
- [62] Wicker N. L. Mapping Gold in Motion: Women and Jewelry from Early Medieval Scandinavia : Moving Women Moving Objects (400–1500) / eds. : T. Chapman Hamilton, M. Proctor-Tiffany. Leiden : Brill : 2019. P. 13–32.
DOI: https://doi.org/10.1163/9789004399679_003
- [63] Wu J. Research on the Design Concept of Pandora Jewelry and Its Enlightenment to Entry Lux Jewelry Design. *Art and Design Review*. 2022. No 10. P. 204–220.
DOI: 10.4236/adr.2022.102015
- [64] Як перевірити годинник Bvlgari на справжність. *Watches Master*. [н.д.].
URL: <https://watches-master.ua/uk/chasy/news/chasy-bvlgari-po-kakim-kriteriyam-kopiya-otlichaetsya-ot-poddelki>
- [65] Як перевірити годинник Cartier на справжність. *Watches Master*. [н.д.].
URL: <https://watches-master.ua/uk/chasy/news/cartier-kak-otlichit-poddelku>
- [66] Яцишина Г. О. Особливості експертного дослідження ювелірних виробів. *Актуальні проблеми теорії і практики експертизи товарів : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 2–3 квіт. 2020 р.)*. Полтава : ПУЕТ. С. 65–69.
- [67] Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486–490.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/11>
- [68] Ювелірні бренди: ТОП 15 відомих брендів ювелірних прикрас. *Золотий Стандарт. Ювелірний гіпермаркет*. [н.д.].
URL: <https://zolotoy-standart.com.ua/ua/articles/polezno-znat/top-15-izvestnykh-brendov-yuvelirnykh-ukrasheniy/> (дата звернення 20.10.2023).
- [69] Заярнюк О. Найвідоміші ювелірні бренди: ТОП-10 ювелірних домів світу. *Столична Ювелірна Фабрика™*. [н.д.].
URL: <https://stolychnashop.com.ua/ua/news/yuvelirnyy-slovar/samye-izvestnye-yuvelirnye-bre/>

O. Maliarchuk,

*Researcher for the Degree of Doctor of Philosophy
of the Department of Forensic Support and Forensic Examination of
Educational Scientific Institute No 2,
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine,
Forensic Expert in Section of Commodity Examination of Laboratory
of Engineering, Transport and Commodity Examination,
State Scientific Research Forensic Centre, MIA of Ukraine
4 Velyka Okruzhna Str., Kyiv, 03170, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5612-7399>*

O. Vorobey,

*Cand. Sc. (Law), Associate Professor,
Professor of the Department of Forensic Support
and Forensic Examinations of Educational Scientific Institute No 2,
National Academy of Internal Affairs
1 Solomianska Sq., Kyiv, 03035, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7106-148X>*

JEWELRY PRODUCTS OF WORLD-FAMOUS BRANDS AS AN OBJECT OF COMMODITY EXAMINATION

Abstract. The article raises the issue of jewelry research as objects of commodity expertise, which requires a comprehensive approach and the involvement of narrow-profile specialists, appraisers, jewelers, gemologists, and chemists. It is stated that such products can belong to high jewelry, have a high value and require comprehensive research with special attention to detail. The purpose of the article is to determine the features of jewelry of famed global brands as objects of commodity expertise. The methodological basis of the research is general scientific and special methods, in particular, dialectical, systemic analysis, synthesis, theoretical generalization. The scientific novelty of the obtained results lies in the development of a sequence of investigation of a branded jewelry item and determination of its value, which begins only after a forensic expert in the field of commodity studies determines the originality of its origin. In addition, the possibilities and prospects of using special knowledge in the form of forensic commodity examination during the research of branded jewelry and determining its value are highlighted; the peculiarity of elite jewelry are analyzed using the example of exclusive luxury jewelry of the best jewelry brands of the world scale – such as Van Cleef & Arpels, Cartier, Boucheron, Tiffani & Co, Graff, Chopard, Bulgari (Bvlgari). Companies use an Internet resource to publicize their unique collections of jewelry, which indicates a certain information security for the tasks of commodity examination. The practical significance of the research lies in the development of foundations and recommendations that can be used by experts during famous brands jewelry research.

Keywords: forensic commodity examination; jewelry; precious stones; precious metal; high jewelry; brand; value determination; value; evaluation.

О. А. Гуменський,

кандидат юридичних наук,
заступник директора центру –
завідувач відділу забезпечення діяльності центру,
Чернігівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
вул. Степана Разіна, 19, м. Чернігів, 14037, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6860-4925>

О. В. Хахановська,

старший науковий співробітник
сектору редакційно-видавничої та бібліотечної роботи
відділу науково-організаційної роботи
лабораторії науково-організаційного забезпечення
судово-експертної діяльності,
Державний науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3999-8605>

СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОДНА З ФОРМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЮВАНИХ ВЕРБАЛЬНИМ СПОСОБОМ. СИТУАТИВНИЙ КОНТЕКСТ ТА ІНТЕНЦІЯ МОВЦЯ

Анотація. У науковій статті розглянуто окремі аспекти застосування можливостей семантико-текстуальної експертизи як однієї з форм використання спеціальних знань для кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинюваних вербальним способом, досліджено вплив ситуативного контексту на результати експертизи. Методологічним підґрунтям роботи стало використання як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема: узагальнення, аналізу та синтезу – для вироблення достовірних висновків у результаті опрацювання сукупності наукових та емпіричних джерел за обраною тематикою. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні важливості аналізу впливу ситуативного контексту мовленнєвої ситуації на висновок семантико-текстуальної експертизи, визначенні співвідношення інтенції мовця й умислу кримінального правопорушення, вчинюваного вербальним способом. Крім того, надано основні характеристики мовленнєвого акту з позиції прагматики; розкрито сутність ситуативного контексту комунікації та його значущість у проведенні семантико-текстуальної експертизи мовлення; доведено зв'язок інтенції мовця й умислу кримінального правопорушення, вчинюваного вербальним способом. Результати провадження лінгвістичної експертизи унаочнено прикладом з експертної практики, у якому висвітлено особливості проведення семантико-текстуальної експертизи в розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинюваних вербальним способом. Практична значущість цього наукового доробку визначається характером дослідження і має методичну спрямованість. Висловленими пропозиціями можна послуговуватися під час складання висновків за результатами проведення лінгвістичної експертизи.

Ключові слова: судова лінгвістична експертиза; судова семантико-текстуальна експертиза; спеціальні знання; умисел кримінального правопорушення; інтенція мовця; ситуативний контекст; кримінальні правопорушення, вчинювані вербальним способом.

Вступ

Мовленнєвий акт у сучасній лінгвістиці розглядають (Serhiienko, & Maliuha, 2021) як повноцінну діяльність з усіма її компонентами – мотивом (наміром, інтенцією), метою, засобами здійснення та результатом. Наприклад, під мовленнєвим релігійним екстремізмом (Smurnova et al., 2020) розуміють вчинені у словесній (вербаль-

ній) формі дії, спрямовані на розпалювання ненависті (Brown, & Sinclair, 2023) і ворожнечі щодо представника певної релігійної спільноти або на приниження людської гідності та/або образу релігійних почуттів осіб, що входять до цієї спільноти (Pankevych, & Sukhorebra, 2022), а також заклики до здійснення екстремістської та/або терористичної діяльності.

Аналіз практики виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень свідчить, що слідчі та оперативні працівники незрідка постають перед необхідністю застосування спеціальних знань саме з лінгвістичної експертизи. Адже лише експерт, особа, яка має відповідну освіту та кваліфікацію, може знайти у спірних матеріалах важливу для розслідування інформацію.

Поняття спеціальних знань, їх види та форми у кримінальному судочинстві досліджували В. П. Бахін, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'яничков, І. В. Пиріг, В. О. Попелюшко, М. В. Салтевський, М. В. Селіванов, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило, М. Г. Щербаківський, В. В. Юсупов та ін. (see for example Shcherbakovskiy, 2018; Lukianchukov et al., 2019; Yusupov, 2023). Сьогодні вітчизняні науковці та практики (Ф. С. Бацевич, Т. В. Будко, Є. В. Ковкіна, Д. Ю. Сизонов, Л. І. Шевченко та ін.) розглядають перспективи лінгвістичної експертизи, висвітлюють різні аспекти проблематики, серед яких: ознаки пропаганди деструктивного характеру в тексті мовного повідомлення (Budko, 2019); використання можливостей лінгвістичної експертизи для встановлення ознак провокації (Akhtyrskaya, 2021); актуальність лінгвістичної експертизи мовлення у кримінальних справах щодо інкримінування погрози (Kovkina et al., 2022); особливості проведення семантико-текстуальної експертизи в розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (Bondarchuk, & Vosak, 2023); лінгвістична експертиза мовлення в Україні та за кордоном (Didushok, & Sopina, 2023). Зарубіжні колеги, плідно працюючи в цьому векторі, висвітлюють, зокрема, такі питання: наклеп як мовний злочин (Guillén Nieto, 2020); мова як доказ: судова лінгвістика (Guillén Nieto, & Stein, 2022; Marko, 2022); нові тенденції в судовій лінгвістиці (Tayebi, & Coulthard, 2022); комплексний лінгвістичний підхід до правової проблеми мови ворожнечі (Guillén-Nieto, 2023).

Наразі в Україні лінгвістична експертиза, а саме семантико-текстуальна експертиза мовлення, перебуває на стадії свого становлення. Водночас окремі аспекти дослідження ситуативного контексту за допомогою семантико-текстуальної експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436² КК України, ґрунтовно ще не розглядалися, що й зумовлює актуальність обраної тематики.

Матеріали та методи

Метою статті є висвітлення можливостей семантико-текстуальної експертизи як однієї з форм використання спеціальних знань для кваліфіка-

ції кримінальних правопорушень, вчинюваних вербальним способом. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання: надати основні характеристики мовленнєвого акту з позиції прагматики; розкрити сутність ситуативного контексту комунікації та його значущість у проведенні семантико-текстуальної експертизи мовлення; з'ясувати співвідношення інтенції мовця й умислу кримінального правопорушення, вчинюваного вербальним способом; окреслити особливості проведення семантико-текстуальної експертизи в розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинюваних вербальним способом.

Методологічним підґрунтям роботи, зважаючи на поставлену мету, специфіку об'єкта та предмета дослідження, є як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: узагальнення, аналізу та синтезу – для вироблення достовірних висновків у результаті опрацювання сукупності наукових та емпіричних джерел за обраною тематикою. Емпіричну базу дослідження становили 22 експертних провадження (висновків експертів) за період 2023 р., результати трьох експериментів у процесі відпрацювання методики лінгвістичної експертизи (Budko, 2020). Як приклад, унаочнено результати провадження лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи.

Результати та обговорення

Дослідження останніх років довели, що фундаментальним принципом спілкування є принцип прагматичної достатності, коли одиниці мови використовуються таким обсягом (формальним і семантичним), що необхідний із погляду комуніканта для досягнення його цілей.

Прагматична установка виявляє цільову спрямованість тексту, виробленого мовленнєвою особистістю.

Мовленнєвий акт з експліцитно вираженою інтенцією, якщо мовець має на увазі саме те, що він каже, у теорії розглядають як прямий мовленнєвий акт, а коли і пряме значення, і, крім того дещо більше (Batsevych, 2004), вважають непрямим. У такому разі речення, яке містить показники іллокутивної сили (Tsohatzidis, 2020; Hosseinpour, 2021) для одного типу іллокутивного акту, може промовлятися для надання до того ж і іллокутивної сили акту іншого типу.

У діалогічному дискурсі мовленнєвий акт є складником комунікативної ролі, серії реплік одного з комунікантів і водночас може розглядатись як тактичний хід для вирішення стратегічного завдання, що постає перед учасником спілкування. Отже, ідеться про вплив стратегії спілкування на вибір непрямой форми мовленнєвого акту. Здебільшого не випадкове обрання одного з варіантів

(лексичного, граматичного тощо) визначається стратегічним або тактичним завданням.

Лінгвістична експертиза тексту, зазначають науковці (Babkova, & Kolodna, 2017; Kovkina et al., 2022), вирішує питання, що традиційно перебувають у сфері прагматики – і не лише як галузі лінгвістики, предметом вивчення якої є механізми комунікації, а й спрямованої на дослідження мови в контексті суміжних із нею феноменів. Водночас центральною категорією прагматики опиняється категорія суб'єкта. Тому перед лінгвістикою постають питання про *інтенцію* того, хто говорить / пише (ідеться, якщо в термінах юриспруденції, про *умисел*), і способи її експлікації, перед юриспруденцією – проблеми кваліфікації правопорушень. Наявність *умислу* необхідна для кваліфікації кримінального правопорушення, *вчиненого вербальним способом*.

Аналіз конфліктних текстів (in particular, Asfar, 2022) засвідчив, що концептуально важливим компонентом лінгвістичного аналізу є *виявлення ситуативного контексту*, здатного не просто суттєво вплинути, а навіть кардинально змінити висновки щодо характеру інформації, сприйнятої реципієнтом.

Під ситуативним (екстралінгвістичним) контекстом розуміють ті обставини, ті реальні дії учасників подій, життєві реалії, які передували створенню тексту, супроводжували його або були тлом для його сприйняття. Водночас, вириваючи фразу з контексту та незважаючи на ситуацію, у якій вона була створена, обставини дійсності, у яких текст сприйматиметься, неможливо адекватно визначити характер персуазивності, що реалізується мовним твором. Персуазивний вплив мовленнєвого твору спрямований, наголошують науковці (including Drahan-Ivanets, 2015, s. 27; Skriabina, 2019), на зміну посткомунікативної поведінки одного із суб'єктів дискурсу (реципієнта) за допомогою зміни його посткомунікативної установки щодо предмета дискурсу.

Значущість ситуативного контексту розглядають, узгоджуючи зміст цього явища з одним зі значень поняття пресупозиції. У теорії аналізу художнього тексту (in particular, Shulzhuk, 2019; Lavrukina, 2022) роль ситуативного контексту як чинника смислотворення визнають опосередковано, що пов'язано з екстралінгвістичними умовами створення твору як засобу визначення авторської інтенції.

Ситуативний контекст має три виміри: фізичний (охоплює проксемічні (просторові) аспекти спілкування, місце комунікації); соціально-психологічний (виявляється в характері зв'язків між учасниками спілкування, їхніх статусах, соціальних ролях, нормах і культурних чинниках, у фізично-

му стані мовців, їхніх психологічних особливостях – характері, темпераменті тощо); часовий (стосується пори дня, історичних умов, суспільно-політичного устрою тощо, у межах яких відбувається спілкування). Знання ситуативного контексту має суттєве значення для кодування і декодування інформації в спілкуванні (Batsevych, 2004).

Розгляньмо приклад. На дослідження до Чернігівського НДЕКЦ МВС України надійшла постанова про проведення лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи. У фабулі справи зазначено, що на гарячу лінію кол-центру АТ «Чернігівобленерго» надійшов вхідний дзвінок від жителя обласного центру Н. В. (Особа 2). Під час бесіди з оператором АТ «Чернігівобленерго» (Особа 1) Н. В. висловлювалася на підтримку військової агресії Російської Федерації проти України, виправдовувала та визнавала правомірними їхні дії щодо України. Для вирішення експертизи було поставлене питання щодо наявності в мовленнєвому повідомленні саме цих висловлювань. Для експертизи надано протокол огляду з текстовим відтворенням аудіофайлів і два таких файли із записами розмови двох осіб.

У контексті зазначеного вибрано такі фрагменти розмови (репліки Н. В.):

«Н. В.: ... Хохлою**, вас уничтожают и правильно роблять... хохлою**...»;

«Н. В.: Хохлою***! Оой, б***, когда тебя уже уничтожат, сраная хохлою***! ...».

При цьому наголошено, що в контексті понять ст. 436² КК України *виправдуванням збройної агресії РФ* є доведення (доказування з підкріпленням фактами) допустимості протиправного застосування збройних сил РФ проти України; *визнання правомірною збройної агресії РФ* – висловлювання думки про те, що протиправне застосування збройних сил РФ проти України виправдане, справедливе, правильне відповідно до законів розвитку суспільства, а також права. Водночас метою цих висловлювань є нав'язування таких переконань.

Крім того, проаналізовано смислотвірні лексеми, надано їхні контекстуальні значення, приміром: «*хохлою***» означає (з контексту незрозуміло більш конкретно) або «хронічно придуркуваті українці» (абсолютно всі), або деяку частину цих українців (як, наприклад, якісь особливо дурні люди є тільки частиною людства).

Аналізуючи наданий для дослідження мовний матеріал, беручи до уваги весь контекст (прослуховування аудіозапису телефонної розмови Особи 1 і Особи 2), експерт вважає за потрібне наголосити на тому, що досліджувана ситуація спілкування має конфліктний характер, а Н. В. під час спілкування перебуває в незвичному психофізичному стані (ознаки зазначені).

Із контексту самої конфліктної ситуації, яка розгортається в часі (див. нижче), можна зробити висновок, що претензії в адресанта саме до реципієнта, тобто в цьому разі в грубій, нецензурній формі висловлено зневажливе, негативне й образливе ставлення до дурних українців або дурних представників українського народу, втіленням яких (в обох випадках) в уявленні адресанта є саме оператор кол-центру.

Мета цього вислову – образити, зачепити за живе реципієнта, що може, зокрема, свідчити і про таку саму мету пов'язаного з ним вислову «Хохлою**», вас уничтожают и правильно роблять... хохлою**» з причини так званого навішування ярликів (як технології внутрішнього маніпулювання) і процесу стереотипізації (наділення людини характерними (стереотипними) рисами для якоїсь групи).

Отже, у цитованих фрагментах повідомлення містяться:

висловлення *схвалення* тому, що українців (які є «всі хронічно тупими», або їх «хронічно дурну частину») у цей час (див. ситуативний контекст) справедливо вбивають («... Хохлою**», вас уничтожают и правильно роблять... хохлою**...»);

висловлення зневаги до співрозмовника, намагання його образити та побажання йому скорішої смерті («Хохлою***! Оой, б***, когда тебя уже уничтожат, сраная хохлою***! ...»).

Метою звернення Н. В. (Особа 2) до оператора кол-центру (Особа 1) було вирішення питання з відключення електроенергії в квартирі Н. В., під час телефонної розмови проблему не розв'язано. Репліки Особи 2 («Хохлою**», вас уничтожают и правильно роблять... хохлою**...», «Хохлою***! Оой, б***, когда тебя уже уничтожат, сраная хохлою***! ...») не стосуються загальної теми розмови і не збігаються із загальним контекстом діалогу. Ці фрази не є думками, які Н. В. *намагається нав'язати* адресату. Мета висловлювань – образити, зачепити за живе реципієнта.

При цьому схвалення справедливого (за словами автора) знищення «усіх хронічно тупих українців» або «хронічно тупих представників українського народу» («хохлою***») під час військової агресії РФ проти України (ситуативний контекст) висловлюється в морально-етичному оцінному контенті, тобто агресивне ставлення Н. В. до Особи 1 як до «хронічно тупої» представниці українського народу в умовах конфліктного спілкування, що розгортається в часі, побажання їй скорішої смерті і призводить до цього схвалення. Таке схвалення жодним чином не свідчить про, наприклад, визнання правомірною збройної агресії РФ проти України в контексті ст. 436² КК України як *нав'язування* адресантом *думки про*

те, що протиправне застосування збройних сил РФ проти України є виправданим, справедливим, правильним відповідно до законів розвитку суспільства, а також права.

Отже, аналізом інтенціональних намірів мовця встановлено, що в наданих для дослідження матеріалах виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, глорифікація її учасників (у контексті ст. 436² КК України) не містяться.

Після призначення додаткової експертизи встановлено, що у фразах Н. В. містяться висловлювання образливого характеру щодо українського народу та, зокрема, громадянки України (Особа 1).

Висновки

Обґрунтовано важливість аналізу впливу ситуативного контексту мовленнєвої ситуації на висновок семантико-текстуальної експертизи, визначено співвідношення інтенції мовця й умислу кримінального правопорушення, вчинюваного вербальним способом. Надано основні характеристики мовленнєвого акту з позиції прагматики. Розкрито сутність ситуативного контексту комунікації та його значущість у проведенні семантико-текстуальної експертизи мовлення, зважаючи на те, що значущість ситуативного контексту розглядають, узгоджуючи зміст цього явища з одним зі значень поняття пресупозиції. Водночас, аналізуючи художній текст, роль ситуативного контексту як чинника смислотворення визнають опосередковано, що пов'язано з екстралінгвістичними умовами створення твору як засобу визначення авторської інтенції. Доведено зв'язок інтенції мовця й умислу кримінального правопорушення, вчинюваного вербальним способом. Крім того, на прикладі з експертної практики висвітлено особливості проведення семантико-текстуальної експертизи в розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинюваних вербальним способом.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Akhtyrskaya, N. M. (2021). Vykorystannia mozhlyvostei linhvistychnoi ekspertyzy dlia vstanovlennia oznak provokatsii [The use of possibilities of linguistic expertise to establish signs of provocation]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, 66, 516–528 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.49>
- [2] Asfar, N. A. (2022). A Literature Review of Hate Speech: Forensic Linguistics Study. *International Journal of Forensic Linguistic*, 3(2), 109–114.
DOI: <https://doi.org/10.55637/ijfl.3.2.6333.109-114>
- [3] Babkova, N. V., & Kolodna, L. M. (2017). Avtomatyzovane vyluchennia reklamnykh tekstiv z kontentu [Automated extraction of advertising texts from content]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Serii: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva*, 29, 86–91 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiakc_2017_29_21
- [4] Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky*: pidruchnyk. Kyiv: Akademiia. 342 s. [in Ukrainian].
- [5] Bondarchuk, V. V., & Bosak, I. A. (2023). Osoblyvosti provedennia semantyko-tekstualnoi ekspertyzy v rozsliduvanni pryiniattia propozyitsii, obitsianky abo oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovoiu osoboiu [Peculiarities of semantic-textual examination in the investigation of acceptance of an offer, promise or receipt of an unlawful benefit by an official]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 40(2), 43–52 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-43>
- [6] Brown, A., & Sinclair, A. (2023). *Hate Speech Frontiers: Exploring the Limits of the Ordinary and Legal Concepts*. Cambridge: Cambridge University Press.
DOI: 10.1017/9781009357111
- [7] Budko, T. V. (2019). Oznaky propahandy destruktivnoho kharakteru v teksti movnoho povidomlennia [Signs of protection of a destructive character in the text of urgent message]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, 64, 382–392 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.33>
- [8] Budko, T. V. (2020). *Zahalna metodyka sudovo-linhvistychnoi semantyko-tekstualnoi ekspertyzy*. Kyiv: Ukrainyskyi naukovo-doslidnyi instytut spetsialnoi tekhniki ta sudovykh ekspertyz Sluzhby bezpeky Ukrainy, 55 s. [in Ukrainian].
- [9] Didushok, N. Ya., & Sopina, K. V. (2023). Linhvistychna ekspertyza movlennia v Ukraini ta za kordonom [Linguistic expertise of speech in Ukraine and abroad]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnogo upravlinnia*, 1(25), 8–14 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1\(25\)-8-14](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1(25)-8-14)
- [10] Drahan-Ivanets, N. V. (2015). *Ctratehii efektyvnoho vplyvu: persvazyvni chynnyky v suchasnykh zhurnalistykykh tekstakh* [Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata nauk iz sotsialnykh komunikatsii, Lvivskyi natsionalnyi universytet im. Ivana Franka]. Lviv. 201 s. [in Ukrainian].
<http://scc.knu.ua/upload/iblock/e89/Dysertacia%20Drahan-Ivanets.dis.pdf>
- [11] Guillén Nieto, V. (2020). Defamation as a Language Crime: A Sociopragmatic Approach to Defamation Cases in the High Courts of Justice of Spain. *International Journal of Language & Law (JLL)*, 9, 1–22.
DOI: 10.14762/jll.2020.001
- [12] Guillén Nieto, V., & Stein, D. (2022). Introduction: Theory and Practice in Forensic Linguistics. In V. Guillén Nieto, & D. Stein (Eds.), *Language as Evidence* (pp. 1–33). Palgrave Macmillan, Cham.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84330-4_1
- [13] Guillén-Nieto, V. (2023). *Hate Speech: Linguistic Perspectives*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110672619>
- [14] Hosseinpour, G. (2021). A Meditation on Austin and Searle Taxonomies of Illocutionary Acts. *Philosophy*, 19(2), 39–56.
DOI: 10.22059/jop.2021.321807.1006599
- [15] Kovkina, Ye., Aloian, M., & Avoian, L. (2022). Aktualnist linhvistychnoi ekspertyzy movlennia u kryminalnykh spravakh shchodo inkryminuvannia pohrozy [Relevance of Forensic Linguistic Speech Analysis in Criminal Cases Regarding Threat Incrimination]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 3(28), 98–108 [in Ukrainian].
DOI: 10.32353/khrife.3.2022.06
- [16] Lavrukhina, V. L. (2022). Kohnytnyva metafora yak dyskursyvnyi zasib reprezentatsii avtorskykh intentsii [Cognitive metaphor as a discourse means for representation of authors intentions]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 26(1), 177–182.
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.34>
- [17] Lukianchikov, Ye. D., Lukianchikov, B. Ye., & Petriaiev, S. Yu. (2019). Vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Use of special skills in criminal proceedings]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut»: Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4(44), 125–130 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199742](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742)
- [18] Marko, K. (2022). Language as Evidence. Doing Forensic Linguistics. *Language and Law / Linguagem e Direito*, 9(2), 211–213.
DOI: https://doi.org/10.21747/21833745/lanlaw/9_1r1

- [19] Pankevych, V. M., & Sukhorebra, T. I. (2022). Do pytannia kryminalnoi vidpovidalnosti za pravoporushennia, vchyneni z motyvu nenavysti [On the issue of criminal liability for crimes committed out of hatred]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 3, 320–325 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.57>
- [20] Serhiienko, L., & Maliuha, O. (2021). Some aspects of speech acts theory as applied to initial public offering texts. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu. Serii: Filolohiia*, 25, 277–284.
DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3055-2021-14-25-277-284>
- [21] Shcherbakovskyi, M. H. (2018). Sutnist, struktura ta tsili vykorystannia spetsialnykh znan u sudochynstvi [Essence, structure and objectives of special knowledge use for legal proceedings]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 18, 184–193 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.20>
- [22] Shulzhuk, N. (2019). Osoblyvosti linhvystychnoho analizu khudozhnoho tekstu yak prahmatychno-komunikatyvnoi yednosti [The Peculiarities of the Linguistic Analysis of Literary Text as Pragmatic and Communicative Unity]. *Linhvostylistychni studii*, 10, 195–203 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2019-10-203-211>
- [23] Skriabina, V. B. (2019). Persuazyvnyi komponent tsyfrovoi publichnoi dyplomatii [Persuasive component of digital public diplomacy]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, 4, 249–259 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177655>
- [24] Smyrnova, M. S., Tarapatov, M. M., & Panova, Ya. Ye. (2020). Teoretychni zasady ta metodyka doslidzhennia relihiino-ekstremistskykh tekstiv: komunikatyvno-dyskursyvnyi pidkhid [Theoretical aspects and research methodology of religious extremism texts: discursive approach]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70), 1, ch. 3, 59–63 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/10>
- [25] Tayebi, T., & Coulthard, M. (2022). New Trends in Forensic Linguistics. *Language and Law / Linguagem e Direito*, 9(1), 1–8.
DOI: https://doi.org/10.21747/21833745/lanlaw/9_1ed
- [26] Tsohatzidis, S. (2020). *Truth, Force, and Knowledge in Language: Essays on Semantic and Pragmatic Topics*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110687538>
- [27] Yusupov, V. V. (2023). Spetsialni znannia pry provedenni kryminalnogo provadzhennia ta v inshykh vydakh sudochynstva [Special knowledge in conduct of criminal proceedings and in other types of justice]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, 3, 486–490 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>

Список використаних джерел

- [1] Ахтирська Н. М. Використання можливостей лінгвістичної експертизи для встановлення ознак провокації. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. № 66. С. 516–528.
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.49>
- [2] Asfar N. A. A Literature Review of Hate Speech: Forensic Linguistics Study. *International Journal of Forensic Linguistic*. 2022. No 3(2). P. 109–114.
DOI: <https://doi.org/10.55637/ijfl.3.2.6333.109-114>
- [3] Бабкова Н. В., Колодна Л. М. Автоматизоване вилучення рекламних текстів з контенту. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2017. № 29. С. 86–91.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiakc_2017_29_21
- [4] Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
- [5] Бондарчук В. В., Босак І. А. Особливості проведення семантико-текстуальної експертизи в розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 40(2). С. 43–52.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-43>
- [6] Brown A., Sinclair A. *Hate Speech Frontiers: Exploring the Limits of the Ordinary and Legal Concepts*. Cambridge : Cambridge University Press, 2023.
DOI: 10.1017/9781009357111
- [7] Будко Т. В. Ознаки пропаганди деструктивного характеру в тексті мовного повідомлення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. № 64. С. 382–392.
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.33>
- [8] Будко Т. В. Загальна методика судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи. Київ : Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2020. 55 с.
- [9] Дідушок Н. Я., Сопіна К. В. Лінгвістична експертиза мовлення в Україні та за кордоном. *Expert Paradigm of Law and Public Administration*. 2023. № 1(25). С. 8–14.
DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1\(25\)-8-14](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1(25)-8-14)

- [10] Драган-Іванець Н. В. Стратегії ефективного впливу: персвазивні чинники в сучасних журналістських текстах : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.04. Львів, 2015. 201 с.
URL: <http://scc.knu.ua/upload/iblock/e89/Dysertacia%20Drahan-Ivanets.dis.pdf>
- [11] Guillén Nieto V. Defamation as a Language Crime: A Sociopragmatic Approach to Defamation Cases in the High Courts of Justice of Spain. *International Journal of Language & Law (JLL)*. 2020. No 9. P. 1–22.
DOI: 10.14762/jll.2020.001
- [12] Guillén Nieto V., Stein D. Introduction: Theory and Practice in Forensic Linguistics. *Language as Evidence* / V. Guillén Nieto, D. Stein (Eds.). Palgrave Macmillan, Cham, 2022. P. 1–33.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84330-4_1
- [13] Guillén-Nieto V. Hate Speech: Linguistic Perspectives. Berlin, Boston : De Gruyter Mouton, 2023.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110672619>
- [14] Hosseinpour G. A. Meditation on Austin and Searle Taxonomies of Illocutionary Acts. *Philosophy*. 2021. No 19(2). P. 39–56.
DOI: 10.22059/jop.2021.321807.1006599
- [15] Ковкіна Є., Алоян М., Авоян Л. Актуальність лінгвістичної експертизи мовлення у кримінальних справах щодо інкримінування погрози. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. № 3(28). С. 98–108.
DOI: 10.32353/khrife.3.2022.06
- [16] Лаврухіна В. Л. Когнітивна метафора як дискурсивний засіб репрезентації авторських інтенцій. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 26(1). С. 177–182.
DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.34>
- [17] Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряев С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 4(44). С. 125–130.
DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199742](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742)
- [18] Marko K. Language as Evidence. Doing Forensic Linguistics. *Language and Law / Linguagem e Direito*. 2022. No 9(2). P. 211–213.
DOI: https://doi.org/10.21747/21833745/lanlaw/9_1r1
- [19] Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. До питання кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені з мотиву ненависті. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 320–325.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.57>
- [20] Serhiienko L., Maliuha O. Some aspects of speech acts theory as applied to initial public offering texts. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія*. 2021. № 25. С. 277–284.
DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3055-2021-14-25-277-284>
- [21] Щербаковський М. Г. Сутність, структура та цілі використання спеціальних знань у судочинстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. № 18. С. 184–193.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.20>
- [22] Шульжук Н. Особливості лінгвістичного аналізу художнього тексту як прагматично-комунікативної єдності. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. № 10. С. 195–203.
DOI: <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2019-10-203-211>
- [23] Скрябіна В. Б. Персуазивний компонент цифрової публічної дипломатії. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2019. № 4. С. 249–259.
DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177655>
- [24] Смирнова М. С., Тарапатов М. М., Панова Я. Є. Теоретичні засади та методика дослідження релігійно-екстремістських текстів: комунікативно-дискурсивний підхід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70). № 1. Ч. 3. С. 59–63.
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/10>
- [25] Tayebi T., Coulthard M. New Trends in Forensic Linguistics. *Language and Law / Linguagem e Direito*. 2022. No 9(1). P. 1–8.
DOI: https://doi.org/10.21747/21833745/lanlaw/9_1ed
- [26] Tsohatzidis S. Truth, Force, and Knowledge in Language: Essays on Semantic and Pragmatic Topics. Berlin, Boston : De Gruyter Mouton, 2020.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110687538>
- [27] Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486–490.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>

O. Humenskyi,

Cand. Sc. (Law),

Deputy Head of Center – Head of the Center Support Department,

Chernihivsky Scientific Research Forensic Center,

MIA of Ukraine

19 Stepana Razina Str., Chernihiv, 14037, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6860-4925>

O. Khakhanovska,

Senior Research Fellow

Sector of Editorial and Publishing and Library Work

Department of Scientific and Organizational Work

Laboratory of Scientific and Organizational Support,

for Forensic Activity,

State Scientific Research Forensic Centre,

MIA of Ukraine

4 Velyka Okruzhna Str., Kyiv, 03170, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3999-8605>

**SEMANTIC-TEXTUAL EXPERTISE AS ONE OF THE FORMS
OF USING SPECIAL KNOWLEDGE FOR THE QUALIFICATION
OF CRIMINAL OFFENSES COMMITTED VERBALLY.
SITUATION CONTEXT AND SPEAKER'S INTENTION**

Abstract. The scientific article examines certain aspects of the application of the possibilities of semantic-textual examination as one of the forms of using special knowledge for the qualification of criminal offenses committed verbally, the influence of the situational context on the examination results is investigated. The methodological basis of the work was the use of both general scientific and special methods of scientific knowledge, in particular: generalization, analysis and synthesis – to develop reliable conclusions as a result of processing a set of scientific and empirical sources on the chosen topic. The scientific novelty of the study consists in substantiating the importance of analyzing the impact of the situational context of the speech situation on the conclusion of the semantic-textual examination, determining the ratio of the speaker's intention and the intent of a criminal offense committed verbally. In addition, the main characteristics of the speech act from the standpoint of pragmatics are given; the essence of the situational context of communication and its significance in conducting a semantic-textual examination of speech is revealed; the connection between the intention of the speaker and the intent of a criminal offense committed verbally is proven. The results of linguistic examination are illustrated by an example from expert practice, which highlights the peculiarities of semantic and textual examination in the investigation of criminal offenses committed verbally. The practical significance of this scientific work is determined by the nature of the research and has a methodological focus. The expressed proposals can be used when drawing up conclusions based on the results of the linguistic examination.

Keywords: forensic linguistic examination; forensic semantic and textual examination; expertise; criminal intent; speaker's intention; situational context; criminal offenses committed verbally.

П. Я. Цідило,
судовий експерт сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень,
Львівський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Збиральна, 24, м. Львів, 79040, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0668-7184>
email: Tsidilopetro@i.ua
тел: +38(098)851-11-71

МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВИРОБІВ ІЗ НІЗДРЮВАТОГО БЕТОНУ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ В МЕЖАХ ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У науковій статті в контексті дослідження будівельних матеріалів (виробів) із пористою внутрішньою структурою (виробів із ніздрюватого бетону) на предмет встановлення цілого за його частинами, що розширюватиме можливості на пряму трасологічних досліджень і сприятиме створенню більш вагомого підґрунтя доказової бази у кримінальних провадженнях, обґрунтовано доцільність розроблення та запровадження нового методу ідентифікування окремих частин як одного цілого за допомогою їхньої внутрішньої пористої структури при встановленні цілого за його частинами в межах судової трасологічної експертизи. Достовірність здобутих результатів і висновків забезпечено використанням загальнологічних (загальнонаукових) і спеціальних методів пізнання. Діалектичним методом обрано об'єкт і предмет дослідження, мотивовано його мету та завдання; методом аналізу та узагальнення здійснено необхідні обґрунтування на основі теорії виготовлення ніздрюватих бетонів; структурно-функціональним методом вивчено механізм утворення пор у внутрішній структурі виробів із ніздрюватого бетону; методом експертного експерименту проведено суміщення частин із ніздрюватого бетону між собою; із застосуванням методу мікроскопічного дослідження вивчено розмірні характеристики та взаємне розміщення пор на об'єктах дослідження і фрагментах (уламках) та їхню структуру, за результатами якого встановлено збіжні окремі (ідентифікаційні) ознаки в місцях розділення таких виробів. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що теоретично обґрунтовано, методологічно розроблено і в конкретному експертному провадженні експериментально апробовано новий метод ідентифікації при встановленні цілого за його частинами під час проведення трасологічних досліджень. Крім того, доведено необхідність розширення методів трасологічної експертизи на основі дослідження сучасних особливостей кримінальних правопорушень. Засвідчено, що впровадження в експертну практику нового методу ідентифікації при встановленні цілого за його частинами під час трасологічних досліджень підвищуватиме потенціал однієї з основоположних галузей криміналістики – трасології. Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблені пропозиції можуть стати основою методичних рекомендацій щодо дослідження фрагментів (зразків) виробів із ніздрюватого бетону для судових експертів експертних установ і працівників правоохоронних органів.

Ключові слова: судова трасологічна експертиза; сліди пошкоджень на виробках; будівельні блоки та їхні фрагменти; пориста внутрішня структура; ідентифікування окремих частин; одне ціле; індивідуальні ознаки; ідентифікація.

Вступ

У зв'язку з військовою агресією сусідньої держави проти України, що призвела до численних руйнувань житлового та нежитлового фондів, об'єктів інфраструктури, які потребують відновлювальних (ремонтних) робіт, погіршується криміногенна ситуація. Зокрема, під час реалізації програм реконструкції та відбудови зруйнованих війною об'єктів, у яких активну участь беруть міжнародні партнери, надаючи Україні значну фінансову допомогу, зафіксовано факти вчинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного заволодіння (викрадення) будівельних матеріалів (бетонних блоків), процес виготовлення яких

вдосконалюється щороку (Stel'makh et al., 2022). З'являються нові заповнювачі та добавки до бетонних сумішей (Kovernichenko, & Khilchenko, 2019). Найпоширеніші – блоки, виготовлені із ніздрюватого (пористого) бетону, які зручні у використанні та мають достатні тепло- та звукоізоляційні властивості (Sánchez-Mendieta et al., 2021). Тому дедалі актуальнішим стає пошук напрямів удосконалення трасологічної експертизи в означеному векторі.

Питання теорії трасології й трасологічної експертизи розробляли, зокрема, В. Є. Бергер, Л. К. Литвиненко, В. М. Прищеп, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, А. О. Фокіна. Окремі аспекти

трасологічних досліджень встановлення цілого за частинами вивчали В. Є. Бергер, С. О. Бухонський, О. В. Грищенко, А. М. Коструб, Я. В. Рибалко, Т. Г. Чашницька, Д. Є. Щирба та ін.

Сьогодні вітчизняні й зарубіжні науковці та практики досліджують, серед інших, питання, пов'язані з технологічними особливостями виробництва ніздрюватого бетону на основі композиційних в'язучих (Pozniak et al., 2019); вивчають структуру газобетону та його характеристики (Qian et al., 2020; Kumaresan et al., 2023, June); вплив модифікації твердої складової на властивості неавтоклавно газобетону (Krylov, 2020); вплив характеристик порової структури на газопроникність бетону (Chen et al., 2023); розглядають високоміцні бетони на механоактивованому в'язучому (Ksonshkevych et al., 2021); інші види бетонів та їхні властивості (Liu et al., 2021; Naidu, & Satyanarayana, 2021; Rafiza et al., 2022; Wei et al., 2023); можливості використання бетонного брухту як безцементного в'язучого (Alani et al., 2022); аналізують вплив деяких чинників на якість бетонних виробів (Sabitov et al., 2021; Anwar et al., 2022; Beskopylny et al., 2023; Li et al., 2023; Xiao et al., 2023); математичне моделювання та експериментальне обґрунтування процесу газовиділення у виробництві неавтоклавно газобетону (Shcherban' et al., 2022).

Проте наразі бракує ґрунтовних досліджень щодо встановлення цілого за частинами виробів із ніздрюватого бетону та ідентифікування їх як одне ціле. Тому на часі комплексне дослідження означеної проблематики.

Матеріали та методи

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності розроблення та запровадження нового методу ідентифікування окремих частин як одного цілого за допомогою їхньої внутрішньої пористої структури при встановленні цілого за його частинами в межах судової трасологічної експертизи. Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати комплекс логічно пов'язаних завдань: засвідчити необхідність удосконалення трасологічної експертизи на основі дослідження сучасних особливостей кримінальних правопорушень у сфері незаконного заволодіння бетонними виробами, аналізу основних положень теорії виготовлення виробів із ніздрюватого бетону і механізму утворення його внутрішньої пористої структури; дослідити фрагменти виробів із ніздрюватого бетону конкретного кримінального провадження та надані на дослідження судовому експертові виробу з ознаками пошкодження, вивчити структуру, розмірні характеристики та взаєморозміщення пор, порівняти це взаєморозміщення та встанови-

ти належність частин до єдиного цілого; узагальнити здобуті результати, сформулювати висновки і пропозиції.

Щоб з'ясувати ймовірність ідентифікування окремих частин (фрагментів) виробів із ніздрюватого бетону як одного цілого, проведено експериментальне експертне дослідження. При цьому використовувалися блоки із ніздрюватого бетону та їхні фрагментарні частини, вилучені під час обшуку складських приміщень, а також фрагменти (уламки) твердого пористого матеріалу білого кольору, виявлені на будівельних майданчиках (у місцях викрадення будівельних матеріалів). Загалом досліджено 27 об'єктів. Деякі результати унаочнено у вигляді рисунків.

Результати та обговорення

Після виявлення та вилучення в межах досудового розслідування на місці кримінального правопорушення тих чи тих частин (фрагментів) виробів (предметів) працівники правоохоронних органів проводять обшуки у підозрюваних, під час яких можуть бути виявлені певні об'єкти з ознаками пошкодження. У такому разі може постати запитання: Чи складала до розділення фактично наявні уламки (фрагменти) одне ціле з виявленими об'єктами?

Отже, дослідження будівельних матеріалів (виробів) із пористою внутрішньою структурою (виробів із ніздрюватого бетону) на предмет встановлення цілого за його частинами (Semenenko, & Hrabovskyi, 2021) розширюватиме можливості напряму трасологічних досліджень, що сприятиме створенню більш вагомого підґрунтя доказової бази у кримінальних провадженнях.

Першим кроком у зазначеному дослідженні є аналіз основних властивостей ніздрюватого бетону та його характерної внутрішньої структури після кінцевого формування (Anwar et al., 2022).

Відомо, що більшість виробів промислового виробництва із ніздрюватого бетону має внутрішню пористу структуру, яка формується у процесі їх виготовлення (Krylov, 2020); вироби будівельного призначення являють собою поштучні предмети, які мають геометричну форму і властивості відповідно до призначення; особливістю внутрішньої структури таких виробів є наявність численних порожнин (пор), утворених у процесі виготовлення та формування конструктивних особливостей виробу (Rafiza et al., 2022).

Бетон на пористих заповнювачах з техногенної сировини характеризується складною системою пор, які відрізняються розмірами та формою, а пористість цих бетонів і об'єм відкритих капілярних пор знижується зі зростанням середньої щільності бетону (Liu et al., 2021). Тому бетон на

пористих заповнювачах із техногенної сировини, порівняно із керамзитобетоном, має більший відсоток умовно закритих пор за більшого значення загальної пористості (Kovernichenko, & Khilchenko, 2019).

За способом утворення пор пористі бетони поділяють на два основних типи – газобетон і пінобетон, які відрізняються технологією виготовлення.

Газобетон являє собою пористі блоки автоклавного твердіння, будівельний стіновий матеріал з унікальними характеристиками (зокрема, його пористість сягає 85 % і тому він поєднує властивості дерева та каменю). Сировиною для його виготовлення є кварцовий пісок (Thakur, & Kumar, 2022), вапно, цемент, вода, алюмінієва пудра. Усі компоненти перемішують і відправляють в автоклав, де під тиском відбувається їх спінювання (за реакції високодисперсного алюмінію з лужним розчином) й утворюється пориста структура (Kumaresan et al., 2023, June).

Пінобетон значно простіший у виробництві, оскільки виготовляють його, подаючи у суміш піску, води та цементу спеціальний піноутворювач, який під час застигання матеріалу у формах виділяє повітря і забезпечує рівномірний розподіл бульбашок усім об'ємом блока. Цей матеріал твердне у природний спосіб і не проходить термооброблення (Wei et al., 2023).

Проте і в газобетоні, і в пінобетоні внутрішня структура має вигляд численних пор, розміщених у хаотичному порядку, що відома як внутрішня структура ніздрюватого бетону (рис. 1).

Рис. 1

Зближений вигляд внутрішньої структури виробів із ніздрюватого бетону

Кожна повітряна раковина (пора) у таких бетонах огорожена від інших тілом твердого матеріалу, основою якого є вихідний цемент і пісок (Beskopylny et al., 2023). Залежно від доданої кількості пороутворювача змінюється кількість повітряних порожнин (раковин) (Stel'makh et al., 2022). Саме ці пори (раковини, порожнини) завдяки індивідуальним діаметричним (поперечним) розмірним характеристикам і взаємному розміщенню в місцях розділення (розламів, надломів, розпилів тощо) об'єктів та їхніх частин становлять винятково індивідуальні (особливі) ознаки.

Для проведення порівняльних досліджень та формування висновку про належність частин конкретному виробу, зважаючи на сліди трасологічного походження, необхідно розуміти, наголошують фахівці (Kofanov et al., 2010, s. 6), що одним з основних розділів теорії криміналістичної ідентифікації є вчення про ідентифікаційні ознаки.

У цьому вченні ототожнення (виділення відповідного матеріального утворення як єдиного цілого та відмежування від йому подібних) ґрунтується на уявному виокремленні характеристик об'єкта ідентифікації, які вважаються ідентифікаційними ознаками. Зазначені ознаки зумовлені природою матеріалу (речовини), походженням об'єкта, його призначенням, умовами експлуатації тощо.

У дослідженнях експерти, вирішуючи питання щодо належності окремих частин (фрагментів) єдиному цілому, зазвичай використовують методи моделювання та реконструкції. Тобто здійснюють пошук загальних ліній і поверхонь розділення між цими частинами, а також вивчають сліди виробничого й експлуатаційного характеру, наявні на об'єкті до його розділення, і порівнюють їх із тими, які залишилися на порівнюваних частинах об'єкта. За наявності спільних ліній і поверхонь розділення, зважаючи на збіг загальних властивостей та ознак окремих частин, належність останніх єдиному цілому доводять зіставленням і суміщенням частин між собою. Успішному вирішенню цього питання сприяє й те, що на поверхнях суміщених частин можуть міститись окремі (індивідуальні) ознаки, які виникли внаслідок пошкодження (оброблення, експлуатації, процесу виготовлення) такого об'єкта.

Ідентифікаційні ознаки у криміналістиці класифікують за різними підставами. Утім, практичну значущість мають лише окремі з них. Наприклад, за характеристикою об'єктів вирізняють: родові ознаки (підстави для встановлення належності об'єкта до певної категорії відповідно до визнаної в науці і техніці класифікації), групові (характеризують спільність умов виникнення й існування об'єктів), індивідуальні або особливі, окремі (індивідуалізують об'єкт, дають змогу відрізнити

його від інших). Стійкість системи ідентифікаційних ознак об'єкта зумовлено переважно природою його субстанції та характером її взаємодії з довкіллям (Tsidiyo, 2021). Ступінь значущості ідентифікаційних ознак об'єкта можна визначити на основі систематизації рецептурно-технологічних даних великої кількості однорідних об'єктів, безпосереднього вивчення технологічних процесів виготовлення відповідної продукції (Sidorov et al., 2011; Корча, V. V., & Корча, N. V., 2022).

Формується цілісна система ідентифікаційних ознак також у межах обставин розслідуваної події і зумовлюється такими чинниками: обставинами об'єднання будь-яких частин (компонентів) у ціле; умовами внутрішньої взаємодії частин (компонентів) у межах цілого; особливостями впливу на частини (компоненти) цілого зовнішніх чинників; специфічними наслідками розділення цілого на частини (Xiao et al., 2023).

Отже, перед дослідженням зі встановлення належності частин єдиному виробу необхідно проаналізувати деякі ознаки та характеристики таких виробів (Kostrub et al., 2015).

Тому в експериментальному експертному дослідженні (щоб з'ясувати ймовірність ідентифікування окремих частин (фрагментів) виробів із ніздрюватого бетону як одного цілого) використовувались блоки із ніздрюватого бетону та їхні фрагментарні частини, вилучені під час обшуку складських приміщень, а також фрагменти (уламки) твердого пористого матеріалу білого кольору, виявлені на будівельних майданчиках (у місцях викрадення будівельних матеріалів).

Для дослідження надано 26 об'єктів (блоки та їхні фрагментарні частини, що для зручності пронумеровані від 1 до 26) з ознаками часткових пошкоджень у вигляді відламу матеріалу (рис. 2).

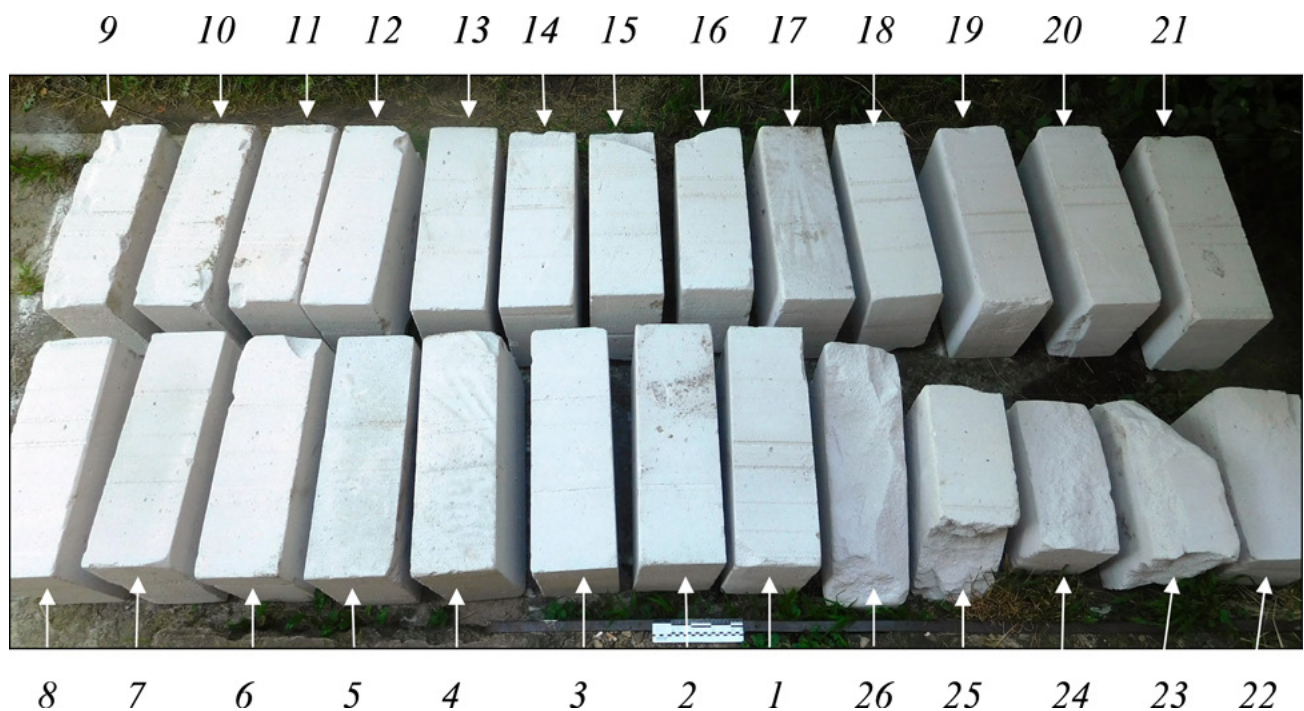

Рис. 2

Загальний вигляд блоків та їхніх фрагментарних частин, наданих для дослідження, з позначеннями

Візуально встановлено, що надані для дослідження 26 об'єктів (рис. 2) можна розділити на дві групи: однотипні (1–21) і фрагментарні (22–26), які мають різні розмірні характеристики та будову.

Однотипні блоки (рис. 2, 1–21) – об'ємні, мають форму прямокутного паралелепіпеда, загальним (максимальним) розміром $600 \times 375 \times 200$ мм кожен, виготовлені із ніздрюватого (пористого) бетону автоклавного твердіння білого кольору, міцність конструкції якого забезпечується міжпоровими стінками, утвореними із суміші заповнювачів, скріплених в'язким компонентом (цемент

тощо). По всій поверхні граней цих блоків проглядаються численні пори овальної форми від $0,2 \times 0,6$ до 7×13 мм завглибшки від 0,5 до 7 мм, розділені міжпоровими стінками завтовшки від 0,1 до 4 мм. Ці блоки утворені шістьма плоскими гранями (торцевими поверхнями), з яких дві – 600×200 мм, дві – 600×375 мм і ще дві – 375×200 мм, дотичні одна до одної. Ці грані, що під кутом 90° , утворюють прямокутний паралелепіпед.

П'ять фрагментарних частин блоків (рис. 2, 22–26) – об'ємні, за формою наближені до прямокутного паралелепіпеда, загальним (максимальним) розміром від $375 \times 354 \times 200$ до $600 \times 374 \times 200$ мм,

виготовлені із ніздрюватого (пористого) бетону автоклавного твердіння білого кольору, міцність конструкції якого забезпечується міжпоровими стінками, утвореними із суміші заповнювачів, скріплених в'язким компонентом (цемент тощо). По всій поверхні граней цих частин блоків проглядаються численні пори овальної форми від 0,2×0,6 до 7×13 мм завглибшки від 0,6 до 5,1 мм, які розділені міжпоровими стінками завтовшки від 0,1 до 3 мм. За будовою фрагменти утворені п'ятьма плоскими гранями (торцевими поверхнями), розміщеними під кутом 90°, що утворюють прямокутний паралелепіпед. Шоста грань (торцева поверхня) має вигляд ділянок із шорсткою, пористою поверхнею з характерним рельєфом у вигляді впадин із мікрорельєфом по формі виступів і заглибин різної конфігурації з нерівними краями та ділянки з рельєфною поверхнею, частковими відколами країв, що характерно для слідів відламу матеріалу. Під час подальшого детального дослідження з допомогою криміналістичної лупи

(збільшення до 5×) у різних режимах освітлення (прямому та косопадаючому світлі) встановлено, що на всіх торцевих поверхнях блоків наявні потертості та подряпини, що виникли в процесі транспортування, зберігання тощо, а також нашарування частинок бруду та пилу.

Виявлено, що на торцевих поверхнях блоків та їхніх фрагментарних частин (1–26) наявні незначні пошкодження (ділянки зі слідами відламування матеріалу), які на визначення їхніх загальних розмірних характеристик не впливають.

Також встановлено, що на поверхнях блоків та їхніх фрагментарних частин наявні сліди пошкоджень матеріалу, а саме його відламу (відколу) внаслідок прикладання динамічного (стороннього) зусилля. Ці сліди придатні для проведення за ними порівняльного дослідження.

На будівельних майданчиках (місцях викрадення будівельних матеріалів) виявлено та вилучено фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору (рис. 3).

Рис. 3

Загальний вигляд (із чотирьох боків) фрагмента (уламка) твердого пористого матеріалу білого кольору, виявленого на будівельному майданчику (місці викрадення будівельних матеріалів)

Фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору (рис. 3) об'ємний, наближений до трапецієвидної форми загальними (поперечними) розмірами 136×95×39 мм, виготовлений із ніздрюватого (пористого) бетону автоклавного твердіння, утворений двома плоскими гранями 86×32 та 64×18 мм, дотичними одна до одної в середній частині, під кутом 90°, що утворюють торець загальною довжиною 33 мм. Решта граней має вигляд ділянок із шорсткою, пористою поверхнею. Рельєф грані утворений виступами і заглибинами різної конфігурації з нерівними краями, ділянками з рельєфною поверхнею, частковими відколами країв, що характерно для слідів відламу матеріалу. За подальшого (детального) дослідження з допомогою мікроскопа МСП-1 (збільшення до 16×) у різних режимах освітлення (прямого та косопадючого світлі) встановлено, що на всіх поверхнях граней проглядаються численні пори овальної форми від 0,2×0,5 до 13×10 мм завглибшки від 0,5 до 7 мм, розділені міжпоровими стінками завтовшки від 0,1 до 1,5 мм.

Отже, на поверхні фрагмента (уламка) твердого пористого матеріалу білого кольору загального (поперечного) розміру 136×95×39 мм наявні сліди пошкоджень матеріалу виготовлення, а саме його відламу з прикладанням динамічного (стороннього) зусилля.

У подальшому дослідженні для відповіді на запитання (Чи складала раніше одне ціле виявлений фрагмент і надані блоки?), проводилося візуальне та детальне порівняння слідів пошкоджень на об'єктах дослідження.

Здійснювалося порівняння методом зіставлення та суміщення як згаданих вище повер-

хонь об'єктів, так і фотографічних знімків цих поверхонь із застосуванням дзеркальних відображень.

Порівнюючи поверхні фрагмента (уламка) твердого пористого матеріалу білого кольору загальним (поперечним) розміром 136×95×39 мм, виявленого та вилученого на місці викрадення будівельних матеріалів, і фрагментарної частини блоку (23) загальним (максимальним) розміром 451×375×200 мм, який серед інших вилучено зі складських приміщень, встановлено збіги загальних і особливих ознак, а саме:

кольору поверхні матеріалу виготовлення;
суміщення частин за лініями розділення та відповідність передбаченої конфігурації об'єкта (рис. 4);

наявності форми та розмірів пор у структурі зазначених елементів, розміщення їх одне щодо одного (рис. 5, 1–11);

конфігурації пор у структурі зазначених елементів та розміщення їх одне щодо одного (рис. 5, 1–11);

наявності, форми та розмірів торцевих країв об'єктів, розміщення їх одне щодо одного (рис. 4, 6, 7 і 8);

відповідності форми та розмірів виступів і впадин на поверхні одного об'єкта форми та розмірам виступів і впадин на іншому об'єкті;

відповідності форми і розмірів виступу на поверхні одного об'єкта форми і розмірам впадини на іншому об'єкті (рис. 5, 3);

наявності форми та розмірів поверхні ліній відламу, розміщення їх щодо країв об'єктів;

наявності однотипного способу розділення (відлам матеріалу);

конфігурації контурів країв тріщин і характерних ліній;

конфігурації рельєфу поверхні та ділянок відламу на поверхні виступів матеріалу та поверхні впадин матеріалу;

наявності форми, ширини та рельєфів поверхні ділянок відламів матеріалу.

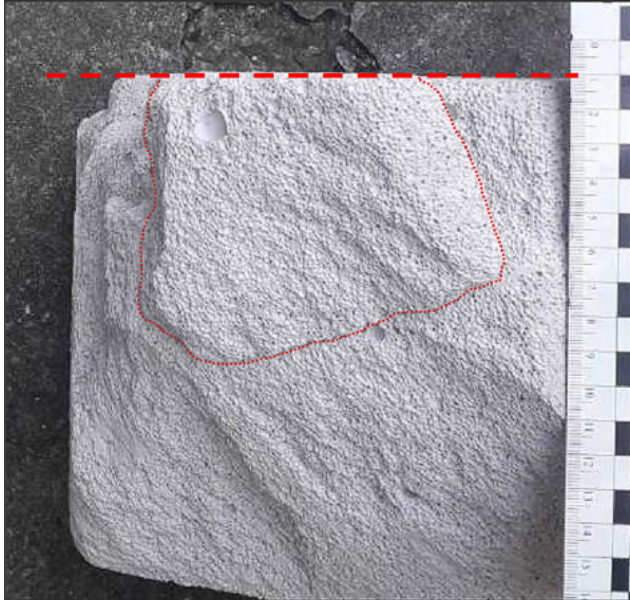

Рис. 4

Збіг конфігурації країв за суміщення частин лініями розділення та відповідність передбаченої конфігурації об'єкта

Виявлені в процесі порівняльного дослідження збіжні загальні та окремі ознаки у сукупності утворюють індивідуально-характерний стійкий, суттєвий комплекс ознак, достатній для висновку про те, що фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору загальним (поперечним) розміром 136×95×39 мм і фрагментарна частина блоку (23) до розділення складала між собою одне ціле – бетонний блок білого кольору загальним (максимальним) розміром 451×375×200 мм.

Отже, результатом ідентифікаційних досліджень цілого за його частинами зазвичай спершу є віднесення їх до спільної групової належності та наявності спільних ліній розділення. Чим більше виявлено ознак і властивостей випадкового характеру, не передбачених технологією виготовлення, тим більш вузькою буде зазначена група, і доказове значення такого висновку доволі високе. Серед згаданих ознак слід виокремити внутрішньо-структурні пори, які проглядаються в ділянках спільних ліній розділення, оскільки пори – це сталі індивідуальні ознаки, які за своєю формою та взаємним розміщенням становлять особливий характерний комплекс, на їхнє формування не можна вплинути штучно, адже саме процес механізованого виготовлення з поєднанням хімічних реакцій забезпечує саму індивідуальність

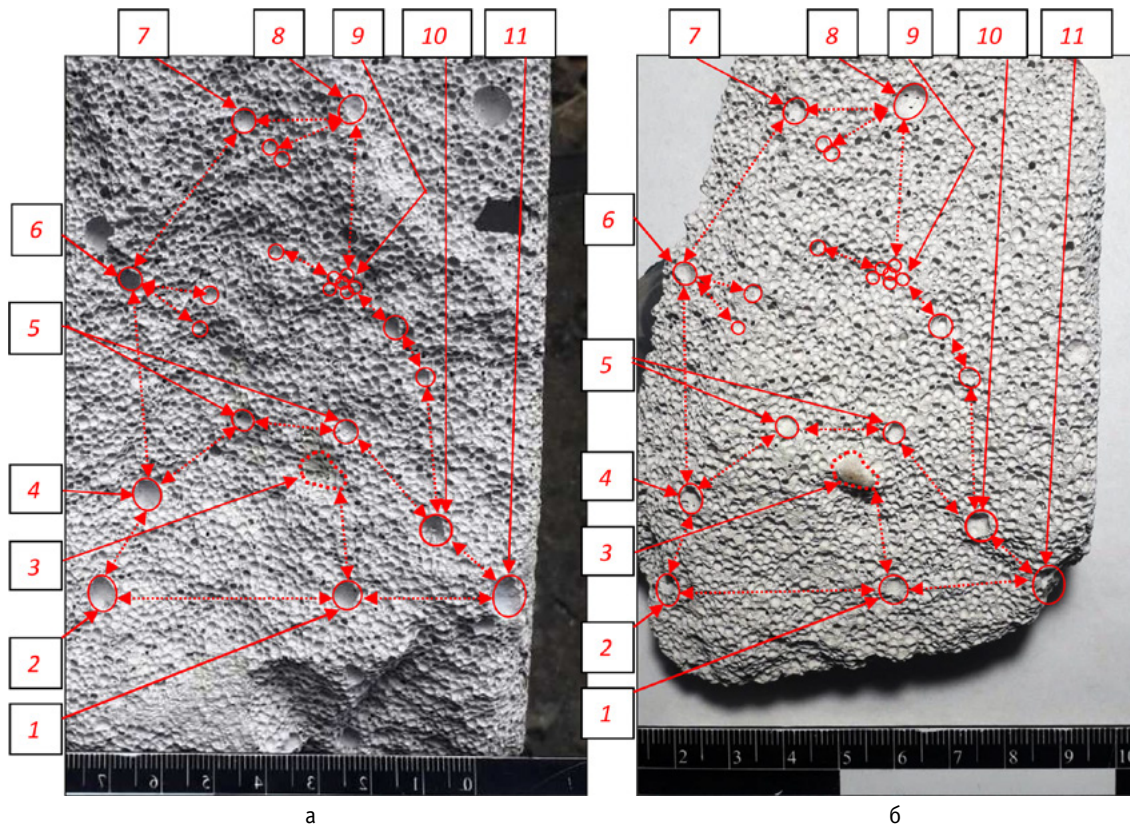

Рис. 5

Збіги окремих ідентифікаційних ознак (характерних пор та їх взаєморозміщення) на порівнюваних об'єктах: а – дзеркальний вигляд поверхні відламу матеріалу, наявної на фрагментарній частині блоку з позначенням (23) загальним (максимальним) розміром 451×375×200 мм; б – вигляд поверхні відламу матеріалу, наявної на фрагменті (уламку) твердого пористого матеріалу білого кольору загальним (поперечним) розміром 136×95×39 мм

внутрішньої структури кожного з виробів (Barabash et al., 2014).

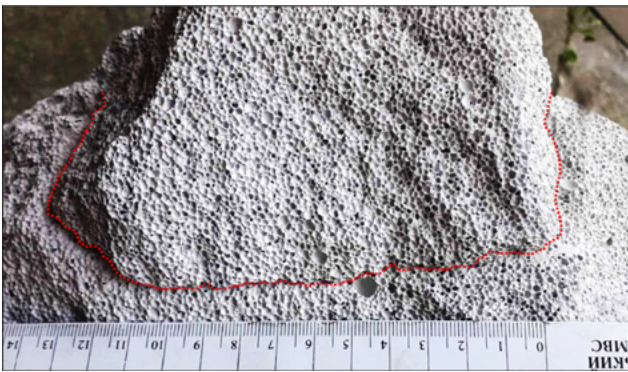

Рис. 6
Збіги конфігурації торцевих країв ділянок розламу матеріалу (згори)

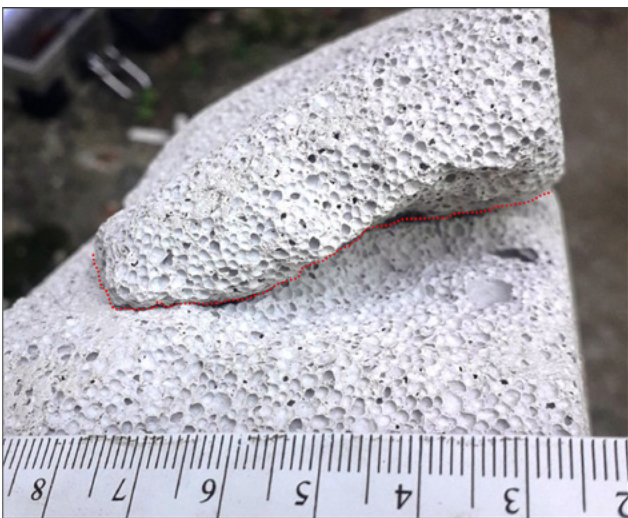

Рис. 7
Збіги конфігурації торцевих країв ділянок розламу матеріалу (праворуч)

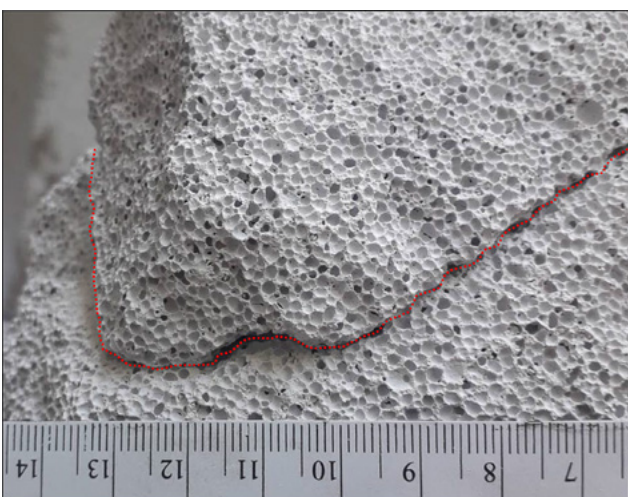

Рис. 8
Збіги конфігурації торцевих країв ділянок розламу матеріалу (ліворуч)

Проте, варто наголосити, вирішення ідентифікаційного завдання у криміналістичній експертизі встановлення цілого за його частинами

за об'єктами із ніздрюватого бетону може ускладнюватися низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, зокрема пошкодженнями механічного та іншого характеру – розкришування, надмірний тиск, ум'ятини, відколювання тощо.

Утім, візуальними та лабораторними методами дослідження переконливо доведено, що, проводячи такий вид трасологічної експертизи, в окремих випадках можливо за окремими (індивідуальними) ознаками ідентифікувати фрагменти (частини) як одне ціле.

Висновки

З'ясовано можливість і доведено необхідність розширення методів трасологічної експертизи на основі дослідження сучасних особливостей кримінальних правопорушень, пов'язаних із викраденням або привласненням чужого майна, зловживанням ним під час відновлювальних (будівельних) робіт об'єктів, які постраждали через військову агресію та інші негативні реалії сьогодення. Проаналізовано основні положення теорії виготовлених виробів із ніздрюватого (пористого) бетону, механізму утворення його внутрішньої пористої структури та результатів дослідження фрагментів (зразків) виробів із ніздрюватого бетону на прикладі конкретного кримінального провадження та наданих на дослідження виробів з ознаками пошкодження. Узагальнено новітній досвід проведення трасологічної експертизи при встановленні цілого за його частинами та можливості ідентифікування окремих фрагментів як одне ціле, визначення їхнього походження. Започатковано новий метод ідентифікації при встановленні цілого за його частинами під час трасологічних досліджень і засвідчено, що його впровадження в експертну практику підвищить потенціал однієї з основоположних галузей криміналістики – трасології.

Подяки

Автор висловлює щирю вдячність директорів Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України – доктору юридичних наук професору Заяцю Роману Ярославовичу за сприяння в організації проведення цього дослідження та оприлюднення його результатів.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Alani, A. A., Lesovik, R., Lesovik, V., Fediuk, R., Klyuev, S., Amran, M., Ali, M., de Azevedo, A. R. G., & Vatin, N. I. (2022). Demolition Waste Potential for Completely Cement-Free Binders. *Materials*, 15(17), 6018. DOI: <https://doi.org/10.3390/ma15176018>
- [2] Anwar, F. H., El-Hassan, H., Hamouda, M., Hinge, G., & Mo, K. H. (2022). Meta-Analysis of the Performance of Pervious Concrete with Cement and Aggregate Replacements. *Buildings*, 12(4), 461. DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings12040461>
- [3] Barabash, I. V., Ksonshkevych, L. M., Krantovska, O. M. (2014). Vysokomitsni betony na mekhanoaktyvovanomu viazhuchomu [High-performance concrete with mechanoactivated binder]. *Zbirnyk naukovykh prats Ukrainського derzhavnoho universytetu zaliznychnoho transportu*, 149, 130–136 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.18664/1994-7852.149.2014.82583>
- [4] Beskopylny, A. N., Shcherban', E. M., Stel'makh, S. A., Mailyan, L. R., Meskhi, B., Evtushenko, A., El'shaeva, D., & Chernil'nik, A. (2023). Improving the Physical and Mechanical Characteristics of Modified Aerated Concrete by Reinforcing with Plant Fibers. *Fibers*, 11(4), 33. DOI: <https://doi.org/10.3390/fib11040033>
- [5] Chen, W., Li, K., Wu, MM., Liu, DD., Wang, P., & Liang, Y. (2023). Influence of pore structure characteristics on the gas permeability of concrete. *Journal of Building Engineering*, 79, 107852. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.job.2023.107852>
- [6] Kofanov, A. V., Voloshyn, O. H., & Litvinova, O. V. (2010). *Trasolohichni doslidzhennia: kurs lektsii*. Kyiv: Kyiv. nats. un-t vnutr. sprav. 304 s. [in Ukrainian].
- [7] Kopcha, V. V., & Kopcha, N. V. (2022). *Kryminalistychna tekhnika, taktyka i metodyka: navch. posib*. Odesa: Helvetyka. 286 s. [in Ukrainian]. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40899/1/%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%90%20%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%86%D0%9A%D0%90.pdf>
- [8] Kostub, A. M., Gryshchenko, O. V., Shchyrba, D. Ye., & Chashnytska, T. H. (Uklad.). (2015). *Metodyka vstanovlennia tsiloho za chastynamy*. Kyiv: DNDEKTs MVS Ukrainy, 37 s. [in Ukrainian].
- [9] Kovernichenko, L. M., & Khilchenko, O. P. (2019). Betony na shtuchnomu porystomu zapovniuvachi – aktypororytu iz tekhnohennykh vidkhodiv promyslovykh pidpriemstv Kryvoho Rohu. *Hirnychy visnyk*, 105, 118–122 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31721/2306-5435-2019-1-105-118-123>
- [10] Krylov, Ye. O. (2020). *Vplyv modyfikatsii tverdoi skladovoi na vlastyivosti neavtoklavnoho hazobetonu* [Dysertatsiia kandydata tekhnichnykh nauk, Odeska derzhavna akademiia budivnytstva ta arkhitektury]. Odesa. 168 s. [in Ukrainian]. https://odaba.edu.ua/upload/files/dis_Krilov.pdf
- [11] Ksonshkevych, L., Barabash, I., Streltsov, K., & Krantovska, O. (2021). Change in effective viscosity and level of synergism of cement-containing mechanoactivated suspension. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 1162(1), 012010. DOI: <https://doi.org/10.1088/1757-899x/1162/1/012010>
- [12] Kumaresan, S., Narayanan, M., & Mani, K. (2023, June). A study on the properties of aerated concrete – Fine aggregate partially replaced with marble powder. In *American Institute of Physics Conference Series*, 2766(1), 020063. DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0140985>
- [13] Li, X., Zhou, X., Xiao, L., Liu, Z., & Zhou, Z. (2023). Quasi-static experimental study on reinforcing aerated concrete block walls through steel wire Rope-Polymer mortar surface layer cross-strip method. *Structures*, 57, 105266. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.istruc.2023.105266>
- [14] Liu, J., Ren, F., & Quan, H. (2021). Prediction Model for Compressive Strength of Porous Concrete with Low-Grade Recycled Aggregate. *Materials*, 14(14), 3871. DOI: <https://doi.org/10.3390/ma14143871>
- [15] Naidu TY, R., & Satyanarayana, G. V. V. (2021). Study on aerated concrete using steam curing test method. *E3S Web of Conferences*, 309, 01206. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202130901206>
- [16] Pozniak, O. R., Lutsiuk, I. V., Yakymchko, Ya. B., & Melnyk, V. M. (2019). Perspektyvy vyrobnytstva teploizolatsiinoho nizdriuvatoho betonu na osnovi kompozytsiinykh viazhuchykh [Prospects for production of heat insulation aerated concrete based on composite binders]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» Serii: Teoriia i praktyka budivnytstva*, 912, 146–153 [in Ukrainian]. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19680/191030budiv-146-153.pdf>
- [17] Qian, R., Shi, J., Li, Y., Chen, W., Liu, G., Liu, Z., She, W., & Zhang, Y. (2020). Investigation on parameters optimization for gas permeability testing of concrete: Inlet-gas pressure and confining pressure. *Construction and Building Materials*, 250, 118901. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.118901>
- [18] Rafiza, A. R., Fazlizan, A., Thongtha, A., Asim, N., & Noorashikin, M. S. (2022). The Physical and Mechanical Properties of Autoclaved Aerated Concrete (AAC) with Recycled AAC as a Partial Replacement for Sand. *Buildings*, 12(1), 60.

- DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings12010060>
- [19] Sabitov, Y., Dyusseminov, D., & Bazarbayev, D. (2021). Effect of modifiers and mineral additives from industrial waste on the quality of aerated concrete products. *Technobius*, 1(4), 0010.
DOI: <https://doi.org/10.54355/tbus/1.4.2021.0010>
- [20] Sánchez-Mendieta, C., Galán, J. J., & Martínez-Lage, I. (2021). Physical and Hydraulic Properties of Porous Concrete. *Sustainability*, 13(19), 10562.
DOI: <https://doi.org/10.3390/su131910562>
- [21] Semenenko, R. Ye., & Hrabovskiy, H. V. (2021). Osoblyvosti ekspertnoho doslidzhennia vstanovlennia tsiloho za chastynamy. *Molodyi vchenyi*, 1(89), 236–242 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-46>
- [22] Shcherban', E. M., Stel'makh, S. A., Beskopylny, A., Mailyan, L. R., Meskhi, B., Shuyskiy, A., Beskopylny, N., & Dotsenko, N. (2022). Mathematical Modeling and Experimental Substantiation of the Gas Release Process in the Production of Non-Autoclaved Aerated Concrete. *Materials*, 15(7), 2642.
DOI: <https://doi.org/10.3390/ma15072642>
- [23] Sidorov, D. E., Sivetskiy, V. I., Kolosov, O. Ye., Sokolskiy, O. L., & Dudar, Zh. O. (2011). Zvariuvannia u vyhotovlenni polimernykh plivkovykh pakuvan. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho»*. Serii: *Khimichna inzheneriia, ekolohiia ta resursozberezhennia*, 2(8), 9–16 [in Ukrainian].
- [24] Stel'makh, S. A., Shcherban', E. M., Beskopylny, A. N., Mailyan, L. R., Meskhi, B., Beskopylny, N., Dotsenko, N., & Kotenko, M. (2022). Influence of Recipe Factors on the Structure and Properties of Non-Autoclaved Aerated Concrete of Increased Strength. *Applied Sciences*, 12(14), 6984.
DOI: <https://doi.org/10.3390/app12146984>
- [25] Thakur, A., & Kumar, S. (2022). Mechanical properties and development of light weight concrete by using autoclaved aerated concrete (AAC) with aluminum powder. *Materials Today: Proceedings*, 56(6), 3734–3739.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.12.508>
- [26] Tsidylo, P. Ya. (2021). Trasolohichne doslidzhennia slidiv termichnoho obrobлення na polietylenovykh vyrobakh ta identyfikuvannia prykladiv, shcho yikh zalyshyly, yak novyi riznovyd sudovoi trasolohichnoi ekspertyzy [Trasological study of traces of heat treatment on polyethylene products and identification of devices, what left those traces as a new kind of forensic trasological examination]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 35(1), 100–111 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2021-35-1-100>
- [27] Wei, Y., Cao, X., Wang, G., Zhang, M., & Lv, Z. (2023). Study on Carbon Fixation Ratio and Properties of Foamed Concrete. *Materials*, 16(9), 3441.
DOI: <https://doi.org/10.3390/ma16093441>
- [28] Xiao, Q., Xia, Y., Zhang, G., Lin, X., & Zhao, J. (2023). Numerical simulation study on pore clogging of pervious concrete pavement based on different aggregate gradation. *Frontiers in Physics*, 11, 1162899.
DOI: <https://doi.org/10.3389/fphy.2023.1162899>

Список використаних джерел

- [1] Alani A. A., Lesovik R., Lesovik V., Fediuk R., Klyuev S., Amran M., Ali M., de Azevedo A. R. G., Vatin N. Demolition Waste Potential for Completely Cement-Free Binders. *Materials*. 2022. No 15(17). P. 6018.
DOI: <https://doi.org/10.3390/ma15176018>
- [2] Anwar F. H., El-Hassan H., Hamouda M., Hinge G., Mo K. H. Meta-Analysis of the Performance of Pervious Concrete with Cement and Aggregate Replacements. *Buildings*. 2022. No 12(4). P. 461.
DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings12040461>
- [3] Барабаш І. В., Ксьоншкевич Л. М., Крантовська О. М. Високоміцні бетони на механоактивованому в'язучому. *Збірник наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту*. 2014. № 149. С. 130–136.
DOI: <https://doi.org/10.18664/1994-7852.149.2014.82583>
- [4] Beskopylny A. N., Shcherban' E. M., Stel'makh S. A., Mailyan L. R., Meskhi B., Evtushenko A., El'shaeva D., Chernil'nik A. Improving the Physical and Mechanical Characteristics of Modified Aerated Concrete by Reinforcing with Plant Fibers. *Fibers*. 2023. No 11(4). P. 33.
DOI: <https://doi.org/10.3390/fib11040033>
- [5] Chen W., Li K., Wu MM., Liu DD., Wang P., Liang Y. Influence of pore structure characteristics on the gas permeability of concrete. *Journal of Building Engineering*. 2023. No 79. P. 107852.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jobe.2023.107852>
- [6] Кофанов А. В., Волошин О. Г., Літвінова О. В. Трасологічні дослідження : курс лекцій. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 304 с.
- [7] Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посіб. Одеса : Гельветика, 2022. 286 с.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40899/1/%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%90%20%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%86%D0%9A%D0%90.pdf>

- [8] *Методика встановлення цілого за частинами* / уклад. : Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Чашницька Т. Г. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2015. 37 с. : іл.
- [9] Коверніченко Л. М., Хільченко О. П. Бетони на штучному пористому заповнювачі – актипорориту із техногенних відходів промислових підприємств Кривого Рогу. *Гірничий вісник*. 2019. № 105. С. 118–122.
DOI: <https://doi.org/10.31721/2306-5435-2019-1-105-118-123>
- [10] Крилов Є. О. Вплив модифікації твердої складової на властивості неавтоклавного газобетону : дис. ... канд. техн. наук : 05.23.05. Одеса, 2020. 168 с.
URL: https://odaba.edu.ua/upload/files/dis_Krilov.pdf
- [11] Ksonshkevych L., Barabash I., Streltsov K., Krantovska O. Change in effective viscosity and level of synergism of cement-containing mechanoactivated suspension. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. 2021. No 1162(1). P. 012010.
DOI: <https://doi.org/10.1088/1757-899x/1162/1/012010>
- [12] Kumaresan S., Narayanan M., Mani K. A study on the properties of aerated concrete – Fine aggregate partially replaced with marble powder. *American Institute of Physics Conference Serie*. 2023. No 2766(1). P. 020063.
DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0140985>
- [13] Li X., Zhou X., Xiao L., Liu Z., Zhou Z. Quasi-static experimental study on reinforcing aerated concrete block walls through steel wire Rope-Polymer mortar surface layer cross-strip method. *Structures*. 2023. No 57. P. 105266.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.istruc.2023.105266>
- [14] Liu J., Ren F., Quan H. Prediction Model for Compressive Strength of Porous Concrete with Low-Grade Recycled Aggregate. *Materials*. 2021. No 14(14). P. 3871.
DOI: <https://doi.org/10.3390/ma14143871>
- [15] Naidu TY R., Satyanarayana G. V. V. Study on aerated concrete using steam curing test method. *E3S Web of Conferences*. 2021. No 309. P. 01206.
DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202130901206>
- [16] Позняк О. Р., Луцюк І. В., Якимечко Я. Б., Мельник В. М. Перспективи виробництва теплоізоляційного ніздрюватого бетону на основі композиційних в'язучих. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Теорія і практика будівництва. 2019. № 912. С. 146–153.
URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19680/191030budiv-146-153.pdf>
- [17] Qian R., Shi J., Li Y., Chen W., Li G., Liu Z., She W., Zhang Y. Investigation on parameters optimization for gas permeability testing of concrete: Inlet-gas pressure and confining pressure. *Construction and Building Materials*. 2020. No 250. P. 118901.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.118901>
- [18] Rafiza A. R., Fazlizan A., Thongtha A., Asim N., Noorashikin M. S. The Physical and Mechanical Properties of Autoclaved Aerated Concrete (AAC) with Recycled AAC as a Partial Replacement for Sand. *Buildings*. 2022. No 12(1). P. 60.
DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings12010060>
- [19] Sabitov Y., Dyusseminov D., Bazarbayev D. Effect of modifiers and mineral additives from industrial waste on the quality of aerated concrete products. *Technobius*. 2021. No 1(4). P. 0010.
DOI: <https://doi.org/10.54355/tbus/1.4.2021.0010>
- [20] Sánchez-Mendieta C., Galán J. J., Martínez-Lage I. Physical and Hydraulic Properties of Porous Concrete. *Sustainability*. 2021. No 13(19). P. 10562.
DOI: <https://doi.org/10.3390/su131910562>
- [21] Семененко Р. Є., Грабовський Г. В. Особливості експертного дослідження встановлення цілого за частинами. *Молодий вчений*. 2021. № 1(89). С. 236–242.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-46>
- [22] Shcherban' E. M., Stel'makh S. A., Beskopylny A., Mailyan L. R., Meskhi B., Shuyskiy A., Beskopylny N., Dotsenko N. Mathematical Modeling and Experimental Substantiation of the Gas Release Process in the Production of Non-Autoclaved Aerated Concrete. *Materials*. 2022. No 15(7). P. 2642.
DOI: <https://doi.org/10.3390/ma15072642>
- [23] Сідоров Д. Е., Сівецький В. І., Колосов О. Є., Сокольський О. Л., Дудар Ж. О. Зварювання у виготовленні полімерних плівкових пакувань. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. Серія : Хімічна інженерія, екологія та ресурсозбереження. 2011. № 2(8). С. 9–16.
- [24] Stel'makh S. A., Shcherban' E. M., Beskopylny A. N., Mailyan L. R., Meskhi B., Beskopylny N., Dotsenko N., Kotenko M. Influence of Recipe Factors on the Structure and Properties of Non-Autoclaved Aerated Concrete of Increased Strength. *Applied Sciences*. 2022. No 12(14). P. 6984.
DOI: <https://doi.org/10.3390/app12146984>
- [25] Thakur A., Kumar S. Mechanical properties and development of light weight concrete by using autoclaved aerated concrete (AAC) with aluminum powder. *Materials Today: Proceedings*. 2022. No 56(6). P. 3734–3739.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.12.508>

- [26] Цідило П. Я. Трасологічне дослідження слідів термічного оброблення на поліетиленових виробках та ідентифікування приладів, що їх залишили, як новий різновид судової трасологічної експертизи. *Криміналістичний вісник*. 2021. № 35(1). С. 100–111.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2021-35-1-100>
- [27] Wei Y., Cao X., Wang G., Zhang M., Lv Z. Study on Carbon Fixation Ratio and Properties of Foamed Concrete. *Materials*. 2023. No 16(9). P. 3441.
DOI: <https://doi.org/10.3390/ma16093441>
- [28] Xiao Q., Xia Y., Zhang G., Lin X., Zhao J. Numerical simulation study on pore clogging of pervious concrete pavement based on different aggregate gradation. *Frontiers in Physics*. 2023. No 11. P. 1162899.
DOI: <https://doi.org/10.3389/fphy.2023.1162899>

Стаття надійшла до редакції 11.12.2023

P. Tsidylo,

Forensic Expert of Trasological Research Sector,

Forensic Research Department,

Lviv Scientific Research Forensic Center

MIA of Ukraine

24 Zbyralna Str., Lviv, 79040, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0668-7184>

email: Tsidilopetro@i.ua

pfone: +38(098)851-11-71

THE METHOD OF IDENTIFICATION OF AERATED CONCRETE PRODUCTS WHEN INSTALLING THE WHOLE BY PARTS AS PART OF A TRACEOLOGICAL STUDY

Abstract. In a scientific article in the context of researching building materials (products) with a porous internal structure (products made of aerated concrete), for the purpose of establishing a whole according to its parts, which will expand the possibilities of the direction of traceological research and contribute to the creation of a more solid foundation of the evidence base in criminal proceedings, the feasibility of developing and introducing a new method of identifying individual parts as a whole using their internal porous structure when establishing the whole by its parts within the judicial traceological examination. The reliability of the obtained results and conclusions is ensured by the use of general scientific and specialized methods of cognition. The object and subject of the research were chosen dialectically, its purpose and tasks were motivated; by the means of analysis and generalization, the necessary substantiation was carried out on the basis of the theory of production of aerated concrete; the mechanism of pore formation in the internal structure of aerated concrete products was studied using the structural-functional method; combining parts of aerated concrete with each other was carried out by the expert experiment method; with the application of the method of microscopic research, the dimensional characteristics and mutual arrangement of pores on the research objects and fragments (pieces) and their structure were studied, according to the results of which converged individual (identification) signs were established in the places of separation of such products. The scientific novelty of the research lies in the fact that a new method of identification was theoretically substantiated, methodologically developed and experimentally tested in a specific expert procedure when determining the whole by its parts during trasological research. Additionally, the necessity to expand the methods of forensic traceological examination based on the study of modern features of criminal offenses has been proven. It has been proven that the introduction of a new method of identification into expert practice when determining the whole by its parts during traceological research will increase the potential of one of the fundamental branches of forensics – traceology. The practical significance of the research lies in the fact that the developed recommendations can serve as the basis for methodological recommendations for the examination of fragments (samples) of aerated concrete products for forensic experts of expert institutions and law enforcement officers.

Keywords: forensic traceological examination; traces of damage on the products; building blocks and their fragments; porous internal structure; identification of individual parts; one piece; individual characteristics; identification.

СТОРІНКАМИ МОНОГРАФІЇ

PAGES OF THE MONOGRAPH

А. С. Бойко-Гагарін (A. Boiko-Gaharin),

доктор історичних наук,

доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

старший зберігач фондів відділу «Музей грошей»,

Управління зв'язків з громадськістю та фінансової обізнаності,

Департамент комунікацій, Національний банк України

вул. Лаврська, 9, корп. 15, м. Київ, 01015, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>

email: boiko.gaharin@gmail.com

тел.: +38(066)043-54-10

ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВО У ЦЕНТРАЛЬНІЙ І СХІДНІЙ ЄВРОПІ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Розділ 4. Польське королівство, Річ Посполита

COUNTERFEITING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN THE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN TIMES

Chapter 4. The Kingdom of Poland, Commonwealth of Nations

(Київ: Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2017. 560 с.)

*Продовження. Початок
№ 2(38), 1(39), 2(40)*

На територію українських історичних земель польська монета проникає від часів правління династії П'ястів. Докладніше про цей період ідеться в розділі 2, присвяченому Київській Русі (див. Криміналістичний вісник. 2023. № 1(39). С. 149–161). Перші ж численні підробки трапляються за часів правління династії Ягеллонів у Королівстві Польському.

Серед знайдених на території історичної Волині фальшивих монет вельми частими є такі, що імітують денарії польського короля Владислава II Ягайла (1386–1434), їхні оригінальні прототи-пи карбовані на монетному дворі у Вschwа (пол. Wschowa) (рис. 124–126) [75].

Рис. 125

Рис. 126

Рис. 124

Чітка локалізація відомих знахідок саме у Волинському регіоні надає можливість стверджувати, що організоване на місцевому рівні їх виготовлення було налагоджено так, що випускалося

© А. С. Бойко-Гагарін, 2024

багато фальсифікату. Рівень виконання вивчених нами підробок достатньо високий і наближений до оригінальних монет. Пояснюється це й певною простотою іконографії (стилістики) денаріїв Владислава II Ягайла карбування монетного двору у Всхові. Основна концентрація знахідок згаданого типу фальсифікатів спостерігається в районах Луцька та Володимира-Волинського. Там незрідка трапляються й підробки пізніших періодів. Тож, можна припустити, що в цих великих торговельних центрах майстерні фальшивомонетників працювали вже з кінця XIV ст. [100].

Середній діаметр вивчених нами фальсифікатів становив 10 мм, середня вага – 0,2 г. Елементний аналіз складу сплаву металу трьох денаріїв (рис. 124–126) свідчить про застосування під час їх виготовлення амальгамування сріблом мідної заготовки. Екземпляр фальсифікату (рис. 124) із сіро-білим покриттям заналізовано двічі – вивчалися його червона і сіра ділянки поля. Порівнюючи результати вимірювань, бачимо, що частка срібла в досліджуваних зразках однакова, проте на червоній ділянці спостерігається домінування свинцю. Коливання часток міді, ртуті та миш'яку зумовлено різницею складу поверхонь. Збільшення частки міді на сірій ділянці поля говорить про її більш високу концентрацію в сердечнику, оскільки червона ділянка поля цієї підробки і є основою (підданою амальгамуванню), нестійкий шар покриття якої зруйнувався. Під час аналізування фальшивих монет у різних точках кількісна частка ртуті, варто зауважити, варіюється, що свідчить про її нерівномірне випаровування після нанесення амальгами.

Крім описаного вище типу фальсифікатів, які об'єднані одним стилем виготовлення і, можливо, є продуктом однієї майстерні на території Волині, відомі також нечисленні екземпляри кустарних підробок денаріїв цього типу, карбовані іншими фальсифікаторами (рис. 127).

Рис. 127

Відомі також і підробки краківських денаріїв Владислава II Ягайла (рис. 128), які незрідка трапляються в поодиноких знахідках. Вивчений нами екземпляр не містить ртуті, частка срібла в його складі також незначна. Відсутність ртуті може

свідчити про застосування в технології його виготовлення хімічного сріблення.

Рис. 128

Фальсифікати потрійних денаріїв Владислава II Ягайла, відомі й раніше, опублікував польський нумізмат Тадеуш Калковський [101, с. 106]. Автор коротко описав знахідку понад 2 тис. фальшивих денаріїв і тернаріїв Владислава II Ягайла. Комплекс виявлено 1943 р., коли копали траншеї на околицях Луцька. На ілюстрації (рис. 129) представлено реверси двох різних фальшивих тернаріїв із комплексу, подано їх опис.

Рис. 129

На екземплярі (рис. 129) бачимо примітивне виконання орла, який, на думку польського нумізмата, більш схожий на лук. Фальсифікати виготовлено з міді зі слабкими залишками сріблення. Описані монети мають діаметри 14,5 і 17,2 мм, а вагу 0,5 і 0,43 г відповідно. На жаль, Т. Калковський дослідив лише третину комплексу (майже 800 екземплярів). Знахідка цікава тим, що поодинокі фальшиві тернарії нам невідомі і, можливо, дуже рідкісні. Відкриття такого численного комплексу вкотре свідчить про те, що на Волині в першій половині XV ст. функціонували великі майстерні фальшивомонетників. Виготовивши партію фальсифікатів, зловмисники з якихось причин не змогли їх реалізувати і сховали в землю. Згадує про цей скарб, посилаючись на часте фальсифікування срібних монет, і Анджей Миколайчик у праці з історії нумізматичних відкриттів у Польщі [102, с. 18]. Сьогодні частина згаданого вище скарбу зберігається у філії краківського Національного музею – Музеї імені Емеріка Гуттен-Чапського з матеріалами його колекції (Краків, вул. Пілсудського, 12).

Подібні до фальшивих третяків із луцької знахідки й виявлені у складі скарбового комплексу поблизу м. Ленчиця 19 фальшивих третяків. Польський учений Єжи Пінінський наголошує на їхній схожості у виконанні орла на реверсі, що нагадує лук зі стрілою [103, с. 60].

Ми вважаємо, що знахідки фальшивих тернаріїв більш характерні для історичних регіонів сучасної Польщі. Відсутність відомих знахідок підробок цього типу на українських землях можна пояснити їхньою незначною популярністю у грошовому обігу. Зразками для підроблення слугувало також і багато типів коронних півгрошів Владислава II Ягайла (рис. 130–134). Різноманітні й технологічні прийоми у виробництві такого типу фальсифікатів. Усі вивчені нами екземпляри знайдено на Волині, що, імовірно, свідчить про їхню належність до описаних вище можливих кустарних майстерень або несанкціонованого монетного карбування високопоставлених вельмож. Основними типами півгрошів Владислава II Ягайла, які підробляли, були коронні півгроші зі знаком «F†» [96, т. IV, № 347] під короною та без знака [96, т. IV, № 359]. Вони ж і чи не найпоширеніші монети серед оригінальних півгрошів досліджуваного періоду.

Рис. 130

Рис. 131

Рис. 132

Рис. 133

Рис. 134

Відсутність ртуті в усіх нами заналізованих півгрошах Владислава II Ягайла говорить про малоймовірне використання ртутної амальгами під час фальсифікації. Досліджені фальсифікати південних грошів містять надто малу частку срібла на поверхні, що може свідчити про використання хімічного сріблення. У результаті хімічного сріблення, як-от натирання поверхні заготовки спеціально приготованою пастою з використанням хлористого срібла, утворюється тонкий і досить нестійкий шар дорогоцінного металу, який у нашому випадку, найімовірніше, зруйнувався внаслідок впливу агресивного ґрунтового середовища. У технології виробництва цього типу фальсифікатів спостерігаємо й різні прийоми виготовлення заготовок. Серед вивчених нами фальсифікатів більшість із них створено на вирізаний, вирубаній або розплющеній заготовці. Екземпляр фальшивого півгроша (рис. 130) зроблений із литої монетної заготовки, про що свідчать характерні сліди від литників на аверсі і реверсі на 9-й і 12-й годині відповідно. За нашими спостереженнями, виготовлення фальсифікатів із литих заготовок – досить рідкісне явище для країн Східної Європи і в наступні історичні періоди.

Серед підробок півгрошів із літерами під короною нам відомий тип із літерами «МК», оригінальний прототип якого є рідкісним (рис. 134).

За часів правління Владислава II Ягайла підробляли монети в замках Драхім і Барвалд.

Перші згадки про замок Драхім (с. Старе Дравсько) знаходимо в історичних джерелах від 1368 р. Після Другої світової війни назва трансформувалася з німецького Alt Drahiem у сучасну польську – Stare Drawsko. Замок посідав важливе місце в

політичному та економічному житті королівства, оскільки перебував на суміжжі кордонів курфюрства Бранденбург, князівства Поморського (Померанії) і Тевтонського ордену. Вигідне геополітичне положення замку створювало всі підстави для потенційного налагодження у ньому промислу фальшивомонетників. Археологічні дані знахідок свідчать про те, що в першій половині XV ст. в замку здійснювалося підроблення польських монет перших правителів династії Ягеллонів, денаріїв Помор'я та Свидниці, шилінгів Тевтонського ордену та багатьох інших монет. Серед знахідок, що говорять про монетне виробництво в замку, – фальшиві монети та заготовки, плавильні тиглі, монетні штемпелі та штемпельна заготовка, два фрагменти штемпелів, ножиці, молоти тощо (рис. 135). Загалом під час розкопок замку виявлено майже 1,2 тис. знахідок, що стосуються монетної справи. Найцікавішим екземпляром є свинцева матриця (рис. 135, 14) із нанесеними на ній вдавненими зображеннями монет Владислава II Ягайла: півгроша та денаріїв, а також реверсів денаріїв Узнама (пол. *Uznam*) та м. Старгарда (пол. *Stargard*). На зворотному боці матриці містилося зображення поморського денарія XV ст., а також кількох денаріїв, які складно точно ідентифікувати. Можна припустити, що цю свинцеву матрицю могли використовувати як майданчик для тестування пуансонів або тренування. Зважаючи на легкоплавкість свинцю, за допомогою цієї матриці неможливо відлити маточники або використовувати її як нижній штемпель; її також не можна вважати інструментом для карбування. Наприклад, під час археологічних розкопок ювелірної майстерні на городищі Старий Орхей у Молдові серед різноманітних прикрас, деталей декору одягу та ювелірного інструментарію знайшли й бронзову пластину, яку використовували для випробування й тестування роботи чеканів [104, с. 9]. Це підтверджує те, що свинцеву матрицю зі Старого Дравсько застосовували саме для випробування пуансонів.

У тому самому розкопі виявлено фрагмент уже відпрацьованого залізного штемпеля та залізну штемпельну заготовку. Знайдено також елементи допоміжного обладнання – глиняні плавильні тиглі різних розмірів, шматки міді та свинцю, різці, монетні заготовки та кілька готових монет.

Серед знахідок V розкопу – 93 готові монети та 274 монетні заготовки, приготовані до карбування. Майже 40 монет і заготовок – у розкопі VII, одиничні знахідки монет також фігурують у розкопах VI, XII і XVI [105, с. 43].

Зважаючи на боки монет, зображених на матриці, можна скласти список підробок, виготовлених у замку:

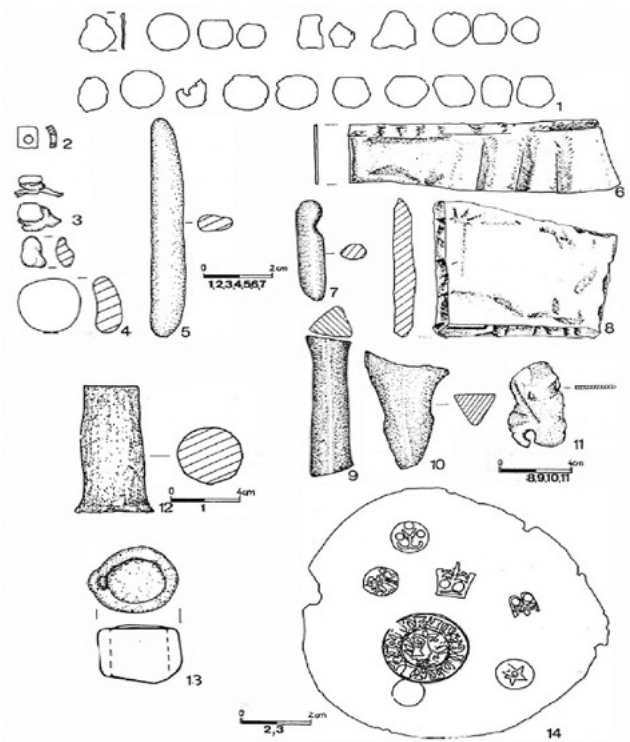

Рис. 135

денарії XV ст. міст Димін (пол. *Dymin*), Голєнюв (пол. *Goleniow*), Тшебятув (пол. *Trzebiatow*), Слупськ (пол. *Słupsk*), Старгард (пол. *Stargard*), а також о. Узнам (пол. *Uznam*);

денарії та півгроші Владислава II Ягайла (1386–1434) та Владислава III Варненчика (1434–1444);

шилінги Тевтонського ордену;

брактеати князівства Яворсько-Свидницького;

австрійські пфеніги герцога Альбрехта V (1404–1439);

інші пфеніги, віттени, денарії.

Загалом у замку підробляли понад 20 різних видів монет. Можна припустити, що кількість виготовлених фальсифікатів за весь період діяльності майстерні вимірювалася тисячами.

Археологічний матеріал, що свідчить про нелегальне виробництво монети, знайдений під час розкопок замку в Старому Дравсько, зберігається та представлений в археологічній експозиції в районному музеї м. Кошалін (пол. *Koszalin*) [105].

У середині XV ст. підроблення монет відбувалося і в замку Барвалд (нім. *Barwald*). Історичні джерела описують жінку на ім'я *Wlekyne*, або *Катаріна*, яка походила з Угорщини, дружину лицаря Влодека, власника Барвалдського замку. Разом з озброєними розбійниками вона грабувала купців, що проїжджали неподалік, а також була причетна до виробництва фальшивої монети в замку. *Катаріну* Влодкову 1458 р. спалено на багатті. Після її страти замок Барвалд кілька разів переходив із рук у руки і 1477 р. був зруйнований військами

польського короля Казимира IV Ягеллона (1447–1492) [106, с. 1–11].

Діяльності фальшивомонетників у замках у Старому Дравсько та Барвалд сприяла їхня близькість до кордонів земель, а також і доступність ринків збуту.

Документально зафіксованих відомостей про виробництво фальшивої монети за правління Владислава II Ягайла обмаль. У судово-адміністративних актах, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві у Львові, у Сяноцьких гродських книгах є згадка, датована червнем 1425 р., у якій міський староста Ян із Кобилян звинуватив якогось Сухана в розповсюдженні фальшивої монети [2, с. 95]. Проте в документі не йдеться, яку саме монету і якою кількістю якийсь Сухан намагався розповсюджувати, а також про можливі вжиті заходи розслідування та подальше покарання. У наступні періоди збільшення кількості повідомлень про підроблення монет триває, досягаючи свого апогею в XVII ст.

Розгляньмо детальніше підробки анепіграфних денаріїв (рис. 136–140), класифіковані в каталогах як денарії Владислава II Ягайла (1386–1434), Владислава III Варненчика (1434–1444) та Яна I Ольбрахта (1492–1501).

Рис. 136

Рис. 137

Рис. 138

Рис. 139

Рис. 140

У Сяноцьких гродських книгах зафіксовано, що в 1438 р. перед судом постав Іван Чайка, який самовільно карбував гроші (лат. *quod rescuniam falsam cudisset*) [73, с. 105]. Найімовірніше, це були дрібні анонімні денарії Польського королівства.

Низька якість дрібних анонімних денаріїв сприяла їх інтенсивному підробленню. На Сеймі 1447 р. обговорювали проблему злих, лихих грошей, що заповнили Польщу. Згідно з рішеннями сейму у гривні срібла (48 грошів) допускалося лише 2 гроші злими монетами, тобто 12 денаріїв. Якщо ж у гривні виявлено фальшивими денаріями 6 грошів і більше, її власник заслуговуватиме смертної кари. Купці почали відмовлятися приймати дрібні польські денарії. Але за триразової відмови приймати монети накладався штраф у 10 гривень, а за чотириразової – у 30 гривень [107, с. 185]. У купців, які не приймали 9 денаріїв за 1 празький грош, конфісковували товар. Низька якість польського денарія та масові підробки змусили населення під час розрахунку надавати дедалі більшої переваги празьким грошам.

Скарб із с. Черна (пол. *Szerna*, повіт Тарнов, Польща), що складався з понад тисячі анонімних денаріїв різних типів, які в нумізматичній літературі відомі як монети карбування Владислава II Ягайла (1386–1434), Владислава III Варненчика (1434–1444) та Яна I Ольбрахта (1492–1501), містив лише 22 фальшиві денарії, що становить 2,2 % від загальної кількості монет. Усі фальшиві монети виготовлено за прототипом денаріїв Яна I Ольбрахта. Це пояснюється тим, що скарб, найімовірніше, могли тезаврувати за правління Яна I Ольбрахта, монет якого була переважна кількість, вони і стали прототипами для підробок як найпоширеніші та найвідоміші типи на грошовому ринку [108].

Під час широкомасштабних рятувальних археологічних робіт у центрі Львова працівники відділу археології Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України виявили величезну кількість стародавніх монет та інших предметів старовини. Розчищаючи один із колодязів, знайшли величезний глиняний горщик із монетами. Стародавній депозит складався з понад 300 анонімних денаріїв, карбованих за правління Яна I Ольбрахта. Усі виявлені монети виготовлені з міді; деякі мають поверхневий шар срібла, що визначає цю тезаврацію як комплекс фальшивих монет. Цікавим є також факт, що поблизу – на березі Полтви – наприкінці XIX ст. під час будівництва Львівського оперного театру знайшли скарб польських півгрошів Яна I Ольбрахта; співробітники Національного музею імені короля Яна III Собеського (нині Львівський історичний музей, пл. Ринок, 6) визначили їх як фальшиві. Тож, можна припустити, що на рубежі XV–XVI ст. у цьому районі середньовічного Львова функціонувала нелегальна монетна майстерня з виробництва фальсифікатів польських денаріїв і півгрошів Яна I Ольбрахта. Цілком імовірно, зловмисник, коли виникла загроза обшуку та викриття, поспіхом викинув докази в колодязь, намагаючись уникнути жорстокого покарання [109].

Фальшиві монети Яна I Ольбрахта доволі часто трапляються у знахідках західної частини України (рис. 141–146). У монетному комплексі із с. Жабче (Холмщина) виявили кілька підроблених монет Яна I Ольбрахта (1492–1501) та Сигізмунда I Старого (1506–1548) [2, с. 96]. Відомо, що Ян I Ольбрахт конфіскував майно підскарбія Петра Порая з Курозвека (пол. Kurozwek). Його звинуватили у виготовленні та випуску в грошовий обіг півгрошів із пробою срібла нижчої за встановленої монетної стопи [110, с. 7].

Рис. 141

Рис. 142

Рис. 143

Рис. 144

Рис. 145

Рис. 146

Мідні фальсифікати денаріїв, солідів і грошів, прототипами для виробництва яких стали монети Сигізмунда I Старого із продукції монетного двору в Ельбінгу, описали Ярослав Дутковський та Адам Суханек (рис. 147) [111, с. 38, № 84, с. 42, № 121]. Але варто зазначити, що за наданими у виданні фотографіями складно погодитися з тим, що проілюстровані екземпляри є кустарними підробками або імітаціями.

Поблизу с. Городиловичі Сокальського району Львівської області краєзнавці виявили унікальну знахідку, цікаву для вивчення фальшивомонетництва на українських землях, – кустарну підробку потрійного денарія (третьяка), карбованого за прототипом третьяків Сигізмунда I Старого на монетному дворі у Кракові в 1527–1528 рр. (рис. 148).

84

Falsyfikat z epoki, w miedzi
Historical fake in copper
Zeitgenössische Fälschung aus Kupfer

br. Pfau. 205

Рис. 150

121

Falszerstwo z epoki napisy pomyłone
Historical fake
Faelschung
SIGIS·DEI·GOLON SLDVVS·CIVI·ELBINK1531

Miedz srebrzona, copper, Kupfer.
Płock. 375; GGN. 24, 51

Рис. 147

Рис. 151

Рис. 148

Рис. 152

Згаданий фальсифікат можна класифікувати як приватну кустарну підробку. Сьогодні це єдина відома нам підробка для такого обігу, знайдена на території України. Особливістю фальсифікату є те, що використаний для його виготовлення оригінальний монетний прототип – третяк вельми зрідка трапляється у знахідках на українських землях. Певно, зловмисники як зразок частіше обирали найпоширеніші монети свого часу, чого не можна сказати про третяки Сигізмунда I Старого (рис. 149–154). На грошовому ринку українських земель найпоширенішими монетами цього монарха були півгроші та гроші, рідше – денарії. Знахідки оригінальних третяків, за нашими спостереженнями, також досить рідкісні.

Рис. 153

Рис. 149

Рис. 154

За допомогою візуального аналізу підробки (рис. 148) з'ясовано, що її виготовлено на високому художньому рівні, максимально передано елементи поля: зображення гербів і літер легенди. Іконографія досліджуваного фальшивого третяка має лише незначні похибки. На монеті збереглися залишки поверхневого шару, засвідчуючи те, що фальсифікат виготовили за допомогою покриття заготовки з

дешевого металу тонким шаром срібла. Зображення на заготовку карбували незаконно виготовленими штемпелями. Невідповідність однакових літер «O» та «N» у легенді говорить про те, що зображення на заготовку фальшивого штемпеля нанесли способом нарізування штихелем [112, с. 33].

Поблизу с. Жилівка Новоселицького району Чернівецької області під час сільськогосподарських робіт натрапили на фальшивий півгрош польського короля Сигізмунда I Старого з позначкою «1525» та зі спотвореною монетною легендою «MONEN SISENDI 15Z5 II+». На монеті збереглися сліди покриття, а також зроблено отвір. Екземпляр зберігається в Буковинському центрі археологічних досліджень при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича [72, с. 81].

У нумізмічній літературі висловлено припущення, ґрунтоване на монетних знахідках, про те, що на території Молдавського князівства під час правління господаря Штефана IV Молодого (1517–1527) фальсифікували півгроші Сигізмунда I Старого (1506–1548). Можливо, тому Польське королівство закрило кордони і припинило торговельні зв'язки з князівством. Про це свідчить і знайдений поблизу Хотина екземпляр литовського півгроша, на підставі чого український учений С. Пивоваров робить припущення про локалізацію у фортеці майстерні з підроблення монет. У цій місцевості траплялися знахідки й фальшивого півторака та солідів [72, с. 85–98]. Український учений О. Огуй вважає, що півгроші Сигізмунда I Старого з позначкою «1526» підробляли і срібляли в Молдові разом із грошами Штефана IV, тому й заборонили обіг цих монет на території Польщі [107, с. 158].

Турецький султан Сулейман I Пишний (1520–1566) звертається 1564 р. зі скаргою до короля Польщі і великого князя Литовського Сигізмунда II Августа про те, що молдавани (васали Порти), постачальники великої рогатої худоби в Польщу, отримують в оплату дрібні мідні монети (тур. bakır akse), які не приймають за межами Польщі [107, с. 127]. Цілком можливо, що це були екземпляри, виготовлені місцевими фальшивомонетниками.

Фальшиві півгроші Сигізмунда I Старого трапляються у скарбах на території Чернівецької області (села Денисівка, Романківці, Жилівка), що опосередковано свідчить про підроблення цих монет на території Молдавського князівства [107, с. 120].

Незрідка трапляються у знахідках фальшиві гроші короля Сигізмунда I Старого (рис. 155–160). Сплеск їх підроблення можна пояснити тим, що цей тип на той час більш номінальних монет був доволі привабливим для фальсифікаторів. Він мав високу вартість порівняно з панівними на ринку денаріями та півгрошами. До того ж празький грош тоді вже почав втрачати свою значущість.

Рис. 155

Рис. 156

Рис. 157

Рис. 158

Рис. 159

Рис. 160

Особливістю підробленого гроша (рис. 159) є примітивне його виконання: однаковий стиль карбування літер, довільний набір літер «А», «S», «D», «O», «M», «R» легенди. Крім фальшування грошів за прототипом монет карбування монетного двору в Кракові нам відомі також і підробки із зображенням портрета монарха, вироблені у Гданську (рис. 160–162) [113].

Рис. 161

Рис. 162

За правління короля Стефана Баторія (1576–1586) у Речі Посполитій (Польсько-Литовська держава від 1569 р.) розпочинається карбування шелягів (солідів), які збереглися у грошовому обігу аж до середини XVII ст. Вони потрапляли у великі скарби тривалого накопичення. Карбували соліди від імені Стефана Баторія в Польському королівстві на монетному дворі в м. Олькуш (пол. Olkusz) від 1580 до 1586 р., причому наймасовіші випуски припадають на період 1582–1586 рр. З поширенням на грошовому ринку монет, карбованих у м. Олькуш, спостерігаються й підробки за їхнім прототипом (рис. 163), але, за нашими дослідженнями, вони нечасті.

Рис. 163

Після завоювання Риги поляками на міському монетному дворі з'явилися монети з ім'ям Стефана Баторія. Натепер нам не відомі підробки ризьких солідів, виготовлених за його правління, про-

те більш популярними для фальсифікаторів стали трояки, карбовані від імені монарха.

Слід зазначити, що гроші Стефана Баторія доволі рідкісні, поява їхніх фальшивок дуже малоймовірна. За час дослідження нам удалося виявити унікальний фальсифікат ризького гроша (рис. 164). Убачається, що підробка цього рідкісного типу могла бути виготовлена у самій Лівонії, де такі монети набули найбільшого розповсюдження.

Рис. 164

Серед ризьких грошів Стефана Баторія у фокусі фальшивомонетництва цікавий оригінальний грош із нанесеним на поверхню поля шаром позолоти (рис. 165). Можна припустити, що в такий спосіб фальшувальники того часу намагалися виготовити дуже схожу за своєю стилістикою підробку золотого дуката, проте не варто відкидати й версію, що цю монету використовували як прикрасу одягу або як медальйон, про що свідчить отвір над головою короля. Але такі отвори як результат їх перевіряння характерні й для фальшивих монет.

Рис. 165

Литовський нумізмат Зенон Дукса опублікував цікаву підробку трояка Стефана Баторія, прототипом для виробництва якої став трояк карбування Риги 1581 р. [114]. Цей примірник зберігається в Історико-етнографічному музеї у Вільнюсі (Литва). На думку дослідника, фальсифікат належить до імітаційного карбування Рагузи (сучас. Дубровник, Хорватія), про що чимало інформації в нумізматичній літературі. Діаметр примірника – 22 мм, вага – 1,75 г проти 2,3–2,5 г оригінальних трояків Стефана Баторія. Прорисовка трояка – рис. 166.

Зважаючи на стилістику виконання цього трояка, схематичність відтворення рисунка та довільної легенди, найімовірніше, його виготовили

не на обладнаному монетному дворі Рагузи, а в приватний кустарний спосіб. Карбовані в Рагузі імітації трояків вирізняються більш високим художнім виконанням, а також значною подібністю до трояків коронного карбування. Також особливістю цієї підробки є те, що прототипом для її виготовлення став трояк досить рідкісного типу першого року карбування трояків від імені Стефана Баторія на монетному дворі в Ризі. Такий фальсифікат трояка, прототипом для виготовлення якого був трояк ризького карбування Стефана Баторія, знайшли краєзнавці поблизу с. Маркостав Волинської області (рис. 167).

Рис. 166

Рис. 167

За підроблення монети 1579 р. був страчений львівський ювелір Леонард Матіяшек, який промишляв фальшуванням грошів [2, с. 96]. На жаль, у джерелі не зазначено, яку саме монету він підробляв. Але після аналізування фальшивих монет Стефана Баторія, як польських, так і литовських, ми дійшли висновку, що Матіяшек, вочевидь, фальсифікував більш ранні монети.

Відомо, що особи, які надають кошти у кредит, досить часто постають перед непорядністю позичальників. Так, 20 березня 1581 р. Опанас Богданович звинуватив Андрія Сопроновича в тому, що повернені гроші «якобы мели быть не добры», що може засвідчувати їхнє фальшування [115].

За правління короля Речі Посполитої Сигізмунда III Ваза (1587–1632) спостерігається небачене раніше збільшення обсягу карбування та розмаїття типів монет, які збереглися до наших днів. Рідкісність багатьох монет цього монарха незначна і сьогодні, а от у першій половині XVII ст. вони на грошовому ринку Польсько-Литовської держави домінували, що й призвело до широкомасштабних емісій фальшивомонетників. Дрібні монети цього видатного монарха, такі як обол

і денарій, не залишили помітного сліду в історії грошового обігу, поступившись солідам, грошам, півторакам, троякам, шостакам і ортам, підробки яких розглянемо детальніше.

Важливо зазначити, що срібні монети, карбовані від імені Сигізмунда III Ваза, мали досить велику ринкову вартість і вирізнялися суттєвою купівельною спроможністю. Про це можна дізнатися зі Статуту цін на ринках міст Волинського воєводства, підписаного воєводою Войтехом Мілачевським 1618 р. [116, с. 263–265]. Ціни на продовольчі та ремісничі товари були такі: 1 л вина – 6–8 грошів; 1 л меду – 6 грошів; 1 л пива – від 4 шелягів до 2 грошів; 1 л горілки – 7 грошів; 2 кг зерна – 1 грош; половина задньої частини туші вола – півтора дуката; половина задньої частини туші барана – 5 грошів; шкіряні чоботи на дорослого – 1 дукат; шкіряні чоботи дитячі – 20 грошів; робочі черевики – 5–6 грошів. Сьогодні нам відомо чимало кустарних підробок польських солідів і грошів, викарбуваних за часів правління Сигізмунда III Ваза. Такий унікальний екземпляр підробки соліда 1588 р. прототипу карбування монетного двору в Олькуші зберігається у приватній колекції Валерія Нечитайла (рис. 168).

Рис. 168

Елементи року та гербів фальшивих солідів (рис. 169–172) виконані у вигляді примітивного знака (зірки з прямих рисок). Аналогічний фальсифікат знайдено поблизу Бреста (Білорусь). Тож, можна припустити, що налагодження виробництва примітивних підробок солідів цього типу могло набути масового характеру на території Волині та Полісся. Під час правління Сигізмунда III Ваза зі зростанням кількості підробок, що їх виробляли приватні фальсифікатори, нарощується й кількість фальшивок, виконаних на примітивному художньому рівні (рис. 173–175).

Рис. 169

Рис. 170

Рис. 171

Рис. 172

Рис. 173

Рис. 174

Рис. 175

Серед фальшивих солідів Сигізмунда III Ваза нам також вдалося заналізувати підробку, прототипом для виготовлення якої був солід карбування монетного двору в Мальборку (рис. 176).

Рис. 176

Дуже рідкісними у знахідках українських історичних регіонів є фальсифікати солідів із позначкою з боків монограми на аверсі та орлом на реверсі, прототипи яких карбувалися в Бидгощі в 1613–1614 рр. (рис. 177).

Рис. 177

Вельми цікавими у фокусі фальшивомонетництва є соліди Сигізмунда III Ваза із позначкою «614» на аверсі (рис. 178–181). У нумізматичній літературі цей тип монет класифіковано як солід карбування монетного двору в Бидгощі 1614 р. від імені короля Сигізмунда III Ваза. Монета описана у працях М. Гумовського [117, с. 57, № 305], Й. Тишкевича [118, с. 25] (рідкісність – 3 пункти) та Е. Копицького у виданнях 1995 [96, т. IV, № 696] і 2007 рр. [119, с. 44, № 170] (рідкісність – R4); у виданні 1976 р. [120, с. 155–158] про цей тип не йдеться. Варто наголосити також на тому, що в зазначених вище каталогах цього типу соліду присвоєно дуже високий ступінь рідкісності. Спробуймо з'ясувати, чи належить цей солід до монет державної емісії або це продукція приватних фальшивомонетників. Нам удалося дослідити чотири монети цього типу (рис. 178–181). Після візуального огляду та порівняння окремих деталей рисунка поля монети із солідами, карбованими від імені Сигізмунда III Ваза, ми дійшли висновку, що всі ці екземпляри виготовлені одним майстром (або групою майстрів) із застосуванням технології, аналогічно використовуваної на державних монетних дворах того часу.

Описувані монети карбувалися на заготовках, отриманих за допомогою вирубаних із розкутого

листа міді з подальшим нанесенням рельєфного зображення штемпелями, що виготовлені пуансонами. Застосування пуансонів підтверджує ідентичність на всіх вивчених екземплярах літер «S», «L», «I», «D». Порівняти інші літери, зважаючи на вивчені екземпляри, неможливо через дефекти непрокарбованих монет і нерівномірне центрування.

Рис. 178

Рис. 179

Рис. 180

Рис. 181

Але варто зазначити, що аналізовані монети мають суттєві іконографічні відхилення від солідів Сигізмунда III Ваза. Вони помітні в більшості елементів поля монет: схематичному виконанні орла, нехарактерному стилістичному передаванні монограм, гербі династії Ваза «Сніп». Істотний ремедіум спостерігаємо і щодо ваги. Це може свідчити про те, що описуваний монетний тип виготовлено поза монетного двору. Зважаючи на високий художній рівень виконання (якщо порів-

нювати зі значною кількістю кустарних підробок доби Сигізмунда III Ваза), можна припустити, що такі фальсифікати виготовлено за участі осіб, які мали досвід карбування монет, а то й раніше працювали на державних монетних дворах.

Додаткові відомості ми отримуємо за допомогою РФА. За даними цього аналізу, заготовки для всіх трьох примірників фальсифікату виготовлено з міді. На всіх монетах виявлено покриття. На поверхні кожного екземпляра є срібло, що не входить до складу металу, а нанесено тонким шаром. Тож, із точністю можна констатувати, що екземпляр (рис. 179) був покритий сріблом методом амальгами, про що говорить наявність ртуті на його поверхні. Також цікаво, що сплави всіх вивчених екземплярів мають схожу структуру за складом мікродомішок, засвідчуючи однорідність джерел сировини. У каталозі Е. Копицького за 2007 р. зазначено, що монети виготовлено зі сплаву із часткою срібла 17,2 % (172 проміле), їхня середня вага – 0,99 г [119, с. 44, № 170]. Проте ці дані не дістали підтвердження, коли проби вимірювали сучасною точною апаратурою.

Описані вище неповноцінні соліди мають суттєві іконографічні відхилення від монет державного карбування. Сьогодні, і це слугуватиме додатковим аргументом, нам відомі лише одиничні знахідки такого типу солідів, засвідчуючи, імовірно, те, що їх могли вилучати з грошової маси (викидати) у разі викриття.

З огляду на наведені доводи, ми вважаємо, що вивчена група солідів із позначкою «614» є продукцією приватних фальшивомонетників, які виготовляли підробки на шкоду грошовому обігу (рис. 182–187).

Клади солідів часів правління короля Сигізмунда III Ваза містять монети різноманітних типів, виготовлених на монетних дворах Речі Посполитої, а також сусідніх держав. Значна частка обігових солідів Сигізмунда III Ваза карбована монетним двором у Ризі. Одночасне перебування в обігу солідів безлічі типів спричинило появу гібридних підробок, коли для виготовлення аверсу та реверсу фальсифікатори як прототип використовували монети різних емітентів. Яскравим прикладом цього є фальсифікат – гібрид соліда (рис. 188), прототипом для виготовлення якого слугував аверс краківського соліда 1613 р. і реверс солідів, карбованих у Ризі наприкінці XVI – на початку XVII ст.

Від 1627 р. монетні двори Речі Посполитої припиняють карбування дрібної розмінної монети [121]. Це могло призвести на початку 1630-х рр. до часткової нестачі дрібних монет, що, імовірно, вплинуло на збільшення обсягів фальсифікації.

Рис. 182

Рис. 188

Рис. 183

Рис. 184

Рис. 185

Рис. 186

Рис. 187

За правління короля Сигізмунда III Ваза (1587–1632) найпоширенішою монетою, що випускалася великими накладками, були гроші карбування монетного двору в Кракові (рис. 189–196). Дослідники вирізняють гроші із зображенням портрета (так звані портретні) і корони (коронні) на аверсі. Обидва типи досить часто трапляються у знахідках. Але, незважаючи на складні елементи іконографії цих монет (портрет, великий деталізований орел, широкий набір літер у легенді, знаки мінцмейстерів), кількість відомих нам сьогодні підробок вражає (рис. 197–206).

Рис. 189

Рис. 190

Рис. 191

Рис. 192

Рис. 198

Рис. 193

Рис. 199

Рис. 194

Рис. 200

Рис. 195

Рис. 201

Рис. 196

Рис. 202

Рис. 197

Рис. 203

Рис. 204

Рис. 207

Рис. 205

Рис. 208

Рис. 206

Рис. 209

Серед підробок коронних грошів наймасовіші у знахідках на території українських земель екземпляри з позначкою «1613» (рис. 207–211), це пояснюється випуском великого накладу оригінального гроша саме такого року. Вивчаючи фальсифікати портретних грошів, можна констатувати широке розмаїття фантазійних елементів, що зумовлено складністю іконографії. Значні відхилення спостерігаються у виконанні орла та прорисуванні портрета (є портрети, на яких король дивиться як праворуч, так і ліворуч), а також знаків мінцмейстерів, що передані здебільшого досить грубо.

Відомо, що 1610–1621 рр. працювала підпільна майстерня Миколи Камаровського у Живецькому замку, де фальсифікатори підробляли коронні гроші [20].

У другій чверті XVII ст. у грошовому господарстві українських земель монети Речі Посполитої, королівства Швеції та курфюрства Бранденбург-Пруссія номіналом у півтора гроша (півторагрошовики) становили основу грошового обігу. І відповідно у знахідках частіше були або підґрунтям тезаврації, або її значною частиною. Серед людей ці монети здобули свою назву – «чехи». Відомий український історик Микола Федорович Котляр зазначає, що півтораки емі-

Рис. 210

Рис. 211

сії 1621–1627 рр. найпопулярніші на грошовому ринку. Про це свідчить скарб із с. Любарці Київської області кількістю майже 7,5 тис. монет [122, с. 118]. Отже, поява фальсифікатів такої популярної у грошовому обігу монети не викликає подиву (рис. 212–230).

Рис. 212

Рис. 218

Рис. 213

Рис. 219

Рис. 214

Рис. 220

Рис. 215

Рис. 221

Рис. 216

Рис. 222

Рис. 217

Рис. 223

Рис. 224

Рис. 230

Рис. 225

Рис. 226

Рис. 227

Рис. 228

Рис. 229

Варто зазначити, серед півтораків Сигізмунда III Ваза наймасовішими емісіями карбовано монети 1621 та 1622 рр. випуску.

У вітчизняній нумізматичній історіографії є припущення, що на території козацького містечка Самарь за часів Сигізмунда III Ваза підпільно карбували півтораки. Крім торгових плombs та особистих печаток на території Богородицької фортеці археологи знайшли багато московських, польських і кримських монет. Серед 21 півторака, знайденого на території фортеці та посаду, дев'ять виявилися фальшивими. Археологи, досліджуючи монети, дійшли висновку, що фальсифікати півтораків, знайдені під час розкопок фортеці, виконані з високим ступенем наближеності до оригіналів. Зважаючи на різноманітність підробок за стилем, дослідники припустили, що на території козацького містечка Самарь функціонував нелегальний монетний двір із чималими виробничими потужностями. Як вважає В. Шалобудов, виявлені підробки – діло рук козаків, які мешкали у фортеці [123]. Але відсутність серед знахідок одноштемпельних фальсифікатів свідчить, найімовірніше, про інше – фальсифікати вилучено з грошового обігу, а не виготовлено на місці.

Археологічні дослідження Богородицької фортеці в козацькому містечку Самарь також не підтверджують наявності на його території підпільного цеху фальшивомонетників. Серед знахідок немає знаряддя нелегального виробництва та залишків використовуваної сировини.

На прикладі півтораків можна спостерігати всі різновиди фальсифікатів за рівнем виконання (від примітивних до високохудожніх), а також зважаючи на техніку покриття (сріблення, лудіння) і метал основи. Підробки цих монет з'явилися після випуску першого півторака 1614 р. із зображенням орла [124]. На відміну від фальсифікатів рідкісного типу півторака 1614 р. із зображенням орла нам відомий екземпляр і нижчого рівня виконання, штемпель якого нарізувався вручну (рис. 231–233).

Цікавим є фальшивий півторака (рис. 234) із фантазійною позначкою «1610». Як відомо, карбування півтораків почалося 1614 р. І це дає підстави стверджувати, що фальсифікатор, виготов-

ляючи цей тип підробки, міг взяти за основу як коронні гроші Речі Посполитої, так і грошени німецьких земель Священної Римської імперії германської нації. Також можливо, що майстер, який виготовив цей екземпляр, намагався скопіювати півторака 1620 р., припустившись помилки під час виготовлення штемпеля.

Рис. 231

Рис. 232

Рис. 233

Рис. 234

У музеї археології Львівського національного університету імені Івана Франка зберігається скарб із понад восьми тисяч півтораків, знайдених поблизу с. Бродки Миколаївського району Львівської області. Цікавим є той факт, що із загальної їх кількості фальшивими виявилися лише кілька монет [2, с. 97].

Під час археологічних розкопок у районі Хотина разом з османськими монетами, а також солідами короля Яна II Казимира (1648–1668) знай-

дено мідний фальшивий півторака Сигізмунда III Ваза (1587–1632) [125, с. 249–250].

Опишемо ще один, як убачається, доволі цікавий екземпляр. Із приватної колекції Олександра Литвинчука (Рівне) нами вивчено полуторний грош Сигізмунда III Ваза монетного двору в Бидгощі, викарбуваний на монеті номіналом у грош Сигізмунда III Ваза виробництва монетного двору Гданська. Про санкціоновані сеймом перекарбування інформації немає. Тому є підстави вважати, що цей екземпляр, можливо, належить до нечисленної емісії монет, перекарбованих за приватною ініціативою осіб, які мали доступ до знарядь карбування. Перекарбування мало сенс, оскільки з монети номіналом у грош зловмисник отримував абсолютно ліквідну законну монету номіналом у півтора гроша. Півтораки й гроші перебували в обігу на ринку одночасно.

Збереглися численні свідчення фальшування монет за років правління Сигізмунда III Ваза, коли, доводять факти, підроблення монет досягло свого апогею. Величезну кількість підробок виявлено і серед трояків (монета номіналом у три гроші) (рис. 235–261).

Рис. 235

Рис. 236

Рис. 237

Рис. 238

Рис. 244

Рис. 239

Рис. 245

Рис. 240

Рис. 246 [126, с. 208, № N.22.1.a]

Рис. 241

Рис. 247

Рис. 242

Рис. 248

Рис. 243

Рис. 249

Рис. 250

Рис. 256

Рис. 251

Рис. 257

Рис. 252

Рис. 258

Рис. 253

Рис. 259

Рис. 254

Рис. 260

Рис. 255

Рис. 261

На березі Дністра поблизу с. Тарасова Резинського району Молдови серед численних знахідок монет виявлено фальшивий трояк, прототипом для виготовлення якого став трояк карбування монетного двору в Познані. Його діаметр – 22 мм, вага – 1,5 г; виготовлений способом сріблення мідної заготовки [127, с. 362].

Ще одним цікавим екземпляром є фальшивий трояк (рис. 262), виявлений приватною особою у Вінницькій області.

Рис. 262

Діаметр фальшивого трояка – 20 мм, вага – 2,43 г. На його аверсі прокарбовано портрет короля Сигізмунда III Ваза з поверненою праворуч головою та імітацію кругової монетної легенди «SIG III D.G. REX PO M D L». На реверсі зображено герби королівства Польського та Великого князівства Литовського у вигляді орла та вершника на коні («Погоня»), а також родовий знак королівської династії Ваза «Сніп» у геральдичному щиті між ними. Зверху позначено номінал монети у грошах у вигляді цифри III. Імітацію легенди реверсу виконано у два рядки: «GROS ARG / TRI R PO 9[7]».

Нижче у трикутному порядку викарбовано знаки мінцмейстерів: «Леварт» Яна Фірлея, «Радван» Станіслава Ціковського та знак у вигляді квітки Германа Рюдігера з імітацією відповідних ініціалів «I-F», «S-C» і «H-R». Цікавою особливістю виконання штемпеля цього трояка є зображення деяких його деталей, зокрема: дзеркальної літери «S» в ініціалах Станіслава Ціковського, а також написання літери «E» замість «I» в ініціалах Яна Фірлея. Це може свідчити про те, що штемпель виготовляв доволі досвідчений різьбяр поза монетним двором; йому були доступні не всі з необхідних для набивання елементів поля пуансона. Тому фальсифікатору довелося замінити відсутню в легенді літеру «F» на «E» і вручну вирізати літеру «S».

Легенди аверсу та реверсу фальшивого трояка точно копіюють легенду оригінальних монет. Але через відсутність останньої цифри в році перекрученої легенди точне визначення року карбування монети-прототипу стало можливим лише після порівняння легенди фальсифікату з відомими типами справжніх монет. Порівнюючи типи трояків Бидгощі, описаних у каталозі Тадеуша Ігера, можна стверджувати, що як прототип викори-

стано трояк 1597 р. карбування [126, № В.97.2.с., с. 123]. До речі, знахідки фальшивих трояків, що наслідують продукцію монетного двору в Бидгощі, за нашими спостереженнями, зафіксовані також у Бессарабії, на Буковині та в Молдові.

За нашим припущенням, хронологічно виробництво цього типу фальшивого трояка можна датувати періодом пізніше початку XVII ст., оскільки вже з 1618 р. на монетному дворі у Кракові спостерігається масове карбування нового типу трояків. З другої чверті XVII ст. прототипом для фальсифікації стає саме краківський трояк як монета, що найчастіше трапляється на грошовому ринку. Вона, імовірно, викликала найменше підозр під час розрахунку та збуту фальсифікату.

Технологічно вироблення описуваної нами підробки являє собою виготовлення заготовки фальсифікату з недорогоцінного металу з подальшим нанесенням на неї шару срібла для надання вигляду повноцінної срібної монети. Нанесення рельєфу на заготовку фальсифікату виконано методом карбування штемпелями, виготовленими за технологією, прийнятою на державних монетних дворах, – нанесення зображень на робоче поле заготовки штемпеля пуансонами. За даними РФА, основу фальсифікату виготовлено з міді, а шар дорогоцінного металу нанесено способом ртутної амальгами, про що свідчить велика кількість ртуті на поверхні монети. Інші елементи сплаву поверхні є рудними мікродомішками, а кальцій – поверхневим брудом. Варто зазначити, що такий істотний шар сріблення на фальсифікатах минулого зберігається доволі рідко.

Зважаючи на високий технологічний рівень виготовлення описаного вище трояка, можна припустити, що до його виробництва причетні особи з досвідом монетного карбування на державних монетних дворах. Високий ступінь схожості зображень фальшивого трояка з його оригінальними прототипами, а також аналогічна технологія виробництва штемпеля зі значною часткою впевненості свідчать про те, що підроблення цього типу трояка могло, імовірно, здійснюватися і безпосередньо на державному монетному дворі самими майстрами-карбувальниками в несанкціонований спосіб [128].

Фальсифікат трояка 1590 р. карбування монетного двору в Ризі (рис. 259) виявили на Одещині. Підробки ризьких трояків 1592 р. Гуннар Хальяк у своєму каталозі позначив як такі, що дуже рідко трапляються [129, № 1042].

Восени 2008 р. поблизу с. Сокілка Полтавської області знайдено унікальний монетно-речовий скарб. У його складі були: литий перстень з олов'янистої бронзи та 20 фальшивих монет, прототипами для виробництва яких стали трояки та шостаки

Сигізмунда III Ваза. Серед знайдених монет – 8 трояків і 12 шестигрошовиків, усі виготовлені методом лиття у двосторонню форму. Монети та перстень виготовлені з олов'янистої бронзи біло-сірого кольору. Найімовірніше, фальшиві монети та перстень виготовив один майстер. Про підтвердження цієї версії свідчать також загальні недоліки оброблення металу, допущені фальсифікатором: нечіткі контури, недоливи по краю, оброблений напилком гурт. Загальна вага трояків – 14,22 г, тобто середня вага монети – 1,78 г. Аналогічно й загальна вага шостаків – 44,5 г, що визначає середню вагу – 3,71 г. Сьогодні це єдина комплексна знахідка литих фальсифікатів із виробом [130].

Крім кустарних підробок монет низької якості нумізматам відомі фальшивки трояків, виготовлені зі срібла, художній рівень оформлення яких наближений до державних. У каталозі тригрошових монет Тадеуша Ігера підробкам трояків, виготовленим зі срібла, присвячено окремий розділ «Імітації трояків» (пол. *Nasladownictwa trojakow*) [126, с. 201–208].

Можливо, ці монети виготовляли високопосадові чиновники, які намагалися перетворити свої накопичення дорогоцінного металу на гроші, щоб отримати прибуток у вигляді різниці між номінальною та фактичною вартістю монети. Також до виготовлення могли бути причетні й кустарні виробники, які використовували дорогоцінний метал для мінімізації виявлення підробки під час її збуту.

Український нумізмат Анатолій Крук констатує цікаву закономірність в аналізі фальшивих трояків зі срібла, виготовлених способом нанесення покриття. За даними, які наводить дослідник, серед підробок із покриттям екземпляри з низьким художнім рівнем трапляються частіше, ніж серед підробок зі срібла. Він також наголошує на тому, що безліч фальсифікатів з'являється у грошовому обігу українських земель у період 1601–1603 рр., коли в Речі Посполитій закриваються монетні двори та припиняється карбування, створюючи в такий спосіб дефіцит монет в обігу і, як наслідок, появу підробок [131].

Разом із солідами, грошами, півтораками й трояками шостаки сформували основу системи дрібного грошового розрахунку на території Східної Європи. Наймасовіші обсяги їх карбування вироблялися на монетному дворі у Кракові в 1623–1627 рр. Шостаки Сигізмунда III Ваза трапляються в більшості виявлених скарбів і гаманців у XVII ст. Не дивно, що до наших днів дійшли різноманітні їх підробки (рис. 263–267). Це монета середнього номіналу, ризик виявлення підробки за ретельного огляду звичайно більший, ніж із півтораками і солідами, але набагато менший, ніж із дукатами, талерами й ортами.

Рис. 263

Рис. 264

Рис. 265

Рис. 266

Рис. 267

Знахідки фальшивих шостаків відомі також і в Польщі. Дослідник Олександр Кузьмін у своїй публікації описує фальшивий шостак із позначкою «1624» у складі скарбу, знайденого поблизу Оліва (сучасний район Гданська), акцентуючи на тому, що екземпляр має помилки в легенді, суттєві художні відхилення, а також виготовлений методом покриття шаром срібла мідної заготовки [132].

Срібний фальсифікат шостака 1599 р. за прототипом монет карбування Мальборка виявлено також у Львівській області в Мостиському районі неподалік с. Соколя (рис. 268). Методом РФА встановлено, що монету карбовано зі сплаву срібла та міді з додаванням дорогоцінного металу з часткою 38,6 %. Цікавою є також помилка в легенді аверса, де замість закінчення «MDL» фальсифікатор вибив «DML».

Рис. 268

Це не єдина знахідка фальшивого шостака за прототипом монет карбування Мальборка, виготовлена з низькоякісного срібла. Найцікавіша серед них чекала на краєзнавців у Черкаській області поблизу м. Монастирище – стародавнє намисто, приваблює як у контексті ювелірної справи, так і нумізматики, історії грошового обігу українських земель кінця XVI – початку XVII ст. (рис. 269).

Рис. 269

Намисто виготовлене у вигляді ланцюга, ланки якого з'єднують монети з отворами. Загальна вага прикраси – 166,5 г, довжина ланцюга – 58 см. У намисті 44 монети, карбовані від імені польських королів Стефана Баторія (1576–1586), Сигізмунда III Ваза (1587–1632), а також князя Трансильванії – Сигізмунда Баторія (1581–1591, 1610). Особливістю описаної прикраси є її центральний елемент – шостака із позначкою «1600» (рис. 270).

Передусім, що привертає увагу, – серед коронних шостаків монетного двору в Мальборку 1600 р. аналогічний тип не відомий [119, с. 161].

Рис. 270

Описуваний шостака із прикраси (намисто) є наслідуванням (імітацією) шостаків 1596 та 1599 рр. Візуальний аналіз елементів поля – гербів, цифр, що позначають номінал, і навіть літер легенди доводить їхній імітативний характер [133].

Важливою ознакою є й проба металу, із якого виготовлено наслідування. Зі слів людини, що виявила намисто, це сірувато-білий метал – низькопробне срібло. Такий відтінок має також олово та його сплави зі сріблом. Варто зазначити, підробка виготовлена на дуже високому рівні, що, імовірно, свідчить про причетність до виробництва осіб із досвідом карбування безпосередньо на монетному дворі.

Фальсифікат шостака (рис. 271–272) розширює уявлення про різноманітність обраних фальсифікаторами технологій виготовлення підробки – напаявання срібних пластин на ядро з недорогоцінного металу [134]. Ця технологія виготовлення, незважаючи на трудомісткість, була вельми рентабельною і надавала можливість карбувати підробки доволі високого рівня. Особливого інтересу до шостака, виготовленого за цією технологією, додає те, що її застосування характерніше для виготовлення фальсифікатів монет більших номіналів, що описуватиметься нижче.

Рис. 271

Рис. 272

Перші орти (1/4 талера) у Речі Посполитій викарбувані 1608 р. за правління короля Сигізмунда III Ваза на монетному дворі в Гданську. Виготовлення ортів у Гданську тривало до 1626 р.

Можливість підроблення ортів швидко зацікавила фальшивомонетників (рис. 273–288). Прикладом цього є фальшивий орт Гданська – прототипом для його виготовлення слугував орт 1615 р. (рис. 279), який вважають дуже рідкісним, адже обсяги карбування ортів значно зросли лише після 1621 р. Проте цілком імовірно, що в приватних і музейних колекціях може бути виявлено фальшивий орт і більш раннього оригінального прототипу карбування.

Рис. 273

Рис. 274

Монету знайдено поблизу Ялти (окупована Автономна Республіка Крим) у складі скарбового комплексу з 30-ма бешликами кримського хана Селіма I Гірея (1671–1678). Імовірно, її використовували як прикрасу

Рис. 275

Рис. 276

Рис. 277

Рис. 278

Рис. 279

Рис. 280

Рис. 281

Рис. 282

Рис. 283

Рис. 284

Рис. 285

Рис. 286

Рис. 287

Рис. 288

У 1620 р. карбування ортів було налагоджено на монетному дворі в Бидгощі і тривало аж до 1624 р. Обсяги емісії цих монет сягнули такої кількості, що невдовзі після потрапляння на грошовий ринок вони поширилися всією Східною Європою. Серед польських монет великого номіналу знахідки ортів у складі скарбів на українських землях найчастіші, що пояснюється малим обсягом карбування в Речі Посполитій талерів і напівталерів від імені короля Сигізмунда III Ваза [135, с. 118].

Кустарні підробки коронних ортів Бидгощі 1623 (рис. 275) і 1624 рр. (рис. 276) виготовлені методом карбування саморобними штемпелями із застосуванням сріблення з нанесенням ртутної амальгами. Кустарні підробки ортів 1624 (рис. 277) і 1625 рр. (рис. 278) карбування виготовлені методом лиття основи і також із застосуванням сріблення з нанесенням ртутної амальгами. У процесі дослідження фальсифікатів коронних ортів нам удалося вивчити фальшивки, виготовлені за унікальною для їхнього виробництва технологією – напаювання срібних пластин на заготовку з недорогоцінного металу [136]. Ці підробки можна схарактеризувати як вироби дуже високого рівня, потребувавших від виконавців доволі пристойних навичок металооброблення. Виробництво зводилося до виготовлення гладкого кружка з неблагородного металу з подальшим напаюванням на нього двох срібних пластин, що імітували аверс і реверс монети. Після візуального огляду срібних пластин ми дійшли висновку, що вони виготовлялися методом удару штемпелем по листу тонко розкачаного металу, розміщеного на оригінальній монеті на м'якій поверхні, наприклад шкірі, повсті або дереві. Карбування по заготовці, розміщеній на шкірі, використовували у виробництві брактеатів у XII–XIII ст. [47].

Готові пластини напаювали на ядро за допомогою свинцю, про що свідчать результати аналізу складу металу поверхні однієї із заготовок. Заготовки (рис. 280, 283–285), за даними аналізу складу сплаву металу, виготовляли з міді або мідно-олов'яного сплаву. На край уже скріпленого пластинами фальсифікату напаювали також гурт із кованої тонкої срібної стрічки (рис. 289).

Рис. 289

Текст легенди «SIGIS·III·D·G·REX·POL·M·D·LI·RVS·PRVS M» характерний для багатьох варіантів реверсу ортів, випущених у 1621–1624 рр. Але варто зауважити, що переважна кількість різновидів монет із такою легендою аверса трапляється часто, вони не є рідкісними варіантами цього типу монети. Адже прототипами для фальсифікації ставали здебільшого найпоширеніші на ринку монетні типи та їхні варіанти.

Підрахуємо економічну вигоду від виробництва цього типу фальсифікатів на прикладі досліджених нами повністю збережених екземплярів підробок, виготовлених методом напаювання пластин.

Фальсифікат орта Гданська 1618 р. (рис. 280) має дві срібні пластини, проба однієї з них 940 проміле, вагою 0,6 г. При цьому вага обох пластин 1,2 г срібла або приблизно 1,13 г чистого металу. Пластини збереглися цілісними, що дає підстави твердити про точність ваги кожної з них. Дані про чистоту металу в монетах державного карбування за часів правління короля Сигізмунда III Ваза знаходимо у Збігнєва Жабінські [137]. Найбільш близькими до 1618 р. у статті дослідника подано дані про півтораки 1619 р. Цілком імовірно, що згадану підробку могли випустити як 1619 р., так і пізніше. Підтвердженням цього також є те, що гданські орти 1619 і 1620 рр. карбування більш рідкісніші, ніж орти 1618 р. [135, с. 105]. У складі сплаву півторака карбування монетного двору в Бидгощі 1619 р. містилося приблизно 0,5 г чистого срібла. Собівартість використовуваних для виробництва фальсифікату пластин вища за вартість півторака в 2,26 раза, що становить 3,39 гроша. Тож, за вартості орта 1618 р. в 12 грошів [135, с. 6] прибуток від підроблення орта за цією технологією сягає 8,61 гроша, що свідчить про досить високу рентабельність виробництва фальсифікату (71,7 %) [136].

Тепер розгляньмо рентабельність фальсифікату прототипу орта монетного двору Бидгощі 1621 р. (рис. 282–283). Екземпляр має пластину, що відкріпилася, із невеликими втратами по колу вагою 0,38 г, проба срібла 350 проміле. Тому припустимо, що її повна вага становила приблизно 0,4 г. Отже, обидві пластини мали б вагу 0,8 г, а чистого металу – 0,28 г. Коронний орт 1621 р. (монетний двір Бидгоща), у сплаві якого 4,955 г чистого металу, прирівнювався до 16 грошів. З розрахунку на кількість чистого срібла можна визначити прибуток у 4,675 г чистого металу, що збільшує рентабельність виробництва фальсифікату до 94,3 %.

Якщо в обрахунках зважати і на вагу чистого металу (приблизно 0,06 г) срібної гуртової стрічки (рис. 289), рентабельність у першому і другому випадках зменшиться майже на 1,5 %. Але з

доступних нам для вивчення частин від п'яти різних ортів лише на одному збереглася гуртова стрічка. Це говорить про те, що не всі фальсифікати цього типу загалом її мали. За досить акуратного напаювання пластин на заготовку підробка могла мати доволі правдоподібний зовнішній вигляд, максимально наближений до коронної монети і без гуртової стрічки. Гуртова стрічка свідчить про дедалі більш високий рівень виконання цього типу фальсифікатів [138].

Серед фальсифікатів ортів зі срібла цікавим є екземпляр із колекції Ігоря Шаталіна. Імітація орта 1617 р. карбування Гданська (рис. 290) виготовлена методом лиття з екстремально заниженою вагою, лише 2,97(!) г. Польський дослідник Норберт Грендель зазначає, що трапляються схожі підробки ортів 1617 р. вагою 3,58 і 4,54 г.

Рис. 290

Монети великих номіналів, карбовані від імені Сигізмунда III Ваза, як-от півталери, талери та дукати, вироблялися невеликою кількістю і широко не представлені у грошовому обігу Речі Посполитої. Більшість із них – нумізматичні раритети, і лише деякі типи трапляються у скарбах. Переважно це талери 1630-х рр. і дукати карбування монетного двору у Гданську. Не відкидаємо можливості виявлення таких кустарних підробок, але сьогодні нами вони не вивчалися.

Незрідка до фальшування монет були причетні й представники шляхти та духовенства. Вони організовували заборонений промисел у потаємних приміщеннях своїх маєтків. На початку XVII ст. в підроблюванні монет звинуватили одного з найбільших магнатів Руського воєводства – Станіслава Стадницького. Високородний шляхтич організував підпільний монетний двір у підвалі свого замку в Ланьцуті, що неподалік Жешува. Він тримав під замком своїх підданих, які, прикуті до стіни, карбували підробки. У 1606 р. сам Стадницький активно спростовував свою причетність до підпільного виробництва, про що писав у листі до подільського воєводи Ієроніма Язловецького. Утім, 1610 р. магнату висунули офіційні звинувачення [2, с. 97].

У книзі видатків гродської каси Львова є запис від 21 квітня 1602 р., який свідчить, що цього дня страчено ювеліра Криштофа Домаславського, звинуваченого в підробленні монети.

1610 р. у Львові за підозрою у фальшуванні монети заарештовано мешканців містечка Фірлей – Матвія Сосницького та якогось Бочковича.

Серед монетних знахідок, виявлених під час археологічних досліджень поблизу Хотинської фортеці (розпочалися 1961 р., а з 2002 р. тривають за участю Чернівецької філії Інституту археології НАН України), особливу увагу привертають 16 монет, знайдених у районі південно-східної вежі. За даними археологів, це – фальсифікати, виготовлені з міді з подальшим нанесенням срібного шару. Місце знахідки свідчить про те, що фальшивки просто викинули у кріпосний рів. На думку українського вченого Сергія Пивоварова, на території фортеці могла розташовуватися коронна установа з нагляду за якістю монет у грошовому обігу, до функцій якої входило виявлення та вилучення з обігу підроблених грошів [139].

Утім, це твердження вельми спірне. Якщо припустити, що на території фортеці справді існувала така установа, кількість і різноманітність виявлених підробок була б значно більшою: як за прототипами емітентів фальшивих монет, так і за номіналами, за часом карбування. Зважаючи на сплеск фальшивомонетництва за часів правління Сигізмунда III Ваза, навряд чи на території фортеці, що на жвавому торговельному шляху, виявлено лише 16 фальшивих монет. Також маловірогідним є припущення щодо методу знищення фальсифікатів: викидання підробок у кріпосний рів замість переплавляння, до якого найчастіше вдавалися. Крім знищення традиційно практикували проколювання фальшивок ножем, про що в публікації не згадується. На нашу думку, фальсифікати, певно, виявили пересічні городяни, які їх знешкодили і викинули, унеможлививши їх повторне використання в розрахунках.

Монети короля Владислава IV Ваза (1632–1648), що карбували обмеженими накладками, помітного сліду у грошовому обігу Східної Європи не лишили. Тому їхні підробки нам не траплялися. Серед монет у знахідках можна говорити про талери з ім'ям цього монарха, але малоімовірно, щоб і їх фальшували в той період, який ми вивчаємо.

Новий етап у грошовому обігу Речі Посполитої настає за короля Яна II Казимира Ваза (1648–1668). Особливістю періоду правління цього монарха є запроваджені ним грошові реформи, що увінчалися карбуванням монет нового зразка: мідних шелягів (боратинок) і срібних 30-грошовиків (злотівок або тимфів), які явно мали кредитний характер.

Мідні шеляги в Польському королівстві карбували ще 1650 р., але їхня масова емісія почалася лише з 1659 р. й набула таких обсягів, що вони швидко стали одним з основних платіжних засобів держави. У нумізматичній літературі можна

побачити спеціальний термін «мідний потоп», що характеризує ситуацію на грошовому ринку Речі Посполитої у другій половині XVII ст., наповнений мідними шелягами [140].

Знахідки мідних шелягів на території Східної Європи вельми численні. Тезаврації боратинок можуть становити сотні, а то й тисячі екземплярів. Прикладом цього слугує скарб, який зазначив на археологічній карті Волинської губернії Володимир Антонович [141, с. 94]. Він був виявлений 1853 р. поблизу с. Расники і містив понад 3 тис. мідних шелягів (солідів) Яна II Казимира.

Цікаву особливість фальшивих мідних солідів Яна II Казимира (рис. 291–293) можна спостерігати на прикладі екземпляра з контрамаркою у вигляді долоні, який уперше опублікував Ярослав Дутковський [142]. Такий екземпляр фальшивого соліда з надкарбуванням продано на нумізматичному аукціоні в Познані (рис. 294) [143].

Рис. 291

Рис. 292

Рис. 293

Рис. 294

Тип надкарбування описано в каталозі Богумила Сікорського [144, т. 8, т. 11]. Згадана монета належить до приватних грошів магнатських володінь, які виготовлялися способом нанесення надчеканок на монетах, що вийшли з обігу. Приватні гроші (або замітники грошів) з'являються у Східній Європі після Першого поділу Речі Посполитої та входження Полісся, Буковини, Наддніпрянищини до складу Російської імперії. Відповідно до Указу Сенату від 9 вересня 1772 р. було ухвалено рішення про обмеження обігу старих монет до 1 січня 1774 р. Цією ситуацією скористалася шляхта, розпочавши випуск грошових сурогатів, якими оплачувалася праця селян усередині господарства та які можна було обміняти на товари всередині господарства. Це надавало можливість великим землевласникам отримувати додатковий прибуток. Обміну на державні монети вони не підлягали [145].

Особливу увагу привертає основа нанесення надкарбування – кустарне підроблення польського соліда, тоді як, за нашими спостереженнями, надкарбування частіше трапляються на монетах державного карбування [146].

Навесні 1661 р. один зі львівських євреїв повідомив адміністрацію староства, що у Краківському передмісті невідомі розраховуються за товари фальшивими грошима. У результаті затримали якогось Голембйовського, який намагався купити корову. Разом із ним були мешканець Зимної Води возний Філек і якийсь кравець. Під час їх обшуку виявили в Голембйовського справжніх 2 злотих, а у кравця – 23 злотих підроблених. Намагаючись прискорити своє звільнення, Голембйовський повідомив, що у Городку він знає людину, яка карбує фальшиві гроші. Зацікавившись цією інформацією, представники львівської влади під час допиту вдалися до тортур, після чого Голембйовський видав свого спільника. Ним виявився мешканець с. Вежкиця Стефан, який на допиті також зізнався у фальсифікації монети. За рішенням суду фальшивомонетників спалили на багатті [2, с. 99].

У міському суді Львова 1660 р. допитано мешканців с. Сосниця Шляхетська, що неподалік Перемишля, яких звинуватили в карбуванні та збуті фальшивої монети. Тоді власником села був Кароль Корнякт, нащадок відомого львівського купця грецького походження, одного із засновників православного Успенського братства Костянтина Корнякта. Підозрюваний Яцько Сям підтвердив факт придбання в мешканця м. Мостиська фальшивих шелягів на суму кілька злотих, а також залізного штемпеля для їх виготовлення, який коштував вісім злотих. Усе це виявлено під час обшуку в кожусі іншого мешканця того самого села – Якова Жажицького, який заявив, що кожух у нього вкрали, а про фальшиві гроші він нічого не

знає. Згідно з рішенням суду Львова Яцько Сям бичували і на короткий термін ув'язнили, Якова Жажицького звільнили.

Свій розвиток ця справа мала за два роки. Судді львівської комісії з виплати грошової винагороди коронному війську 28 серпня 1663 р. допитали сина Яцько Сяма – Миська. Він повідомив, що незабаром після звільнення батько втік із села, побоюючись переслідувань нового власника Сосниці Шляхетської – Марціна Красіцького. Він також підтвердив, що Яцько Сям виготовляв фальшиві гроші, але де він це робив і в який спосіб, йому невідомо. Інтерес влади до Миська Сяма виник після затримання в окрузі ще однієї групи фальшивомонетників. Під підозру також потрапили Петро Литвинець із того самого села та коваль Васько Слома із с. Душовичі. Власником обох сіл був саме той Марцін Красіцький. Петро Литвинець, який служив у загоні драгунів власника с. Сосниця Шляхетська, повідомив, що капітан їхнього загону вмів виготовляти фальшиву монету і навчив цього драгуна Ребка. Одного разу дружина капітана передала П. Литвинцю та Я. Сяму два мідних відра, з яких коваль Слома виготовив тонкі мідні листи, нібито для оббиття скрині. Коваль, підозрюючи замовників у підробленні шелягів, повідомив про це управителя маєтку, але той йому не повірив. Через певний час М. Красіцький відмовився від послуг капітана, а драгунів використував як звичайних робітників. Позбавлений коштів для існування, капітан, підробивши деякі королівські папери, переїхав у передмістя Пйотркова, де не покинув своєї справи з фальшування монети. Якось між капітаном і його писарем виникла сварка, яка закінчилася тим, що писаря закували в кайдани. Але вночі йому вдалося втекти та повідомити представників влади про групу зловмисників. Після затримання капітана стратили за рішенням Пйотрковської сесії Коронного трибуналу, а раніше згаданий Ребка зміг утекти з в'язниці [2, с. 100].

Багато нумізматів і дослідників наводять дані про те, що наприкінці XVII ст. за кількістю оригінальних шелягів поступалися фальшивим. У процесі аналізування скарбів з'ясувалося, що це далеко не так. Поблизу м. Пшасниш (пол. Przasnysz, Мазовецьке воєводство) під час будівельних робіт знайдено скарб із майже 20 кг монет, основна маса яких представлена польсько-литовськими мідними шелягами – загалом 17 366 екземплярів. Лише 1286 із них виявилися фальшивими, що становить 7,4 % від загальної їх кількості [147].

Але варто зазначити, що серед відомих нам знахідок фальшивих монет другої половини XVII ст. переважають мідні шеляги. Найімовірніше, через те, що їх підроблення на відміну від монет більшого номіналу не потребувало сріблення, що значно полегшувало роботу фальсифікаторам.

Другими за обсягом карбування після мідних шелягів у Речі Посполитій під час правління Яна II Казимира були шостаки. Утім, попри їх велике поширення у грошовому обігу за правління цього монарха, їхні підробки трапляються не часто (рис. 295). Адже, можливо, привабливішими для підроблення в цей час стали нові монети номіналом у 30 грошів – злотівки, прозвані в народі тимфами від прізвища орендарів монетних дворів братів Тимфів. Фальшування 30-грошових монет також було привабливим, зважаючи на високу різницю між фактичною та номінальною їхньою вартістю. Нанесена на поле монети легенда «DAT PRETIVM SERVATA SALVS / POTIORQ 3 METALLO EST» у перекладі звучить так: «Порятунок Вітчизни вище за ціну металу», що прямо свідчить про кредитний характер монети. І хоча рівень довіри населення до нових монет був вкрай низьким, їхні підробки аж ніяк не рідкість (рис. 296–300).

Рис. 295

Рис. 296

Рис. 297

Рис. 298

Рис. 299

Рис. 300

Нам також відомий срібний фальсифікат тимфа зі знахідок в Ізяславському районі Хмельницької області (рис. 301).

Рис. 301

Збережені тогочасні свідчення про підроблення тимфів дослідив і опублікував відомий український нумізмат Роман Шуст. У жовтні 1664 р. службовець коронної скарбниці Кублицький виявив у Юска, голови єврейської громади на Краківському передмісті Львова, кілька фальшивих тимфів. Під час огляду конфіскованих підробок у Львівському міському суді було встановлено, що вони виготовлені з міді (замість проби срібла 500 проміле), поверхня посріблена тонким шаром благородного металу. Написи легенди виконані грубо, з помилками. Рішенням суду в підозрюваного Юска конфіскували все майно. Слідство встановило, що фальшиві тимфи виготовлені не в Речі Посполитій, а в сусідній Молдові [2, с. 100].

1651 р. заарештували львів'янина Івана Кісьолка, якого звинуватили у виробництві фальшивих ортів. Допитали арештанта в присутності двох членів лавного суду С. Козловського та Г. Краля. Спочатку обвинувачений повідомив, що монети йому дала незнайома служниця, проте ці відомості не задовольнили слідчих, і Івана відправили на тортури. Звинувачений зізнався, що орти йому дісталися від п'яти невідомих йому персон,

а три орти – від Станіслава, кравця із Жовкви, які він привіз із Молдови. Пізніше Іван розповів про групу зловмисників, яка діяла поблизу Хотина. Банду фальшивомонетників, за словами Кісьолка, очолював згаданий вище Станіслав. Крім нього підробляли монети Стецько із Жовкви, Адам із Села та якийсь Павло. Зловмисники протягом року купували сировину та виготовляли в Хотині фальшиві орти, а розповсюджували їх на території всієї Речі Посполитої [2, с. 97–98].

У праці, де йдеться про центри карбування монети на українських історичних землях, дослідник О. П. Бойко узагальнив уведені в науковий обіг вірогідні центри емісії фальшивих монет Речі Посполитої, якими вважає такі населені пункти сучасної Полтавської області: Лохвиця (Лохвицький р-н), Пирятин (Пирятинський р-н), Веприк (Гадяцький р-н), де, імовірно, могли виробляти підробки польських 30-грошовиків методом лиття; Кобеляки (Кобеляцький р-н), Келеберда (Кременчуцький р-н), Тарасівка (Гребінківський р-н), а також с. Орлівка (Царичанський р-н Дніпропетровської обл.), де, можливо, відливали московські копійки до 1714 р. [148, с. 153–154]. За нашими спостереженнями та відповідно до складеної топографії, у Кобеляцькому районі виявлено скарб литих фальшивих польських трояків, водночас про литі підробки тимфів даних немає.

У Лохвицькій актовій книзі за 1665 р. є запис про фальшивомонетника Феська, спійманого на гарячому, коли він виготовляв тимфи [73, с. 106].

Козацькі монетні майстерні в Лисянці та в Полтавському полку

Широкої популярності серед дослідників набула тема монетних майстерень, організованих на українських землях для імітації монет Речі Посполитої під час протистояння козацьких гетьманів і московської та польської влади.

1665 р. гетьманом Правобережної України обрано Петра Дорошенка (1665–1676). А 1 квітня 1674 р. політичний противник Петра Дорошенка гетьман Іван Самойлович (1672–1687) доповів московському цареві Олексію Михайловичу (1645–1676) про захоплення в с. Лисянка (нині Черкаська область України) підпільно організованої майстерні фальсифікаторів. До Москви доставили частину обладнання Лисянківського монетного двору.

19 лютого 1675 р. цар Олексій Михайлович підписує грамоту, якою наказує курському воеводі Григорію Ромодановському негайно розшукати та відправити до столиці «...серебряного дел мастера – Янком зовут...», вихідця з Межибожа (нині Хмельницька область України). На той час містечко перебувало під владою Польщі. На початку

квітня 1675 р. наказ царя виконали: Яна Гранковського схопили в Белгороді, вилучили і дві форми – «...дві фурмы, которыми чехи делал...», а його дружину – в Суджі (нині Брянська область Росії). 16 грудня Яна Гранковського допитали дяки Приказу Малої Росії. Він повідомив, що раніше робив чехи (півторні гроші) у Львові, а згодом працював на Петра Дорошенка в Лисянці. Допитуваний зізнався, що мав штемпелі на півторні гроші Яна II Казимира (1648–1668), а все обладнання для карбування було в Лисянці. Коли він дізнався про наближення людей Івана Самойловича, то втік разом зі своїми помічниками до Переяслава. Оглянувши верстати, доставлені у квітні 1674 р. до Москви, Ян Гранковський зізнався, що вони раніше належали йому, «...что снасти были его, Яновы, только те снасти не чеховые, а шостаковые и шеляговые, а чеховых снастей в них нет ничего...». Але в Переяславі він бачив «...чеховые свои снасти...», привезені туди за наказом Ромодановського [149].

Ці свідчення дають досить широке уявлення про Лисянківський монетний двір, очолюваний справжнім професіоналом із досвідом роботи на монетному дворі Речі Посполитої. Крім півтораків лисянківські майстри підробляли ще й мідні соліди (боратинки) та низькопробні шестигрошовики. На думку Валентина Рябцевича, Лисянківський монетний двір працював із 1665/1666 по березень 1674 р. За припущенням історика, нумізмата М. Деммені, монетний двір у Лисянці працював у період між 1669 та 1672 рр., коли Петро Дорошенко в союзі з турецьким султаном розпочав військове протистояння з Польщею. Але гетьман уже 1666 р. відкрито виступив проти польського короля. Фальсифікація грошових емісій противника Дорошенка відбувалася, напевне, раніше 1669 р., за припущенням Деммені, оскільки карбування мідних солідів під час фінансової реформи Тита Лівія Боратині (1617–1681) припинилося 1666 р. Надалі відбулося значне знецінення мідного соліда на ринку. Отже, підроблення мідних солідів Яна II Казимира в 1669 р. і пізніше було б економічно не вигідним. Найімовірніше, що «снасті» (засоби виробництва) для мідних солідів було налагоджено ще наприкінці 1665 – на початку 1666 рр. Шестаки та півтораки могли виготовляти як у ці, так і наступні роки. Після зречення Яна II Казимира престолу 1668 р. карбування підробок тривало «за інерцією».

Майстри з Лисянки були далеко не єдиними фальшивомонетниками, які налагодили масове виробництво імітацій монет польської Корони на території України. У червні 1686 р. в Москві ініціювали кампанію із затримання фальшивомонетників, які спеціалізувалися на підробленні польсько-литовських монет на Полтавщині. Слідством керував

гетьман України Іван Самойлович (1672–1687). З доповіді гетьмана севському воєводі Л. Неплюєву: «...старался мастеров, до того дела способных, отыскати, яких готовых у вас нет... были они в полку Полтавском (землі Полтавській). Воровские чехи (фальшиві півтораки) делаючи, одни были сысканы и держаны у нас в крепком вязенью (ув'язненні) через многое время, а другие лучшие поутекали, з сих, что у вязенью сидят, то суть недосконалии (недосконалі), цыганскаго народу... Прикажу полковнику Полтавскому, абы той в своем полку тех мастеров, если который из течки (втєчі), наверхнулся, обыскавши, прислал до меня вскоре... и если бы там доскональный не отыскался бы мастер, то из сих, якия суть, пришлю до вашей милости и якия снасти у мене есть с того воровского Полтавского полку дела, то и тыя я перешлю...». Цей лист інформує нас про організоване карбування фальшивих півтораків на Полтавщині групою фальшивомонетників. Самойлович наголошує на тому, що «а другие лучшие поутекали...», що спіймали лише незначну частину організованої групи як досвідчених, так і недосконалих монетних майстрів. Він згадує про наявність вилучених інструментів карбування у множині. Відповідно йдеться й про монетний двір, що випускав імітації польсько-литовських монет приблизно одночасно з лисянківськими майстрами, оскільки гетьманське повідомлення складено «через многое время» після того, як їх упіймали [149].

Для уточнення висунутого припущення необхідно розширити базу знахідок, здійснити пошук більшої кількості одноштемпельних імітацій. Підтвердження теорії про карбування українськими гетьманами імітацій польсько-литовських монет можливе лише за допомогою глибокого аналізу локальних імітацій, знайдених на українських землях. За нашим переконанням, монети, карбовані українськими гетьманами в XVII ст., варто шукати серед високоякісних імітацій польсько-литовських монет. Подібною до ймовірних прототипів може бути імітація шостака з позначкою «1660» (рис. 302).

Рис. 302

У серпні 1960 р. поблизу Лисянки Полтавської області виявлено скарб із 1043 монет Речі Посполитої, Московського царства, Російської імперії,

Пруссії та інших німецьких земель. Значна їх кількість карбована в другій половині XVII ст. Український нумізмат Раїса Яушева-Омельянчик, яка заналізувала скарб, не виокремила монет, що вирізняються будь-якими особливостями, які можуть становити ідентифікатор продукції монетного двору в Лисянці. Відсутність у будь-яких скарбових комплексах монет, відмінних і єдиних між собою за стилем, викликає сумніви щодо існування підпільного козачого монетного двору [150].

Остаточну відповідь на запитання щодо значного карбування монет дрібних номіналів у Лисянці надасть більш глибокий аналіз і виокремлення нехарактерних для коронного карбування штемпельних груп монет, які трапляються лише в цьому регіоні [151].

Гетьман Петро Дорошенко підпільно також карбував, висловлюють припущення нумізмати, і фальшиві шостаки Яна III Собеського (1676–1696) [152].

Проте, ґрунтуючись на наших спостереженнях, досить схожі та поширені фальсифікати нам невідомі. Тому твердження, що українські гетьмани карбували монети, вважаємо вельми сумнівним. Більшість фальсифікатів, виявлених на території українських земель, представлені незначною кількістю, їхня величезна різноманітність не дає можливості виокремити конкретну групу, щоб визначити їх карбованими від імені гетьманів.

Питання, чи карбував гетьман Богдан Хмельницький (1648–1657) власну монету, привертає увагу істориків, економістів і, безумовно, нумізматів із початку ХХ ст. У наукових колах щодо цього триває широка дискусія. Проте всі припущення ґрунтуються на вельми нечисленних і непідтверджених свідченнях. Детально цей аспект вивчав відомий український учений Микола Федорович Котляр. Згадаймо ті свідчення, у яких йдеться, що гетьман карбував монету:

«Записка» дяка Григорія Кунакова, який відвідав Варшаву 1649 р., містить повідомлення про те, що «...в Чигирине де учинил Богдан Хмельницький мынзу и деньги делают...»;

послання подільського воєводи Станіслава Потоцького до польського короля Яна Казимира (1648–1668) від 29 жовтня 1652 р.;

допис у «Gazette de France» (Париж) від 21 грудня 1652 р. [153].

На підставі глибокого аналізування економіки українських історичних регіонів у середині XVII ст. М. Слабченко припустив, що проекти виробництва власної монети від імені Богдана Хмельницького мали суттєві підстави [154, с. 105–111]. Думку щодо карбування гетьманом власних монет поділяли також І. Крип'якевич [155] та І. Борщак [156].

Водночас нумізмат В. Шугаєвський висловив сумніви щодо справжності письмових джерел XVII ст., наводячи такий сильний аргумент, як відсутність монети з ім'ям Богдана Хмельницького у скарбах [157]. Проти того, що гетьман карбував власні монети, і історик М. Петровський [158].

Слід зазначити, що й у наші дні з удосконаленням техніки археологічного пошуку монет Богдана Хмельницького не виявлено. У результаті розкопок на місці битви під Берестечком (10 липня 1657 р.) поблизу сіл Пляшева та Острів Радивилівського району Рівненської області археологи виявили 38 козацьких гаманців із монетами доби Хмельниччини – солідами, грошами, півтораками, трояками, шостаками та ортами Речі Посполитої, Бранденбурга-Пруссії та Швеції [159]. Монет, викарбуваних від імені Богдана Хмельницького, у гаманцях не знайдено.

Отже, монет з ім'ям українського гетьмана сьогодні не оприлюднено. Відомі лише молдавські гроші з написом «Богдан» кирилицею, офіційно карбовані молдавським господарем Богданом III (1504–1517) [160].

Сьогодні увагу нумізматів сфокусовано на пошуку монет українських гетьманів серед кустарних підробок. На думку нумізмата Василя Зайцева, під час постійних воєнних дій і за політичної нестабільності гетьман України Богдан Хмельницький не міг карбувати на монетах своє ім'я. Можливо, за його гетьманства фальсифікували дрібну білонну монету. Продукція підпільної гетьманської майстерні, на думку дослідника, була підрубкою шведських драйпелькерів королеви Христини I (1632–1654) [151].

Український нумізмат Валерій Нечитайло припускає, що від імені адміністрації гетьмана карбували фальшиві монети, прототипами для виробництва яких були дрібні білонні монети Речі Посполитої та деяких сусідніх держав. У виробництві власної монети за часів Богдана Хмельницького, вважає дослідник, не було сенсу, адже карбування повноцінної монети потребувало суттєвих матеріальних витрат, тоді як виробництво підрублених солідів, виготовлених із міді, що не мали фактичної вартості, могли ефективно поповнити скарбницю. На підставі аналізу фальсифікатів польсько-литовських солідів Сигізмунда III Ваза (1587–1632), шведських солідів короля Густава II Адольфа (1611–1632) і королеви Христини (1632–1654), виявлених на території Київської, Черкаської та Чернігівської областей, нумізмат дійшов висновку, що саме вони є монетами, карбованими за указом Богдана Хмельницького. На підтвердження цього, з погляду В. Нечитайла, може свідчити різноманітність штемпелів, використаних для карбування [161].

В. Нечитайло також є укладачем комерційного каталогу фальшивих монет, знайдених на території українських земель. На його думку, підробки карбували такі видатні гетьмани, як Богдан Хмельницький (1648–1657), Петро Дорошенко (1666–1657), Іван Мазепа (1687–1709), а також Данило Апостол (1727–1734). Карбованими за часів Богдана Хмельницького нумізмат вважає фальсифікати польсько-литовських солідів короля Сигізмунда III Ваза (1587–1632) [33, с. 11].

Отже, як бачимо, наукові розвідки сучасних учених охоплюють два напрями пошуку монет Богдана Хмельницького – оригінального (або пробного) екземпляра у нових знахідках, а також серед кустарних підробок середини XVII ст.

Водночас стосовно можливості карбування фальшивих монет під покровительством гетьмана України Богдана Хмельницького необхідно, убагацьється, дати такий коментар.

Якщо під час правління гетьмана й мало місце виготовлення фальшивих монет, воно полягало у виробництві високоякісних імітацій зі срібла, а не підробок низької якості. При цьому, найімовірніше, прототипами для наслідування обиралися монети середнього номіналу, такі як, наприклад, шестигрошовики (шостаки). Тоді гетьманська скарбниця мала б зиск від різниці між номінальною та фактичною вартістю монети. У такому разі можна говорити про незаконне використання права монетної регалії.

Відмінність між кустарними підрубками та імітаціями визначають такі чинники:

для виготовлення імітацій частіше використовували дорогоцінний метал, відтворюючи технологічні процеси, яких дотримувались на державних монетних дворах, тоді як основна маса кустарних підробок мала лише шар покриття з дорогоцінного металу;

під час виробництва імітацій навіть відповідно до монет державного зразка та стандарту фальшивомонетники отримували прибуток від незаконної експлуатації права монетної регалії, вираженої в різниці між номінальною та фактичною вартістю монети. Додатковий дохід отримували в результаті заниження проби металу, використовуюваного для імітацій, оскільки їх більшість виконано з металу нижчої за монети державного чекана проби;

мета виготовлення кустарної підробки полягала в максимальному прибутку від виробництва фальсифікату, що майже не мало фактичної вартості, де вигода від виробництва виражалася в отриманні фальсифікатором повної номінальної вартості фальшивки, максимально мінімізуючи витрати на її виготовлення;

кустарні підробки частіше нижчого художнього рівня виконання і вирізняються невідповідністю окремих елементів рисунка поля монети, тоді як переважна кількість незаконних імітацій максимально наближена до монет державних монетних дворів.

Кустарні підробки, які становлять одиничні знахідки в українських землях, не часто трапляються у складі скарбів і вельми різноманітні. У результаті візуального аналізу можна встановити, що це продукція приватних фальшивомонетників. Загальна кількість вироблених підробок не така велика.

Щоб уточнити це припущення, потрібно розширити базу даних топографії знахідок фальшивих монет, здійснити пошук більшої їх кількості для виокремлення чітко вираженої групи підробок, що належать одній майстерні, виготовлені в єдиному стилі та локалізовані на підконтрольній козакам території. Підтвердити припущення про карбування за указом гетьманів України імітацій польсько-литовських монет можна лише за виявлення суттєвої кількості одноштемпельних імітацій польсько-литовських монет. А отже це можливо лише в разі глибокого аналізування локальних імітацій на території українських земель.

Якщо б адміністрація гетьмана Богдана Хмельницького справді карбувала монети, то, на нашу думку, слід було б говорити про такі особливості:

імітації, за якістю наближені до державних монет;

високий рівень виконання, точне копіювання оригінального зразка, оскільки гетьман, наділений повнотою влади, мав можливість найняти досвідчених ювелірів, ковалів, осіб із досвідом оброблення металів;

значне поширення чітко виокремленої групи одноштемпельних монетних імітацій на підвладних козакам територіях;

виявлення високоякісних імітацій у складі скарбів, а також одиничних знахідок.

Серед підробок шестигрошовиків Яна Казимира нам удалося виявити й унікальний екземпляр, прототипом для виготовлення якого слугували монети, карбовані у Львові (рис. 303). Знахідку виявили на околицях с. Підлісний Мукарів Новодунаєвецької селищної територіальної громади Хмельницької області. Дані РФА складу сплаву свідчать про наявність на поверхні монети значного шару олова, що надає їй сріблястого кольору. Шостаки, карбовані в 1662 р. у Львові, рідкісніші за шостаки інших монетних дворів Речі Посполитої, що визначає їхні кустарні підробки як вельми цікаві.

Рис. 303

Серед підробок монет високого номіналу окремої уваги вартий орт, прототипом якого слугували орти 1656 р. карбування Кракова, а то і Львова (рис. 304). Зазначимо, що оригінальні орти 1656 р. карбування всіх монетних дворів є рідкісними, а поява такої кустарної підробки становить особливу цікавість.

Рис. 304

Нам також відомі кустарні підробки й більш поширеного типу ортів Яна Казимира (рис. 305).

Рис. 305

У складних політичних та економічних умовах, у яких опинилися українські землі у другій половині XVII ст., карбування власної монети було практично неможливе. Питання нестачі грошової маси набуло надзвичайної гостроти, що частково вирішувалось би виробництвом монет. Але, якщо карбування власної монети, певно, не відбувалося, імовірність карбування імітацій (найпоширеніших на українських землях монет) висока. Убачається, пошуки гетьманських монет серед кустарних підробок, що їх здійснюють сучасні нумізмати, є помилкою. На наше переконання, монети, викарбовані українськими гетьманами в XVII ст., необхідно шукати серед високоякісних імітацій польсько-литовських монет середніх номіналів.

За нашими спостереженнями, аналіз знахідок як кустарних підробок, так і імітацій на території українських земель сьогодні не дає можливості

виокремити максимально схожі локальні групи, щоб упевнено говорити про їх карбування як за Богдана Хмельницького, так і за інших українських гетьманів [162].

Питання щодо можливості карбування монет за гетьмана України Івана Виговського (1657–1659) вивчав український учений Георгій Козубовський. У жовтні 1657 р. на раді в Корсуні Івана Виговського обрано гетьманом. Перед ним постало завдання фінансового забезпечення грошового обігу на українських землях, налагодження відносин із фінансовими системами сусідніх держав. Адже на той час відчувалася суттєва нестача грошової маси, поповнення якої з монетних дворів Речі Посполитої було ускладнене фінансовою кризою, спричиненою війною зі Швецією та Московією.

З 1654 р. внаслідок грошової реформи царя Олексія Михайловича (1645–1676) на грошовий ринок українських земель почали надходити мідні копійки, які населення приймало неохоче або ж відмовлялося приймати їх зовсім. На з'їзді полковників у Корсуні в 1658 р. Іван Виговський сказав: «Хочет нам царь московский давать жалования медными деньгами, но что же это за деньги, как нам их брать?» [163]. За припущенням Георгія Козубовського, український гетьманат спробував підготувати карбування власної монети; утім, її не було реалізовано.

В актових джерелах, що дійшли до наших днів, збереглися відомості про затримання та вчинення правосуддя над фальшивомонетниками, які підробляли монети Речі Посполитої.

1674 р. суд Перемишльської землі ухвалив вирок групі фальшивомонетників, які діяли в селах поблизу Самбора (сучасна Львівська область). Ініціатору фальсифікації грошей відтяли голову, а його помічники дістали по 200 різок. На щоках винних розпеченими фальшивими штампелями, якими вони підробляли боратинки, поставили тавра [2, с. 101].

1676 р. влада виявила майстерню фальшивомонетників на околицях Зараха (пол. Zarach) поблизу Кракова. Керував нею якийсь Войцех Кордович, який виготовляв фальшиві шеляги [164, с. 110].

1685 р. король Речі Посполитої Ян III Собеський (1674–1696) видав універсал, що посилював покарання за підроблення монет. Причинами поширення фальшивих монет названі не лише недбалість і низька кваліфікація виконавчих органів влади на місцях. Наголошувалося також, що грошовий ринок перенасичений різноманітною дрібною низькопробною монетою [165, с. 34].

1686 р. Львівський бургграфський суд розглянув справу мешканки с. Зубриця (поблизу Самбора Львівської області) Марини Вави, у якої під час обшуку виявили фальшивих шелягів на суму 55 злотих

(4950 монет). Мешканка пояснила, що фальшиві шеляги вона купила в невідомого їй чоловіка за 40 злотих справжніми монетами. Ці дані не задовольнили слідчих, і Марію піддали тортурам [2, с. 101].

Найімовірніше, під час правління Яна III Собеського тривало підроблення монет Яна II Казимира, оскільки вони становили основу грошової маси на ринку. Серед монет Яна III Собеського увагу фальсифікаторів привернув лише один монетний тип – шостак (рис. 306).

Рис. 306

За правління королів Речі Посполитої Августа III Саксонського (1733–1763) і Станіслава-Августа Понятовського (1764–1795) грошовий обіг на українських історичних землях суттєво змінився. Так, територія Лівобережної України потрапляє до зони впливу російської грошової системи, а Правобережної – польської та меншою мірою австрійської й угорської (Буковина, Закарпаття). Мідні та срібні монети Августа III Саксонського та Станіслава-Августа Понятовського фігурують у грошовому обігу Волині, Галичини, Закарпаття, Поділля та Буковини. Популярність монет останніх польських монархів спричинила появу підробок цих монет на українських землях. У цей час ми спостерігаємо тенденцію до фальшування монет більших номіналів: шостаків (рис. 307–308), ортів (рис. 309–311), а також монет номіналом 4 гроші (рис. 312–314).

Рис. 307

Рис. 308

Рис. 309

Рис. 310

Рис. 311

Рис. 315

Рис. 312

Рис. 316

Рис. 313

Рис. 317

Рис. 314

Рис. 318

Серед монет Августа III Саксонського прототипами для підроблення стають також мідні монети – соліди та гроші (рис. 315–319). Слід зазначити, що кількість фальсифікатів на початку XVIII ст. значно зменшується. Причиною є удосконалення технологій виробництва монет: майже всі монетні двори освоюють машинне виробництво. Перед фальсифікаторами постає значна перешкода – висока якість державних монет, карбованих на складному обладнанні. Вивчені нами підробки монет останніх польських монархів вирізняються вельми високим рівнем виконання й іконографічно мають незначні відмінності від оригінальних монет. Виняток становлять лише фальшиві мідні соліди Августа III Саксонського, виготовлені на нижчому технологічному рівні за спрощеної форми передачі літер легенди, портрета та гербів.

Рис. 319

Наявність у знахідках України фальшивих мідних солідів Августа III Саксонського може свідчити про те, що їх виробляли паралельно з польсько-литовськими шелягами Яна II Казимира (1648–1668). Підроблення польсько-литовських боратинок, що наприкінці XVII ст. досягло жажливих масштабів, тривало, найімовірніше, ще довго і після того, як державні монетні двори 1666 р. припинили виробництво солідів. Тож, ми припускаємо, підроблення солідів Августа III Саксонського відбувалося «за інерцією» разом із польсько-литовськими солідами, так званими боратинками. Це, імовірно, може свідчити про те, що період популярності мідних монет Яна II Казимира тривав не до 1730-х рр. (до появи мідних монет Августа III Саксонського) [166], а до

середини XVIII ст., перебуваючи в обігу разом із ними.

Фальшиві монети часів правління короля Станіслава-Августа Понятовського вирізняються переважанням як прототипа монет досить високого номіналу – 4 гроші. Серед дрібних монет ми вивчили лише один екземпляр – фальшивий срібний грош 1761 р. (рис. 320), а також фальшиві 2 гроші 1797 р., що зберігаються в колекції Владислава Безпалька.

Рис. 320

Наприкінці XVIII ст. Річ Посполита остаточно втрачає незалежність. Її землі після трьох розділів потрапили під окупацію Російської, Австрійської імперій та Пруського королівства. Тож, припиняється й фальшування польських монет.

Список використаних джерел

- [1] Иннз Б. Подделки и мошенники, которые потрясли мир. Правда о самых великих обманах в истории. Харьков : Книжный клуб, 2006. 255 с.
- [2] Шуст Р., Шлапінський В. Карбування та розповсюдження фальшивої монети на території Руського воєводства в XV–XVII ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2002. Вип. 37(1). С. 95–102.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shust_Roman/Karbuвання_ta_rozповсюдження_falshyvoi_monety_na_terytoarii_Rusko_ho_voievodstva_v_XV-XVII_st.pdf
- [3] Болгов В. В., Чепак В. П., Чепак Г. Д. Нумизматика: Рассказы о золотых, серебряных, медных монетах. Киев : [б.и.], 2006. 176 с.
- [4] Голиш Г. М. Основы нумизматики : навч. посіб. 2-е вид., доп. і випр. Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2006. 314 с.
- [5] Воронов Ю. П. Страницы истории денег. Новосибирск : Наука, 1986. 175 с.
- [6] Горнунг М. Б. Африканские «примитивные» деньги в музеях России. *Седьмая всероссийская нумизматическая конференция : тез. докл. и сообщ.* (Ярославль, 19–23 апр. 1999 г.). М., 1999. С. 79–80.
- [7] Федоров-Давыдов Г. А. Монеты – свидетели прошлого. М. : Издательство Москов. ун-та, 1985. 176 с.
- [8] Нечитайло В. В. Мини-каталог польско-литовских монет, обращавшихся на территории Украины XIV–XVIII вв. *Нумизматика і фалеристика*. 1997. № 3. С. 11–22.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nechytailo_Valerii/Kataloh_monet_Ukrainy_periodu_kozachchyny_XV-XVIII_st.pdf
- [9] Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C. Monede si banknote Romanesti. Bucuresti : Sport-Turism, 1977. 429 p.
- [10] Нечитайло В. В. Каталог подільських, молдавських і валахських монет, що були в обігу на Україні у XIV–XVII ст. Київ : Huss, 2014. 112 с.
- [11] Нечитайло В. В. Мини-каталог польско-литовских монет, обращавшихся на территории Украины XIV–XVIII вв. *Нумизматика і фалеристика*. 1997. № 4. С. 9–11.
- [12] Шлапінський В. Чотири етапи діяльності монетного двору у Львові (1656–1663). *Львівські нумизматичні записки*. 2004. № 1. С. 18–31.
- [13] Борисенко В. Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. Київ : Наук. думка, 1986. 262 с.
- [14] Тоїчкін Д. В. Козацька шабля XVII–XVIII ст.: історико-зброєзнавче дослідження. Київ : Стило, 2007. 368 с.
- [15] Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. Киев : Наук. думка, 1989. 232 с.
- [16] Потин В. М. Монеты. Клады. Коллекции: очерки нумизматики. СПб. : Искусство-СПБ, 1993. 303 с.
- [17] Назаров В. А. Оригиналы, новodelы, подделки, фальшивки... *Пятнадцатая всероссийская нумизматическая*

- конференція : тез. докл. и сообщ. (Ростов-на-Дону, 20–25 апр. 2009 г.). М. : Нумизмат. лит., 2009. С. 296–298.
- [18] Михалевский Ф. И. Очерки истории денег и денежного обращения, деньги в феодальном хозяйстве. М. : ГосфинИздат, 1948. Т. I. 272 с.
- [19] Piniński J. Pojęcie monety fałszywej w Późnym Średniowieczu. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1976. R. XX. Z. 4. S. 239–242.
- [20] Гулецкий Д. Фальшаванне манет Рэчы Паспалітай. *Банковський Вестник*. 2007. С. 66–69.
- [21] Демьянчук С. Г. О природе надчеканок на античных монетах. *Херсонесский сборник*. 1998. Вып. 9. С. 228–229. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/172725>
- [22] Пиворович В. Б. Монета Ольвии с фальшивой надчеканкой. *Історія. Ентографія. Культура. Нові дослідження* : тези Першої обл. наук. краєзнав. конф. Миколаїв, 1995. С. 48–49.
- [23] Варфоломеева Т. С. Средневековые кожаные кошельки. *Новгород и Новгородская земля, история и археология*. 1997. Вып. 11. С. 105–114.
- [24] Марков А. К. Клад немецких пфеннигов XI века, найденный в Гдовском уезде. СПб. : тип. В. Ф. Киршбаума (отд-ние), 1911. 7 с.
- [25] Гольдберг Т. Г., Постникова-Лосева М. М. Клеймение серебряных изделий в России в XVII – начале XVIII веков. Труды ГИМ. *Сборник статей по истории материальной культуры XVI–XIX веков*. 1941. Вып. 13. С. 3–82.
- [26] Нахорст-Бёес Э. Международная монетная система и Скандинавия. (1550–1650) : Резюме. *V Международный конгресс экономической истории* (Ленинград, 10–14 авг. 1970 г.). М. : [б.и.], 1970. 2 с.
- [27] Kasper R. Wizerunek u szacunek młynic Wszelakich Cvdzoziemskich, iako które w Koronie Polskiej brane u wydawane bydz maia. *Krakow : Drukarnja Lazarzowa, 1600*. 30 s.
- [28] Бойко-Гагарин А. С. Нумизматична спадщина Георга Агриколи. *Єлисавет. Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Історичні науки*. 2012. Вип. 1. С. 284–301.
- [29] Стукалова Т. Ю. «Белые вороны» Йозефа Майнерта. *Нумизматический Альманах*. 2009. № 2(36). С. 2–6.
- [30] Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами. Из истории подделки денежных знаков : пер. с нем. М. : Международ. отношения, 1990. 224 с.
- [31] Фенглер Х., Гироу Г., Унгер В. Словарь нумизмата : пер. с нем. М. : Радио и связь, 1982. 328 с.
- [32] Федосеев Н. Ф. Нумизмы поручика Сазонова. *Мир древностей*. 2006. № 1. С. 57.
- [33] Каталог монет України періоду козащини XV–XVIII ст. / авт.-упоряд. В. В. Нечитайло. Київ : Київ. кн.-журн. ф-ка, 2011. 64 с.
- [34] Лорд Б., Лорд Г. Д. Менеджмент в музейном деле : учеб. пособие / пер. с англ. Э. Н. Гусинского и Ю. И. Турчаниновой ; под ред. А. Б. Голубовского. М. : Логос, 2002. 256 с.
- [35] Бойко-Гагарин А. С., Трифонова Н. А. Фальшивые монеты ушедшей эпохи в собрании Музея истории Киева. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2014. Вип. 23. С. 218–221.
- [36] Бойко-Гагарин А. С. Точасні підробки ісламських монет із колекції В. Грінковського у зібранні Національного музею історії України. *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2017. Вип. 2. С. 187–195.
- [37] Масько И. Ф. К вопросу о фальсификации средств денежного обращения на территории Белоруссии в конце XV в. *Гомельщина: археология, история, памятники* : тез. Второй Гомельской обл. науч. конф. по ист. краеведению, 1991 г. Секция археологии и нумизматики. Гомель : [б.и.], 1991. С. 99–100.
- [38] Винар Б. Развитие экономической думки в Киевской Руси, IX–XII ст. *Український історик. Журнал Українського історичного товариства*. Нью-Йорк ; Мюнхен, 1972. № 3–4(35–36). С. 24–37. URL: http://history.org.ua/LiberUA/UkrIst3_1972/UkrIst3_1972.pdf
- [39] Трутовский В. К. Векша, вервица, бела. *Труды этнографо-археологического музея Первого Москов. гос. ун-та*. М., 1926.
- [40] Русь в IX–XI веках : археологическая панорама / отв. ред. Н. А. Макаров ; Институт археологии РАН. М. ; Вологда : Древности Севера, 2012. 496 с. : ил.
- [41] Шевцов А. О. Подражания византийским монетам с территории Гнёздовского археологического комплекса. *Восемнадцатая всероссийская нумизматическая конференция* : тез. докл. и сообщ. (Москва, Коломна, 20–25 апр. 2015 г.). М., 2015. С. 43–45.
- [42] Жарко В. Скарб фальшивих гістаменонів і платіжних зливків з Городецького району Львівської області. *Актуальні проблеми нумизматики у системі спеціальних галузей історичної науки* : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Кіровоград, Київ, Переяслав-Хмельницький, 5–6 листоп. 2015 р.). Кіровоград ; Київ ; Переяслав-Хмельницький. 2015. С. 28–31. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Aktualni_problemy_numizmatyky_u_systemi_spetsialnykh_hалуzei_istorychnoi_nauky_tезy_dopovidei_III_mi.pdf
- [43] Bogucki M. Coin finds in Viking Age emporium at Janów Pomorski (Truso) and the “Prussian phenomenon”. *Money circulation in Antiquity the Middle Ages and the Modern Times. Time, range, intensity* : International Symposium on the 50th Anniversary of *Wiadomości Numizmatyczne* (Warsaw, 13–14 October 2006). Warsaw ; Krakow : Avalon, 2007. P. 79–108. URL: <https://www.academia.edu/485476>
- [44] Георгиев П. Абасидско златно фуре от района на Плиска. *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*. София, 2012. № 8. С. 73–84.

- [45] Кропоткин В. В. Время и пути проникновения куфических монет в Среднее Подунавье. *Berichte über den II Internationalen Kongress für Slawische Archäologie* : Band 3 / eds. by Herrmann J., Otto K. (Berlin, 24–28 August 1970). Berlin ; Boston : De Gruyter, 1973. P. 441–450.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783112535141-063>
- [46] Гарбуз Б. Б. Реконструкція київського скарбу саманідських дірхемів. *Пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва із колекцій Музею історичних коштовностей України – філіалу Національного музею історії України* : темат. зб. наук. пр. Київ : Національний музей історії України, 1993. С. 74–83.
URL: <https://www.academia.edu/28367720>
- [47] Brakteaten der Stauferzeit 1138–1254. Frankfurt am Main : Deutsche Bundesbank, 1977.
URL: <https://www.bundesbank.de/de/startseite/1977-brakteaten-der-stauferzeit-1138-1254-607764>
- [48] Mankowski W. Falszywe monety Polskie : Poznan, 1930. 95 s.
- [49] Kiersnowski R. Skarb monet wczesnosredniowiecznych z Kamienia Pomorskiego. *Materialy Zachodnio-Pomorskie*. 1959. T. V. P. 187–218.
- [50] Grodecki R. O falszerych monet w Polsce sredniowiecznej. *Wiadomosci Numizmatyczno-Archeologiczne*. 1919. S. 42–43.
- [51] Sejbal J. Znalezione falszywych monet polskich z Suczan (Czechoslowacja). *Wiadomosci Numizmatyczne*. 1958. T. 2. Nr 3. S. 15–17.
- [52] Bogucki M. Forged coins in early medieval Poland. *Wiadomosci Numizmatyczne. Polish Numismatic News*. 2008. R. LII. Z. 2(186). P. 209–236.
URL: https://journals.pan.pl/Content/118349/PDF/06_Bogucki.pdf
- [53] Чацкий Ф. О польских и литовских монетах. Чернигов : Губернская типография, 1883. 39 с.
- [54] Tabaczyński S. Zagadnienia klasyfikacji wczesnośredniowiecznych znalezisk pieniądza kruszcowego w Polsce. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1959. T. 3. S. 41–47.
- [55] Кулешов С. Наслідкування європейським денаріям VIII–XI століть як об'єкт нумізматичного дослідження. *Наукові записки української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2013. Вип. 33. С. 22–31.
- [56] Suchodolski S. Moneta fałszywa w Polsce wczesnośredniowiecznej. *Falszerystwa i naśladownictwa monet* : XI Ogólnopolska sesja numizmatyczna w Nowej Soli. Poznań, 1998. S. 37–47.
- [57] Zakrzewska-Kleczkowska J. Les fausses monnaies d'un trésor du XIe siècle découvert à Sochaczew (Pologne). *Proceedings of the International Numismatic Symposium* / eds. by I. Gedai, K. Biró-Sey. Budapest, 1980. S. 155–160.
- [58] Pininski J. Gdzie bito tzw. naśladownictwa lupawskie monet wczesnosredniowiecznych? *Falszerystwa i naśladownictwa monet* : XI Ogólnopolska sesja numizmatyczna w Nowej Soli. Poznań : Wydawnictwo Z. Bartkowiak, 1998. S. 49–59.
- [59] Paszkiewicz B. The Pomeranian imitative coinage and the recent discoveries in Gdansk. *FS Peter Ilisch*. 2012. P. 127–142.
- [60] Харлашов Б. Н. Некоторые итоги раскопок на Завеличье. *Археологическое изучение Пскова*. 1994. Вып. 2. С. 44–76.
- [61] Potin V. M. Numismatische Chronologie und Dendrochronologie im Licht der Novgoroder Ausgrabungen. *Hamburger Beiträge zur Numismatik*. 1982. No 27/29. P. 59–62.
- [62] Кулешов С. Г. Находки «скандинавских подражаний» монетам английского короля Этельреда II на территории Украины. *Эпоха викингов в Восточной Европе в памятниках нумизматики VIII–XI вв.* : материалы докл. и сообщ. междунар. нумизмат. конф. (Старая Ладога, 18–20 апр. 2014 г.). СПб., 2014. С. 194–201.
- [63] Кулешов С., Бойко-Гагарин А. Знахідки фальшивих денаріїв англійського короля Етельреда II на території України. *Пам'ятки: археографічний щорічник* : Державна архів. служба України, УНДІАСД, Київ, 2013. Т. 14. С. 163–167.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pam_2013_14_17
- [64] Берга Т. М. Монеты в археологических памятниках Латвии IX–XII веков. Рига : Знание, 1988. 101 с.
- [65] Козубовский Г. А. О медных гривнах. *Тринадцатая всероссийская нумизматическая конференция* : тез. докл. и сообщ. (Москва, 11–15 апр. 2005 г.). М. : Альфа-Принт, 2005. С. 104–105.
- [66] Хухарев В. В. Обращение фальшивых монет в Тверском крае. *Шестая всероссийская нумизматическая конференция* : тез. докл. и сообщ. (Санкт-Петербург, 20–25 апр. 1998 г.). СПб. : Государственный Эрмитаж, 1998. С. 134–135.
- [67] Тарлаковский Л. С. О поддельной полтине новгородского типа. *Эпоха викингов в Восточной Европе в памятниках нумизматики VIII–XI вв.* : материалы докл. и сообщ. междунар. нумизмат. конф. (Старая Ладога, 18–20 апр. 2014 г.). СПб., 2014. С. 247–250.
- [68] Бойко-Гагарин А. С. К вопросу о фальсификатах денежно-весовых слитков гривен в Киевской Руси. *Нумизматика і фалеристика*. 2015. № 3(75). С. 18–19.
- [69] Бойко-Гагарин А. С., Корпусова І. В. Монетно-вагові зливки гривні та їх тогочасні підробки з колекції Одеського археологічного музею. *Записки отдела нумизматики и торевтики Одесского археологического музея*. 2017. № III. С. 120–132.
- [70] Крыжанивский А. Л. Новые находки пражских грошей на землях Украины. *Деньги, Экономика и Общество* : тез. междунар. нумизмат. симп. (Кошице, 16–19 мая 2013 г.). Кошице, 2013. С. 44–45.
- [71] Гуменюк А. Невідома монета. *Львівські нумізматичні записки*. 2007–2008. № 4–5. С. 43.
- [72] Огуй О. Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантитативне зіставлення. 2-ге вид. Чернівці : Рута, 2008. 256 с.
- [73] Гісцова Л. З., Котляр М. Ф. Фальшивомонетники в Полтавському полку на початку XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1970. № 9. С. 105–109.

- [74] Remecas E. Paskutinės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kaldintos monetos. *Pinigų studijos*. Vilnius, 2005. T. 9. Nr 3. S. 60–70.
- [75] Бойко-Гагарин А. С. Фальшивые монеты в денежном обращении южных земель ВКЛ во время правления князя Витовта Кейстутовича и технологии их производства (Forged Coins in the Monetary Circulation of the Southern Lands of the Grand Duchy of Lithuania Under Vytautas's Rule and Their Production Techniques). *Нумизматические коллекции: наследие исторической Литвы и связанных с ней стран – открытия для просвещения и науки* : тез. докл. междунар. нумизмат. конф. (Вильнюс, 23–25 мая 2012 г.). Вильнюс : Национальный музей Литвы, 2012. С. 164–168.
- [76] Tyszkiewicz E. O kilku nowo odkrytych monetach litewskich. *Atheneum*. 1845. T. 4. S. 5–22.
- [77] Прималаускайте Д., Синчук И. Монеты Великого княжества Литовского времени Казимира (1440–1492) по материалам Национального музея Литвы. *Средневековая нумизматика Восточной Европы*. 2007. Вып. 2. С. 174–208.
- [78] Коцур Г. Фальшиві литовські монети князя Олександра Ягелона та технології їх виробництва 1492–1506 рр. (на прикладі знахідок на українських землях). *Часопис української історії*. 2014. Вип. 28. С. 33–37.
- [79] Kopicki E. Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego: 1387–1707. Warszawa : Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 2005. 183 s.
URL: <https://www.worldcat.org/title/255259396>
- [80] Гулецькі Д. Помнікі працы майстроў Віленскае мынцы пачатку XVI стагоддзя: аспекты вытворчасці. *Банкаўскі вестнік*. 2006. № 4. С. 34–41.
- [81] Ластовський В. З приводу фальшування литовських півгрошей Остафієм Дашковичем. *Наукові записки з української історії*. 2013. Вип. 33. С. 104–107.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzzui_2013_33_18
- [82] Прималаускайте Д. Монетный двор Вильнюса 1565–1571. *Mennice Miedzy Baltykiem a morzem Czarnym – wspolnota dziejow* : materiały III Międzynarodowej konferencji numizmatycznej (Supraśl, 10–12 lut. 1998). Warszawa, 1998. P. 113–117.
- [83] Безпалько В. В. Назви монетних номіналів у повсякденних практиках населення Волині останньої третини XVI ст.: нові відкриття. *Расмір: Східна нумизматика* : зб. наук. пр. II Міжнар. наук. конф. (9–11 серп. 2012 р.). Київ, 2015. С. 75–82.
- [84] Безпалько В., Лукашов Д. Скарб початку XVII ст. із с. Тетерівське Київської обл. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 171–175.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/40518>
- [85] Крук А. Знахідка монет із підробленими литовськими півгрошами Сигізмунда II Августа з XVI ст. *Львівські нумизматичні записки*. 2011–2012. № 8–9. С. 61.
- [86] Kvizikevicius L. Falschgeld und dessen Funde in Litauen zwischen dem 13. und 17. Jahrhundert. *XII Internationaler Numismatischer Kongress. Berlin, 1997* : Herausgegeben von Bern Kluge und Bernhard Weisser. Berlin, 2000. Akten II. S. 1164.
- [87] Савченко Д. А. Охрана политического строя и безопасности государства от преступных посягательств по Литовскому статуту 1566 г. *Вестник Томского государственного университета. Право*. 2013. № 4(10). С. 22–35.
URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ohrana-politicheskogo-stroya-i-bezopasnosti-gosudarstva-ot-prestupnyh-posyaga-telstv-po-litovskomu-statutu-1566-g>
- [88] Карач А. О фальшивом литовском трёхгрошовике 1563 г. *Актуальні проблеми нумизматики у системі спеціальних галузей історичної науки* : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Кіровоград, Київ, Переяслав-Хмельницький, 5–6 листоп. 2015 р.). Кіровоград ; Київ ; Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 52–53.
- [89] Sajauskas S., Kaubrys D. Lietuvos didžiosios kunigaikštystės numizmatika. Vilnius, 1993. 453 p.
- [90] Ivanauskas E. Lithuanian counters of 1546–1615. Kaunas, 2014. P. 59.
- [91] Бойко-Гагарин А. С. О фальсификатах редких литовских грошей короля Сигизмунда III Вазы : *Al XIV-lea simpozion de numismatica. Dedicat aniversarii a 20-a leului moldovenesc* : programul și rezumatele comunicărilor (Chișinău, 25–29 sept. 2013). Chișinău : Bons Offices, 2013. P. 42–43.
URL: https://www.academia.edu/52492476/Al_XIV_lea_Simpozion_de_numismatic%C4%83_dedicat_anivers%C4%83_rii_a_20_a_leului_moldovenesc_Programul_%C8%99i_rezumatele_comunic%C4%83_rilor_Chi%C8%99in%C4%83u_25_29_septembrie_2013_full_text
- [92] Рузас В. Монеты Великого княжества Литовского в Музее денег Банка Литвы. *Банкаўскі вестнік*. 2012. № 7. С. 3–8.
- [93] Гулецький Д. Организованное производство подделок – подражаний троякам Виленского монетного двора на рубеже XVI–XVII веков. *Numizmatika 7–8. Metrastis 2006–2007*. Vilnius, 2007. S. 9–14.
- [94] Wnek K. Wielkie afery z mala moneta. Falszowanie na wielka skale miedzianych szelagow Jana Kazimierza w drugiej polowie XVII wieku. *Biuletyn Numizmatyczny*. 2013. Nr 3(371). S. 171–188.
- [95] Жебраускас А. Нетипичные медные шиллинги Яна II Казимира Вазы (1648–1668). *Банковский вестник*. 2014. С. 28–34.
- [96] Kopicki E. Ilustrowany skorowidz pieniedzy Polskich i z Polska zwiazanych. Warszawa : Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Zarząd Główny, 1995.

- [97] Куклик Б., Филиппов К. Медные шеляги полевого гетмана Винцента Гонсевского великого подскарбия литовского. *Банковский вестник*. 2006. № 4(33). С. 73–74.
- [98] Смирнова Е. П. Фальшивомонетчики в Вильнюсе и Тракае во второй половине XVII в. *Тринадцатая всероссийская нумизматическая конференция : тез. докл. и сообщ.* (Москва, 11–15 апр. 2005 г.). М. : Альфа-Принт, 2005. 240 с.
- [99] Квизикявичус Л. Фальшивомонетчики в Вильнюсе и Тракае во второй половине XVII в. *Нумизматический сборник*. М., 2006. № 13. С. 77–80.
- [100] Бойко-Гагарин А. С. Особливості фальшування монет на Волині у XVI–XVII століттях. *Львівські нумизматичні записки*. 2014–2015. Ч. 11–12. С. 25–27.
- [101] Kałkowski T. Tysiąc lat monety Polskiej. Kraków : Wydawnictwo Literackie : Wyd. drugie, powiększone, 1974. 489 s., il.
- [102] Mikołajczyk A. Z dziejów odkryć numizmatycznych w Polsce. Łódź : Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, 1985. 112 s., fot. cz.-b. 104.
- [103] Pininski J. Znaleziska fałszywych monet z Polski późnosredniowiecznej. *Psucie pieniądza w Europie Środkowo-Wschodniej od antyku po czasy współczesne : materiały z VII Międzynarodowej konferencji Numizmatycznej* (Białystok – Augustów, 7–10 września 2006). Warszawa, 2006. S. 60.
- [104] Абызова Е. А., Рябцева С. С. Изделия и инструментарий ювелиров из золотоордынских центров Карпато-Поднестровья. *Древнее Причерноморье*. 2006. Вып. VII. С. 8–13.
URL: https://www.academia.edu/39903913/%D0%94%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%B5_%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%8C%D0%B5_%D0%92%D1%8B%D0%BF_VII_2006
- [105] Janocha H. Mennica fałszerska na zamku w Starym Drawsku. *Mennice Między Bałtykiem a morzem Czarnym – wspólnota dziejów : materiały z III Międzynarodowej konferencji Numizmatycznej* (10–12 września 1998). Warszawa : Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Zarząd Główny, 1998. S. 41–47.
- [106] Kiersnowski R. Barwald : jeszcze jedna mennica fałszerska z XV w. *Wiadomości Numizmatyczne*. Warszawa, 1975. T. 19. Nr 1(71). S. 1–13.
- [107] Огуй О. Д. Історія обігу грошових одиниць та їх найменувань на Буковині. Молдавський період. Ч. 2 : 1475–1585 рр. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2010. 304 с.
- [108] Kubiak S. Skarb z XV w. z Czernej, pow. Chrzanow. *Wiadomości Numizmatyczne*. Warszawa, 1973. T. 17. Nr 1(63). S. 47–49.
- [109] Шуст Р., Петегирич В. Нумізматичні пам'ятки середньовічного Львова (монетні знахідки, виявлені під час археологічних досліджень у 1992 р.). *Львівські нумизматичні записки*. 2006. № 3. С. 43–48.
- [110] Mankowski H. Fałszywe monety Polskie : Reprint wydania 1930 roku dodaną pracą Karola Beyera pt. O numizmatach polskich podrobionych lub zmyślonych w nowszych czasach, klasyczna praca dotycząca XIX-wiecznych fałszerstw mone. Warszawa, 1973. 120 s. + 10 tab.
- [111] Dutkowski J., Suchanek A. Corpvs nvmorvm civitatis Elbingensis. Gdansk, 2003. 304 s.
- [112] Бойко-Гагарин А. С. О фальшивом третьяке Сигизмунда I Старого. *Банкаўскі вестнік*. 2016. № 1(630). С. 33.
URL: https://www.academia.edu/25814848/%D0%9E_%D1%84%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BC_%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%8F%D0%BA%D0%B5_%D0%A1%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B0_%D0%86_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE_About_the_forgery_of_trzeciak_of_the_Sigismung_the_Old
- [113] Boiko-Gagarin A. O fałszerstwie groszy Zygmunta Starego (w latach 1506–1548) Gdanskiej mennicy. *Gdanskie Zeszyty Numizmatyczne*. 2015. Nr 136. S. 25–27.
URL: https://www.academia.edu/11826111/O_fałszerstwie_groszy_Zygmunta_Starego_w_latach_1506_1548_Gdanskiej_mennicy_About_the_forgeries_of_the_groats_of_the_Sigismund_I_the_Old_in_the_years_1506_1548_of_the_Gdansk_mint_?ri_id=344467
- [114] Duksa Z. Nasladownictwo trojaka ryskiego Stefana Batorego bite w Raguse. *Biuletyn Numizmatyczny*. 1973. Nr 8(86). S. 154–155.
- [115] Кобринец В. А. Документы Могилевского магистрата последней четверти XVI в. о «деньгах московских». *Збірник наукових паведамлень і артыкулаў*. 2014. Вып. 12. С. 148–160.
- [116] Торгівля на Україні XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянина / АН УРСР. Археограф. комісія та ін. ; В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко (упоряд.) ; М. Ф. Котляр (відп. ред.). Київ : Наук. думка, 1990. 408 с.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovenko_Natalia/Torhivlia_na_Ukraini_XIV_seredyna_XVII_stolittia_Volyn_i_Naddnyprianschyna/
- [117] Gumowski M. Mennica Bydgoska. Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Rocznik 58 za rok 1953. Zeszyt 2. Torun ; Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1955. 291 s.
URL: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/14846/edition/26288?language=pl>
- [118] Tyszkiewicz J. Podrecznik numizmatyczny zawierający. Ceny amatorskie monet polskich od 1506 roku do 1795 roku. Warszawa : P.W.I. Com-Tour S.A., 1995. 76 s.
- [119] Kopicki E. Monety Zygmunta III Waza. Szczecin : Nefryt, 2007. 330 s.
- [120] Kopicki E. Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polska związanych. W IX t. T. II. 1506–1632. Warszawa : PTAiN, 1976. 186 s.

- [121] Зразок З. О. Монетні скарби першої половини XVII ст. з території Правобережної України (сучасна територія Київської та Житомирської областей) в нумізматичній збірці НМІУ. *Тематичний збірник наукових праць «Національному музею історії України – 110»*. Київ, 2009. Ч. 1. С. 158–168.
URL: https://www.academia.edu/28980211/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%8E_%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_110_%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C_%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_1_2009_
- [122] Котляр М. Ф. Прошовий обіг на території України доби Феодалізму. Київ : Наук. думка, 1971. 174 с.
- [123] Шалобудов В. Н. Находки монет на території Богородицької фортеці. *Проблеми археології Подніпров'я*. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2002. 123–134 с.
- [124] Бойко-Гагарин А. С. Фальсифікати польських полтораков 1614 года с изображением орла. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Київ, 2014. Вип. 23. С. 207–211.
- [125] Пивоваров С. В. Дослідження старожитностей Хотина у 2002 році. *Зелена Буковина. Серія : Екологія і краєзнавство*. 2005. № 1–2. С. 245–253.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zelena_Bukovyna/2005_N01-02.pdf
- [126] Iger T., Galus Z., Kondrat R., Kondrat M. Katalog trojaków polskich : Wydanie pierwsze. Warszawa : Warszawskie Centrum Numizmatyczne : Semafo, 2008. 330 s.
- [127] Чокану М. Коллекция монет со средневекового поселения у с. Тарасова. *Stratum Plus*. 2005–2009. № 6. С. 351–369.
URL: https://www.e-anthropology.com/Katalog/Istoria/STM_DWL_8yOH_VX850gvZbieQ.aspx
- [128] Бойко-Гагарин А. С. Высококачественная подделка трояка Сигизмунда III Вазы, чеканки Познани 1597 года. *Violyty: Отдых и Путешествия*. 2014. № 2. С. 22–25.
- [129] Haljak G. Livonian coins XIII–XVIII century. Part II: Kingdoms. Tallin, 2011. 352 p.
- [130] Шалобудов В. М. Скарб фальшивих польських монет XVII ст. з с. Сокілка на Полтавщині. *Археологічний літопис Лівобережної України*. 2009. № 1. С. 100–101.
- [131] Крук А. Фальшиві трояки Сигизмунда III, що потрапляли у грошовий обіг на українських землях у XVII ст. *Львівські нумізматичні записки*. 2011–2012. № 8–9. С. 58–60.
- [132] Kuzmin A. M. Falszywy «szostak» Zygmunta III ze skarbu Oliwskiego. *Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne*. Gdynia, 1993. Nr 13. S. 21.
URL: http://ptngdansk.pl/wp-content/uploads/2022/07/GZN_13.pdf
- [133] Бойко-Гагарин А. С. Находка ожерелья с имитацией шестигрошевика чеканки г. Мальборка 1600 г. на Черкащине. *Нумізматика і фалеристика*. 2014. № 1(69). С. 8–9.
- [134] Бойко-Гагарин А. Новые данные о фальсификатах монет, изготовленных методом пайки пластин. *Нумізматика і фалеристика*. 2015. № 2(74). С. 16–17.
- [135] Шаталин И., Денисенко Ю., Пядышев Д. Орты Сигизмунда III Вазы. Минск, 2011.
- [136] Бойко-Гагарин А. С. Фальшивые орты Сигизмунда III Вазы, изготовленные методом пайки серебряных пластин. *Pieniadz i systemi monetarne. Wspolne dziedzictwo Europy : Studia i materialy X Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej (Augustow, 19–22 września 2012 r.)*. Warszawa, 2012. S. 165–170.
- [137] Zabinski Z. Kryszy monetarny w czasach Zygmunta III. *Wiadomosci Numizmatyczne*. 1976. T. 20. Nr 1(75). S. 1–13.
- [138] Бойко-Гагарин А. С., Шаталин И. С. Подделки ортов Сигизмунда III Вазы. *Орты Сигизмунда III Вазы*. Изд. 2-е перераб. и доп. Киев, 2013. С. 31–39.
URL: https://www.academia.edu/5195686/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D0%B8_%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%BE%D0%B2_%D0%A1%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B0_III_%D0%92%D0%B0%D0%B7%D1%8B_About_the_forgeries_of_the_1_4_thalers_of_the_Sigismund_III_Waza_
- [139] Пивоваров С. Монетні знахідки Хотинської фортеці. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 168–171.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/40517>
- [140] Гулецькі Д. Медзяны патоп. *Беларус*. 2009. № 557. Ч. VI. С. 1–6.
URL: <https://docs5.chomikuj.pl/347302118,PL,0,0,BY-PL-Hulecki-D.%2C-Miedziany-potop.pdf>
- [141] Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии : репр. вид. 1900 р. Київ : Стародавній світ, 2013. 130 с.
- [142] Dutkowski J. Contrasygnowane falszywe boratynki. *Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne*. Gdynia, 1997. Nr 30. S. 3–9.
- [143] Auction 15. Lot № 1088. *Poznanski Dom Aukcyjny & Podlaski Gabinet Numizmatyczny*. 2013. 19 January.
URL: <http://aukcja.pgnum.pl> (date of access: 06.06.2016)
- [144] Sikorski B. Pieniądz Zastępczy Majątek Ziemi: katalog żetonów dominalnych. W 11 t. Piła, 1994–1998.
- [145] Гринкевич В. Частные деньги на территории современной Республики Беларусь (вторая половина XVIII в.). *Банкаўскі веснік*. 2012. № 7(552). С. 28–29.

- URL: <https://moneymuseum.by/upload/iblock/bbd/w0cgslf299sbyf5b66k8w858yowmk7j7/2011-2.pdf>
- [146] Бойко-Гагарин А. С., Гринкевич В. И., Цвирко С. Л., Зайончковский Ю. В. Сводный каталог частных денег второй половины XVIII века в Восточной Европе. *Львівські нумізмати́чні записки*. 2014. № 10. С. 23–35.
- [147] Niemirydz W. Skarb boratunek z Przasnysza. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1973. Т. 17. № 2(64). С. 87–112.
- [148] Бойко А. П. Географія монетного карбування на території України другої половини XVII ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*. Київ : Наук. думка, 1994. Ч. 3. С. 139–158.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Boiko_A/Heohrafiia_monetnoho_karbuвання_na_terytorii_Ukrainy_druhoi_polovyny_XVII_st/
- [149] Рябцевич В. Н. Лысянковский и «Полтавский», Путивльский и Севский монетные дворы. *Mennice Miedzy Baltykiem a morzem Czarnym – wspólnota dziejow : materiały z III Międzynarodowej konferencji Numizmatycznej (10–12 września 1998)*. Warszawa : Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Zarząd Główny, 1998. С. 175–186.
- [150] Яшуева-Омельянчик Р. М. Лисянський скарб монет (Знахідка 1960 р.). *Музейні читання : тези доп. наук. конф. Музею історичних коштовностей України – філіалу Національного музею історії України (Київ, груд. 1994 р.)*. Київ, 1996. С. 12–15.
- [151] Зайцев В. В. К вопросу о монетах Богдана Хмельницкого. *Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны*. Мінск : БДУ, 2008. Вып. 4. С. 178–181.
URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/26309>
- [152] Строков А. Внимание, фальшивка! *Нумізмати́ка і фалеристика*. 1998. № 2(6). С. 6.
- [153] Котляр М. Ф. Чи карбував Богдан Хмельницький свою монету? *Українська нумізмати́ка і боністика*. 2000. № 1. С. 43–44.
- [154] Слабченко М. Организация хозяйства Украины от Хмельнищины до мировой войны. Ч. 1. Хозяйство Гетманщины в XVII–XVIII ст. Т. 3. Очерки торговли и торгового капитализма Гетманщины в XVII–XVIII ст. Одесса : ГИУ, 1923. 192 с.
- [155] Крип'якевич І. П. Монети Богдана Хмельницького та Петра Дорошенка. *Стара Україна*. 1924. № 1. С. 11.
- [156] Борщак І. Franco-Ukrainica XVII–XIX вв. *Стара Україна*. 1924. № 7–8. С. 114.
- [157] Шугаєвський В. До питання про грошовий обіг в Україні в XVII віці (Чи була в Україні власна монета?). *ЗІС ВУАН*. 1925. Т. 19. С. 55–61.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shuhaievskiy_Valentyn/Do_pytannia_pro_hroshovy_obih_na_Ukraini_v_XVII_vitsi_Chy_bula_na_Ukraini_vlasna_moneta/
- [158] Петровський М. Чи існувала на Україні власна монета за часів Богдана Хмельницького? *ЗІС ВУАН*. 1925. Т. 19. С. 120–123.
- [159] Шуст Р. М. Що носили в гаманцях козаки війська Богдана Хмельницького. *Грошовий обіг та банківська справа в Україні: минуле та сучасність : міжнар. практ. конф. (Львів, 14–15 трав. 2004)*. Львів, 2004. С. 213–221.
- [160] Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C. Monede si banknote Romanesti. Bucuresti, 1977. 429 s.
- [161] Нечитайло В. В. Українські монети Визвольної війни періоду 1648–1654 рр. та монети Петра Дорошенка періоду 1665–1676 рр. *Грошовий обіг та банківська справа в Україні: минуле та сучасність : міжнар. практ. конф. (Львів, 14–15 трав. 2004 р.)*. Львів, 2004. С. 224–225.
- [162] Бойко-Гагарин А. С. К вопросу о возможности чеканки гетманом Богданом Хмельницким фальшивых монет. *VIII Богданівські читання : матеріали Всеукр. наук. конф. з нагоди 419-річчя від дня народження гетьмана Богдана Хмельницького*. Черкаси, 2014. С. 118–122.
- [163] Козубовський Г. А. Проблеми карбування українських монет під час гетьманування Івана Виговського: міф чи реальність? *Українська нумізмати́ка і боністика*. 2000. № 2. С. 64–72.
- [164] Mikołajczyk A. Obieg pieniężny w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII. *Acta Archaeologica Lodziensia*. 1980. Nr 28. S. 7–159.
URL: https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Acta_Archaeologica_Lodziensia/Acta_Archaeologica_Lodziensia-r1980-t-n28/Acta_Archaeologica_Lodziensia-r1980-t-n28-s7-159/Acta_Archaeologica_Lodziensia-r1980-t-n28-s7-159.pdf
- [165] Афанасьев И. Подделка монет и бумажных денег: как, кто и почему? Киев : Альтерпрес, 2007. 207 с. : ил.
- [166] Кабанець Є. П., Сирота В. В. Вивчення нумізмати́чного комплексу XVII ст. з ближніх печер Києво-Печерської Лаври. *Музейні читання : матеріали наук. конф. (Київ, 24 груд. 1999 р.)*. Київ, 2000. С. 176.

Далі буде

(Переклад Л. О. Дубягиної)

ЗНАМЕННІ ДАТИ SIGNIFICANT DATES

УДК 343.98(092)”18/19”

DOI: 10.37025/1992-4437/2024-41-1-138

В. М. Чисніков,

доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник
відділу науково-інформаційної
та редакційно-видавничої діяльності,
Державний науково-дослідний інститут
МВС України

пров. Євгена Гуцала, 4-А, м. Київ, 01011, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>email: vchisnikov@ukr.net

тел.: +38(097)736-21-00

ПРОФЕСОР М. П. МАКАРЕНКО (1874–1945) – ОДИН ІЗ ПІОНЕРІВ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ (до 150-річчя від дня народження)

Анотація. Висвітлено життєвий шлях і творчу діяльність відомого криміналіста, професора, одного з піонерів становлення та розвитку української криміналістики Миколи Прокоповича Макаренка (1874–1945), якому в 2024 р. виповнюється 150 років від дня народження. Саме він був першим директором Одеського інституту науково-судової експертизи (нині Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України), обіймаючи цю посаду впродовж 1925–1938 рр. Праці М. П. Макаренка: «Кабинеты научно-судебной экспертизы» (1922); «Техника расследования преступлений: практическое руководство для судебных работников» (1925), «Розслід справ про отруєння» (1934); «Справа громадянина Терещука Петра» (1937); «Справа гр. Ч-ко» (1937); «Убивство громадянки З.» (1937); «Редкий случай самоубийства» (1938) тощо.

Ключові слова: М. П. Макаренко; фундатори криміналістики; Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз; 1-й з'їзд управителів кабінетів науково-судової експертизи (1915); техніка розслідування злочинів; історія криміналістики.

М. П. Макаренко

Микола Прокопович Макаренко народився 13 (1) травня 1874 р. в с. Іванківці Прилуцького повіту Полтавської губернії (тепер Прилуцький район Чернігівської області) у багатодітній козацькій родині. Його батько був сільським писарем, згодом волосним, служив конторником у маєтку поміщиків Скоропадських у Тростянці і Прилуцькому повітовому земстві. Одночасно вів невелике сільське господарство. Мати майбутнього криміналіста була домогоспо-

даркою. Початкову освіту Микола здобув у земському народному училищі, середню – у Прилуцькій гімназії, яку закінчив 1897 р.

Слід зазначити, що гімназичні роки не були для нього легкими. Батько, обтяжений великою сім'єю, не мав можливості оплачувати навчання, невдовзі після вступу сина до гімназії помер, не залишивши після себе жодного нерухомого майна. Тому деякий час гімназист Макаренко перебував на утриманні дядька, рідного брата матері А. М. Рашкевича – викладача письма Прилуцької гімназії. Після шостого класу юнак уже заробляв гроші репетиторством і оплачував навчання самостійно, водночас матеріально допомагаючи збіднілій матері.

Після закінчення гімназії Микола того самого року вступив до юридичного факультету Московського університету. Будучи студентом,

матеріально забезпечував себе сам, добуваючи кошти від викладання уроків, співанням у хорах, а також випадковими заробітками. Наприклад, під час перепису населення він працював статистом. На третьому курсі університету одружився із сільською вчителькою Ольгою Михайлівною Єрихайливою, з якою прожив у щасливому шлюбі все життя.

Утім, 1899 р. через участь у студентських «заворушеннях і вольностях» Макаренко був виключений із Московського університету, підданий жандармському обшуку й адміністративній висилці без права на проживання в університетських містах. Потім його ще двічі висилали в адміністративному порядку і піддавали неодноразовим поліцейським обшукам.

За два роки опальний студент відновився в університеті. У 1902 р. успішно склав іспити, отримав диплом юриста і рекомендацію юридичного факультету про залишення його при університеті для підготування до здобуття професорського звання із відзначенням неабияких здібностей випускника та його потягу до науки. Але піклувальник Московського навчального округу, посилаючись на «неблагонадійність» М. П. Макаренка, її не затвердив, заклавши в такий спосіб йому шлях до наукової діяльності (Комакха, 2002, s. 324–325).

Після закінчення університету молодий юрист був зарахований кандидатом на судову посаду при Московському окружному суді, а невдовзі назначений секретарем 8-го відділення цього самого суду. У 1906 р. його призначають виконувачем обов'язків судового слідчого 2-ї дільниці Тверського повіту Тверського окружного суду. Через п'ять років він уже судовий слідчий в особливо важливих справах Рязанського окружного суду.

Улітку 1913 р. Микола Прокопович виявив бажання працювати в нових кабінетах науково-судових експертиз, які згідно із законом від 4 липня 1913 р. мали відкрити в Москві, Києві й Одесі. Його бажання керівництво задовільнило. І Макаренко їде до столиці для навчання на курсах при Петербурзькому кабінеті науково-судової експертизи. Упродовж трьох місяців він удосконалював свої знання на практичних заняттях, а також слухаючи новий курс із криміналістики та судової експертизи під керівництвом доктора природознавчих наук Е. Г. Пфедфера – старшого асистента професора Лозаннського університету Р. А. Рейса.

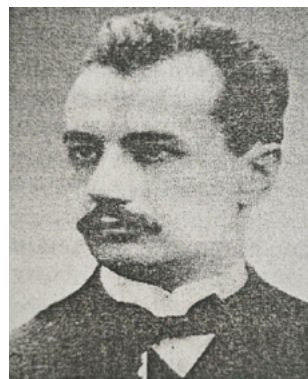
Під час курсової підготовки судовий слідчий в особливо важливих справах М. П. Макаренко показав прекрасні теоретичні знання і практичні навички за всіма дисциплінами. Тож і не дивно, що в січні 1914 р. його призначають на посаду управителя Кабінету науково-судової експертизи при прокурорі Одеської судової палати з дорученням організації і влаштування його.

Того самого року 28 (15) лютого в Одесі Кабінет науково-судової експертизи урочисто відкрито.

Будинок судових установ, у приміщенні якого розміщувалися лабораторії Кабінету науково-судових експертиз при прокурорі Одеської судової палати

Помічниками управителя затвердили: приват-доцента по кафедрі хімії фізико-математичного факультету Новоросійського (Одеського) університету Є. С. Єльчанінова, колишнього товариша прокурора Костромського окружного суду Б. О. Малиновського та позаштатного лаборанта при кафедрі медичної хімії того самого університету лікаря С. М. Матвеева.

Є. С. Єльчанінов

С. М. Матвеев

Упродовж першого року функціонування кабінету його співробітники виконали 169 експертиз, серед яких: дослідження почерків і чорнил – 110; приписування і перероблення текстів у документах – 24; крові – 15; відбитків пальців (дактилоскопія) – 11; спалених документів – 4 тощо (*Kratkii ocherk*, 1915, s. 337).

Як керівник М. П. Макаренко дбав про те, щоб його підлеглі опановували сучасні наукові знання, потрібні для криміналістичних досліджень. Так, улітку 1914 р. він клопотав перед міністром юстиції про відрядження помічника управителя кабінету приват-доцента Є. С. Єльчанінова в Західну Європу для ознайомлення із зарубіжним досвідом проведення криміналістичних експертиз. Отримавши необхідне рішення Міністерства юстиції, Є. С. Єльчанінов відвідав Францію, Швейцарію

та Німеччину, де ознайомився з останніми досягненнями криміналістичної науки і практики. Крім того, 14–22 (1–9) липня 1915 р. управитель Одеського кабінету науково-судової експертизи М. П. Макаренко разом із Є. С. Єльчаніновим узяв участь у роботі 1-го з'їзду управителів кабінетів науково-судової експертизи, що відбувся в Санкт-Петербурзі.

У своїй доповіді Микола Прокопович зосередився на таких питаннях: 1) застосування електролізу до фіксування і проявлення пальцевих відбитків на металевих поверхнях; 2) способи відновлення згорілих документів і досягнуті результати в окремих слідчих справах; 3) способи проявлення тексту, написаного симпатичними чорнилами, і досягнуті результати; 4) способи дослідження документів у разі їх підроблення механічними засобами; 5) способи відновлення вискобленого або залитого чорнилом тексту; 6) дослідження продуктів згорання порошу, впроваджених у шкіру; 7) дослідження зброї та стріляних гільз (Verbenskyi et al., 2013, s. 523).

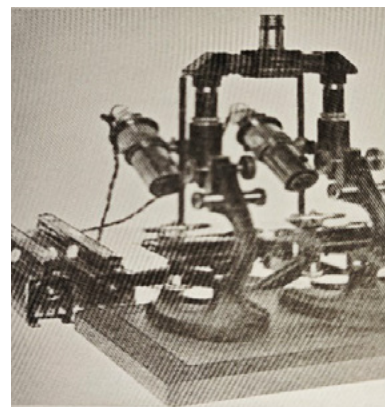
Характерно, що свою доповідь М. П. Макаренко побудував на основі конкретних кримінальних справ, у процесі розслідування яких і проводилися експертні дослідження. Так, наприклад, у грудні 1914 р. на Одеській паперовій фабриці виникла пожежа. Після гасіння на складі пресованої соломи виявлено обгорілі трупи трьох чоловіків і жінки. Упізнати їх за залишками було неможливо. І лише за допомогою співробітників Кабінету науково-судової експертизи, які протягом двох днів брали участь в огляді місця події, вдалося встановити особи загиблих. Під час огляду експерти-криміналісти виявили речові докази: сильно закопчений і мокрий записник та обгорілий гаманець. У гаманці були напівспалені мокрі та закопчені димом документи, які прочитати відразу не вдалося. Навіть більше, коли до них торкалися, вони розпадалися на дрібні шматочки. Експерт їх зібрав і розмістив між двома скляними пластинками. Саме ці «німі свідки» і стали об'єктами дослідження. Спочатку експерт очистив їх від бруду, а потім, зважаючи на конфігурацію і виявлені штрихи літер, сфотографував апаратом Урбана із жовтим світлофільтром. У результаті встановлено особи двох чоловік – мешканців м. Аккерману і с. Похишаток Ямпільського повіту Подільської губернії.

Наприкінці своєї доповіді Микола Прокопович поінформував учасників з'їзду про судово-балістичну експертизу, яку провели співробітники його кабінету (тоді такі експертизи були рідкісні і не завжди успішні) у зв'язку зі збройним нападом на селянина Азарова, під час якого смертельного поранення зазнав його кінь. Потерпілий запев-

няв, що чоловік, який стріляв у нього, схожий на односельця, з яким він перебував у неприязних стосунках. Підозрюваного заарештували. У нього поліція виявила заряджений револьвер системи «Наган» і набої, які судовий слідчий разом із кулею, вилученою з трупа коня, надіслав до Кабінету науково-судової експертизи. «На досліджуваній кулі і на двох кулях, отриманих під час експериментального відстрілу, було виявлено "...сходные по направлению и по расположению в отношении нарезав царапину, происхождение которых нужно отнести к дефекту ствола револьвера, из которого они выпущены..."». Однак від категоричного висновку експерт утримався, сформулювавши його так: "...Вынутая из трупа лошади А-ва пуля, вероятнее всего, выпущена из револьвера «Наган», отобранного у заподозренного Т-ва"» (Piechnikov, 2011, s. 43).

Такий висновок свідчив про недосконалість у ті роки методики судово-балістичної експертизи, відсутність необхідних технічних засобів для її проведення, а також обережність, яку виявляли експерти, складаючи категоричні висновки. Тому, заслухавши доповідь М. П. Макаренка, з'їзд висловив думку про розроблення в кабінетах питання щодо виготовлення такого приладу, що уможливило би ретельне дослідження поверхні дула вогнепальної зброї без будь-якого порушення при цьому її внутрішньої цілості (Verbenskyi et al., 2013, s. 531).

Слід зазначити, що такий прилад (порівняльний мікроскоп) був створений тільки на початку 1925 р., і категоричні висновки експертів-криміналістів стали звичним явищем.

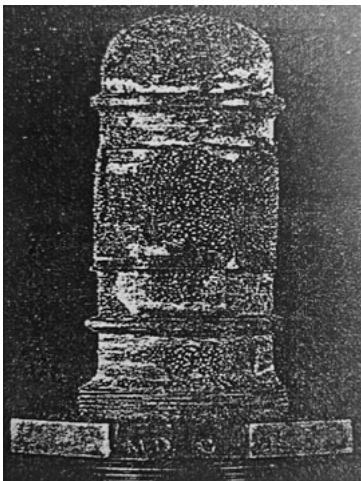

Порівняльний мікроскоп

Упродовж трьох років, незважаючи на воєнний час, Одеським кабінетом науково-судової експертизи виконано 662 експертизи: у 1914 р. – 169, 1915 р. – 279; 1916 р. – 214 (Chysnikov, 1998, s. 51).

Варте уваги проведено кабінетом дослідження, пов'язане із загибеллю в Чорному морі 2 червня 1916 р. пасажирського пароплава «Меркурій», на борту якого перебувало понад 500 осіб. На другий

день після катастрофи в Кабінет науково-судової експертизи капітан тральщиків доставив ударник німецької донної міни, виявлений у районі загибелі пароплава, і водночас звернувся з проханням провести експертизу для визначення часу встановлення міни. З'ясування цієї обставини мало принципове значення. Річ у тім, що за 11 днів до загибелі «Меркурія» один із мінерів бачив у морі, неподалік Одеси, перископ німецького підводного човна, про що повідомив керівництво. Але цьому не надали особливого значення, оскільки вважали появу ворожого підводного човна в акваторії Одеси маловірогідним.

Ударник німецької донної міни

Ударник являв собою мідно-свинцевий циліндр діаметром майже 3 і заввишки 14 см. У результаті огляду з'ясовано, що його поверхня густо вкрита черепашками молодих рачків і кількох видів устриць. Зважаючи на величину зазначених морських істот, виявлених на ударнику, а також особливості їхнього життя, експерти дійшли висновку, що вони семиденного віку. Тобто з огляду на те, що для обростання ударника потрібно щонайменше чотири дні перебування у воді, термін занурення становив 11 днів.

Отже, за об'єктивними даними експерти визначили час встановлення німецької міни, підтвердивши показання мінера. Це дало підстави слідству притягнути до відповідальності керівництво адміністрації порту за невжиття заходів безпеки, що призвело до загибелі пароплава «Меркурій» і людських жертв (Макаренко, 1925, s. 8–10).

Після революційних подій 1917 р. Одеський кабінет науково-судової експертизи, на відміну від Петроградського і Московського, і далі функціонував. Саме М. П. Макаренку кабінет зобов'язаний збереженням свого цінного обладнання, а також провідних наукових співробітників у часи громадянської війни.

У 1919–1920 рр. Одеський губернський революційний комітет, з підпорядкуванням НКЮ

УСРР, підтвердив М. П. Макаренка на зазначеній вище посаді. Згодом, після реорганізації кабінету в крайовий Кабінет науково-судової експертизи (1923 р.), а потім в Одеський інститут науково-судової експертизи (1925 р.), Микола Прокопович призначений його директором.

З 1924 р. викладав криміналістику на курсах НКЮ УСРР із підготовки та перепідготовки юристів, в юридичній школі НКЮ УСРР, в Інституті удосконалення кваліфікації лікарів. Працював на посаді професора, читаючи лекції з курсу «Техніка розслідування злочинів» для студентів судового профіля на юридичному факультеті Одеського інституту народного господарства (1926–1930 рр.) (Shepitko, 2014, s. 230).

У серпні 1938 р. обіймає посаду заступника директора інституту з наукової, науково-оперативної та педагогічної роботи. Через рік постановою Комітету вищої школи при Раді народних комісарів СРСР М. П. Макаренку присвоєно вчене звання професора по кафедрі криміналістики. На той час він уже відомий учений-криміналіст завдяки своїм працям: «Кабинеты научно-судебной экспертизы» (1922); «Техника расследования преступлений: практическое руководство для судебных работников» (1925); «Розслід справ про отруєння» (1934) тощо.

Серед творів ученого «Техника расследования преступлений» – в Україні перше такого рівня практичне керівництво для судових працівників. У ньому автор знайомить читача з функціями кабінетів науково-судової експертизи; з порядком огляду місця події; розглядає за собою і прийоми виявлення, дослідження слідів крові, волосся, сім'яних плям; наукові основи дактилоскопії та її застосування в розслідуванні злочинів; наводить приклади роботи зі слідами ніг, зубів, з підробленими документами і грошима тощо.

Професор М. С. Бокаріус у рецензії на згадане видання писав: «Выпуск этой книги имеет целью устранить почти полное отсутствие доступной и популярно-изложенной литературы, знакомящей широкие круги работников юстиции с научными методами расследования преступлений, а в частности, с исследованием места совершения или обнаружения преступлений и с методами собирания, сохранения и исследования вещественных доказательств, и вместе с тем, являясь кратким практическим руководством, расширит кругозор работников советской юстиции и побудит их более вдумчиво и умело подходить к вопросу собирания, сохранения и исследования вещественных доказательств, послужив к согласованию их работы с работой Кабинетов НСЭ» (Verbenskiy et al., 2013, s. 556).

М. С. Бокаріус

Гідний уваги ще один твір Миколи Прокоповича – «Розслід справ про отруєння», оприлюднений у Києві 1934 р. «Основною причиною написання цього посібника, – писав у вступі автор, – була відсутність систематизованих праць, присвячених розслідуванню справ про отруєння, і тому примусив нас опрацювати ці питання і скласти популярний посібник, доступний для працівників звичайної кваліфікації, використавши для нього не тільки літературні джерела, а й власний досвід, придбаний на багаторічній роботі в Одеському ІНСЕ» (Макаренко, 1934, s. 8). Із цього приводу висловився і редактор видання І. М. Леві, який, наголошуючи, що праця допомагатиме розв'язувати завдання озброєння працівників судово-слідчих органів необхідними їм фаховими знаннями для розслідування справ про отруєння, вважав слушним, що при цьому зроблений акцент саме на фахових питаннях. Адже значну частину доробку присвячено ознайомленню працівників судово-слідчих органів із курсом елементарних основ токсикології, докладно подано загальне уявлення про різні види отруйних речовин, їхні властивості, швидкість і тривалість їх дії на організм людини чи тварини, зовнішні симптоми, час настання смерті тощо (Макаренко, 1934, s. 5–6).

Під час Другої світової війни М. П. Макаренко через стан здоров'я залишився в окупованій Одесі. Після її звільнення в 1944 р. виконував обов'язки директора Інституту науково-судової експер-

тизи, згодом професор призначений завідувачем відділення судово-фотографічних досліджень, де працював до останніх днів свого життя.

Помер Микола Прокопович Макаренко 26 червня 1945 р. на 72 році, в Одесі, де й був похований. У звіті про роботу Одеського інституту науково-судової експертизи за 1945 р. про цю сумну подію, зокрема, зазначалося: «Звітний рік був відмічений в житті Інституту важкою втраченою. Помер найстаріший співробітник і засновник Інституту Микола Прокопович Макаренко. З моменту заснування Інституту (тоді Кабінету НСЕ) в 1914 р. М. П. Макаренко його очолював. Йому Інститут НСЕ зобов'язаний збереженням свого цінного обладнання в період громадянської війни, а також провідних фахівців наукових співробітників. Керуючи всією науково-дослідною і науково-оперативною роботою Інституту НСЕ, М. П. Макаренко сам приймав в ній велику і активну участь, а одну із її найважливіших галузей – виїзди на місця події чи виявлення злочину, – виконував завжди виключно він. Колектив наукових співробітників Інституту НСЕ втратив свого наукового керівника, який володів великими знаннями і величезним досвідом, старшого товариша, який завжди був готовий допомогти в роботі» (Komakha, 2002, s. 330).

У 105-ту річницю Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз (2019 р.), однієї з найстаріших експертних установ Східної Європи, на його головній будівлі, що на вул. Ланжеронівській, 21, встановлено меморіальну дошку професору Миколі Макаренку: «У цьому будинку, – написано на ній, – працював один із засновників і перший керівник Одеського кабінету науково-судової експертизи, криміналіст, професор Микола Прокопович Макаренко (1874–1945 рр.)» (Trukhanov, 2018, Traven 11; *Vidkryttia memorialnoi doshky*, 2018, Cherven 25).

References

- [1] Chysnikov, V. M. (1998). Kryminalistyka Ukrainy v XIX – poch. XX stolittia. U P. D. Bilenchuk, O. P. Dubovyi, M. V. Saltevskiy, & P. Yu. Tymoshenko. *Kryminalistyka: pidruchnyk* (43–58). Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- [2] Komakha, V. O. (2002). *Stanovlennia i rozvytok sudovoi ekspertyzy ta sudovo-ekspertnykh ustanov na Pivdni Ukrainy: za materialamy pershykh dvokh etapiv stanovlennia i rozvytku Odeskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz 1914–1941 rr.: monohrafiia*. Odesa: Yurydychna literatura, 512 s. [in Ukrainian].
- [3] Kratkii ocherk deiatelnosti kabinetov nauchno-sudebnoi ekspertizy v 1914 godu. (1915). *Zhurnal Ministerstva iustitcii*, 6 [in Russian].
- [4] Makarenko, N. P. (1925). *Tekhnika rassledovaniia prestuplenii: prakticheskoe rukovodstvo dlia sudebnykh rabotnikov*. Kharkov. 156 s. [in Russian].
- [5] Makarenko, M. P. (1934). *Rozslid sprav pro otruiennia*. Kyiv: Radianske budivnytstvo i pravo. 64 s. [in Ukrainian].
- [6] Piechnikov, V. S. (2011). *Ye taka sluzhba...* (I. P. Krasiuk, Red.). T. 1. Ch. 1. Kyiv: Elit Print. 585 s. [in Ukrainian].
- [7] Shepitko, V. Iu. (2014). Makarenko Nikolai Prokofevich. U V. Iu. Shepitko (Red.), *Entsiklopediia kriminalistiki v litcakh [Encyclopedia of criminalistics in personalities]* (s. 229–230). Kharkov: Apostil [in Russian].
- [8] Trukhanov, H. (2018, Traven 11). Rozporiadzhennia Odeskoho miskoho holovy No 346 vid 08.05.2018 r. “Pro vstanovlennia memorialnoi doshky odnomu iz zasnovnykiv ta pershomu kerivnyku Odeskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz, profesorovi Makarenku M. P.”. *Ofitsiyni sait mista Odesa* [in Ukrainian]. <https://omr.gov.ua/ua/acts/mayor/106634/>

- [9] Verbenskyi, M. H., Hyrko, S. I., Protsenko, T. O., Chysnikov, V. M., Pluhatar, T. A., Nikitina, I. E., & Laptiev, S. H. (2013). *Kryminalistychni reiestratsiino-dovidkovi y sudovo-ekspertni ustanovy Rosiiskoi imperii (1889–1917 rr.): u 2 kn.* (Kn. 2. 602 s.). Kyiv; Kharkiv: DNDI MVS Ukrainy [in Ukrainian].
- [10] Vidkryttia memorialnoi doshky. (2018, Cherven 25). *ONDISE* [in Ukrainian].
<http://ondise.minjust.gov.ua/u/0/page/78/>

Список використаних джерел

- [1] Чисніков В. М. Криміналістика України в XIX – поч. XX століття. Криміналістика : підручник / П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтєвський, П. Ю. Тимошенко. Київ : Атіка, 1998. С. 43–58.
- [2] Комаха В. О. Становлення і розвиток судової експертизи та судово-експертних установ на Півдні України: за матеріалами перших двох етапів становлення і розвитку Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз 1914–1941 рр. : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 512 с.
- [3] Краткий очерк деятельности кабинетов научно-судебной экспертизы в 1914 году. *Журнал Министерства юстиции*. 1915. № 6.
- [4] Макаренко Н. П. Техника расследования преступлений: практическое руководство для судебных работников. Харьков, 1925. 156 с.
- [5] Макаренко М. П. Розслід справ про отруєння. Київ : Радянське буд-во і право, 1934. 64 с.
- [6] Печніков В. С. Є така служба... : у 2 т. / за ред. І. П. Красюка. Київ : Еліт Прінт, 2011. Т. 1. Ч. 1. 585 с.
- [7] Шепитько В. Ю. Макаренко Николай Прокофьевич. *Энциклопедия криминалистики в лицах* / под ред. : В. Ю. Шепитько. Харьков : Апостиль, 2014. С. 229–230.
- [8] Труханов Г. Розпорядження Одеського міського голови № 346 від 08.05.2018 р. «Про встановлення меморіальної дошки одному із засновників та першому керівнику Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз, професору Макаренку М. П.». *Офіційний сайт міста Одеса*. 2018. 11 трав.
URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/mayor/106634/>
- [9] Криміналістичні реєстраційно-довідкові й судово-експертні установи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції Російської імперії (1889–1917 рр.). : у 2 кн. / авт. кол. : М. Г. Вербенський, С. І. Гирько, Т. О. Проценко, В. М. Чисніков, Т. А. Плугатар, І. Е. Нікітіна, С. Г. Лаптев. Київ ; Харків : ДНДІ МВС України, 2013. Кн. 2. 602 с.
- [10] Відкриття меморіальної дошки. *ОНДІСЕ*. 2018. 25 черв.
URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/u/0/page/78/>

Стаття надійшла до редакції 07.02.2024

V. Chysnikov,

Dr. Sc. (Law), Associate Professor,

Chief Researcher

*Department of Scientific and Information
and Editorial and Publishing Activities,*

State Research Institute,

MIA of Ukraine

4-A Yevhena Hutsala Prov., Kyiv, 01011, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>

email: vchisnikov@ukr.net

phone: +38(097)736-21-00

**PROFESSOR M. P. MAKARENKO (1874–1945) –
ONE OF THE PIONEERS OF THE ESTABLISHMENT
AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CRIMINAL SCIENCES
(to 150th anniversary)**

Abstract. The life path and creative activity of the famous criminologist, professor, one of the pioneers of the formation and development of Ukrainian criminology, Mykola Prokopovich Makarenko (1874–1945), who will celebrate his 150th birthday in 2024, are highlighted. He was the first director of the Odesa Institute of Forensic Science (now the Odesa Scientific Research Institute of Forensic Science of the Ministry of Justice of Ukraine), holding this position from 1925 to 1938. Works of M. P. Makarenko: “Cabinets of Scientific Forensic Science” (1922); “Techniques of Investigating Criminals: A Practical Guide for Judicial Workers” (1925), “Investigation of Poisoning Cases” (1934); “Case of Citizen Petr Tereshchuk” (1937); “The case of Ch-ko” (1937); “Murder of citizen Z.” (1937); “A rare case of suicide” (1938), etc.

Keywords: M. P. Makarenko; founders of forensic science; Odesa Research Institute of Forensic Expertise; 1st congress of managers of offices of scientific and forensic examination (1915); crime investigation technique; history of criminology.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

SCIENTIFIC LIFE

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР «КРИМІНАЛІСТИКА ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У XXI СТОЛІТТІ» NATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL SEMINAR “CRIMINOLOGY AND FORENSIC EXAMINATION IN THE 21st CENTURY”

30 травня 2024 р. у змішаному форматі відбувся всеукраїнський науково-практичний семінар «Криміналістика та судова експертиза в XXI столітті».

Учасники всеукраїнського науково-практичного семінару: провідні науковці закладів вищої освіти, представники державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Міністерства охорони здоров'я України, а також фахівці установ Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. Загалом майже 140 науковців і практиків.

Організатор семінару – лабораторія науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Відкрив семінар привітальним словом директор Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України доктор філософії в галузі права заслужений юрист України *С. Г. Кримчук*.

У роботі семінару взяли участь:

заступник директора Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України доктор філософії в галузі права *К. В. Дубонос*, завідувач лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України доктор філософії в галузі права *К. М. Ковальов*, заступник завідувача лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України кандидат юридичних наук *Д. П. Гуріна*, директор Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України кандидат юридичних наук *В. М. Коротаєв*, директор Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України *В. В. Аксьонов*;

директор Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України доктор філософії в галузі права *Ю. О. Чечіль*;

директор Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України *С. М. Розумний*;

доктори наук професори *О. П. Бабкіна*, *П. М. Баранов*, *А. Я. Казарезов*, *В. В. Копча*, *В. П. Корж*, *В. Л. Міненко*, *І. В. Пиріг*, *Р. Л. Степанюк*, *М. Г. Щербаковський*, *В. В. Юсупов*, *І. В. Яценко*, доктор наук доцент *Р. С. Кірін*, доктор наук *В. Р. Біла*, кандидат наук професор *М. С. Беднарчук*, кандидати наук доценти *П. Є. Антонюк*, *Ю. І. Браїлко*, *А. А. Міняйло*, *В. В. Негребецький*, *М. І. Пашиковський*, *О. М. Чабанюк*, інші науковці та практики.

Під час семінару обговорили низку актуальних питань: сучасні тенденції розвитку криміналістики та судової експертизи; процесуальні питання судово-експертної діяльності; подолання викликів у сфері судово-експертної діяльності, пов'язаних із військовою агресією; сучасний стан науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності; проблемні питання дисциплінарної відповідальності судових експертів; форми взаємодії державних і недержавних судово-експертних установ; міжнародне співробітництво під час здійснення судово-експертної діяльності.

За результатами заходу сформовано рекомендації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ УЧАСНИКІВ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

За результатами всеукраїнського науково-практичного семінару «Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті» учасники заходу запропонували такі рекомендації.

1. Керівникам державних спеціалізованих установ України, що здійснюють судово-експертну діяльність:

дотримуватися чіткої єдиної методології судової експертизи під час розроблення, апробації та запровадження методик проведення експертиз;

сприяти постійному підвищенню професійної компетентності судових експертів відповідно до перманентних змін законодавства України на рівні державних спеціалізованих установ;

опрацювати питання вдосконалення, зважаючи на вимоги сьогодення, системи класифікації судових експертиз, запровадження єдиного підходу до визначення індексу експертної спеціальності та єдиного механізму стосовно порядку внесення змін до переліку експертних спеціальностей.

2. Розробити пропозиції щодо внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, науково-методичних та інших матеріалів, а саме:

до Закону України «Про судову експертизу» – конкретизувати зміст понять для уникнення невизначеності та неоднозначності в застосуванні, зокрема надати визначення таким поняттям: «самостійне збирання матеріалів, що підлягають дослідженню», «самостійний вибір вихідних даних для проведення судової експертизи», «межі компетенції» (акцентувати на порядку їх визначення), «питання права», «спеціальні знання» (наразі це поняття є умовним терміном, який не має чіткого визначення) тощо;

до Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України від 09 березня 2022 року № 177/450/46, – для узгодження його положень із науковими засадами судово-медичної експертизи та іншими нормативно-правовими актами у сфері судово-експертної діяльності та кримінального провадження;

до Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підроз-

ділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 17 липня 2017 року № 591, – підпункт 2 пункту 2 розділу IV «Проведення судової експертизи та експертного дослідження» у частині вдосконалення порядку проведення експертного огляду об'єкта дослідження, якщо безпосередній доступ до нього неможливий, та врегулювання інших дій судового експерта, ґрунтуючись на практичних напрацюваннях щодо вирішення проблемних питань, які виникають під час проведення судової експертизи.

3. Під час підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів варто звертати увагу на рекомендації щодо запобігання вчиненню судовими експертами порушень, визначених законом як дисциплінарний проступок, зокрема самостійному збиранню матеріалів і самостійному вибору вихідних даних, та інші питання, пов'язані з нормативно-методичним і процесуальним регламентуванням судово-експертної діяльності.

4. Визначити підстави звільнення від дисциплінарної відповідальності за результатами опрацювання практики дисциплінарних проваджень у разі відсутності вини судового експерта, вчинення судовими експертами дій, які є допустимими й узгоджуються із принципами судово-експертної діяльності, зокрема об'єктивності й повноти дослідження, а також експертними методиками.

5. Активізувати наукові дослідження щодо теоретичних засад формування та реалізації криміналістичної розвідки як напряму діяльності правоохоронних органів та судово-експертних установ, упровадження новітніх інструментів і методів розвідки у виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Редколегія

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЗБІРНИК «КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ВІСНИК» –
ПЕРЕМОЖЕЦЬ ІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО (НАЦІОНАЛЬНОГО) КОНКУРСУ
НАУКОВИХ ТА НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ З ПРАВА,
БЕЗПЕКИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ «ЮРИДИКА»**

**THE SCIENTIFIC AND PRACTICAL COLLECTED VOLUME “FORENSIC HERALD”
IS THE WINNER OF THE II NATIONAL COMPETITION OF SCIENTIFIC AND
EDUCATIONAL PUBLICATIONS ON LAW, SECURITY
AND EUROPEAN INTEGRATION “YURYDYKA”**

18 травня в Одеському державному університеті внутрішніх справ відбулася церемонія нагородження переможців ІІ Всеукраїнського (національного) конкурсу наукових та навчальних видань з права, безпеки та євроінтеграції «Юридика».

На конкурс було подано 135 заявок за різними номінаціями.

Колектив Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України вперше взяв участь у цьому конкурсі і здобув ІІІ місце у номінації «Науковий журнал із євроінтеграції».

***Вітаємо колектив
і бажаємо нових перемог!***

ДО УВАГИ АВТОРІВ ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ І ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ Й ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Наукова стаття має містити такі структурні елементи

Класифікаційний індекс УДК

цифрове позначення, що відповідає певним рубрикам певної системи бібліотечної бібліографічної класифікації, – ліворуч сторінки згори (Times New Roman, кегль 14, вирівнювання по лівому берегу).

Відомості про автора (авторів)

ім'я, по батькові, прізвище, науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи чи навчання з обов'язковим зазначенням адреси та структурного підрозділу установи (закладу вищої освіти) (українською, англійською мовами); ORCID; контакти (email, телефон – зазначити, чи оприлюднювати ці дані для зворотного зв'язку з читачем) (Times New Roman, кегль 14, інтервал одинарний). Для транслітерації ім'я, по батькові, прізвища застосовують офіційну транслітерацію, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55. При цьому слід послуговуватися інтернет-ресурсами <http://ukrlit.org/transliterationsia#source> або <http://translit.kh.ua/?lat&passport>, обравши стандарт «паспортний КМУ 2010». Максимальна кількість співавторів – три особи.

Назва статті

має бути інформативною, актуальною, відбивати досліджувану в статті проблему; малими літерами (крім першої букви першого слова та імен власних) двома мовами: українською й англійською (Times New Roman, кегль 16, напівгрубе накреслення, інтервал полуторний, вирівнювання по центру).

Розширена анотація

українською й англійською мовами – обсягом не менше ніж 1800 знаків із пробілами кожна; одним абзацом, структурована (актуальність, мета, перелік використаних методів (застосований методологічний інструментарій), основні результати дослідження, зокрема й наукова новизна (мають становити майже 70 % обсягу анотації), практична значущість); не має містити посилань і скорочень; дублювати інформацію з інших розділів статті (відповідно до вимог міжнародних наукометричних баз реферування та індексування) (Times New Roman, кегль 11, інтервал одинарний).

Ключові слова

6–8 окремих слів та/або у складі словосполучень через крапку з комою, які стосуються теми дослідження, не дублюють назву статті, не містять загальних слів, українською й англійською мовами (Times New Roman, кегль 11, інтервал одинарний).

Текст статті

Основний текст дослідження може відповідати структурі IMRAD (вступ, огляд літератури, матеріали та методи, результати й обговорення, висновки) або мати структуру оглядових статей (вступ, основна частина, розподілена на логічні підпункти, висновки): вступ – не менше ніж п'ять посилань; матеріали та методи – якщо стаття експериментального спрямування; методологічне підґрунтя – якщо стаття теоретична. Необхідно зазначити новизну дослідження; висновки, перспективи подальших наукових розвідок, подяки; конфлікт інтересів; references; список використаних джерел (назви структурних елементів статті вирізняють напівгрубим накресленням і розміщують по центру).

Вступ – обов'язковий структурний розділ, у якому обґрунтовується актуальність, мета, завдання дослідження та наукова новизна; аналізуються останні дослідження і публікації, у яких висвітлюються окремі аспекти досліджуваної проблеми, не розв'язані раніше питання загальної проблематики, яким присвячено статтю (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Огляд літератури – розділ факультативний (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Матеріали та методи – обов'язковий структурний розділ, у якому описуються основні етапи наукової роботи, обґрунтовується вибір використаних методів, прийомів, підходів чи дій, спрямованих на

отримання нових наукових результатів дослідження. Пояснюються стратегії та критерії формування вибірки (якщо стаття містить емпіричну частину), зазначається експериментальна база дослідження. Викладена методологія має охоплювати повну картину перебігу дослідження, щоб його могли повторити інші вчені, застосовуючи такі самі матеріали та методи. Матеріали та методи дослідження мають відповідати загально визнаним для певної галузі науки чи конкретно для зазначеної тематики. Методики отримання наукової інформації обирають згідно з теоретичними концепціями, у межах яких проводить своє дослідження автор статті.

Результати та обговорення – обов'язковий структурний розділ, у якому подається основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів, що мають бути методологічно правильно представлені, становити певну новизну та практичну значущість. У блоку «обговорення» автор аргументує важливі нюанси наукової статті, інформує, які нові знання здобула галузь, у чому перспективність їх використання, на які аспекти потрібно звернути особливу увагу, тим самим запрошуючи до дискусії інших зацікавлених у тематиці вчених. Для унаочнення наукових результатів використовують елементи візуалізації у вигляді графічних матеріалів, ілюстрацій (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Висновки – обов'язковий структурний розділ, у якому повно та конкретно мають подаватися результати досліджень, відповідати назві й меті статті, а також зазначатися перспективи подальших наукових розвідок обраної теми. Дослівне дублювання тексту анотації неприпустиме (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Подяки – обов'язковий розділ, у якому висловлюється подяка окремим особам чи організаціям за ідеї; посильну технічну допомогу; фінансову (матеріальну) підтримку, завдяки яким дослідження стало можливим. Якщо подяки відсутні, необхідно зазначити: Немає.

Конфлікт інтересів – обов'язковий розділ, у якому автори мають розкривати всі потенційні джерела конфлікту інтересів. Наявність конфлікту інтересів не перешкоджає публікації. Якщо конфлікт інтересів відсутній, автори під час подання статті мають зазначити: Немає.

References – обов'язковий розділ, що становить транслітерований список використаних джерел, оформлений відповідно до APA 7th Referencing Style за алфавітом з нумерацією у квадратних дужках (Times New Roman, кегль 12, інтервал полуторний). Варто послуговуватися інтернет-ресурсами: <http://ukrlit.org/transliteratsiia#source> або <http://translit.kh.ua/?lat&passport> – для україномовних джерел, обравши стандарт «паспортний КМУ 2010», і <https://translit.net/ru/?account=zagranpassport> – для російськомовних.

Список використаних джерел – обов'язковий розділ, що становить бібліографічний опис джерел, використаних під час підготовки статті, мовою оригіналу, складається відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Послідовність розміщення описів подається відповідно до References (Times New Roman, кегль 12, інтервал полуторний). Кількість джерел – не менше 25, при цьому більшість із них має бути опублікована впродовж останніх трьох років (варто уникати посилань на праці, оприлюднені понад 10 років тому); статті з іноземних журналів або монографії (закордонні видання, унесені до Web of Science Core Collection та/або Scopus), опубліковані впродовж останніх двох-трьох років; 80 % джерел мають містити міжнародний цифровий код DOI (при цьому послуговуються сайтом <https://www.crossref.org>); ретровидання та самопосилання мають становити не більше ніж по 10 %.

ВИМОГИ ДО ОБСЯГУ

Загальний обсяг наукової статті – 12–25 сторінок. Формат А4 (1700–1800 знаків на сторінці), кегль 14, інтервал полуторний, окремі елементи (див. вище) – кегль 11, інтервал одинарний або 12, інтервал полуторний.

ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ

Статті мають характеризуватися високим науковим, навчально-методичним рівнем підготовки, містити глибокий авторський аналіз проблем сучасного розвитку криміналістики, законодавства, законотворчості, напрямів боротьби з кримінальною протиправністю тощо.

Вид шрифту, кегль, інтервал між рядками тексту зазначено у вимогах до структурних елементів статті; відступи: ліворуч – 3 см, праворуч – 1 см, згори і знизу – по 2 см, абзацний відступ – 1 см.

Статті приймаються у форматі MS Word *.doc або *.docx, без переносів та макросів. Ілюстрації належної якості (300 dpi для кольорових і чорно-білих малюнків 600 dpi для графіків) подають в електронному

вигляді форматом Adobe PhotoShop (PSD) або TIFF (у виняткових випадках JPEG); дублюють окремими файлами; нумерують у порядку їх обговорення в тексті. Не допускається перефотографування або сканування ілюстрацій із друкованих джерел;

фотографії подають в електронному вигляді з дотриманням зазначених вище вимог;

діаграми та графіки мають бути зроблені за допомогою векторних редакторів Adobe Illustrator, Corel Draw або MS Excel;

таблиці виконують у форматі MS Word, кожна з порядковим номером і тематичним заголовком;

блок-схеми – за допомогою редактора MS Graph, що вбудований у MS Word, або за допомогою інших програм;

хімічні, математичні та фізичні формули набирають за текстом із використанням редактора формул MS Equation;

ілюстрації, фотографії, діаграми, графіки, блок-схеми, таблиці та формули не слід брати в окрему рамку або розміщувати поверх тексту, без обтікання.

Слова в тексті підкреслювати небажано. Лапки для українських текстів мають бути кутові – «...».

До друку приймаються статті українською, англійською, німецькою та французькою мовами, які раніше не оприлюднювалися і не передавалися в інші видання на розгляд для їх публікування, зокрема електронні. Статті англійською, німецькою та французькою мовами мають бути перекладені українською для зручності **процесу рецензування**.

Редакція вносить без попереднього узгодження з автором (авторами) запропоновані редактором зміни та скорочення, що не впливають на зміст матеріалу, а також уточнення в назвах міністерств, установ, відомств тощо.

Передрук оприлюднених статей потребує обов'язкове посилання на науково-практичний збірник «Криміналістичний вісник».

Приймання статей для оприлюднення в науково-практичному збірнику триває на постійній основі.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність викладеного матеріалу та його оригінальність, добір і точність наведених фактів, цитат, власних імен і прізвищ, інших відомостей, точність і правильність викладення анотації англійською мовою, а також за те, що надані матеріали не містять відомостей, які не підлягають оприлюдненню. Виявлений редакцією факт плагіату є безумовною підставою для відхилення статті.

Електронні адреси для листування

dndekc@mvs.gov.ua

hahanovskaov@dndekc.mvs.gov.ua (відповідальний секретар збірника – Ольга Хахановська)

Адреса редакції

вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна

4, Velyka Okruzhna street, Kyiv, 03170, Ukraine

Редколегія

TO THE ATTENTION OF THE AUTHORS REQUIREMENTS FOR THE STRUCTURE AND TECHNICAL DESIGN OF THE ARTICLES

REQUIREMENTS FOR CONTENT AND DESIGN OF ARTICLES

The scientific article should contain the following structural elements

Classification index of the universal decimal classification

the numerical designation which corresponds to certain headings of a certain library bibliographic classification system is on the top left of the page (Times New Roman, size of font 14, left alignment).

Information about the author(s)

First name, patronymic, last name, academic degree, academic rank, position, place of work or study with the obligatory indication of the address and structural unit of the institution (institution of higher education) (in Ukrainian, English); ORCID; contacts (email, phone – indicate if these details should be made available for feedback from the reader) (Times New Roman, size of font 14, single space).

The official transliteration of the first name, patronymic, and last name is used, as approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 55 of January 27, 2010. In this case, it is necessary to use the Internet resources <http://ukrlit.org/transliteratsiia#source> or <http://translit.kh.ua/?lat&passport>, choosing the standard “passport CMU 2010”. The maximum number of co-authors is three persons.

Article title

should be informative, relevant, and reflect the problem researched in the article; lowercase letters (except for the first letter of the first word and proper names) in two languages: Ukrainian and English (Times New Roman, size of font 16, one and a half spacing, center alignment).

Extended abstract

Ukrainian and English – not less than 1800 characters with spaces each;

one paragraph, structured (relevance, purpose, list of used methods (applied methodological tools), the main results of the study, including scientific novelty (should be almost 70 % of the abstract volume), practical significance);

should not contain references and abbreviations; duplicate information from other sections of the article (in accordance with the requirements of international scientometric databases of abstraction and indexing)

Times New Roman font, size 11, single spacing.

Keywords

6–8 individual words and/or word combinations with semicolons that relate to the scientific topic, do not duplicate the title of the article, do not contain common words, in Ukrainian and English (Times New Roman, size of font 11, single spacing).

The text of the article

The main text of the study can correspond to the structure of IMRAD (introduction, literature review, materials and methods, results and discussions, conclusions) or have the structure of review articles (introduction, main part, divided into logical subclauses, conclusions): introduction – at least five references; materials and methods – if an article is of experimental direction; methodological basis – if the article is theoretical. It is necessary to note the novelty of the study; conclusions, prospects for further scientific research, acknowledgments; conflict of interest; references; the list of used sources (the names of the structural elements of the article are distinguished by a semi-rough outline and placed in the center).

Introduction – a mandatory structural section, which substantiates the relevance, purpose, objectives of the study and scientific novelty; analyzes the latest research and publications, which cover certain aspects of the problem under study, not previously solved issues of general problems, to which the article is devoted (Times New Roman, size of font 14, one and a half spacing).

Literature review – optional section (Times New Roman, point 14, one and a half spacing).

Materials and methods – a mandatory structural section, which describes the main stages of the scientific

work, justifies the choice of methods, techniques, approaches, or actions used to obtain new scientific research results. Strategies and criteria for sample formation are explained (if the article contains an empirical part), the experimental base of the study is indicated. The outlined methodology should cover the full picture of the course of the study, so that it can be repeated by other scientists, using the same materials and methods. Materials and methods of research must correspond to those generally recognized for a certain field of science or specifically for the specified topic. Methods for obtaining scientific information are chosen according to the theoretical concepts within which the author of the article conducts his research.

Results and discussion is a mandatory structural section in which the main material of the study is submitted with full justification of the obtained scientific results, that should be methodologically correctly presented, constitute a certain novelty and practical significance. In the “discussion” block, the author argues the important nuances of the scientific article, informs about new knowledge the industry has gained, what the prospects for their use are, which aspects should be paid special attention to, thereby inviting other scientists interested in the topic to the discussion.

To visualize scientific results, visualization elements are used in the form of graphic materials, illustrations (Times New Roman, pin 14, one and a half interval).

Conclusions is a mandatory structural section in which the results of research should be fully and specifically presented, consistent with the title and purpose of the article, and also indicate the prospects for further scientific research of the chosen topic. Literal duplication of the annotation text is invalid (Times New Roman, pin 14, one and a half interval).

Acknowledgments is a mandatory section that expresses gratitude to individuals or organizations for ideas; feasible technical assistance; financial (material) support, thanks to which research became possible. If you have no Acknowledgements, state None.

Conflict of interest is a mandatory section in which authors must disclose all potential sources of conflict of interest. The presence of a conflict of interest does not prevent publication. If there is no conflict of interest, the authors must state when submitting the article: None.

References – a mandatory section constituting a transliterated list of sources used, designed in accordance with APA 7th Referencing Style alphabetically with numbering in square brackets (Times New Roman, size of font 12, one and a half spacing). You should use Internet resources: <http://ukrlit.org/transliterations#source> or <http://translit.kh.ua/?lat&passport> – for Ukrainian-language sources, choosing the standard “Passport of the Cabinet of Ministers of Ukraine 2010”, and <https://translit.net/ru/?account=zagranpassport> – for russian-language sources.

List of used sources is a mandatory section, which is a bibliographic description of the sources used while preparing the article in their original language, compiled in accordance with GOST 8302:2015 “Information and documentation. Bibliographic reference. General Terms and Conditions of Drafting”. The order of placement of descriptions without numbering is given in accordance with References (alphabetically) (Times New Roman, size of font 12, one and a half spacing). The number of sources is at least 25, and most of them should be published within the last three years (it is necessary to avoid references to works published more than 10 years ago); articles from foreign journals or monographs (foreign publications included in the Web of Science Core Collection and/ or Scopus), published in the last two to three years; 80 % of the sources must contain the international digital DOI code (while using the website <https://www.crossref.org>); retro-publishing and self-referencing should be no more than 10% each.

VOLUME REQUIREMENTS

The total volume of a scientific article is 12–25 pages. Format A4 (1700–1800 characters per page), size of font 14, individual elements (see above) – size of font 11 or 12, one and a half spacing.

REQUIREMENTS FOR PUBLICATION

The articles should be characterized by a high scientific, educational and methodological level of preparation, contain an in-depth author’s analysis of the problems of modern development of criminalistics, legislation, lawmaking, areas of combating criminal unlawfulness, etc.

The type of font, size of font, and line spacing are specified in the requirements for the structural elements of the article; indents: left – 3 cm, right – 1 cm, top and bottom – 2 cm, paragraph indentation – 1 cm.

Articles are accepted in MS Word * .doc or * .docx format, without hyphenations and macros. Proper quality illustrations (300 dpi for color and black-and-white drawings 600 dpi for graphs) are submitted electronically in Adobe PhotoShop (PSD) or TIFF format (in exceptional cases, JPEG); duplicate with separate files; numbered in order of their discussion in the text.

Rephotography or scanning of illustrations from printed sources is not allowed;

photos are submitted electronically in compliance with the above mentioned requirements;

charts and graphs should be made using vector editors Adobe Illustrator, Corel Draw or MS Excel;

tables are prepared in MS Word format, each with a serial number and a subject heading;

flowcharts – using the MS Graph editor built into MS Word or other programs;

chemical, mathematical, and physical formulas are typed in the text using the MS Equation 3.0 formula editor;

illustrations, photographs, diagrams, graphs, flowcharts, tables, and formulas should not be framed or placed over the text; the text should be at the top and bottom without wrapping.

It is not advisable to underline the words in the text. Quotation marks for Ukrainian texts should be angular – «...».

Articles in Ukrainian, English, German and French are accepted for publication, which were not previously published and were not transferred to other publications for consideration for their publication, in particular electronic ones. Articles in English, German and French should be translated into Ukrainian for the convenience of the *review process*.

The editorial board make changes and abbreviations proposed by the editor that do not affect the content of the material without prior approval by the author(s), as well as clarifications in the names of ministries, institutions, departments, etc.

Reprinting of published articles requires a mandatory reference to the scientific and practical collected volume "Forensic Herald".

Acceptance of articles for publication in the scientific and practical collected volume continues on an ongoing basis.

The authors of published materials are fully responsible for the accuracy of the material presented and its originality, selection and accuracy of the facts, quotations, proper names and last names, and other information, accuracy and correctness of the annotation in English, as well as for the fact that the materials provided do not contain information that is not subject to disclosure. The fact of plagiarism detected by the editors is an unconditional ground for rejecting the article.

E-mail addresses for correspondence

dndekc@mvs.gov.ua

hahanovskaov@dndekc.mvs.gov.ua (executive secretary of the collected volume – Olha Khakhanovska)

Editorial address

4, Velyka Okruzhna street, Kyiv, 03170, Ukraine

Editorial Board

Наукове видання

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
МВС УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Науково-практичний збірник

Виходить двічі на рік
Заснований у 2003 р.

№ 1(41), 2024

Свідоцтво про державну реєстрацію,
видане Державною реєстраційною службою України,
від 02.09.2011, серія КВ № 18252 – 7052 ПР

Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
від 23 листопада 2023 р. № 1470, протокол № 28 науково-практичний збірник
«Криміналістичний вісник» унесено до Реєстру суб'єктів у сфері
друкованих медіа та присвоєно ідентифікатор – R30-02058

Надруковано з оригінал-макета, виготовленого
ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Інтерсервіс»

Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи
від 06.08.2007, серія АОО № 712542

Редактор О. В. Хахановська
Коректор Л. О. Дубягина
Комп'ютерне верстання С. М. Яворського

Підп. до друку 27.06.2024. Формат 84x60/8.
Папір офсетний № 1. Гарнітура Times. Друк. офсетний.
Ум. друк. арк. 19,5. Обл.-вид. арк. 16,71.
Наклад 120 пр. Зам. № 0107/24

Віддруковано: ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Інтерсервіс»
вул. Бориспільська, 9, м. Київ, 02099, Україна

Адреса редакції: вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
тел.: (044) 374-34-28, факс: (044) 405-74-69
<https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnyk>
dndekc@mvs.gov.ua <http://dndekc.mvs.gov.ua>

Scientific Publication
STATE SCIENTIFIC RESEARCH FORENSIC CENTER
OF THE MIA OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF INTERNAL AFFAIRS

FORENSIC HERALD

Scientific and practical collected volume

Issued biannually
Established in 2003

No 1(41), 2024

Certificate of state registration,
issued by the State Registration Service of Ukraine,
Series KB No 18252 – 7052 ПП, dated September 02nd, 2011

By the decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting of November 23, 2023 No 1470, protocol No 28, the scientific and practical collected volume "Forensic Herald" was included in the Register of entities in the field of print media and assigned the identifier – R30-02058

Printed from the original layout, produced
by LLC "Scientific-production company "Interservice"

Certificate of state registration of a legal entity
Series AOO No 712542, dated August 06, 2007

Editor O. Khakhanovska
Corrector L. Dubiahyna
Desktop publishing S. Yavorskyi

Signed to print 27.06.2024. Format 84x60/8.
Offset paper No 1. Typeface Times. Offset printing.
Printer's sheets 19,5. Published sheets 16,71.
Circulation 120 copies. Order No 0107/24

Printed by LLC "Scientific-production company "Interservice"
9 Boryspilska street, Kyiv, 02099, Ukraine

Editorial office address: 4 Velyka Okruzhna street, Kyiv, 03170, Ukraine
phone: (044) 374-34-28, fax: (044) 405-74-69
<https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnuk>
dndekc@mvs.gov.ua <http://dndekc.mvs.gov.ua>